

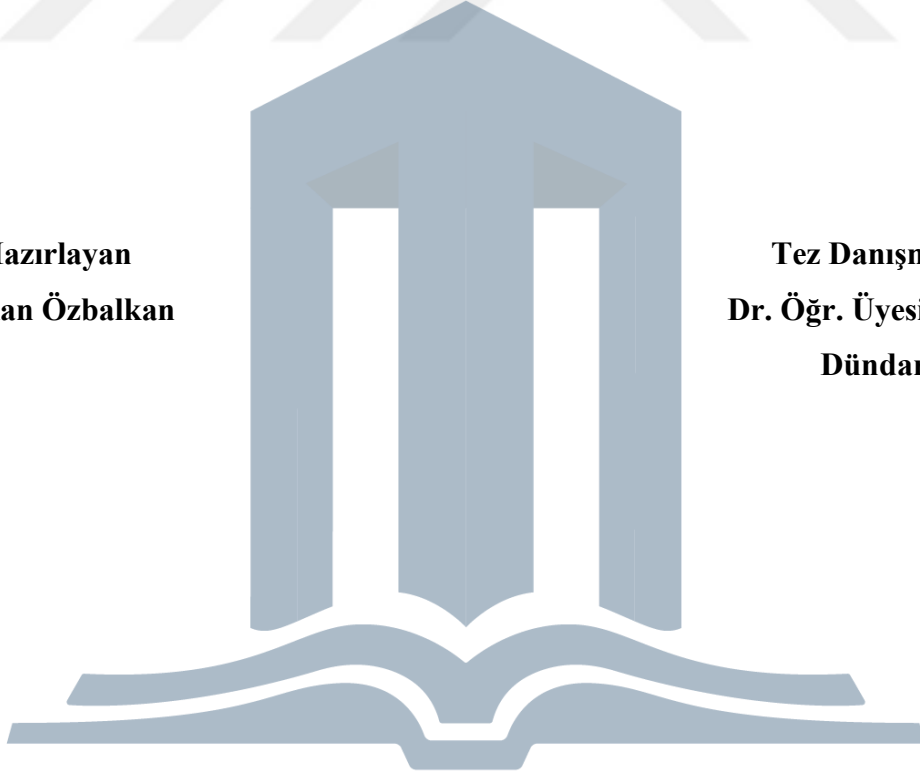
**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

AYDIN ÇEŞMELERİ

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Serkan Özbalkan**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mesut
Dündar**

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Aydın Çeşmeleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.06.2019

Serkan ÖZBALKAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Serkan Özbalkan'a ait Aydın Çeşmeleri adlı çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Mesut
DÜNDAR (Danışman)

Doç. Dr. Alptekin
YAVAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan
UÇAR

Tez No : 10265544
Tez Savunma Tarihi : 27.06.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

11.07/2019

ÖZET

AYDIN ÇEŞMELERİ

Bu tez projemizde, Batı Anadolu'nun stratejik bir konumda yer alan Aydın İli'nin çeşmeleri araştırılarak Anadolu çeşme mimarisi içerisindeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Kataloglama yöntemi ile ele alınan çeşmeler detaylı bir şekilde incelenmiş olup benzer örnekleriyle karşılaştırması yapılarak değerlendirilmiştir.

Konu kapsamımızda Aydın iline bağlı on üç ilçe ve köylerinde tespit edilen seksen dört adet çeşme çalışılmıştır. Mevcut çeşmeler XIII. yüzyıl ile XX. yüzyıl başları arasında inşa edilmekle birlikte yoğun olarak XVIII. ve XIX. yüzyıla tarihlenmektedirler.

Kataloga dahil edilen çeşmeler fiziksel biçimlenişleri itibariyle farklılık göstermektedirler. Cephe sayısına göre tek cepheli, iki cepheli, üç cepheli ve dört cepheli örnekler bulunmaktadır. Gövde biçimine göre ise dikdörtgen ve kare prizmal gövdeli olarak ayrılmaktadırlar.

Aydın yöresindeki çeşmelerde genel olarak fonksiyonellik ön planda tutulmuş olup basit işçilik sergilemektedirler. Mevcut örneklerin büyük çoğunluğu moloz taş ve tuğlanın birlikte kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Az sayıda örnekte ise mermer ve devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

Tespit edilen çeşmelerde kullanılan kemer formları çeşitlilik göstermektedir. Yoğun olarak yarım daire ve sivri kemer formlarının uygulandığı yapılarda basık kemer, sepet kulplu kemer, kaş kemer, dilimli kaş kemer, bursa kemeri ve gemi teknesi kemer formlarının kullanıldığı örnekler de mevcuttur.

Aydın çeşmeleri genel olarak kırsal mimariye bağlı olarak basit işçilik gösterdiklerinden süsleme bakımından oldukça sade tutulmuşlardır. Tespit edilen çeşmelerde süsleme motifi olarak genellikle servi ağacı, kıvrık dal, yaprak, gülçe, gülbezek, rumi, palmet, karanfil ve lale gibi bitkisel bezemeler tercih edilmiştir. Bu bezemelerin dışında çeşme cepheleri kullanılan kemer, saçak, silme, pilastr ve sütunce gibi mimari elemanlarla hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Su Yapıları, Çeşme, Osmanlı.

ABSTRACT

AYDIN FOUNTAINS

In this thesis project, the fountains of Aydın Province, located in a strategic position of Western Anatolia, were studied and hereby identified its place in the Anatolian fountain architecture. The fountains, reviewed by the cataloging method, were examined in detail and compared with similar templates.

In this context, eighty four fountains in thirteen districts and villages of the province of Aydın are studied. These fountains were built between the 13th and the beginning of the 20th century and are densely backdated to the 18th and 19th centuries.

The fountains subsumed in the catalog differ in their physical form. Considering the number of facades, there are single facades, two facades, three facades and four facades. As for the shape of the body, they are divided into rectangular and square prismatic body.

In the fountains in Aydın region, while functionality is generally prioritized, craftsmanship is simple. The majority of the templates were built using of rubble stone and brick together. In a few templates, it is seen that marble and reused materials are used.

The arch forms used in the examined fountains vary. There are also templates which segmental arch, three-centered arch, ogee arch, multifold ogee arch, bursa arch and pointed segmental arch forms are used in the buildings where semicircular and pointed arch forms are densely applied.

The fountains of Aydın were generally built with very simple ornamentation reflecting the simple craftsmanship of typical rural architecture. In the examined fountains, herbal decorations such as cypress tree, curved branches, leaves rosette, rosace, rumi, palmet, carnations and tulips are preferred as ornament motifs. In addition to these decorations, such architectural elements as arch, soffit, moulding, pilaster and pillar are used in an effort to embellish fountain facades.

Keywords: Aydın, Water Structures, Fountain, Ottoman.

ÖNSÖZ

Su, insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir ihtiyaç maddesi olmuştur. Yaşamın sürdürebilirliği, insan topluluklarının yerleşim bölgelerini daima su kaynaklarına yakın kurmasına neden olmuştur. Giderek şehirleşen insan toplulukları için suya yakın olmak yetersiz hale geldiğinde ise suyu muhafaza etmek ve kesintisiz olarak teminini sağlamak en önemli sorun ve sorumluluklardan biri olmuştur. Bu temel düşünce ile su mimarisi tarih boyunca gelişim göstermiştir.

Medeniyetleri oluşturan bütün toplumlar suyun kolay ve kesintisiz teminini sağlamak amacıyla çeşitli çözüm yolları geliştirmişlerdir. Türk mimarisi içerisinde suyun insanoğlu ile bulunduğu son noktayı çeşmeler oluşturmuştur. Ancak sokak dokusunun vazgeçilmez yapılarından olan çeşmeler insan ve doğanın tahribatına açık bir şekilde giderek yok olmaktadır. Dolayısıyla kültürümüzün bir parçasını oluşturan bu çeşmelerin korunması ve kayıt altına alınması gerekmektedir. Biz de bu çalışma ile Aydın yöresindeki çeşmeleri kayıt altına alarak bölgesel ve ulusal bağlamda yerlerini belirlemeye çalıştık.

Çalışma süresi boyunca ilgisini esirgemeyen, bana yol gösteren ve yönlendiren sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mesut DÜNDAR'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Dr. Öğr. Üyesi Hasan UÇAR'a ve kitabelerin okunmasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ACIOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Oğuz KOÇYİĞİT'e, gerekli bilgileri sağlayan Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür ederim. Bunların dışında gerekli çizimleri yapan Mimar Bekir Can İZMİR'e, gerek araştırmalar sırasında gerekse tezin yazımı sırasında her türlü yardım ve desteğini paylaştığım meslektaşlarım Yasin KAKIZ'a, Ahmet AĞAR'a ve İngilizce çeviriler konusundaki yardımlarından ötürü Meliha KARAASLAN'a teşekkür ederim.

Son olarak çalışmamın her aşamasında maddi manevi yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Serkan ÖZBALKAN

Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xxii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AYDIN'IN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

1.1. Aydın'ın Coğrafi Konumu.....	6
1.2. Aydın'ın Tarihçesi.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU TÜRK MİMARİSİ'NDE ÇEŞME

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYDIN ÇEŞMELERİ (KATALOG)

3.1. Bozdoğan İlçesi.....	28
3.1.1. Katalog No 1.....	28
3.1.2. Katalog No 2.....	32
3.1.3. Katalog No 3.....	36

3.1.4. Katalog No 4.....	40
3.1.5. Katalog No 5.....	43
3.1.6. Katalog No 6.....	48
3.1.7. Katalog No 7.....	52
3.1.8. Katalog No 8.....	56
3.1.9. Katalog No 9.....	59
3.1.10. Katalog No 10.....	62
3.1.11. Katalog No 11.....	66
3.1.12. Katalog No 12.....	71
3.1.13. Katalog No 13.....	75
3.2. Çine İlçesi.....	80
3.2.1. Katalog No 14.....	80
3.2.2. Katalog No 15.....	85
3.2.3. Katalog No 16.....	90
3.3. Germencik İlçesi.....	95
3.3.1. Katalog No 17.....	95
3.3.2. Katalog No 18.....	99
3.4. Karacasu İlçesi.....	102
3.4.1. Katalog No 19.....	102
3.4.2. Katalog No 20.....	106
3.4.3. Katalog No 21.....	111
3.4.4. Katalog No 22.....	116
3.4.5. Katalog No 23.....	121
3.4.6. Katalog No 24.....	126
3.4.7. Katalog No 25.....	131
3.4.8. Katalog No 26.....	135

3.4.9. Katalog No 27.....	139
3.5. Koçarlı İlçesi.....	144
3.5.1. Katalog No 28.....	144
3.5.2. Katalog No 29.....	149
3.5.3. Katalog No 30.....	153
3.5.4. Katalog No 31.....	157
3.5.5. Katalog No 32.....	161
3.5.6. Katalog No 33.....	166
3.6. Köşk İlçesi.....	170
3.6.1. Katalog No 34.....	170
3.7. Kuşadası İlçesi.....	174
3.7.1. Katalog No 35.....	174
3.7.2. Katalog No 36.....	178
3.7.3. Katalog No 37.....	182
3.7.4. Katalog No 38.....	187
3.7.5. Katalog No 39.....	192
3.7.6. Katalog No 40.....	198
3.7.7. Katalog No 41.....	201
3.7.8. Katalog No 42.....	205
3.7.9. Katalog No 43.....	209
3.7.10. Katalog No 44.....	213
3.8. Kuyucak İlçesi.....	218
3.8.1. Katalog No 45.....	218
3.8.2. Katalog No 46.....	223
3.8.3. Katalog No 47.....	227
3.8.4. Katalog No 48.....	231

3.9. Merkez (Efeler) İlçesi.....	236
3.9.1. Katalog No 49.....	236
3.9.2. Katalog No 50.....	241
3.9.3. Katalog No 51.....	246
3.9.4. Katalog No 52.....	252
3.9.5. Katalog No 53.....	257
3.9.6. Katalog No 54.....	262
3.9.7. Katalog No 55.....	267
3.9.8. Katalog No 56.....	270
3.9.9. Katalog No 57.....	274
3.9.10. Katalog No 58.....	279
3.9.11. Katalog No 59.....	284
3.9.12. Katalog No 60.....	289
3.9.13. Katalog No 61.....	293
3.9.14. Katalog No 62.....	297
3.10. Nazilli İlçesi.....	301
3.10.1. Katalog No 63.....	301
3.10.2. Katalog No 64.....	306
3.11. Söke İlçesi.....	310
3.11.1. Katalog No 65.....	310
3.11.2. Katalog No 66.....	314
3.11.3. Katalog No 67.....	320
3.11.4. Katalog No 68.....	324
3.11.5. Katalog No 69.....	328
3.11.6. Katalog No 70.....	332
3.11.7. Katalog No 71.....	337

3.11.8. Katalog No 72.....	340
3.12. Sultanhisar İlçesi.....	344
3.12.1. Katalog No 73.....	344
3.12.2. Katalog No 74.....	348
3.12.3. Katalog No 75.....	352
3.13. Yenipazar İlçesi.....	356
3.13.1. Katalog No 76.....	356
3.13.2. Katalog No 77.....	362
3.13.3. Katalog No 78.....	366
3.13.4. Katalog No 79.....	370
3.13.5. Katalog No 80.....	374
3.13.6. Katalog No 81.....	378
3.13.7. Katalog No 82.....	382
3.13.8. Katalog No 83.....	386
3.13.9. Katalog No 84.....	389

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. Tipoloji.....	393
4.1.1. Konumlarına (Bulundukları Yere) Göre.....	394
4.1.1.1. Bağlı Çeşmeler.....	394
4.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler.....	395
4.1.2. Fiziksel Biçimlenişlerine Göre.....	398
4.1.2.1. Cephe Sayısına Göre.....	398
4.1.2.1.1. Tek Cepheli Çeşmeler.....	398
4.1.2.1.1.1. Tek Kemerli.....	398

4.1.2.1.1.2. Yan Yana İki Kemerli.....	399
4.1.2.1.1.3. İç İç İki Kemerli.....	400
4.1.2.1.1.4. Kemersiz.....	400
4.1.2.1.2. Çok Cepheli Çeşmeler.....	400
4.1.2.1.2.1. İki Cepheli.....	400
4.1.2.1.2.2. Üç Cepheli.....	401
4.1.2.1.2.3. Dört Cepheli.....	401
4.1.2.2. Gövde Biçimine Göre.....	401
4.1.2.2.1. Dikdörtgen Prizmal Gövdeli.....	402
4.1.2.2.1.1. Enlemesine Dikdörtgen Prizmal Gövdeler....	402
4.1.2.2.1.1. Boylamasına Dikdörtgen Prizmal Gövdeler..	403
4.1.2.2.2. Kare Prizmal Gövdeli.....	404
4.2. Malzeme.....	405
4.2.1. Taş.....	405
4.2.2. Tuğla.....	406
4.2.3. Moloz Taş ve Tuğla.....	407
4.2.4. Mermer.....	408
4.2.5. Devşirme Malzeme.....	410
4.3. Yapı Elemanları.....	410
4.3.1. Duvarlar.....	410
4.3.2. Kemer Taşıyıcıları.....	412
4.3.3. Kemerler.....	414
4.3.4. Üst Örtü.....	417
4.3.5. Saçak.....	419
4.3.6. Ayna Taşı/Musluk Tablası.....	420
4.3.7. Bardaklık/Tas Yuvası-Nişi.....	423

4.3.8. Sekiler/Dinlenme Taşları.....	424
4.3.9. Su Yalakları.....	426
4.3.10. Hazne/Su Deposu.....	428
4.3.11. Kontrol Penceresi.....	430
4.4. Kitabeler.....	432
4.5. Süsleme.....	436
4.5.1. Süslemede Kullanılan Mimari Elemanlar.....	437
4.5.1.1. Kemerler.....	437
4.5.1.2. Saçak.....	438
4.5.1.3. Alınlık.....	439
4.5.1.4. Silmeler.....	440
4.5.1.5. Pilastrlar.....	442
4.5.1.6. Sütunçe/Gömmе Sütun.....	442
4.5.2. Süsleme Motifleri.....	443
4.5.2.1. Bitkisel Motifler.....	443
4.5.2.2. Geometrik Motifler.....	446
4.5.2.3. Figürlü Motifler.....	447
4.5.3. Süsleme Teknikleri.....	447
SONUÇ.....	449
KAYNAKÇA.....	455
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AKVKBK	: Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm	: Santimetre
H.	: Hicri
�KVKBK	: �zmir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Lev.	: Levha
M.	: Miladi
No	: Numara
Res.	: Resim
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa sayısı
STAD	: Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
yy.	: Yüzyıl

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 2:** Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Kitabe.
- Fotoğraf 3:** Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 4:** Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 5:** Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 6:** Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 7:** Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 8:** Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 9:** Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Ön Cephe.
- Fotoğraf 10:** Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 11:** Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Kirpi Saçak.
- Fotoğraf 12:** Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 13:** Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 14:** Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 15:** Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 16:** Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Yalak.
- Fotoğraf 17:** Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 18:** Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 19:** Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 20:** Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 21:** Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 22:** Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog 11) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 23:** Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Köşedeki Servi Ağacı Motifi.
- Fotoğraf 24:** Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Bezeme Detay.

- Fotoğraf 25:** Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Cephenin Üstündeki Yazı.
- Fotoğraf 26:** Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 27:** Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Genel Görünüm (Uçar'dan).
- Fotoğraf 28:** Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 29:** Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Genel Görünüm (Uçar'dan).
- Fotoğraf 30:** Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Yol Kotunun Altında Kalan Kemerli Niş (Uçar'dan).
- Fotoğraf 31:** Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 32:** Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 33:** Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Ön Cephe.
- Fotoğraf 34:** Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Kitabe.
- Fotoğraf 35:** Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Arka Cepheden Görünüş.
- Fotoğraf 36:** Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 37:** Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Ön Cephe.
- Fotoğraf 38:** Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 39:** Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Kitabe.
- Fotoğraf 40:** Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 41:** Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Kirpi Saçak.
- Fotoğraf 42:** Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Yalak.
- Fotoğraf 43:** Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Yalak.
- Fotoğraf 44:** Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 45:** Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Arka Cephe.
- Fotoğraf 46:** Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog 18) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 47:** Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18) Yan Cephe.
- Fotoğraf 48:** Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 49:** Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Kitabe.

Fotoğraf 50: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Genel Görünüm.

Fotoğraf 51: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 52: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Ayna Taşı Detay.

Fotoğraf 53: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Kitabe.

Fotoğraf 54: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Genel Görünüm.

Fotoğraf 55: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Ayna Taşı.

Fotoğraf 56: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Kitabe.

Fotoğraf 57: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Yalak.

Fotoğraf 58: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Genel Görünüm.

Fotoğraf 59: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Ayna Taşı.

Fotoğraf 60: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Kitabe.

Fotoğraf 61: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Genel Görünüm.

Fotoğraf 62: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Ayna Taşı.

Fotoğraf 63: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Kitabe.

Fotoğraf 64: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Yalak.

Fotoğraf 65: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Genel Görünüm.

Fotoğraf 66: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Kitabe.

Fotoğraf 67: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Yalak.

Fotoğraf 68: Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Genel Görünüm.

Fotoğraf 69: Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Kitabe.

Fotoğraf 70: Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Genel Görünüm.

Fotoğraf 71: Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Kitabe.

Fotoğraf 72: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Genel Görünüm.

Fotoğraf 73: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Ayna Taşı.

Fotoğraf 74: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Kitabe.

Fotoğraf 75: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Yalak.

- Fotoğraf 76:** İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 77:** İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Ayna Taşı.
- Fotoğraf 78:** İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Yan Cephe.
- Fotoğraf 79:** İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 80:** İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Kitabe.
- Fotoğraf 81:** Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 82:** Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Kitabe.
- Fotoğraf 83:** Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 84:** Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Genel Görünüm (Yılmaz'dan).
- Fotoğraf 85:** Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 86:** Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 87:** Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Hazne.
- Fotoğraf 88:** Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 89:** Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Onarım Kitabesi.
- Fotoğraf 90:** Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 91:** Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Kitabe.
- Fotoğraf 92:** Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 93:** Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Ayna Taşı.
- Fotoğraf 94:** Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Fotoğraf 95:** Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Ayna Taşı.
- Fotoğraf 96:** Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 97:** Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 98:** Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Kirpi Saçak.
- Fotoğraf 99:** Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Kitabe.
- Fotoğraf 100:** Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 101:** Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Ayna Taşı.

Fotoğraf 102: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Kitabeler.

Fotoğraf 103: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Yalaklar.

Fotoğraf 104: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Genel Görünüm.

Fotoğraf 105: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Genel Görünüm.

Fotoğraf 106: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Güney Cephe Kitabesi.

Fotoğraf 107: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe.

Fotoğraf 108: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe Onarım Kitabesi.

Fotoğraf 109: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40) Genel Görünüm.

Fotoğraf 110: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40) Yalak.

Fotoğraf 111: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Genel Görünüm.

Fotoğraf 112: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Detay.

Fotoğraf 113: Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Genel Görünüm.

Fotoğraf 114: Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Yalak.

Fotoğraf 115: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Genel Görünüm.

Fotoğraf 116: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Kirpi Saçak.

Fotoğraf 117: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Genel Görünüm.

Fotoğraf 118: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Hazne.

Fotoğraf 119: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 120: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Yalak.

Fotoğraf 121: Aydınöğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Genel Görünüm.

Fotoğraf 122: Aydınöğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Kitabe.

Fotoğraf 123: Aydınöğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Ayna Taşı.

Fotoğraf 124: Aydınöğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Avlu İçerisindeki Haznesi ve Ayna Taşları.

Fotoğraf 125: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Genel Görünüm.

Fotoğraf 126: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Kitabe.

Fotoğraf 127: Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) Genel Görünüm.

Fotoğraf 128: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Genel Görünüm.

Fotoğraf 129: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Ayna Taşı ve Bardaklık.

Fotoğraf 130: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Kitabe.

Fotoğraf 131: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Hazne Kontrol Penceresi.

Fotoğraf 132: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Genel Görünüm.

Fotoğraf 133: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Ön Cephe.

Fotoğraf 134: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Ayna Taşı.

Fotoğraf 135: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Kitabe.

Fotoğraf 136: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Genel Görünüm.

Fotoğraf 137: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Restorasyon Öncesi Genel Görünüm (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 138: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Ayna Taşı.

Fotoğraf 139: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Minyatür Minare.

Fotoğraf 140: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Yanındaki Sebille Birlikte Genel Görünüm.

Fotoğraf 141: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Genel Görünüm Güney Cephe.

Fotoğraf 142: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Ayna Taşı.

Fotoğraf 143: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Kitabe.

Fotoğraf 144: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Köşe Sütuncesi.

Fotoğraf 145: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Sivri Kemerli Alınlık.

Fotoğraf 146: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Restorasyon Öncesi (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 147: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Genel Görünüm.

Fotoğraf 148: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Saçak.

Fotoğraf 149: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Hazne ve Kontrol Penceresi.

Fotoğraf 150: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Genel Görünüm.

Fotoğraf 151: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Kitabı.

Fotoğraf 152: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Arka Cephe.

Fotoğraf 153: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Cephesindeki Süsleme Motifleri.

Fotoğraf 154: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Restorasyon Öncesi Genel Görünüm.

Fotoğraf 155: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Genel Görünüm.

Fotoğraf 156: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Güney Cephe.

Fotoğraf 157: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Batı Cephe Sağır Kemer ve Bardaklık.

Fotoğraf 158: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Genel Görünüm.

Fotoğraf 159: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Cephe Görünüm.

Fotoğraf 160: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Genel Görünüm.

Fotoğraf 161: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Kirpi Saçak.

Fotoğraf 162: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Restorasyon Öncesi (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 163: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Genel Görünüm.

Fotoğraf 164: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Çeşme Bölümü.

Fotoğraf 165: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Cephe Detayı.

Fotoğraf 166: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Genel Görünüm.

Fotoğraf 167: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe Detayı.

Fotoğraf 168: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe Detayı.

Fotoğraf 169: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Genel Görünüm.

Fotoğraf 170: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Alınlık.

Fotoğraf 171: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 172: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 173: Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Genel Görünüm.

Fotoğraf 174: Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Ayna Taşı.

Fotoğraf 175: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Genel Görünüm.

Fotoğraf 176: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Arka Cephe.

Fotoğraf 177: Ak Çeşme (Katalog No 62) Genel Görünüm.

Fotoğraf 178: Ak Çeşme (Katalog No 62) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 179: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Genel Görünüm.

Fotoğraf 180: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Kitabe.

Fotoğraf 181: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Yalak.

Fotoğraf 182: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Yan Cephe ve İkinci Yalak.

Fotoğraf 183: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Genel Görünüm.

Fotoğraf 184: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Ön Cephe.

Fotoğraf 185: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Genel Görünüm.

Fotoğraf 186: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Ayna Taşı.

Fotoğraf 187: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Batı Cephe.

Fotoğraf 188: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Kuzey Cephe.

Fotoğraf 189: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Güney Cephe.

Fotoğraf 190: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Doğu Cephe.

Fotoğraf 191: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Genel Görünüm.

Fotoğraf 192: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Hazne.

Fotoğraf 193: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Genel Görünüm.

Fotoğraf 194: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Kitabe.

Fotoğraf 195: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Genel Görünüm.

Fotoğraf 196: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Arka Cephe.

Fotoğraf 197: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Genel Görünüm.

Fotoğraf 198: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Güney Cephe.

- Fotoğraf 199:** Eski Doğanbey Köyü 3 No’lu Çeşme (Katalog No 70) Doğu Cephe.
- Fotoğraf 200:** Eski Doğanbey Köyü 3 No’lu Çeşme (Katalog No 70) Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 201:** Eski Doğanbey Köyü 4 No’lu Çeşme (Katalog No 71) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 202:** Eski Doğanbey Köyü 4 No’lu Çeşme (Katalog No 71) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 203:** Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 204:** Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 205:** Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 206:** Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Kitabe.
- Fotoğraf 207:** Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 208:** Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Yalak ve Oluk.
- Fotoğraf 209:** Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 210:** Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Ayna Taşı.
- Fotoğraf 211:** Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 212:** Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Batı Bölümdeki Kitabe.
- Fotoğraf 213:** Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Doğu Bölümdeki Kitabe.
- Fotoğraf 214:** Alhan Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 77) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 215:** Alhan Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 77) Kitabe.
- Fotoğraf 216:** Alhan Köyü 2 No’lu Çeşme (Katalog No 78) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 217:** Alhan Köyü 2 No’lu Çeşme (Katalog No 78) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 218:** Hamzabali Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 79) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 219:** Hamzabali Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 79) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 220:** Hamzabali Köyü 2 No’lu Çeşme (Katalog No 80) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 221:** Hamzabali Köyü 2 No’lu Çeşme (Katalog No 80) Ön Cephe Detay.
- Fotoğraf 222:** Hamzabali Köyü 3 No’lu Çeşme (Katalog No 81) Genel Görünüm.
- Fotoğraf 223:** Hamzabali Köyü 3 No’lu Çeşme (Katalog No 81) Hazne.
- Fotoğraf 224:** Hamzabali Köyü 4 No’lu Çeşme (Katalog No 82) Genel Görünüm.

Fotoğraf 225: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 226: Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) Genel Görünüm.

Fotoğraf 227: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Genel Görünüm.

Fotoğraf 228: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Güney Kemerli.

ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çizim 1:** Çeşme Yapı Unsurları.
- Çizim 2:** Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 3:** Çamlıdere Köyü (Katalog No 2) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 4:** Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 5:** Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 6:** Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 7:** Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 8:** Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 9:** Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 10:** Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 11:** Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 12:** Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 13:** Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Cephe, Plan ve Kesit.
- Çizim 14:** Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Cephe, Plan ve Kesit.
- Çizim 15:** Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 16:** Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 17:** Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 18:** Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Cephe, Plan ve Kesit.
- Çizim 19:** Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 20:** Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 21:** Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 22:** Hacı Muahmmmed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 23:** Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 24:** Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

- Çizim 25:** Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 26:** Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 27:** Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 28:** Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 29:** İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 30:** İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 31:** Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 32:** Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).
- Çizim 33:** Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Kesit Çizimi.
- Çizim 34:** Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).
- Çizim 35:** Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Kesit Çizimi.
- Çizim 36:** Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 37:** Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 38:** Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 39:** Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 40:** Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 41:** Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 42:** Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Güney Cephesi, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 43:** Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe Çizimi.
- Çizim 44:** Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 45:** Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 46:** Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 47:** Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 48:** Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.
- Çizim 49:** Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 50: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 51: Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 52: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 53: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 54: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Kesit Çizimi.

Çizim 55: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz 'dan).

Çizim 56: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Kesit Çizimi.

Çizim 57: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 58: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 52) Kesit Çizimi.

Çizim 59: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 60: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Kesit Çizimi.

Çizim 61: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 62: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Kesit Çizimi.

Çizim 63: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Güney, Batı ve Doğu Cephe Çizimi.

Çizim 64: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 65: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Kesit Çizimi.

Çizim 66: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 67: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Kesit Çizimi.

Çizim 68: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 69: Ümmgülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 70: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Kesit Çizimi.

Çizim 71: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 72: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Kesit Çizimi.

Çizim 73: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 74: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Kesit Çizimi.

Çizim 75: Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 76: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 77: Ak Çeşme (Katalog No 62) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 78: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 79: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 80: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 81: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Batı Cephesi ile Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 82: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Kuzey Cephe Çizimi.

Çizim 83: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Güney Cephe Çizimi.

Çizim 84: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Doğu Cephe Çizimi.

Çizim 85: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 86: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 87: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 88: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Cephe, Plan ve Çizim Kesiti

Çizim 89: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Doğu ve Batı Cephe Çizimi.

Çizim 90: Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi

Çizim 91: Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 92: Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 93: Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 94: Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 95: Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 96: Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 97: Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 98: Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 99: Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 100: Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 101: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 102: Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 103: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

GİRİŞ

Konunun Amacı, Niteliği ve Sınırları

Sanat Tarihi araştırmalarının Türkiye’deki durumlarına bakıldığında mimarlık tarihi çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle son dönemlerdeki çalışmalarda bölge monografilerinde artış olmuştur. Bu çerçevede yapılan çalışmalarda sokak dokusunun en küçük yapılarından olan çeşmelere anıtsal yapılar kadar değer verilmediği görülmektedir. Halbuki çeşme yapıları genel itibarıyla basit bir strüktürü olmasına karşın işlevselliği, cephe tasarımıdaki çeşitliliği ve sosyal yaşamdaki konumlarına bağlı olarak mimarlık tarihi açısından önem kazanırlar. Ancak bu yapılar insan ve doğanın tahribatına açık bir şekilde yok olma sürecindedirler. Günümüzde ise evlere şehir şebeke sularının verilmesi bu süreci hızlandırmaktadır. Dolayısıyla her geçen gün sayıları ve özgün formları azalan bu yapıların incelenmesi ve belgelenmesi gerekmektedir.

Bu gözlemler doğrultusunda çalışmamızda Aydın ili ve ilçelerindeki tespit edebildiğimiz Türk Devri çeşmelerinin tüm yönleriyle incelenip belgelenmesi ile bilim dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır. Bunun sonucunda söz konusu çeşmeler tek tek ayrıntılı bir biçimde incelenerek planı, tipolojisi, mimarisi, malzeme ve tekniği ile süsleme özellikleri ortaya konmuştur. Daha önce yalnızca Aydın merkez ilçesindeki su yapılarını kapsamı içerisine alan bir tez çalışması yapılmıştır. Ancak bu çalışma Aydın ili ve ilçeleri ile birlikte Türk Dönemi’ne ait çeşmeler üzerine yapılan ilk araştırma özelliği taşımaktadır. Aydın ilinin merkez ilçesi ile birlikte on üç ilçe ve köylerinde yapılan araştırmalar sonucu seksen dört adet çeşme tespit edilmiş olup sağlıklı analizlere tabi tutulmaya çalışılmıştır.

Metodolojik Düzen

Çalışmamızda araştırmaya ilk olarak konu tespiti ile başlanmıştır. Bu aşamada Aydın ili ile ilgili mevcut çalışmalar incelenmiştir. Çalışma kapsamıyla ilgili gerekli bilim insanlarıyla görüşülmüş, konu hakkındaki fikirleri alınmıştır.

Tez konusu kapsam ve sınırları belirlendikten sonra arşiv taraması yapılarak konuyla ilgili bilgi toplama yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda farklı illerdeki çeşitli kütüphaneler gezilmiş, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Aydın Büyükşehir Belediyesi ile birlikte ilçe belediyelerinin arşivleri taranarak tescil fişleri, fotoğraf ve çizim gibi materyaller derlenmiştir. Arşiv taraması

sonucunda mevcut çeşmelerin yerinde incelenmesi amacıyla bölgeler tek tek gezilmiştir. Gidilen bölgelerde yerel halk ile görüşülerek kütüphane yada arşiv kayıtlarında bulunmayan çeşmelerin varlığı sorgulanmıştır. Yerinde incelemeler esnasında çeşmelerin rölövesi alınmış ve planı bulunanların ölçüleri kontrol edilmiştir. Ayrıca yapıların detaylı fotoğraf çekimleri de yapılmış olup mevcut durumları belgelenmiştir. Bütün bu çalışmalar neticesinde araştırma metnimiz oluşturulmuştur.

“*Aydın eşmeleri*” adlı çalışmamız dört ana bölümden meydana gelmektedir. Türkçe ve İngilizce zet ile nsz metinlerinden sonra konunun amacı, niteliği ve sınırları, metodolojik düzen ve ilgili kaynak ve yayınların tanıtıldığı “*Giriş*” metni yazılmış olup ana bölümlere geçilmiştir.

Birinci bölümde “*Aydın’ın Coğrafi Konumu Ve Tarihçesi*” ana başlığı iki alt başlık halinde düzenlenmiştir. Bunlar insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları coğrafyanın konumsal özellikleri ile iklimi arasında direkt ilişkili olduğu düşüncesiyle oluşturulan “*Aydın’ın Coğrafi Konumu*” ve geçmişi inceleyen tarih biliminin bölgenin iskanı ile ilgili fikirler vereceğinden hareketle “*Aydın’ın Tarihçesi*” alt başlıklarıdır.

İkinci bölüm “*Anadolu Türk Mimarisi’nde eşme*” başlığı taşımaktadır. Bu bölümde su ile ilgili yapılar içerisinde önemli bir yere sahip olan çeşmelerin Anadolu Türk Mimar’lığındaki önemi ve geleişim sürecinden bahsedilmiştir.

nc bölüm “*Aydın eşmeleri (Katalog)*” başlığındaki katalog bölümüdür. Bu bölümde katalogu oluşturan seksen dört adet eşme alfabetik sıra halindeki on üç ilçe içerisinde tek tek incelenmiştir. Her yapı bağlı bulunduğu ilçe içerisinde kronolojik sıra ile verilmiştir. Katalog içerisinde eserin adı, çizim no, fotoğraf no, inceleme tarihi, yeri, yapan, yaptıran ve yapım tarihi belirtildikten sonra yapının mimari, süsleme özellikleri ve tarihlendirilmesi hususuna değinilmiştir. Son olarak her eser metninin altına plan, cephe ve kesit izimlerimiz ile birlikte yapıların mevcut durumlarını belgeleyen tarafımızdan çekilmiş genel ve detay fotoğrafları eklenmiştir. Gerekli görüldüğü takdirde bazı yapıların eski fotoğrafları da bu kısma eklenerek eski hali ile mevcut durumu ortaya çıkarılmıştır.

Dördüncü bölümde “*Değerlendirme ve Karşılaştırma*” başlığı altında kataloga dahil edilen seksen dört eşme kendi aralarında “*Tipoloji*”, “*Malzeme*”, “*Yapı Elemanları*”, “*Kitabeler*” ve “*Süsleme*” alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Mevcut eşmeler Anadolu rnekleri ile karşılaştırılıp benzer ve farklı yönleri örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın “Sonuç” kısmında konunun amacı ve niteliğine yönelik elde edilen hükümlere yer verilmiş olup yapıların inşa dönemleri içerisindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda yararlanıldığımız kaynaklar bilimsel kriterlere uygun bir biçimde sayfa altlarına dipnot düzeni halinde verilmiştir. Daha önce tam künyesi verilen esere birden çok atıf yapıldığı takdirde eser künyesi tekrar edilmeyerek yine bilimsel kriterlere uygun bir biçimde kısaltmalara gidilmiştir. Dipnot düzeni şeklinde verilen bütün kaynak ve yayınlar çalışmanın sonundaki “Kaynakça” kısmında toplu olarak gösterilmiştir.

İlgili Kaynak ve Yayınlar

Çeşme yapılarıyla ilgili çalışmaların son dönemlerde hız kazandığı görülmektedir. Anadolu genelinde çok sayıda araştırma yapılmakla birlikte dönem özelliklerini daha iyi yansıtmaları bakımından İstanbul çeşmeleri üzerine yapılan araştırmalar ön plana çıkmaktadır¹.

İstanbul dışındaki en kapsamlı çalışma ise Yılmaz Önge tarafından yapılan doktora tezidir. Çalışma, Türk Tarih Kurumu tarafından basılmış olup Anadolu’daki çeşme, sebil ve şadırvanların gelişim sürecini seçme örnekler üzerinden ayrıntılı bir biçimde tanıtmaktadır². Önge’nin bu çalışması haricinde çeşme yapılarıyla ilgili çok sayıda yayını bulunmaktadır³.

¹ İstanbul Çeşmeleri ile ilgili yayınlardan bazıları; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umumi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1943; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabagı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler (Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi-Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi-Kemankeş Çeşmesi)*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi*, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993; H. Örcün Barışta, “Başkent İstanbul’dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 12, Ankara 2002, ss. 242-246; Hatice Aynur ve Hakan T. Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1995; Kazım Çeçen, “Halkalı Suları”, *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, ss. 165-177; Şerife Tali, “İstanbul Su Mimarisinde Fatih Sebillerinin Yeri Ve Önemi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: III-X, İstanbul 2010, ss. 558-572; Şerife Tali, “İstanbul Beyoğlu Sebilleri”, *IX. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Erzurum 2005, ss. 415-423; Affan Egemen, *İstanbul’un Çeşme Ve Sebilleri*, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1993; Engin Özdeniz, *İstanbul’daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri*, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul 1995.

² Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

³ Yılmaz Önge, “Anadolu Beylikler Döneminin Çeşme, Sebil ve Şadırvanları”, *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 119, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 19, Ankara 1997, ss. 199-204; Yılmaz Önge, “İstanbul’un Namazgahlı Çeşmelerinden Vezir Mehmed Paşa Çeşmesi”, *Semavi Eyice Armağanı İstanbul*

Yılmaz Önge'nin çalışmaları dışında çeşme yapılarıyla ilgili farklı araştırmacıların tez, kitap ve makaleleri bulunmaktadır⁴.

Bu çalışmalar dışında Aydın bölgesinde bir ayan ailesi olan Cihanoğulları ile ilgili Ayda Arel'in makaleleri⁵ bulunmaktadır. Arel makalelerinde bölgede tespit ettiği eserleri mimarlık tarihi açısından değerlendirmiştir. Arel'in dışında bölgedeki mimari eserlerle ilgili olarak “*Cihanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*” isimli bir tez çalışması bulunmaktadır⁶. Çalışmada konumuz kapsamına giren bazı çeşmelere de yer verilmiştir.

Yazıları, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1992, ss. 189-200; Yılmaz Önge, “Fıskiyeli Türk Çeşmeleri”, *Vakıflar Dergisi XXII*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1991, ss. 99-116; Yılmaz Önge, “Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1981, ss. 115-121.

⁴ Bu yayınlardan bazıları; Sedat Çetintaş, “Türklerde Su, Sebil, Çeşme”, *Güzel Sanatlar Dergisi*, C: V, İstanbul 1944, ss. 124-145; Ayhan Aytöre, “Türklerde Su Mimarisi”, *I. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Tebliğler*, Ankara 1962, ss. 45-69; Semavi Eyice, “Çeşme”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C: 8, İstanbul 1993, ss. 277-287; Ayla Ödekan, “Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, ss. 281-297; Celal Esad Arseven, “Çeşme”, *Sanat Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1983, ss. 388-390; Mustafa Denktaş, *Karaman Çeşmeleri*, Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000; Mustafa Denktaş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)*, Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000; Mustafa Denktaş, “Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 7, Ankara 2002, ss. 872-877; Haşım Karpuz ve O. Nuri Dülgerler, “Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi”, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri Porf. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, Ankara 2006, ss. 317-331; Hasan Uçar, *Sipil'den Manisa'ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*, Manisa Belediyesi Kültür Yayını, Manisa 2012; Lokman Toy, “Hacı Beşir Ağa'nın İnşa Ettirdiği Çeşmeler”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, C: 8, S: 16, Antalya 2015, ss. 12-50; Hüseyin Can, “Göynük Mengen Ve Mudurnu'daki Tarihi Çeşmeler”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 15, S. 1, Bolu 2015, ss. 203-236; Ali Osman Uysal, “Bolvadin'de Bir Lale Devri Eseri: Ağılönü Çeşmesi”, *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII, Ankara 1988, ss. 33-55; Alptekin Yavaş, “Bozcaada Namazgah Meydanı Çeşmesi ve Cebeci Başı Es-Seyyid Abdullah Ağa'nın Vakfiyesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı XVIII/I, İzmir 2009, ss. 139-153; Ayşe Çaylak, *Çanakkale Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997; Fazilet Koçyiğit, *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2013; Azime Ferya Aktaş, *Elazığ İli Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009; Ebru Çetinkaya, *Bursa Çeşmeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012; Dilara Derici, *Malatya Çeşmeleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2017; Ahmet Durman, *Uşak Çeşmeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2014; Mustafa Ekmekçi, *Burdur Merkez'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2012; Abdülbaki Işıkkakdoğan, *Balıkesir Çeşmeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2013; Murat Karademir, *Edirne Çeşmeleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007; Figen Ölmez, *Kocaeli Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012; İrfan Yıldız, *Mardin'deki Su Mimarisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2008.

⁵ Ayda Arel, “Ege Bölgesi Ayanlık Dönemi Mimarisi: 1989 Dönemi Yüzey Araştırmaları”, *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1991, ss. 1-25; Ayda Arel, “Aydın ve Yöresinde Bir Ayan Ailesi ve Mimarlık: Cihanoğulları”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler Araştırmalar Tartışmalar (I. Uluslararası Tarih Kongresi Bildirileri)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 1993, ss. 184-221.

⁶ İlker Gümüş, *Cihanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2015.

Aydın ili merkezindeki su yapılarıyla ilgili 2010 yılında Muzaffer Yılmaz tarafından bir tez çalışması⁷ yapılmıştır. Çalışma yalnızca merkez ilçede yer alan su yapılarını kapsamı içerisine almakla birlikte mevcut çeşmelerimizden on tanesini incelemiştir. Ancak söz konusu çalışma merkez ilçenin belde ve köylerinde yer alan çeşmeleri araştırma dışında bırakmıştır. Biz çalışmamızda konu bütünlüğünün sağlanması açısından tüm çeşmeleri kapsamımız içerisine aldık. Tez, 2010 yılında çekilmiş fotoğraflarıyla çeşmelerin o günkü durumlarını yansıtmaları açısından önemli bir kaynaktır. Ayrıca Muzaffer Yılmaz'ın incelenmiş olduğu merkez ilçede yer alan on çeşmenin cephe ve plan çizimleri tekrar çizilmemiş olup mevcut çizimlerin ölçüleri kontrol edilmiş ve katalog kısmına eklenmiştir. Bahsi geçen tez çalışmasından alınan çizim ve fotoğraflar alttaki açıklama kısımlarında belirtilmiştir. Yılmaz'ın tez çalışması dışında Aydın bölgesindeki bazı çeşme yapılarıyla ilgili makaleleri⁸ de bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yapılar mimari, süsleme ve tarihlendirme açısından detaylı olarak incelenmiştir.

Konumuz kapsamına giren Karacasu ilçesindeki çeşmelerin kitabeleri 2017 yılında basılan “*Karacasu’da Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Kitabeleri*” isimli çalışma⁹ ile Hüseyin Kuruüzüm tarafından incelenmiştir. Çalışmada Karacasu ilçesindeki çeşme kitabelerinin transkripsiyonu yer almaktadır. Ayrıca çeşmelerin bulunduğu yer ve özellikleriyle birlikte kitabe yorumlamalarına da yer verilmiştir.

⁷ Muzaffer Yılmaz, *Aydın İli Merkezi’ndeki Tarihi Su Yapıları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

⁸ Muzaffer Yılmaz, “Aydın Koçarlı-Bağarası Güzergahındaki Çeşmeler”, *Sanat Tarihi Dergisi XIX/I*, İzmir 2010, ss. 101-128; Muzaffer Yılmaz, “Söke Bağarası ve Akçakaya Köyü Çeşmeleri”, *İSTEM Dergisi*, Sayı 28, Konya 2016, ss. 275-305; Muzaffer Yılmaz, “Aydın Fatma Hanım Sebil-Küttabı”, *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, Malatya 2016, ss. 1-12.

⁹ Hüseyin Kuruüzüm, *Karacasu’da Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Kitabeleri*, İtimat Ofset, 1. Baskı, Aydın 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

AYDIN'IN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

1.1. Aydın'ın Coğrafi Konumu

Büyük Menderes Vadisi'nin kuzeyinde, Aydın Dağları'nın güneyinde yer alan Aydın İli; kuzeyinde İzmir, Manisa, doğusunda Denizli ve güneyindeki Muğla ili ile çevrilidir. Batı sınırlarını ise Ege Denizi çizer¹⁰. İl toprakları 37° 30' - 38° 03' kuzey enlemleri ile 27° 00' - 28° 57' doğu boylamları arasında 8.116 km² 'lik yüz ölçümüne sahiptir¹¹.

Merkez ilçesiyle birlikte Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, Incirlioğlu, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuşadası, Kuyucak, Nazilli, Söke, Sultanhisar ve Yenipazar olmak üzere 17 ilçeden oluşmaktadır¹². Büyük Menderes Ovası, Çine Ovası, Büyük Menderes Nehri ve kolları ile Bafa Gölü'nün bir kısmını da sınırları içerisine alan ilin % 63'ü dağlıktır¹³. Menderes Nehri'nin ikiye ayırdığı bu dağ topluluğundan nehrin kuzeyinde kalanları Aydın Dağları olarak adlandırılmaktadır. Bu dağları doğudan batıya doğru sırasıyla Çamlık, Oyuk, Karlık, Malkaç ve Cevizli Dağı oluşturmaktadır. Menderes Nehri'nin güneyinde kalan dağ topluluğu ise Toroslar'ın uzantısı biçimindedir. Bunları doğudan batıya doğru sırasıyla Baba, Karıncalı, Madran, Gökbel ve Beşparmak Dağları oluşturmaktadır. Tüm bu dağ toplulukları tarihte "Latmos Dağ Silsilesi" olarak adlandırılmıştır¹⁴.

Büyük Menderes Nehri'nin kuzeyinde kalan Aydın Dağları'nda ve özellikle güneyindeki dağlarda yer yer ormanlık alanlar görülmekle birlikte genel olarak Akdeniz İklimi'nin etkisi altındaki ilde, bölge topraklarının önemli bir kısmını ekili alanlar oluşturmaktadır. Koçarlı, Söke, Aydın, Balat ovası olarak da adlandırılan Büyük Menderes ovası, ekonomik değere sahip tarım mahsulleri olarak pamuk, üzüm, incir, zeytin ve tütün gibi tarımsal faaliyetlerin yapıldığı geniş bir alandır¹⁵.

¹⁰ Feridun M. Emecen, "Aydın", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, T.D.V. Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul 1991, s. 235.

¹¹ *Yurt Ansiklopedisi Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, Cilt: 2, İstanbul 1982, ss. 966, 980.

¹² Aydın ilçeleri için bkz., *Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın 1973 İl Yıllığı*, İzmir 1974, ss. 42-76.

¹³ Feridun M. Emecen, a.g.m., s. 237; *Yurt Ansiklopedisi...*, s. 967.

¹⁴ *Yurt Ansiklopedisi...*, s. 967; *Temel Britannica Temel Eğitim Ve Kültür Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İstanbul 1992, s. 224.

¹⁵ Feridun M. Emecen, a.g.m., s. 237; *Temel Britannica...*, s. 224.

Dandalaz Çayı, Akçay ve Çine Çayı gibi kollara ayrılan, başlangıç noktası Afyonkarahisar'ın Dinar ilçesi dolayları olan 380 km. uzunluğundaki Büyük Menderes Nehri ilin başlıca su kaynağıdır¹⁶.

1.2. Aydın'ın Tarihçesi

Aydın ili, uygun iklim koşulları, verimli toprakları, su ve ulaşım kolaylıkları gibi özel ve matematiksel konumu neticesinde tarih öncesi çağlardan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır¹⁷. M.Ö. 1200'lü yıllarda Balkanlarda ortaya çıkan kavimler göçü ile Trak kabileleri, boğazlardan ya da Ege Denizi'nden geçerek Büyük Menderes Ovası'nın kenarlarına yerleşmişlerdir¹⁸. Bu yerleşim yerlerinden Aydın şehrinin temelini oluşturan, günümüze ulaşan Gymnasium'un kemer kalıntılarından ötürü halk arasında "Üçgözlü" olarak da adlandırılan "Tralleis" antik kentidir. Strabon başta olmak üzere Rayet ve Thomas gibi birçok araştırmacı "Tralleis" adının Trakya'dan göç ederek bölgeye yerleşen Trak kabilelerinden aldığını söylemektedir¹⁹. Bugünkü Aydın ilinin 1.5 km. kuzeyindeki Topyatağı mevkiinde bulunan Tralleis, M.Ö. 2000 yıllarına ait Hitit belgelerinde sırasıyla Atriya, Euanthia, Seleukeia ve Antiokhia gibi isimlerle de anılmıştır²⁰. Kentin adı bazı kaynaklarda ise "Tiral" olarak geçmektedir²¹. Tralleis kenti, bulunduğu alanın üç bölgenin sınırlarının kesiştiği bir yerde olmasından dolayı zaman içerisinde Lydia, Karia ve kimi zamanda İonia şehirlerinden biri olarak da sayılmıştır²².

Tralleis, M.Ö. 546 yılında Perslerin Lidya Krallığı'na son vermesiyle birlikte Pers egemenliği altına girmiştir²³. M.Ö. 334 yılında ise diğer birçok Anadolu şehri gibi Pers ordusunu yenen Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişiyle gönüllü olarak Makedonyalıların

¹⁶ Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1936, ss. 10-11.

¹⁷ Gabriel Leroux, *İlk Akdeniz Medeniyetleri*, (Çev. Cevdet-Mithat Perin), İstanbul 1944, s. 12; Engin Akdeniz, "Büyük Menderes Ovasındaki Prehistorik Merkezler ve Bunların Ege Prehistoryasındaki Yeri" *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası, Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, İzmir 2001, s. 158-175.

¹⁸ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, ss. 87-93.

¹⁹ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993, ss. 169-170; Abdullah Uğur, "Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişim Evreleri", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara 2003, s. 43. Ayrıca, O. Rayet-A. Thomas'ın 1877 yılında Paris'te yazdıkları "Milet et Le Golfe Latmique Tralles, Magnesie Du Meandre, Priene, Milet, Didymes, Heraclee Du Latmos Fouilles et Explorations Archeologiques" adlı eserin "Tralleis" ile ilgili olan kısımları 1997 yılında Osman Saçıkara tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır. Osman Saçıkara, *Bir Karya Kenti Tralleis*, Özgün Ofset, Aydın 1997.

²⁰ Veli Sevin, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 111.

²¹ Hüseyin Hilmi Bayındır, *Tiral Tarihi (Aydın Güzelhisarı)*, Kanaat Basımevi, Aydın 1962, ss. 10-11.

²² Strabon, a.g.e., s. 169.

²³ Leman Kısa, *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*, Coşkun Matbaası, Aydın 1960, s. 34.

hakimiyetine geçmiştir²⁴. Büyük İskender, Tralleis ile birlikte bütün Karia şehirlerini ve daha sonra da tüm Anadolu'yu hakimiyeti altına almıştır²⁵.

Kent, Büyük İskender'in ölümünden sonra (M.Ö. 323) Suriye Krallığı'na (Selevkoslara) bağlanana kadar (M.Ö.281) İskender'in komutanlarından olan Antigonos'un egemenliği altında kalmıştır²⁶. M.Ö. 190 yılına kadar Selevkoslar'ın egemenliği altında kalmış ve daha sonra Bergama Krallığı'nın yönetimine geçmiştir²⁷. Bergama Krallığı bu dönemde Menderes Nehri'nin kuzey bölümündeki tüm şehirleri hakimiyeti altına almıştır. Krallık, kentlerin gelişmesi için iyimser bir politika izleyerek Tralleis ve diğer kentlerden vergi almamış hatta birçok konuda destek olmuştur²⁸. Kentteki arkeolojik veriler de bunları destekleyerek bu dönemde birçok önemli yapının²⁹ inşa edilmesinin yanında, bu döneme tarihlenen değerli sikkelerin basılmış olması da kentin ekonomisinin zirvede olduğunu göstermektedir³⁰.

M.Ö. 133 yılında Roma hakimiyeti altına giren Tralleis, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla tüm Batı Anadolu şehirleri gibi Doğu Roma'nın hakimiyeti altında kalmıştır³¹. Ancak Doğu Roma'nın (Bizans İmparatorluğu) başkentinin İstanbul olmasıyla, ticaret yollarının batıdan kuzeybatıya yönelmesi, Arapların Ege Denizi'nde etkilerinin artmaya başlaması³² gibi sebeplerden ötürü kent eski önemini kaybetmeye başlamıştır³³. Artan Arap akınlarıyla Roma İmparatorluğu Dönemi'nde tepelerin eteklerine kadar yayılmış olan Tralleis kenti, 685-695 yıllarında tepelere çekilmeye başlamış ve kentin bazı kesimleri surlarla çevrilmiştir³⁴. Ege kıyılarındaki nüfusun da güvenlik açısından korunaklı olan Tralleis'e göçleri sonucunda 950 yılında

²⁴ Arif Müfid Mansel, a.g.e., s. 25; Abdullah Uğur, a.g.m., ss. 43-44.

²⁵ Bazı kaynaklarda İskender'in Anadolu'yu hakimiyeti altına almak için Tralleis'i bir üs olarak kullanmış olduğundan bahsetmektedir. Bkz., Hüsnü Akdoğan, *Aydın*, Ankara 1992, s. 25.

²⁶ Mehmet Ali Kaya, "Suriye Krallığı'nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XV, İzmir 2000, ss. 122-135.

²⁷ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 44.

²⁸ Hüseyin Üreten, "Roma Dönemi'ne Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 38, Ankara 2006, s. 206; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 44.

²⁹ Bu dönemdeki yapılar için bkz., Rafet Dinç, *Tralleis Rehber/Guide*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, ss. 51-59.

³⁰ Hüseyin Üreten, a.g.m., s. 207; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 44.

³¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 49-50; Hüsnü Akdoğan, a.g.e., s. 28.

³² Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 102-122.

³³ William Mitchell Ramsay, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, ss. 25-26, 46; Reinhard Stewig, *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, (Çev. Ruhi Turfan-M. Şevki Yazman), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü, İstanbul 1970, s. 89.

³⁴ Reinhard Stewig, a.g.e., ss. 90-91; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 46.

kentin nüfusu 36.000'e kadar çıkmıştır³⁵. Arap akınlarının azalması ve artan nüfusun etkisiyle kent tekrar tepelerin eteklerine doğru yayılmaya başlasa da bu kez Moğol akınları sebebiyle Bizans ve Selçuklu sınırına dayanan çok sayıdaki Türk kabileleri sonucunda kentteki güvenlik sorunu tekrar başgöstermiştir³⁶. Bu nedenlerle 1278 yılında Palaeologuslar Hanedanlığı zamanında İmparator Andronicus Palaeologus Tralleis kentini tekrar tepelik alanda kurup canlandırmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır³⁷.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra (1071) Bizans İmparatorluğu iyice zayıflamış, bu da Türkler'in Batı Anadolu seferlerine hız kazandırmıştır. 1176 Miryakefalos Savaşında Haçlı ordularının dağılmasından sonra Türkler, içinde Tralleis'inde bulunduğu Batı Anadolu şehirlerini ele geçirmişlerdir³⁸. Ancak bu fetihler uzun sürmemiş, Bizans kısa sürede bölgedeki hakimiyeti tekrar sağlamıştır³⁹.

Kösedağ Savaşı'ndan sonra (1243) Moğolların Selçuklu merkezi otoritesini dağıtmasıyla Batı Anadolu'daki uç beyleri kendi beyliklerini kurmuşlardır. Kurulan bu beyliklerden olan Menteşe Beyliği, Moğol vergilerinden kaçan Türkmenlerle⁴⁰ iyice güçlenmiş ve 1278 yılında Tralleis'i kuşatmıştır. 1282 yılına kadar dayanan kent susuzluk nedeniyle teslim olmuştur⁴¹. Uzun süren kuşatmadan sonra şehir ilk kez Türklerin eline geçmiştir. Ancak bu dönemde gerçekleşmiş olması muhtemel deprem, Bizanslıların şehri terk ederken harap duruma getirmeleri ve bu alandaki su sıkıntıları gibi sebeplerden ötürü Türkler bu tepelik bölgeye yerleşmemiş bunun yerine bölgenin güney eteğine yerleşmişlerdir⁴².

³⁵ Reinhard Stewig, a.g.e., ss. 86-91.

³⁶ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (Çev. Orhan Şaik Gökyay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1944, ss. 14-17; Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal Ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi VII*, İstanbul 1968, ss. 56-58; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I-II*, Barış Kitap Basım Yayın, Ankara 1999, ss. 10-13; Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 405-406.

³⁷ William Mitchell Ramsay, a.g.e., ss. 91-92, 119-121; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 70; Reinhard Stewig, a.g.e., s. 91; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 46.

³⁸ Asaf Gökbek ve Hikmet Şölen, a.g.e., s. 76.

³⁹ Niketas Khoniates, *Historia*, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 133.

⁴⁰ Bu Dönemde Moğol baskıları nedeniyle gerçekleşen Türk göçleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Sorunu", (Çev. Tahir Sünbül), *Türk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 28, Ankara 1991, ss. 330-334.

⁴¹ Paul Wittek, a.g.e., ss. 25-26; William Mitchell Ramsay, a.g.e., s. 120; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.70; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 46.

⁴² William Mitchell Ramsay, a.g.e., ss. 92, 119-120; Reinhard Stewig, a.g.e., s. 91; Süha Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 79, İstanbul 1975, ss. 331-332, 350-352; Metin Tuncel, "Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler", *İstanbul Yerbilimleri Dergisi*, Sayı: 1-2, İstanbul 1981, ss. 118-119; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası*,

Menteşe Bey'in ölümü üzerine Tralleis ve çevresi damadı Sasa Bey'in elinde kalmıştır⁴³. Ancak Sasa Bey ile Germiyanogulları'nın Subaşı olan Aydınoğlu Mehmed Bey arasındaki anlaşmazlık nedeniyle çıkan savaşta Sasa Bey yenilgiye uğrayarak ölmüştür⁴⁴. Bunun üzerine 1308 yılında Tralleis ve çevresini Aydınoğlu Mehmed Bey ele geçirmiştir⁴⁵. Daha sonra Aydınoğlu Mehmed Bey Germiyanogulları'ndan ayrılarak, Büyük Menderes ve Küçük Menderes nehirleri arasındaki bölgede bağımsızlığını ilan etmiş ve Birgi merkez olmak üzere Aydınoğlu Beyliği (1308 – 1390)'ni kurmuştur⁴⁶. Mentеше Beyliği Tralleis'i "Güzelhisar" olarak isimlendirirken⁴⁷ şehir, Aydınoğulları'nın hakimiyetine girdikten sonra Aydınoğlu Mehmed Bey'in şehre babasının ismini vermesiyle "Aydın Güzelhisarı" olmuştur⁴⁸.

Aydınoğlu Mehmed Bey ele geçirdiği yerleri oğulları arasında bölüştürerek her birini "Bey" olarak tayin etmiştir⁴⁹. Bu doğrultuda Hızır Beyi Ayasuluğ ve Sultanhisar'a, Umur Beyi İzmir'e, İbrahim Bahadır Beyi Bodamya'ya ve Süleyman Beyi Tire'ye göndermiştir. Kendisi de en küçük oğlu İsa Beyi yanına alarak beyliğin merkezi olarak seçtiği Birgi'ye yerleşmiştir⁵⁰.

Aydınoğlu Beyliği sırasıyla, Mehmed Bey (1310 – 1334), Umur Bey (1334 – 1348), Hızır Bey (1348 – 1366), İsa Bey (1366 – 1389), Musa Bey (1402) ve II. Umur Bey (1402 – 1403) tarafından idare edilmiştir⁵¹. Beylik kurulduğu ilk yıllarından itibaren

Tarihi ve Arkeolojisi, (Çev. Ali Suad), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Cilt: 2, Ankara 2002, s. 101; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 46.

⁴³ Zeki Arıkan, "XIV – XVI Yüzyıllarda Ayasuluğ", *Belleten*, Cilt: LIV, Sayı: 209, Ankara 1990, ss. 128-129.

⁴⁴ Vedat Turgut, "Batı Anadolu Beyliklerinin Menşei Meselesi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 3, 2016, s. 59; Zeki Arıkan, a.g.m., s. 129.

⁴⁵ Paul Wittek, a.g.e., ss. 36-37.

⁴⁶ Paul Wittek, a.g.e., ss. 36-39; Himmet Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 60, Tarih Enstitüsü No: 6, Ankara 1946, ss. 15-30.

⁴⁷ Kentin manzarasının güzelliği sebebiyle bu isim verilmiştir. Bkz., Abdullah Uğur, a.g.m., s. 48.

⁴⁸ "Aydın" kelimesinin nereden geldiği tartışma konusu olmuştur. Bu konuyu Himmet Akın "Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma" isimli çalışmasında "Aydın'ın Menşei Mes'elesi" başlığı altında incelemiştir. Akın, "Aydın" kelimesinin bu ailenin Aydın ismindeki aşiret reisi ya da ecdadından olan bir şahsiyetten dolayı olduğunu savunmuştur. Nitekim bu dönemde kurulan beyliklerin birçoğunun kurucusunun ismini aldığı düşünüldüğünde (Osmanoğulları-Osman Bey, Germiyanogulları-Germiyan Bey, Menteseogulları-Menteşe Bey) Akın'ın tezi desteklenmektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Himmet Akın, a.g.e., ss. 7-14.

⁴⁹ Himmet Akın, a.g.e., ss. 30-31; Hamza Özkan, *Aydınoğulları Beyliği'nde İlmi Hayat*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2003, s. 13.

⁵⁰ Zeki Arıkan, a.g.m., s. 130; Erdoğan Merçil, *Müslüman - Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 284; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 104; Himmet Akın, a.g.e., ss. 30-31; Hamza Özkan, a.g.e., s. 14; Asuman Arslan, *Aydın'da Türk Mimarisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 7.

⁵¹ Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, a.g.e., s. 92;

denizcilikte önemli bir güç olmuş, gelişmesi daha çok deniz seferlerinden elde ettikleri ganimetler sayesinde gerçekleşmiştir. Kurucusu Mehmed Bey, ilk donanmasını henüz İzmir'i almadan önce Ayasuluğ⁵², da kurmuş ve burası deniz seferleri için bir üs olmuştur⁵³. 1319 yılında bu donanma ile Sakız Adası'na baskınlar yapmış daha sonra da gerçekleştirdiği iki buçuk yıllık bir kuşatmanın ardından İzmir limanını ele geçirmiştir. Bunun üzerine Bizans İmparatoru III. Andronikos Aydınoğulları ve Saruhanoğulları ile antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Umur Bey babasının yaptığı bu antlaşmayı onaylamayarak Sakız adasıyla birlikte Bozcaada, Semadirek adası, Gümölcine, Mora sahilleri ve Gelibolu bölgesine akınlar gerçekleştirmiş, 1332 yılında Naksos dükü ve Eğriboz hakimini haraca bağlamıştır⁵⁴.

Mehmed Bey ölünce (1334) yerine kardeşlerinin ısrarı üzerine 25 yaşındaki Umur Bey geçmiştir⁵⁵. Beyliğe en parlak dönemini⁵⁶ yaşatan Umur Bey'in ömrü savaşlarla geçmiştir. 1335 yılında Saruhanoğlu Süleyman Bey ile birlikte Yunanistan ve Mora'ya sefer düzenlemiş, birçok esir ve ganimet elde etmiştir⁵⁷. Donanması iyice güçlenen Umur Bey tüm Ege Denizi'ne hakim olmuş ve kimi zamanda Bizans'a yardımlarda bulunmuştur⁵⁸. Haçlı donanmasının İzmir limanını ele geçirmesi üzerine limanı geri almak için hücum eden Umur Bey 1348 yılında bu savaşta ölmüştür⁵⁹. Umur Bey'in ölümü hem Aydınoğulları'nda hem de diğer Türk beyliklerinde büyük bir üzüntüye sebep olmuştur⁶⁰. Öyle ki 1333 yılında Umur Bey ile İbn Battuta'nın onun hakkındaki görüşleri⁶¹ bunu doğrular niteliktedir.

Umur Bey'in ölümünden sonra (1348) beyliğin başına Ayasuluğ Bey'i olan Hızır Bey geçmiştir⁶². Beyliğin merkezinin Ayasuluğ'a taşındığı bu dönemde Venedikliler ile

⁵² Ayasuluk hakkında detaylı bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, "Ayasuluk", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul 1991, ss. 225-227; Orhan Seyfi Yüctürk, "Ayasuluk", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul 1991, ss. 227-228; Zeki Arıkan, a.g.m., s. 121-180.

⁵³ Himmet Akın, a.g.e., s. 32.

⁵⁴ Himmet Akın, a.g.e., s. 35.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 105; Himmet Akın, a.g.e., ss. 39-40.

⁵⁶ Himmet Akın, a.g.e., s. 51.

⁵⁷ Himmet Akın, a.g.e., ss. 40-41; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., ss. 105-106.

⁵⁸ Georg Ostorgorsky, a.g.e., ss. 477-478.

⁵⁹ Himmet Akın, a.g.e., ss. 47-49.

⁶⁰ Himmet Akın, a.g.e., ss. 49-50.

⁶¹ Bkz., Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, (Çeviri, inceleme ve notlar: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları Kazım Taşkent Yapıtlar Dizisi, Cilt: 1, İstanbul 2000, ss. 425-426.

⁶² Himmet Akın, a.g.e., s. 52.

ağır bir antlaşma⁶³ imzalanmıştır⁶⁴. Antlaşmanın ağır şartlarından dolayı beylik zayıflama sürecine girmiştir. Tarihi net olmamakla birlikte 1360 yılı civarında ölmüş olabileceği düşünülen Hızır Bey'den sonra yerine kardeşlerden en küçüğü olan İsa Bey geçmiştir⁶⁵.

İsa Bey 1371 yılında kardeşi Hızır Bey zamanında Venediklilerle imzalanmış olan antlaşmayı yenilemiş, Osmanlılarla iyi ilişkiler içerisinde bulunmuştur⁶⁶. Ancak I. Murad'ın ölmesi ve Bayezid'in hükümdar olması nedeniyle Karamanoğulları ve bazı diğer beyliklerle ittifak kurarak durumdan faydalanmak istemiştir. Bunun üzerine Rumeli bölgesini sağlama aldıktan sonra Anadolu'da hakimiyeti kurmak amacıyla sefere çıkan Bayezid ilk olarak Aydınolu himayesi altındaki Aydın İli'ni ve Alaşehir'i almıştır⁶⁷.

Bayezid'in Anadolu'daki siyasi birliği sağlamaya yönelik bu girişimleri 1402 'deki Ankara Savaşı'nda son bulmuştur. Timur'un galibiyetiyle sonuçlanan bu savaştan sonra diğer beylikler gibi Aydınoluğulları'nın toprakları da kendilerine geri verilmiştir. Böylece Bayezid'in Anadolu'da sağlamaya çalıştığı siyasi birlik bozulmuş ve Anadolu Beylikleri tekrar ortaya çıkmıştır.

Aydınolu Beyliğinin tekrar kendilerine verilmesi üzerine başa ilk olarak Musa Bey (1402) geçmiş, ancak kısa bir süre sonra ölen Musa Bey'in yerini 1403 yılında II. Umur Bey almıştır⁶⁸. Bu sırada Aydınolu İbrahim Bahadır Bey'in oğlu olan Cüneyd Bey iktidar mücadelesi için İzmir'i ele geçirmiş ve Ayasuluğ'da bulunan II. Umur Bey'in üzerine sefere çıkmıştır. Bu mücadeleler sırasında II. Umur Bey akrabası olan Menteşeoğlu İlyas Bey'den, Cüneyd Bey ise Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'den yardım almıştır. Cüneyd Bey Süleyman Çelebi'nin yardımcılarıyla Ayasuluğ'u ele geçirmiş ve sonunda II. Umur Bey'le anlaşmaya varmışlardır⁶⁹. Bu gelişmelerden sonra Cüneyd Bey Alaşehir, Salihli ve Nif (Kemalpaşa)'i Aydınoluğulları topraklarına katmıştır⁷⁰.

⁶³ Antlaşma şartları için bkz., Himmet Akın, a.g.e., s. 52; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 109.

⁶⁴ Paul Wittek, a.g.e., s. 70; Himmet Akın, a.g.e., s. 52.

⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 112.

⁶⁶ Merçil 1389 yılındaki Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordusunun içerisinde yardımcı kuvvet olarak Aydınoluğulları'nın da bulunduğu bahsetmektedir. Erdoğan Merçil, "Aydınoluğulları", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul 1991, s. 241.

⁶⁷ Zeki Arıkan, a.g.m., s. 137; Himmet Akın, a.g.e., s. 60.

⁶⁸ Asaf Gökbek ve Hikmet Şölen, a.g.e., s. 91.

⁶⁹ Paul Wittek, a.g.e., s. 94; Zeki Arıkan, a.g.m., s. 138.

⁷⁰ Zeki Arıkan, a.g.m., ss. 138 – 139.

1405 yılında II. Umur Bey'in ani ölümü⁷¹ üzerine Cüneyd Bey tek başına Beyliğin başına geçmiştir⁷². Cüneyd Bey'in hakimiyetini ilan etmesi üzerine Süleyman Çelebi ile arası bozulmuş ve Süleyman Çelebi onu Ohri sancak beyliğine tayin etmiştir. Ancak Cüneyd Bey, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgalarından istifade ederek memleketine dönmüş ve tekrar beyliğin başına geçmiştir. Süren mücadeleler sonucunda kardeşlerini yenerek tahta çıkan Çelebi Mehmed, Musa Çelebi ile işbirliği yapan Cüneyd Bey'in üzerine sefere çıkmış ve İzmir'i almıştır⁷³. Çelebi Mehmed, kendisine itaat etmek zorunda kalan Cüneyd Bey'i memleketinden uzak bir yer olan Niğbolu sancak beyliğine tayin etmiştir⁷⁴.

Bu olayların yanı sıra Aydın ve çevresindeki hakimiyeti sağlamak isteyen Osmanlı'yı uğraştıran bir ayaklanma başgöstermiştir. Bayezid'in oğullarından Musa Bey'in kadıaskeri olan Simavra kadısının oğlu Şeyh Bedrettin'in⁷⁵ kahyası Börklüce Mustafa, Şeyh Bedrettin adına büyük bir kuvvet toplamıştır. İzmir Karaburun bölgesinde 1416 yılında çıkan isyan ve karışıklığı, ancak dört yıl sonra 1420 yılında Çelebi Mehmed'in Aydın Valisi olarak atadığı Süleyman bastırmıştır⁷⁶.

Rumeli Bölgesi'ne sancak beyliğine atanan Cüneyd Bey burada da rahat durmamış, Çelebi Mehmed'e karşı faaliyetlere girişen Çelebi Mustafa'yla işbirliği yapmıştır. Fakat bu işbirliği uzun sürmemiştir. Selanik önlerinde Çelebi Mehmed'e yenilmişler ve kaçarak Bizans İmparatoru'na sığınmışlardır. Bunun üzerine Çelebi Mehmed, Cüneyd Bey'i ve Çelebi Mustafa'yı geri istediye de İmparator bunların salıverilmeyeceğini bildirerek geri vermemiştir⁷⁷. Bu olay Çelebi Mehmed'in ölümünden sonra II. Murad'ın tahta çıkmasına kadar bu şekilde devam etmiştir. II. Murad tahta çıktıktan sonra ise İmparator, Cüneyd Bey'i ve Çelebi Mustafa'yı salmıştır⁷⁸. Bundan sonra Anadolu'ya geçen Çelebi Mustafa ve Cüneyd Bey Amasya'dan harekete geçerek Ulubat yakınlarında II. Murad ile mücadeleye girişmişlerdir. Ancak II. Murad'ın 1422 yılında Aydın İli'ni Cüneyd Bey'e geri vererek

⁷¹ II. Umur Bey'in ani ölüm sebebinin, damadı Cüneyd Bey tarafından zehirlenmesiyle olduğu öne sürülmektedir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 115.

⁷² Paul Wittek, a.g.e., ss. 95-96; Zeki Arıkan, a.g.m., s. 139.

⁷³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 116; Himmet Akın, a.g.e., s. 80.

⁷⁴ Paul Wittek, a.g.e., s. 98.

⁷⁵ Şeyh Bedrettin ve isyan ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Michel Balivet, *Şeyh Bedrettin: tasavvuf ve isyan*, (Çev. Ela Güntekin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

⁷⁶ Paul Wittek, a.g.e., s. 98.

⁷⁷ Dukas "Bizans Tarihi" adlı eserinde Bizans İmparatoru'nun Çelebi Mustafa'yı ve Cüneyd Bey'i dört sene İstanbul'da ve ardından bir süre Limnos adasında muhafaza ettiğinden bahsetmektedir. Bkz. Dukas, *Bizans Tarihi*, (Çev. VL. Mirmiroğlu), İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956, s. 89.

⁷⁸ Dukas, a.g.e., ss. 89-90.

uzlaşma sağlamış olması üzerine hedefine ulaşan Cüneyd Bey, müttefiğine ihanet ederek Ayasuluğ'a gitmiştir. Cüneyd Bey, o dönemde Ayasuluğ'u idare eden Aydınoğlu Mustafa Bey⁷⁹'i öldürmüş ve Aydın İli'nin hakimiyetini tekrar almıştır⁸⁰.

Beyliğin tekrar başına geçen Cüneyd Bey, II. Murad'la olan antlaşmasına uymamış⁸¹ ve etrafına müttefikler toplayarak, Anadolu Beylerini Osmanlı aleyhine kışkırtmaya başlamıştır. Bunun üzerine dedesi Bayezid gibi Anadolu siyasi birliğini kurmaya çalışan II. Murad, Aydınoğulları, Hamidoğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları'nın topraklarını almıştır. Cüneyd Bey kaçarak Sisam Adası karşısındaki İpsili Kalesi'ne sığınmış ve Karamanoğullarından yardım istemiştir. Beklediği yardım gelmeyince teslim olmuş ve öldürülmüştür⁸². Böylece 1426 yılında Aydınoğulları Beyliği tamamen sona ermiş ve Osmanlı topraklarına katılmıştır⁸³.

Osmanlı, Aydınoğulları'nı topraklarına kattıktan sonra burayı, Bayezid'in 1393 yılında kurduğu, merkezi Kütahya'da bulunan Anadolu Beylerbeyi'ne bağlı bir sancak olarak yönetimine dahil etmiştir⁸⁴. Sancak merkezini "Tire" yaparak bölgeye "Aydın Eli" yada "Liva-i Aydın" adını vermiştir⁸⁵. "Aydın Güzelhisarı" ise merkeze bağlı bir kaza olmuştur⁸⁶.

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Bizans ve daha sonra Osmanlı idaresine giren İstanbul'un başkent olmasıyla Batı Anadolu'daki ticaret yolları önemini kaybetmiştir. Bu da ticaret yollarının dışında kalan Batı Anadolu kentlerinin giderek küçülmesine sebep olmuştur. Fatih dönemine ait 1451 yılındaki bir tahrir defterine göre Aydın Güzelhisarı, Mahalle-i Cami, Kilise Cami, Hacısa, Kadı, Hisaryakası, Yenice ve Köprülü olmak üzere tamamı Müslümanlar'dan oluşan 7 mahalle ve 970 kişilik bir kasaba olduğu tespit edilmiştir⁸⁷. 1512 yılında 700 civarına düşen nüfusu, 1529'daki bir başka tahrir defterine

⁷⁹ Aydınoğlu Mustafa Bey, II. Umur Bey'in oğludur. Bkz., Himmet Akın, a.g.e., s. 81.

⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 117; Himmet Akın, a.g.e., s. 81.

⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 117.

⁸² Dukas, a.g.e., ss. 116-118; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 118; Himmet Akın, a.g.e., ss. 82-83.

⁸³ Himmet Akın, a.g.e., s. 83.

⁸⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, ss. 108-109.

⁸⁵ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 48.

⁸⁶ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 50; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 48.

⁸⁷ Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., s. 235; Himmet Akın, a.g.e., s. 133; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 48.

göre 500'e kadar düşmüş olan bölgede, bir medrese, bir kervansaray, dört zaviye, yedi mescid, bir cami ve bir mumhane bulunmaktaydı⁸⁸.

Aydın Güzelhisarı XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar düşen nüfus ve mahalle sayısı ile küçük bir kasabayken, bu yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Şehrin XVI. yüzyılın ikinci yarısında 6 mahallesi ve 1000'i aşkın nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir⁸⁹. XVII. yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde ise mahalle sayısının 20'ye kadar çıktığı görülmektedir⁹⁰. Ancak bu hızlı gelişme sadece Aydın Güzelhisarı'nda değil Anadolu genelindeki birçok şehirde yaşanmıştır. Bunun sebebi ise başlayan Celali İsyanları⁹¹ ile gerçekleşen göçler olmuştur⁹². Kırsal kesimde yaşayan insanların gerek devlet çıkarlarından gerekse özel iş alanlarından dolayı omuzlarına binen yük, şehirlerin çekiciliği ile birleşmiş bu da XVI. yüzyıl sonundan XVII. yüzyıl ortalarına kadar köylerden kasaba ve şehirlere doğru yıldan yıla artan bir insan akını başlatmıştır⁹³. Bütün bunların yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun, ticareti sanayileşmiş Avrupa'nın etkisine girmesiyle, batıyla olan ticaret İzmir ve Kuşadası limanlarından yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla eski ticaret yolları önem kazanmış, Aydın Güzelhisarı ve bu yol üzerindeki diğer kentler fiziki ve nüfus olarak gelişmiştir⁹⁴.

Aydın Güzelhisarı sahip olduğu konumu sayesinde gösterdiği gelişmeyi XVIII. yüzyıl boyunca da sürdürmüş, bunun sonucu olarak da XIX. yüzyılın başlarında yapılan bir idari düzenleme ile Aydın Sancağı'nın merkezi olmuştur⁹⁵. 1826 yılında Aydın, Vali Hasan Paşa idaresinde Hamid, Sığla (İzmir), Saruhan, Teke sancaklarının bağlanmasıyla eyalet merkezi olmuştur. 1838'de ise Vali Çengeloğlu Tahir Paşa idaresinde, Saruhan, Menteşe ve Sığla (İzmir) sancaklarının eyalet merkezi olmuştur⁹⁶.

Aydın Güzelhisarı XVIII. yüzyıl boyunca bugünkü İzmir, Muğla, Denizli, ve Manisa gibi geniş bir bölgenin idari merkezliğini yapmıştır. Ancak 1867 yılından sonra İzmir'in ulaşım ve ticarete artan gelişmesine bağlı olarak eyalet merkezi buraya

⁸⁸ Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., s. 235; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 48.

⁸⁹ Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., s. 235.

⁹⁰ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 49.

⁹¹ Celali İsyanları'nın başlama nedenleri hakkında detaylı bilgi için bkz., Mustafa Akdağ, "Celali İsyanlarının Başlaması, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 1946, ss. 23-37.

⁹² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 96; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: kent mekanında ticaret zanaat ve gıda üretimi 1550-1650*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 5, İstanbul 2000, ss. 327-352.

⁹³ Mustafa Akdağ, 1995, s. 96; Suraiya Faroqhi, a.g.e., s. 340; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 49.

⁹⁴ Abdullah Uğur, a.g.e., s. 49.

⁹⁵ Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., s. 236; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 49.

⁹⁶ Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., ss. 236-237.

taşınmıştır⁹⁷. Eyalet merkezinin İzmir'e taşınmış olması şehri olumsuz etkilemişse de İzmir-Aydın demiryolunun yapılması ve batıyla olan ticaretin giderek artmasıyla birlikte şehir gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru da devam eden gelişme süreciyle mahalle sayısı 27'ye yükselen şehir, artık sadece "Aydın" olarak anılmaya başlanmış "Güzelhisar" mahalle adı olarak kullanılmıştır⁹⁸.

Aydın, I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra 27 Mayıs 1919 yılında Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir⁹⁹. Şehirde Aydınogulları ve Osmanlılar tarafından yapılan bir çok eserin¹⁰⁰ tahrip edilmesinin yanı sıra XX. Yüzyılın başlarında 40.000'e yakın olan nüfusu, çevre bölgelere başlayan göçler nedeniyle 1000 kişinin altına düşmüştür¹⁰¹. 7 Eylül 1922 yılında Yunanlıların çekilmesiyle bağımsızlığına kavuşan¹⁰² şehir, nüfusunun büyük çoğunluğunu kaybetmiş ve sosyo-ekonomik yapısı bozulmuş bir şekilde Cumhuriyet yönetimine girmiştir¹⁰³.

⁹⁷ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 150; Abdullah Uğur, a.g.m., s. 50.

⁹⁸ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 50.

⁹⁹ Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, (sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm), Kolalı Matbaası, Aydın 2005, .s 102.

¹⁰⁰ Şehirde dikkate değer eserler arasında Nasuh Paşa Külliyesi (1708 – 1709), Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Külliyesi (1756 – 1757), Üveys Paşa Cami (1568), Hasan Çelebi Cami (1585), Ramazan Paşa Cami (1595), Şemsi Paşa Cami (1658 – 1659), Süleyman Bey Cami (1683), Gümrükönü Hanı (XVII.yy), Gümrükönü Hamamı (XVI. yy) gösterilebilir. Detaylı bilgi için bkz., Asuman Arslan, a.g.t., ss. 16-109.

¹⁰¹ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 50.

¹⁰² Feridun M. Emecen, 1991a, a.g.m., s. 236.

¹⁰³ Abdullah Uğur, a.g.m., s. 50.

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU TÜRK MİMARİSİ'NDE ÇEŞME

Su, günümüz toplum hayatında olduğu gibi ilkçağlardan itibaren insanoğlunun yaşamını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez ihtiyaç kaynaklarından biri olmuştur. Suyun bu öneminden dolayı insan toplulukları yerleşme bölgelerini daima bir su kaynağının yakınında kurma ihtiyacı duymuştur¹⁰⁴.

İnsanlık tarihi boyunca medeniyetleri oluşturan bütün toplumlar suyun kolay ve kesintisiz olarak teminini sağlayabilmek için bir takım mimari çözüm yolları geliştirmişlerdir. Bu mimari çözüm yollarının arasında sarnıçlar, bendler, su kanalları, su kemerleri, havuzlar ve çeşmeler gibi yapılar bulunmaktadır¹⁰⁵. Burada bahsetmek istediğimiz ise, su ile ilgili yapılar içinde önemli bir yer tutan çeşmelerin Anadolu Türk Mimarisi'ndeki gelişim sürecidir.

Anadolu'nun fethiyle birlikte bölgeye yerleşen Türkler, bir müddet önceki medeniyetlere ait sağlam durumdaki mevcut çeşmeleri kullanmış, ancak zamanla yetersiz kalan bu yapılar ya ilavelerle genişletilmiş ya da yenileri yapılmaya başlanmıştır¹⁰⁶. Günümüze ulaşan vakfiye kayıtlarından öğrendiğimiz kadarıyla yeni bir çeşme inşa edilmesi ya da zamanla tahrip olan su tesislerinin onarım ve bakımı için zengin vakıflar kurulmuştur¹⁰⁷. Bir cami, medrese ya da anıtsal bir esere vakfedilen para kadar gelirlerin çeşmelere de vakfedilmiş olması, çeşmelerin küçük yapılar olmasına karşın ne kadar masraflı ve toplum için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir¹⁰⁸. Ayrıca çeşmeler,

¹⁰⁴ Mustafa Denктаş, a.g.m. s. 872; Yılmaz Önge, a.g.e. s. 1; Serkan Özer, “Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, 2008, s. 129; Fazilet Koçyiğit, a.g.t., s. 17.

¹⁰⁵ Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 872; Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 1-3; Fazilet Koçyiğit, a.g.t., s. 17.

¹⁰⁶ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 1; Mustafa Denктаş, a.g.m., ss. 872, 874.

¹⁰⁷ Vakıf suları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Güneri, “Vakıf Sular ve Su Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi IX*, Ankara 2006, ss. 67-79; Yusuf Sağır, “Osmanlı Su Vakıfları”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 15, 2016, ss. 445-473; Mustafa Denктаş, 2000b, ss. 235-236; Mustafa Denктаş, a.g.m., ss. 872-873.

¹⁰⁸ Mustafa Cezar Türk şehirciliğinde, kaynak alanından itibaren künklerle su getirilmesi ve bunun bir veya birkaç çeşmeye verilmesi için tesis yaptırılması ya da cami hayratı ile birlikte su vakfı kurulması genellikle küçük yada orta düzeydeki şehirlerde görülmekte ancak az da olsa İstanbul gibi büyük bir şehirde bile bu türde örneklerle rastlanabilmekte olduğunu belirtmektedir. Mustafa Cezar, “Türk Şehirciliğinde Çeşmeler”, *Tarihi İstanbul Çeşmeleri Kurtarılmalıdır I*, İstanbul 1985, ss. 83-84.

vakıf eserleri olmasının yanı sıra döneminin mimari özellikleri hakkında da önemli bilgiler sağlamaktadır¹⁰⁹.

Kelime anlamı olarak sözlüklerde, “bir genel su sağlama sisteminden gelen suyun kamunun kullanımına sunulduğu yapı”¹¹⁰ ya da “musluklu su haznesi, pınar”¹¹¹ olan çeşmenin Farsça’da “göz” anlamında kullanılan “çeşm”den dilimize girdiği kabul edilmektedir¹¹². Özellikle XIV. yüzyıldan itibaren kitabelerde veya yazılı metinlerde karşımıza çıkan çeşme kelimesi, Arapça ya da Farsça birleştirmeler halinde çeşme-i dilküşa, çeşme-i ab-ı zülal, çeşme-i revan, çeşme-i rana, çeşme-i kevser, çeşme-i hayat gibi tamlamalarla Osmanlı dönemi kitabelerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir¹¹³.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda çeşme kelimesi yerine daha çok, Arapça’da “göz” manasına gelen “ayn” kelimesi kullanılmıştır¹¹⁴. Bu kullanımın XVI. hatta XVII. yüzyıl ortalarına kadar giden örnekleri bulunmaktadır¹¹⁵. Çeşme kitabelerinde “ayn” kelimesinden başka, yine Arapça olarak “su içilecek kap ve içilecek suyun toplandığı yer”¹¹⁶ anlamında kullanılan “sikaye” kelimesine de rastlanılmaktadır¹¹⁷. Bilinen tek bir örnekte, Isparta’daki 1519 tarihli Yılan Kırkan Çeşmesi’nin kitabesinde ise yine Arapça “su içilen yer” manasına gelen “meska” kelimesi görülmektedir¹¹⁸. Çeşme yapılarını nitelemek için yukarıda kısaca bahsettiğimiz “ayn”, “sikaye” ve “meska” tabirlerinin dışında halk arasında da Türkçe olarak “göz”, “göze” ve “pınar” tabirleri kullanılmaktadır¹¹⁹.

¹⁰⁹ Mustafa Denктаş, a.g.m., ss. 872-873.

¹¹⁰ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 75.

¹¹¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1998, s. 156.

¹¹² Semavi Eyice, a.g.m., s. 277; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 873; Yılmaz Önge, a.g.e., s. 4; Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 156; Celal Esad Arseven, a.g.m., s. 388; Enver Behnan Şapolyo, “Türk Çeşmeleri”, *Önasya Aylık Milliyetçi Fikir ve Sanat Mecmuası*, Cilt: 3, Sayı: 27, Ankara 1967, s. 10; Yılmaz Eker, “Osmanlı Çeşmeleri”, *İlgi Dergisi*, Sayı: 96, İstanbul 1999, s. 3.

¹¹³ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 5; Semavi Eyice, a.g.m., s. 277.

¹¹⁴ “Ayn” kelimesinin XIII. ve XIV. yüzyıllarda çeşme kitabelerindeki kullanımına örnek olarak Sivas’taki 1271 tarihli Gök Medrese’nin çeşmesi ve 1278 tarihli Bolvadin Alaca Çeşme gösterilebilir. Yılmaz Önge, a.g.e., s. 5; Semavi Eyice, a.g.m., s. 277; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 873.

¹¹⁵ “Ayn” kelimesinin XVI. ve XVII. yüzyıllardaki kullanımına örnek olarak Tokat’taki 1593 tarihli Hacı Mahmud çeşmesi ve 1652 tarihli Eski Kasabahane çeşme kitabeleri gösterilebilir. Yılmaz Önge, a.g.e., s. 5; Semavi Eyice, a.g.m., s. 277.

¹¹⁶ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 952.

¹¹⁷ “Sikaye” kelimesinin kullanıldığı çeşmelere örnek olarak 1239 tarihli Pazar Hatun Çeşmesi ve 1429 tarihli Sinop Emir Sultan Şehabüddin Çeşmesi gösterilebilir. Yılmaz Önge, a.g.e., s. 5; Semavi Eyice, a.g.m., s. 277; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 873.

¹¹⁸ Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 5-6; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 873.

¹¹⁹ Yılmaz Önge, 1981, a.g.m., s. 115.

Türklerin Anadolu’da hayrat ya da sadaka olarak yaptıkları çeşmeler kent içi merkezler dışında yol kenarlarında, açıklık ve kırılık alanlarda da inşa edilmiştir¹²⁰. Kent içi merkezlerde inşa edilen çeşmeler genel olarak kaynaklardan, su kanalları veya Osmanlı Dönemi’nde “pöhrenk” adı verilen künkler yardımıyla getirilmiştir¹²¹. İç içe geçirilerek uzatılan bu künklerin bağlantı yerleri su sızıntısını önlemek amacıyla “löküm” adı verilen bir harçla sıvanmaktaydı¹²².

Çeşme mimarisinde suyun kullanılabilir bir şekilde akıtılması için, aynı zamanda bir su ölçü birimi de olan “lüle”den faydalanılması gerekmektedir. “Lüle” kelimesi sözlüklerde, “Osmanlı Dönemi’nde kente verilen su miktarını ölçmek için kullanılan bir ölçü birimi, aracı¹²³” ve “musluk ve emsaline takılan küçük boru¹²⁴” olarak tanımlanmaktadır. Lüle olarak tabir edilen su ölçeği 30 dirhem ağırlığında bir kurşun kürenin girebileceği çapta bir delikten akan su miktarıdır. Her lüle 4 masura ve her masura da 4 çuvaldızdan oluşmaktadır¹²⁵.

Anadolu Türk Mimarisi içerisinde bilinen en erken tarihli çeşme Artuklular zamanında Necmeddin İlgazi tarafından 1109-1122 yılları arasında Mardin’de yaptırılmıştır¹²⁶. Çeşme, Mardin Eminateddin Külliyesi Hamamının avluya komşu olan cephesinin köşesine bitişik bir şekilde inşa edilmiştir¹²⁷. Yılmaz Önge’ye göre XIII. yüzyılda yani Anadolu Selçuklu Dönemi’nde inşa edilmiş çeşmeler dört farklı grupta görülmektedir. Birinci grupta, “yapıların genellikle ön cephelerinde ve portal yakınında yer alan, profilli bir çerçevenin meydana getirdiği sathi bir niş aynası içinde, lüleli bir su haznesinden ibaret çeşmeler¹²⁸”, ikinci grupta, “yapıların genellikle ön cephesine bitişik olarak ve yine portal yakınında yer alan, stalaktitli veya kemerli derin bir kavsara ile

¹²⁰ Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 874; Semavi Eyice, a.g.m., s. 278.

¹²¹ Su yolları ile ilgili geniş bilgi için bkz., Kazım Çeçen, “Sinan’ın Yaptığı Su Tesisleri”, *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1988, ss. 439-461; Selda Kılıç, “Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 36, Ankara 2004, ss. 175-188; M. Mehdi İlhan, “Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 44, Ankara 2008, ss. 41-66.

¹²² Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 874.

¹²³ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 193.

¹²⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1946, s. 372; Yılmaz Önge, a.g.e., s. 6.

¹²⁵ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 193; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 874; Yılmaz Önge, a.g.e., s. 6.

¹²⁶ Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 874; Semavi Eyice, a.g.m., s. 278.

¹²⁷ Mustafa Dnктаş, a.g.m., s. 874; Semavi Eyice, a.g.m., s. 278; Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 20.

¹²⁸ Bu gruba örnek olarak 1291 Erzurum Hatuniye Medresesi Çeşmesi ve 1271 Sivas Gök Medrese Çeşmesi gösterilebilir. Bu çeşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 54-55, 49-50, Res. 40-43,57, Lev. 11-16; Semavi Eyice, a.g.e., s. 279.

şekillenen niş duvarında, lüleli su haznesinden ibaret yarı müstakil kütleli çeşmeler¹²⁹”, Üçüncü grupta, “yapıların iç avlularında, genellikle portale yakın bir eyvanın duvarında yer alan, tabanı alttaki lüleli su haznesine açılan bir nişten ibaret çeşmeler¹³⁰”, dördüncü ve son grupta ise “yapıların iç avlularında, genellikle aksiyal bir eyvanın duvarında yer alan, dekorasyonu ve mimari kuruluşu ile mihrap görünüşlü bir niş içine yerleştirilmiş su mihrabı ismi verilen çeşmeler¹³¹” bulunmaktadır¹³².

Anadolu Selçuklu Dönemi’ndeki ilk çeşmelerin nasıl olduğuyla ilgili kesin bir bilğimiz olmamakla birlikte mevcut örneklerden çoğunlukla cami, medrese, han gibi yapılarla birlikte inşa edildiği anlaşılmaktadır¹³³. Ancak bu uygulamaların yanı sıra yapılardan bağımsız olarak inşa edilen örneklerde mevcuttur¹³⁴. Dönemin çeşmelerinin ortak özelliklerinden biri, suyun kesintisiz olarak akışını sağlamak için, künkler vasıtasıyla kaynaktan gelen suyun doğrudan lüleeye bağlanmayıp, önce bir hazneye açılması daha sonra bu hazneye bağlanmış lülelerden su akıtılmasıdır¹³⁵. Diğer bir önemli özellik ise, çeşmelerin dış cephelerinde değişik kompozisyon ve dekorasyonlar barındırmalarına rağmen derin olmayan nişler halinde yapılmış olmalarıdır. Bunun nedeni dönemin yapı statüğü ve mimarlık tekniğine bağlı olarak duvarların taşıyıcı olmalarından kaynaklanmaktadır¹³⁶.

Anadolu Selçuklu Dönemi’nde, çoğu zaman yanlış olarak fiskiyeli havuz veya şadırvan olarak adlandırılan ve XIII. yüzyıldan başlayarak hemen her dönemde rastladığımız “Fiskiyeli Çeşmeler” karşımıza çıkmaktadır¹³⁷.

Çeşme mimarisi, XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu’ya hakim olan Beylikler Dönemi’nde Selçuklu Dönemi’nin geleneksel özelliklerini devam ettirmesine karşın biçim,

¹²⁹ Bu gruba örnek olarak 1252 Malazgirt Elti Hatun Cami Çeşmesi ve 1278 Çay Taş Medrese Çeşmesi gösterilebilir.

¹³⁰ Bu gruba örnek olarak Mardin Şehidiye Medresesi Çeşmesi gösterilebilir. Yılmaz Önge, a.g.e., s. 14.

¹³¹ Bu gruba örnek olarak XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Tercan Mama Hatun Türbesi’nin Çeşmesi gösterilebilir. Bu çeşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 43-44, Res. 27-28, Lev. 4.

¹³² Yılmaz Önge, a.g.e., s. 37.

¹³³ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 11; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 874.

¹³⁴ Bu uygulamaya örnek olarak 1278 Bolvadin Alaca Çeşme gösterilebilir. Çeşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 52-53, Res. 52-54, Lev. 14.

¹³⁵ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 12.

¹³⁶ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 12; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

¹³⁷ Fiskiyeli çeşmelerle ilgili detaylı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, “Fiskiyeli Türk Çeşmeleri”, *Vakıflar Dergisi XXII*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1991, ss. 99-101.

detay ve süsleme bakımından bazı değişikliklerle karşımıza çıkmaktadır¹³⁸. Üstü ahşap bir saçakla korunmuş duvar çeşmeleri¹³⁹, su içmek için kullanılan tasların koyulacağı duvar nişi, inşaat malzemesi olarak taşın yanı sıra tuğla malzemenin kullanılması¹⁴⁰ ve fiskiyeli zemin çeşmelerinin daha gelişmiş bir örneğini teşkil eden, bir kaide ile zeminden yükseltilmiş ortası fiskiyeli bir çanakdan ibaret olan çeşme veya suluklarda¹⁴¹ bu dönemde karşımıza çıkan yenilikler arasındadır¹⁴².

XV. yüzyıldan itibaren ise artan şehirleşmeye bağlı olarak çeşme mimarisinde büyük gelişmeler görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi daha sonraki yüzyıllarda meydan çeşmelerinin inşasına imkan sağlayacak olan depolu çeşmelerin ortaya çıkmasıdır. Bir su haznesine sahip olan bu tip yapılarda çeşme, üzeri kubbe veya tonozla örtülmüş olarak su haznesinin önüne yerleştirilmiştir¹⁴³. Bu yüzyıldaki bir başka gelişme ise üstü ahşap saçakla korunma altına alınmış çeşmelerdir¹⁴⁴.

İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin yaptırdığı ilk çeşmeler fetihten önce 1452 yılında Fatih Sultan Mehmed'in inşa ettirdiği çeşmelerdir. Kitabesi en eski olan Osmanlı Çeşmesi ise 1495 tarihli Davutpaşa Çeşmesi'dir¹⁴⁵. Evliya Çelebi XV. yüzyıl'da İstanbul'a Fatih Sultan Mehmed'in 200 çeşme, II. Bayezid'in ise 70 çeşme yaptırdığını yazmaktadır¹⁴⁶.

XVI. yüzyıl çeşme mimarisinde büyük yeniliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzyılın çeşme mimarisine getirdiği yeniliklerden biri, sadece su içmek için yapılan "suluk" adı verilen çeşmeciklerdir¹⁴⁷. Suyun rahat içilebilmesi için tasarlanmış olan bu

¹³⁸ Yılmaz Önge, "Anadolu Beylikler Döneminin Çeşme, Sebil ve Şadırvanları", *Uluslar Arası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 119, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 19, Ankara 1997, ss. 201-203.

¹³⁹ Ahşap saçaklı duvar çeşmelerine örnek olarak Afyon'da XV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Osmanlı zamanında inşa edilen Gedik Ahmet Paşa Medresesi'nin ön cephesinde, portalin solundaki çeşme gösterilebilir. Bu çeşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 57-58, Res. 62-63, Lev. 19.

¹⁴⁰ Su içmek için kullanılan tasların koyulacağı duvar nişli çeşmelere ve tuğla malzeme kullanımına örnek olarak Bursa'da XV. yüzyılda Osmanlı tarafından inşa ettirilen Muradiye Külliyesi Çeşmesi gösterilebilir.

¹⁴¹ Bu çeşme tipinin en iyi korunmuş örneklerinden biri Karaman'da XV. yüzyılda Karamanoğulları tarafından inşa ettirilen Sekiçeşme Hamamı'nın erkekler kısmı soğukluğunda bulunmaktadır. Yılmaz Önge, 1981, a.g.m., s. 120, Res. 15; Yılmaz Önge, 1991, a.g.m., s. 100, Res. 11, Şek.7

¹⁴² Yılmaz Önge, 1997, a.g.m., ss. 202-203.

¹⁴³ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 15; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

¹⁴⁴ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 37; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

¹⁴⁵ Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 12, Ankara 2002, s. 248.

¹⁴⁶ Nuran Kara Pilehvarian, a.g.m., s. 248.

¹⁴⁷ Yılmaz Önge, 1981, a.g.m., s. 115; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

çeşmecikler, Şadırvan Sulukları, Maksem Sulukları, Çeşme Sulukları, Müstakil Suluklar ve Münferit Suluklar olmak üzere 5 gruba ayrılmaktadır¹⁴⁸.

Daha önce kısaca bahsettiğimiz üzere XV. yüzyılda depolu çeşmelerin ortaya çıkması iki, üç veya dört yüzlü meydan çeşmelerine imkan sağlamış, bu da kendini XVI. yüzyıl çeşmelerinde göstermiştir. Dolayısıyla bu yüzyılda karşılaştığımız bir diğer yenilik meydan ve iskele çeşmeleri olmuştur¹⁴⁹. Bir kısmı abidevi görünüme sahip olan bu yapıların bazen tek bazen de iki veya dört cephesinde çeşmeler ve süslemeler görülmektedir¹⁵⁰. Seyahat eden yolcular için yapılmış olan diğer bir tip ise cephesinde çeşme ile mihrap nişini birleştiren namazgah çeşmeleridir¹⁵¹. Ekonomik refah seviyesinin gelişmesine paralel olarak saray, köşk gibi yapıların pencere sövelerine ya da duvar nişlerine yerleştirilen dekoratif çeşmeler ise yine XVI. yüzyıl yeniliklerindendir¹⁵².

XVII. yüzyıl çeşme mimarisi genel olarak XVI. yüzyılın karakteristik özelliklerini gösterirken, üslup açısından da devamı niteliğinde sayılabilirler. Bu dönemde klasik dönemin çeşme mimarisi oranları biraz yükselmiş, çeşme yüzeyi seki hizasından başlayan silmelerle anıtsal bir görünüm kazanmıştır¹⁵³. Bunun yanı sıra bezemeler önceki yüzyıllardan farklı olarak ayna taşı dışında kitabe çevresinde ve kemer üzerinde yer almıştır. Ayrıca bu yüzyılda özellikle meydan çeşmelerinin sayısında bir artış olmuştur¹⁵⁴.

Anadolu Türk Çeşme Mimarisi'nin buraya kadar bahsetmiş olduğumuz klasik şeması XVIII. yüzyılda çözülmeye başlamıştır¹⁵⁵. Bu yüzyıldaki çeşmelerde, özellikle Lale

¹⁴⁸ Suluk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, 1981, a.g.m. ss. 115-121.

¹⁴⁹ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 38; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875; Yılmaz Eker, a.g.m., s. 6.

¹⁵⁰ İstanbul'da meydan çeşmelerinin değişik bir örneği İvaz Efendi Cami yakınında bulunmaktadır. Altıgen planlı olan yapının her cephesinde sivri kemerli nişler mevcuttur. Klasik Dönem'e ait bir örnek ise Kumkapı Nişancı'da Halil Cevkan tarafından vakfedilen 1590 tarihli çeşmedir. Semavi Eyice, a.g.m., s. 280; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

¹⁵¹ Namazgah çeşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., İsmail Orman, "Osmanlı Çeşme Mimarisinde Namazgahlı Çeşmeler ve Üsküdar'daki Örnekleri", *Üsküdar Sempozyumu II Bildiriler*, 2004, ss. 385-404. Namazgah Çeşmelerine örnek olarak 1588 tarihli Topkapı-Edirnekapı yolu üzerindeki Vezir Mehmed Paşa'nın Namazgahlı Çeşmesi gösterilebilir. Bu çeşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yılmaz Önge, 1992, s. 189; Alptekin Yavaş, a.g.m., s. 146.

¹⁵² Bu tip çeşmelere örnek olarak Topkapı Sarayı'ndaki Sünnet Köşkü'nde yer alan çeşme gösterilebilir. Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875.

¹⁵³ Nuran Kara Pilehvarian, a.g.m., s. 248.

¹⁵⁴ Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875; Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 22.

¹⁵⁵ Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisinde XIX. Yüzyıl Değişimleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV Tebliğler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları 13, İstanbul 2000, s. 70; Ayla Ödekan, a.g.m., s. 283.

Devri¹⁵⁶ sonrasında görülen bezeme programlarında ve kütle biçimlenişindeki değişimlerde yoğun olarak batılı üslupları görmek mümkündür¹⁵⁷.

1740'lara kadar klasik düzen şeması değiştirilmeden uygulanmasına karşılık bezeme programında önemli bir değişim olmuştur. Bu zamana kadar uygulanan rumiler, palmetler ve lotusların arasına çeşitli dekoratif kemerler içerisinde güller, vazodan çıkan çiçekler ve meyveli kaseler girmiştir¹⁵⁸. Değişim yalnızca çeşme yüzey süslemelerinde değil kütle biçimlenişinde de görülür. Küp biçimindeki kütlenin yerini çokgen gövde alır. Yine bu dönemde anıt niteliğindeki, geniş saçakla son bulan meydan çeşmelerinin yapımı artarak devam etmiştir¹⁵⁹. Malzeme kullanımı da farklılaşmış, XVI. yüzyılın kesme taştan yapılmış çeşmelerinin yerini mermer kaplamalı çeşmeler almıştır¹⁶⁰. 1700-1740 yılları arasına tarihlenen bu dönemde cephe düzeninin ana şeması korunmuş ancak yeni öğeler kullanılmaya başlanmıştır. Yuvarlak kemerli nişin kullanımı ve ışınal olarak yayılan niş örtü biçimi dönemin karakteristik özelliklerini temsil eder. Bu özellikleriyle dönem, Klasik Osmanlı üslubundan batı üslubuna geçiş dönemidir¹⁶¹.

Süsleme motiflerinde başlayan çözülme 1740'larda kendini düzenlemede belli etmeye başlar. Derinliği az olan "C" kıvrımlı kemerler sütuncelerle desteklenir¹⁶². Yapıya bitişik örneklerde ince gövdeli iki yandan desteklenen saçak oluşturulmaya başlanmıştır¹⁶³. Yüzyılın ortalarında ise "C" kıvrımlı kemerler yerini "S" kıvrımlı kemerlere bırakır. Cephelerdeki kanatlı düzenlemeler yine bu dönemde yaygınlaşır¹⁶⁴. Bu yenilikler 1770'lere kadar sürmüştür ancak oransal ilişkiler ile süsleme öğelerinin arasında farklılıklar olmuştur. Akant yaprakları ve istiridye kabuğu motifleri ön plana çıkmıştır. Saçak kornişleri belirgin

¹⁵⁶ Lale Devri'nde inşa edilen çeşmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Fazilet Koçyiğit, "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Adıyaman 2014, ss. 291-326.

¹⁵⁷ Ali Osman Uysal, a.g.m., s. 35.

¹⁵⁸ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 283; H. Örcün Barışta, a.g.m. ss. 245-246. Ayrıntılı bilgi için bkz., Fazilet Koçyiğit, a.g.m., ss. 315-318.

¹⁵⁹ Bu dönemde inşa edilen meydan çeşmelerinin en güzel örneklerinden biri III. Ahmed Çeşmesi'dir. Yapı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Semavi Eyice, "Ahmed III Çeşmesi", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, T.D.V. Yayın, Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, ss. 38-40.

¹⁶⁰ Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 876.

¹⁶¹ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 283.

¹⁶² Dönem üslubunu en iyi tanımlayan çeşmelerden biri olarak 1741 yılına tarihlenen Saadettin Efendi Çeşmesi gösterilebilir. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 283.

¹⁶³ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 283.

¹⁶⁴ Dönemin en ilginç örneği olarak Nuruosmaniye Külliyesi'ndeki 1756 yılına tarihlenen III. Osman Çeşmesi gösterilebilir. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 284.

biçimde genişlemeye başlamıştır. Değişimin en belirgin özelliği ise kütlenin düzey gelişmidir¹⁶⁵.

Bu yüzyıldan itibaren karşılaştığımız çeşme tiplerinden biri özellikle Haliç ve Boğaziçi sahillerinde yoğunlaşan küçük sahil çeşmeleridir¹⁶⁶. Karşılaştığımız bir diğer tip ise sütun şeklindeki çeşmelerdir¹⁶⁷. Bunların dışında ilk kez XVII. yüzyılda karşılaştığımız çeşme ve sebillerin bir arada inşa edildiği örnekler XVIII. yüzyılda artmıştır¹⁶⁸.

XIX. yüzyılda mevcut örneklerin yapımına devam edilmesinin yanında çeşme tasarımı yeni bir karakter kazanmıştır¹⁶⁹. Teknolojik gelişmelere paralel olarak su haznesi gibi bölümlerin bulunmadığı, yapı cephesini andıran örnekler görülmeye başlanmıştır¹⁷⁰. Bu döneme özgü öğeler olarak; ilk örneklerini XVIII. yüzyılda gördüğümüz “S” ve “C” kıvrımlı kemerlerle oluşturulmuş ayna taşlarının yanı sıra kemersiz ayna taşları, yine XVIII. yüzyılda da görülen güneş biçimli anıtsal tepelikler, dönemin batılı mimari modası olan Neoklasizmin Antik Dor, İyon ve Korent sütunlarına benzer sütun şeklindeki plasterlar ya da sütunlarla sınırlandırılmış cephe düzenlemeleri, Barok ve Rokoko’ya uygun olarak çiçekler, yapraklar, rozetler, madalyonlar, perde ve püskül motifleri ile Ampir üslubu etkisindeki motifler olan girlandlar, meşaleler, ok, kılıç, top, tüfek gibi motifleri söyleyebiliriz¹⁷¹. Bütün bu bezeme programına karşın XIX. yüzyıl çeşmeleri, önceki yüzyıla göre daha yalın bir kütle biçimlenişine sahiptir¹⁷².

XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. yüzyılın başlarında, dönemin anıtsal yapılarında karşılaşılan eklektik yaklaşım çeşme mimarisine de yansımıştır¹⁷³. Cephe tasarımında XVIII. yüzyılda gördüğümüz mukarnaslı korniş yeniden uygulanmıştır. Diğer bir yandan

¹⁶⁵ Bu tip çeşmelere örnek olarak 1771 yılına tarihlenen Hamidiye çeşmesi ve 1780 yılına tarihlenen Sinerperver Valide Sultan Çeşmesi örnek olarak gösterilebilir. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 284.

¹⁶⁶ Bu tip yapılara örnek olarak Kandilli İskele Çeşmesi ve Küçük Su Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi gösterilebilir. Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875; A. Süheyl Ünver, “Boğaziçi ve Haliç Kıyısı Deniz Kenarı Çeşmeleri”, *Önasya Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: LXI, Ankara 1970, s. 11.

¹⁶⁷ Bu tip çeşmeler, mermer bir direğin içi oyularak su haznesi haline getirilir ve dış yüzeyine musluk bağlanarak oluşturulur. Örnek olarak İstanbul Kara Mustafa Paşa Cami avlusundaki 1737-1738 yıllarına tarihlenen ve Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılan çeşme gösterilebilir. Semavi Eyice, a.g.m., s. 280; Mustafa Denктаş, a.g.m., s. 875; Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 22; Yılmaz Eker, a.g.m., s. 6.

¹⁶⁸ Nuran Kara Pilehvarian, 2002, a.g.m. s. 248.

¹⁶⁹ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 284.

¹⁷⁰ Nuran Kara Pilehvarian, 2000, a.g.m., ss. 70-71.

¹⁷¹ Nuran Kara Pilehvarian, 2000, a.g.m., ss. 72-73.

¹⁷² 1839 yılına tarihlenen Maçka Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi’nde yeniden küp biçiminde gövde görülmektedir. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 285; Nuran Kara Pilehvarian, 2000, a.g.m., s. 73.

¹⁷³ Eklektik üslubun çeşme mimarisine yansımaya ilk örnek olarak 1881 yılına tarihlenen Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi gösterilebilir. Topkapı II. Mahmud Çeşmesi’nde olduğu gibi sütunların serbest olduğu çeşmede, bezeme motifleri yüzeyleştirilmiş ve rumi, palmet, lotuslarla birlikte Klasik Dönem’in üslubuyla şekillenmiştir. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 285.

bu dönemde, Eklektik üslubun Art Nouveau Akımı etkisiyle biçimlenmiş ilginç örnekleri karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁴.

Çeşme Mimarisinde karşılaştığımız son tip 1. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde görülmektedir. Klasik Osmanlı üslubunun yeniden yaşatılmaya çalışıldığı dönemde, genel tasarım öğelerini günün üslubuna uyarlama çabaları görülmektedir¹⁷⁵.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren suyu evlere kadar ulaştıran modern su şebekelerinin kurulması sanatsal değeri bulunan çeşmelerin inşasını büyük oranda etkilemiştir. Yerel yönetimlerin aldığı koruma önlemlerinin yetersizliği kültür varlıklarımız olan çeşmelerimizin yıkılıp yok olmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda kısaca tarihsel süreç içerisindeki gelişim ve değişimlerinden bahsettiğimiz Anadolu Türk Mimarisi'ndeki Çeşmeler, inşa edildikleri döneme göre cephe tasarımını oluşturan öğeler bakımından farklılık göstermektedir. Bu öğelerden suyun akıtıldığı lüle/musluk, lülenin tutturulduğu ayna taşı/musluk tablası ve suyun boşaltıldığı-biriktirildiği yalak/tekne bir çeşmedeki asal yapısal öğeler; niş, kemer, çeşme aynası, su kabı koymak için yapılan niş ya da konsol, hazne ve gölgelik ya da yağmurluk amacıyla yapılan saçak ise ikincil yapısal öğeler olarak tanımlanmaktadır¹⁷⁶. Ancak klasik bir cephe anlayışından yola çıkarak bu öğeleri¹⁷⁷ şu şekilde açıklayabiliriz:

Saçak; Çeşme cephesinin üst sınırını oluşturmakla birlikte gölgelik ya da yağmurdan korunma sağlar.

Çeşme Aynası; Ayna taşı, bardaklık, kitabe gibi bölümleri içerisinde barındıran, çeşme nişinin olduğu bölümdür.

Kemer; Çeşme cephesine hareket kazandıran, çeşme nişinin açıklığını geçmek için kullanılan ve çeşme aynasını taçlandıran düzgün, eğrisel biçimdeki strüktürel unsurdur¹⁷⁸.

¹⁷⁴ Galata'daki D'Aranco Çeşmesi ile Maçka Parkı'ndaki II. Abdülhamid Çeşmesini bu tarz yapılara örnek olarak gösterebiliriz. Ayla Ödekan, a.g.m., s. 285.

¹⁷⁵ Bu döneme örnek olarak, 1914 yılına tarihlenen sivri kemerli nişi, yazıt, rozet ve mukarnaslı kornişiyile Kısıklı Çeşmesi'ni ve yine sivri kemerli nişi ile kanatlı düzenlemesiyle Sultanahmet'te bulunan Üç Yüzlü Çeşmesi'ni gösterilebiliriz.

¹⁷⁶ Çeşme tasarımını oluşturan öğelerle ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Ayla Ödekan, a.g.m., ss. 281-282; Hasan Uçar, a.g.e., s. 24.

¹⁷⁷ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 24-27; Nuran Kara Pilehvarian, 2002, a.g.m., s. 247; H. Örcün Barışta, a.g.m., s. 242.

¹⁷⁸ Kemerler yapıldığı döneme göre farklılık göstermektedir. Kemer çeşitleri için bkz., Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 338.

Ayna Taşı/Musluk Tablası; Suyu akıtan lülenin ya da musluğun takıldığı bölümdür¹⁷⁹.

Bardaklık/Tas Yuvası-Nişi; Su içmek için kullanılan tas gibi eşyaların konulduğu, ayna taşının üzerinde yer alan bölümdür.

Yalak/Tekne/Kurna; Lüle veya musluktan akan suyun biriktirildiği haznedir. Çeşmenin önünün çamur olmamasını ve suyun sıçramasını önlemesinin yanında biriktirilen suyun hayvanların içmesi için de yapılmıştır. Genellikle çeşme nişinin derinliği ve genişliğiyle aynı boyutlarda yapılır¹⁸⁰.

Lüle/Musluk; Ayna taşı üzerine takılan ve suyun akmasını sağlayan bölümdür. Özellikle depolu çeşmelerin inşasından sonra meydan çeşmelerinin ortaya çıkmasıyla günümüzdeki musluklara benzeyen burma lüleler kullanılmaya başlanmıştır¹⁸¹.

Kitabe; Çeşmenin inşası ya da tarihi ile ilgili bilgiler bulunan yazıttır¹⁸².

Seki; Zeminden hafifçe yükseltilmiş olarak çeşmenin cephesindeki ayaklara bitişik olarak yapılan, su kaplarının konulması ya da oturma işlevine hizmet eden bölümdür.

Depo/Hazne; Suyun depolandığı bölümdür. İçerisindeki suyu kontrol etmek ve temizliğini sağlayabilmek amacıyla çeşmenin bir cephesinde kontrol penceresi yer alır¹⁸³.

Kemer Köşelikleri; Çeşmenin kemeri ile saçağı arasındaki yüzeylerdir¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Ayna Taşı/Musluk Tablasının yalın örneklerinin olduğu gibi kemerler ya da süslemelerle belirginleştirilmiş örnekleri de mevcuttur.

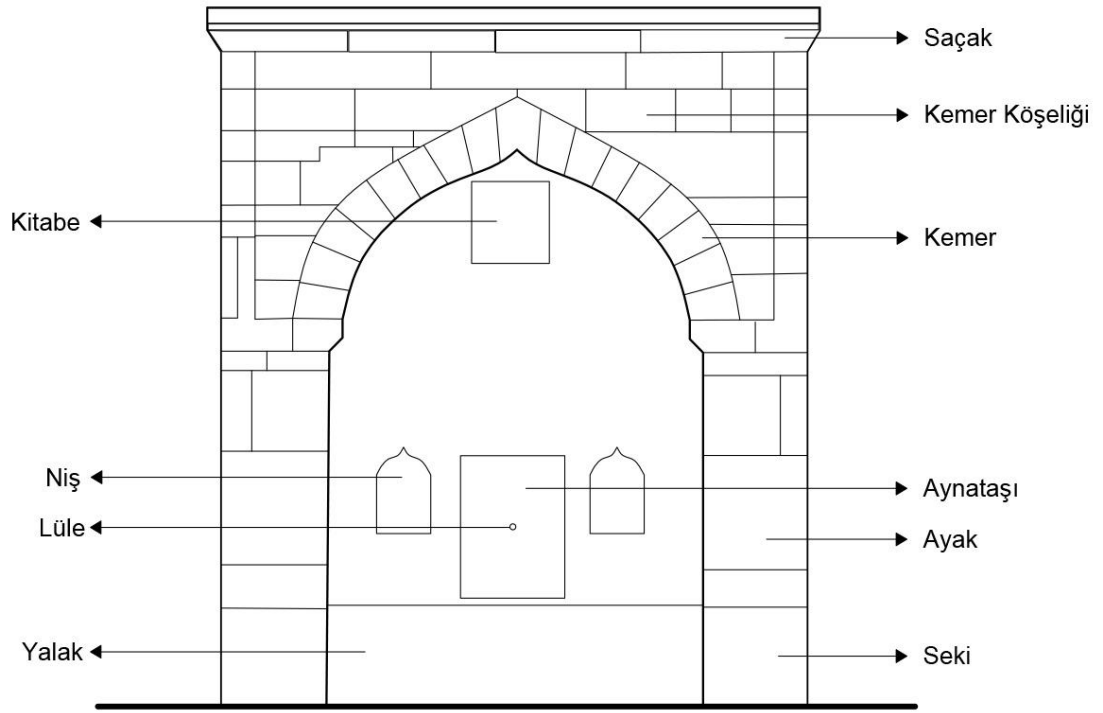
¹⁸⁰ Bazı örneklerde antik dönem lahitlerinin çeşme yalağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tip örneklerde çeşme nişi, kullanılan lahitin boyutuna göre şekillenir.

¹⁸¹ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 15. Musluk ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Ayça Sibel Akkaya, *Musluk Tasarımının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Güncel Yansımalar*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007. Lüle kelimesinin, içine tütün konulup yakılan fincan biçimindeki öge ve Osmanlı Dönemi'nde kullanılan su ölçü birimi anlamları da vardır. Bkz., Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 193.

¹⁸² Çeşmelerdeki kitabeler konumlarına göre farklılık gösterebilirler. Çeşme aynasında, kemer tepe noktasında ya da köşeliklerinde bulunan örnekleri mevcuttur.

¹⁸³ Çeşmelerdeki Depo/Hazne bölümü tasarım itibarıyla farklılık göstermektedir. Çeşme ile birlikte inşa edilen örneklerde ana kütle içerisinde, sonradan yapılan örneklerde ise çeşmenin arka cephesinde yer alır.

¹⁸⁴ Nadir olmakla birlikte bazı örneklerde kitabelerin kemer köşeliklerine yerleştirildikleri görülmektedir.

Çizim 1: Çeşme Yapı Unsurları.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYDIN ÇEŞMELERİ (KATALOG)

3.1. Bozdoğan İlçesi

3.1.1. Katalog No 1

Eser	: Mescit Çeşmesi
Çizim No	: 2
Fotoğraf No	: 1-2
İnceleme Tarihi	: 14.08.2017
Yeri	: Bozdoğan ilçesi, Çamlıdere Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Molla Ali oğlu Mehmedin İsmail
Yapım Tarihi	: H. 1316 / M. 1898-1899

Mimari: Çeşme, Çamlıdere Köyü içerisinde yol kenarında yer almaktadır. Arka cephesi tümüyle yol kotunun altında kalan yapı, 228 cm. genişliğinde ve 150 cm. yüksekliğinde olup mevcut konumundan dolayı derinliği ölçülememiştir(Çizim 2, Fotoğraf 1). Çeşmeye bitişik durumda bir namazgahın varlığından bahsedilmektedir¹⁸⁵. Ancak günümüzde herhangi bir kalıntıya rastlanılamamaktadır. Haznesiz ve tek cepheli yapının yüzeyinde yakın dönemde yapıldığı anlaşılan niteliksiz sıva tamiratları görülmektedir.

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen çeşmede moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Çeşmenin güneye bakan ön cephesi düz tutulmuş olup ortasında cepheden 20 cm. çıkıntı yapan mermer oluk yer almaktadır. Günümüzde içine modern metal boru yerleştirilmiş olan oluğun üzerinde 20 cm. genişliğe ve 13 cm. yüksekliğe sahip bardaklık, bardaklığın üzerinde ise yekpare blok mermerden teşkil olan kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 2). Kitabe, 27 cm. genişlik ve 33 cm. yüksekliğindeki olup üç satır olarak

¹⁸⁵ Mükerrerem Kürüm, *Aydın Namazgahları...* ss. 109-117.

düzenlenmiştir. Çeşmenin önünde cepheden 60 cm. çıkıntı yapan 120 cm. genişliğindeki taş yalak yer alır. Yalağı yanlarda sekiler sınırlamaktadır.

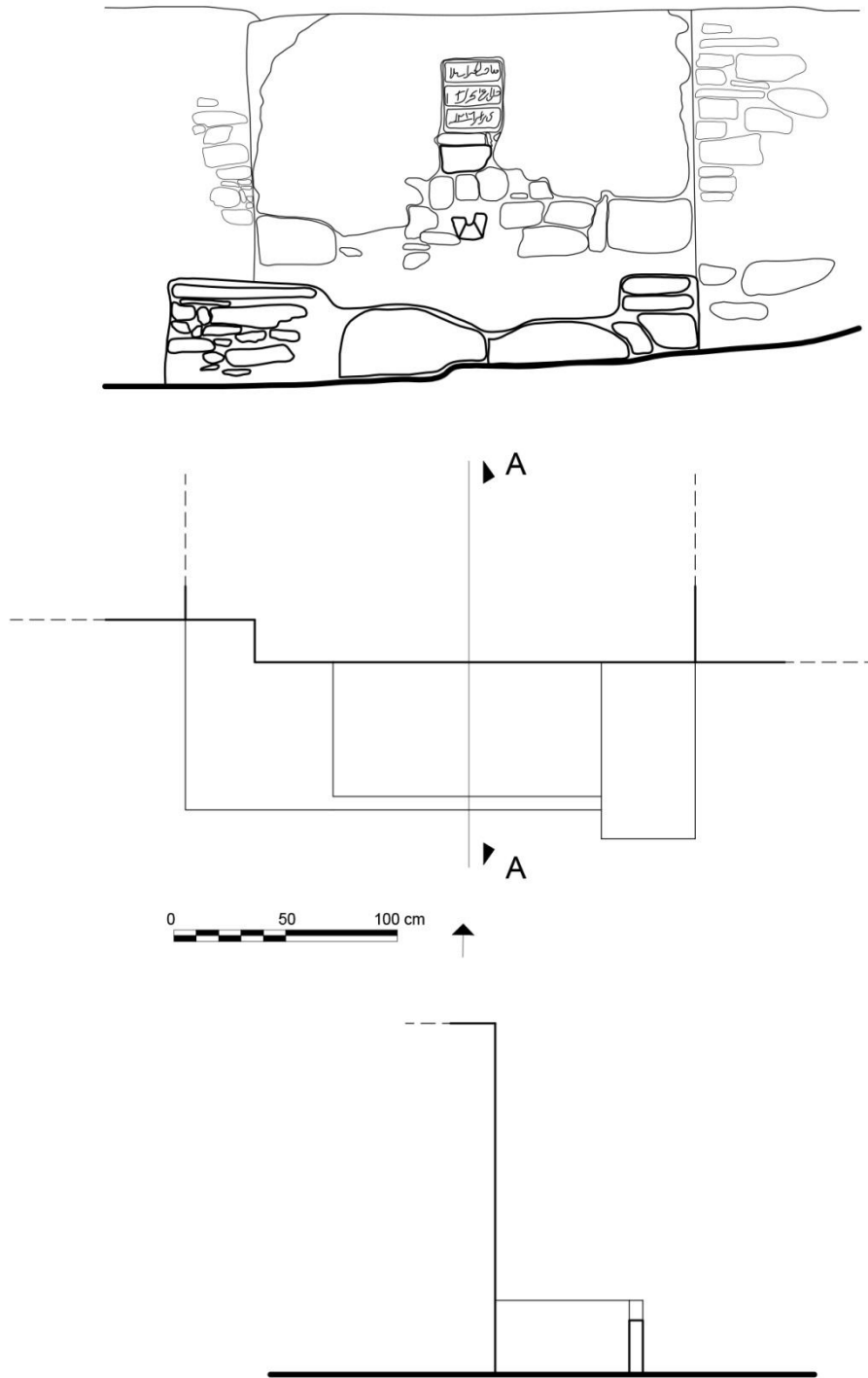
Süsleme: Günümüzde tüm yüzeyinde niteliksiz sıva tamiratları görülen çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib-ül hayrat Molla
2. Ali oğlu Mehmedin İsmail
3. Eyledi beraber Sene 1316

Kitabeye göre çeşme H. 1316 / M. 1898-1899 yılında Molla Ali oğlu ile Mehmedin İsmail tarafından yaptırılmıştır.

Çizim 2: Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 1: Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Genel Görünüm.

Fotoğraf 2: Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) Kitabe.

3.1.2. Katalog No 2

Eser	: Çamlıdere Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 3
Fotoğraf No	: 3-4
İnceleme Tarihi	: 16.08.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Çamlıdere Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18-19. Yüzyıl

Mimari: Çamlıdere Köyü içerisinde yer alan çeşme, günümüzde bir konutun bahçe duvarının devamı şeklinde konumlandırılmıştır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 180 cm. genişliğinde ve 280 cm. yüksekliğinde olup mevcut konumundan dolayı derinliği ölçülememiştir (Çizim 3, Fotoğraf 3).

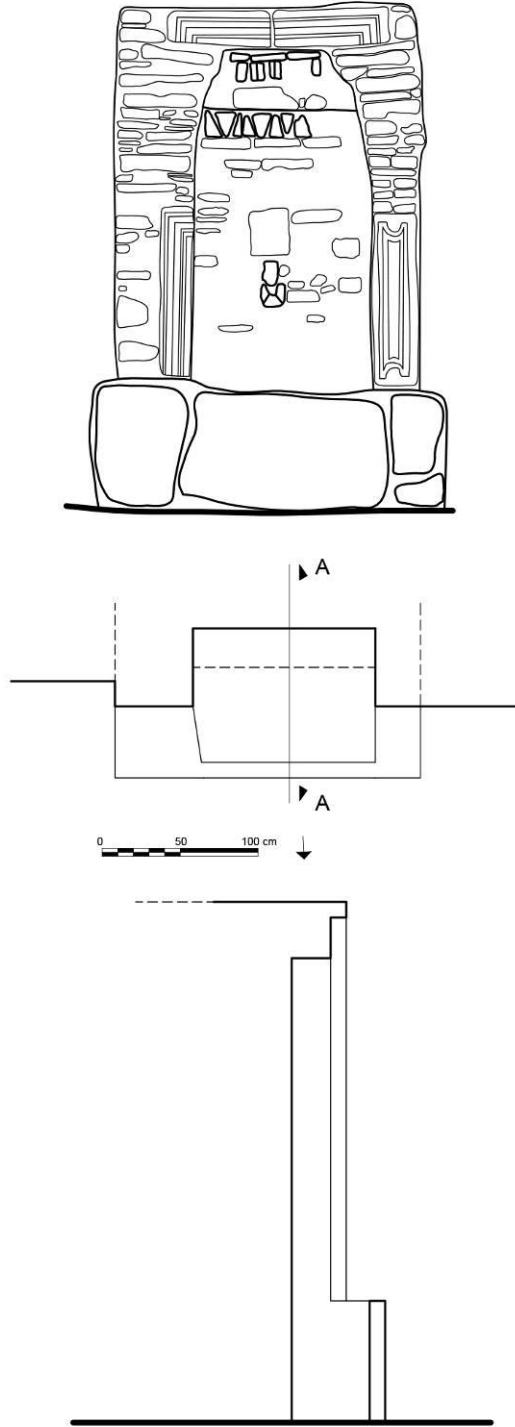
Yığma duvar tekniğiyle inşa edilen yapıda moloz taş, tuğla ve devşirme mermer malzeme kullanılmıştır. Genel itibariyle moloz taş malzeme kullanılırken yer yer tuğla malzemeye de yer verilmiştir. Devşirme malzeme ise köşe silmelerinde ve çeşme nişi üst sınırında dikkat çekmektedir.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 117 cm. genişliğinde ve 50 cm. derinliğindeki çeşme nişi yer alır. Çeşme nişini iki yanda pilastr şeklindeki silmeler sınırlamaktadır. Bursa kemeri şeklindeki nişin kemer kavsarası dişli friz, türk üçgeni, mukarnas gibi düzgün olmayan unsurlarla doldurulmuştur (Fotoğraf 4). Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında cepheden 18 cm. çıkıntı yapan ve 13 cm. genişliğindeki mermer oluk bulunmaktadır. Günümüzde oluğun içerisine şehir şebeke suyuna bağlı modern bir musluk yerleştirilmiştir. Oluğun hemen üzerinde 28 cm. genişliğe ve 33 cm. yüksekliğe sahip mermer kitabe yer almaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheden 46 cm. çıkıntı yapan taş yalak bulunmaktadır. Yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklinde uzanan sekiler sınırlar.

Süsleme: Genel olarak yalın bir görünüm sergileyen çeşmenin nişini örten bursa kemerli form ile kemer kavsarasındaki dişli friz, mukarnas, türk üçgeni gibi unsurlar yapıya dekoratif özellikler yükleyerek cepheye hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerindeki inşa kitabesi zaman içinde geçirmiş olduğu deformasyonlara bağlı olarak okunamamaktadır. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımına bağlı olarak çeşmeyi 18-19. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Çizim 3: Çamlıdere Köyü (Katalog No 2) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 3: Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2) Genel Görünüm.

Fotoğraf 4: Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2) Ön Cephe Detay.

3.1.3. Katalog No 3

Eser	: Yukarı Çeşmesi
Çizim No	: 4
Fotoğraf No	: 5-6
İnceleme Tarihi	: 16.07.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Pınarlı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

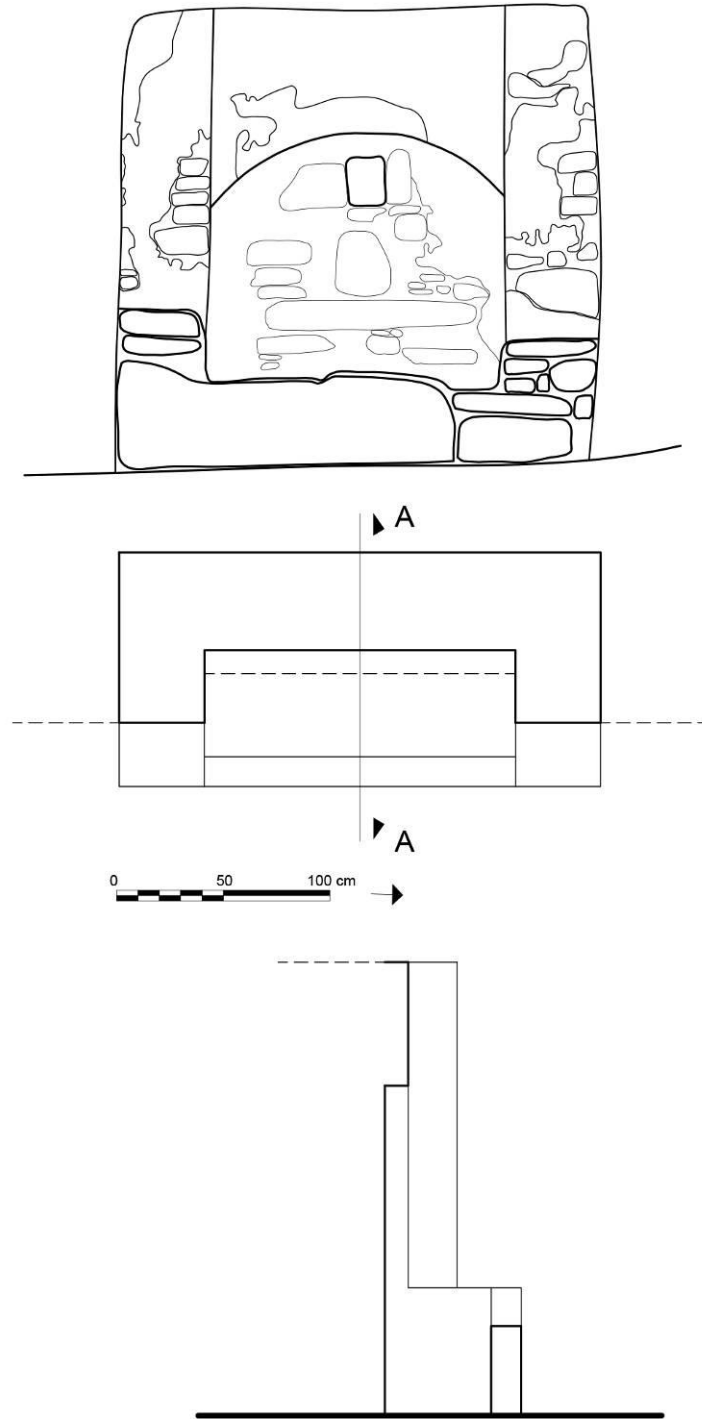
Mimari: Pınarlı Köyü içinde yer alan çeşme bir konutun bahçe duvarının devamı şeklindedir. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 226 cm. genişliğinde, 110 cm. derinliğinde ve 200 cm. yüksekliğindedir (Çizim 4, Fotoğraf 5).

Yığma moloz taş duvar tekniğinde inşa edilen yapının doğuya bakan ön cephesinin her iki köşesinde yer alan 23 cm. çıkıntı yapan pilastr şeklindeki silmeler cephe boyunca yükselir. Bunların arasında basık kemerli çeşme nişi yer alır. 7 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ortasında yekpare blok mermerden teşkil olan tek lüleli ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının önünde yalak seviyesinden bir boruyla uzatılmış şehir şebeke sus sistemine bağlı modern musluk yer alır. Bunun üzerinde 20x25x20 cm. ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan taş yalak yer almaktadır (Fotoğraf 6). 146 cm. genişliğindeki yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklinde uzanan 40 cm. genişliğinde ve 30 cm. derinliğindeki sekiler sınırlar. Üzerinde herhangi bir kitabe izine rastlanmayan çeşmenin tüm yüzeyi sıvalıdır. İklim ve doğa koşullarının gerçekleştirdiği deformasyonlara bağlı olarak çeşme yüzeyindeki sıvalarda yer yer dökülmeler görülmektedir.

Süsleme: Oldukça yalın görünümdeki çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır. Ancak basık kemer formu çeşme nişinin cepheye hareket kazandırdığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihi ile ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımına bağlı olarak çeşmeyi 19. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

Çizim 4: Yukarı Çeşmesi (Kataog No 3) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 5: Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3) Genel Görünüm.

Fotoğraf 6: Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3) Ön Cephe Detay.

3.1.4. Katalog No 4

Eser	: Dağlılar Çeşmesi
Çizim No	: 5
Fotoğraf No	: 7-8
İnceleme Tarihi	: 16.07.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Pınarlı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18-19. yüzyıl

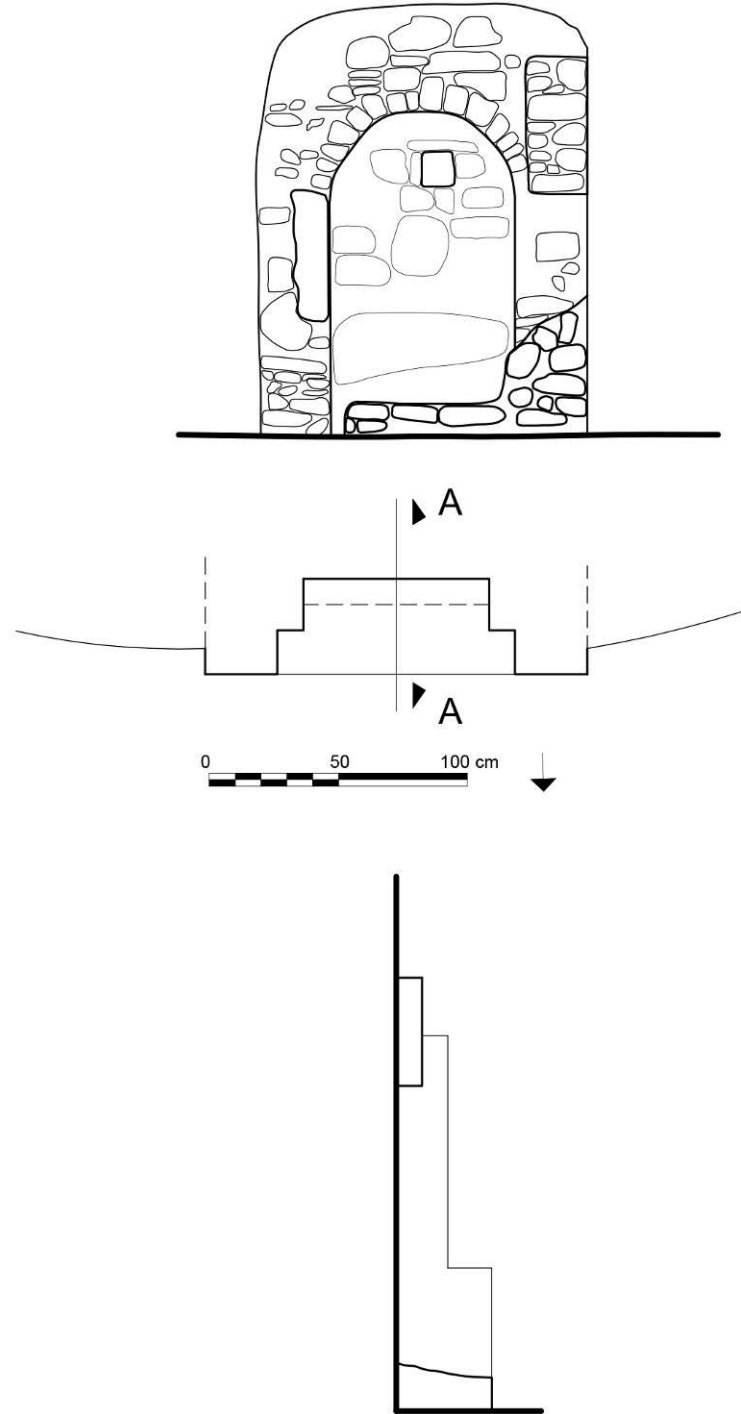
Mimari: Pınarlı Köyü içinde, yol kenarında bulunan çeşme bir konutun bahçe duvarına gömülü biçimdedir. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığını anlayamadığımız çeşme tek cepheli olup 200 cm. genişliğindedir (Çizim 5, Fotoğraf 7).

Yığma duvar tekniğinde moloz taş malzeme kullanılarak inşa edilen yapı oldukça harap durumdadır.

Çeşmenin kalan izlerinden kuzeye bakan ön cephesinin her iki köşesinde cephe boyunca yükselen pilastr şeklindeki silmelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu silmeler arasında yarım daire kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. 20 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ortasında silindirik şeklinde yekpare blok taştan teşkil olan tek lüleli ayna taşı bulunmaktadır (Fotoğraf 8). Bunun hemen üzerinde 17x20x20 cm. ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Çeşmenin önünde yalak kalıntıları belli olmakta ancak yalak günümüzde mevcut değildir. Çeşmenin üzerinde herhangi bir kitabe izine rastlanılamamaktadır.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşme yalın bir görünüm sergilemekte olup üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak cephe kuruluşu ve malzeme kullanımına bağlı olarak 18-19. yüzyıllarda yapılmış olmalıdır.

Çizim 5: Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 7: Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Genel Görünüm.

Fotoğraf 8: Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4) Ön Cephe Detay.

3.1.5. Katalog No 5

Eser	: Pınarlı Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 6
Fotoğraf No	: 9-12
İnceleme Tarihi	: 16.07.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Pınarlı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18-19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Pınarlı Köyü içinde iki sokağın kesişme noktasında yer almakta olup bir konutun bahçe duvarına yaslanmaktadır. Tek cepheli çeşmenin arka cephesinde günümüzde yıkılmış durumda bir haznesi bulunmaktadır. Dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı, 245 cm. genişliğinde ve 300 cm. yüksekliğindedir (Çizim 6, Fotoğraf 9). Çeşmenin arka cephesindeki haznesi yıkılmış durumda olduğundan derinliği ile ilgili sağlıklı ölçüm yapılamamıştır (Fotoğraf 10).

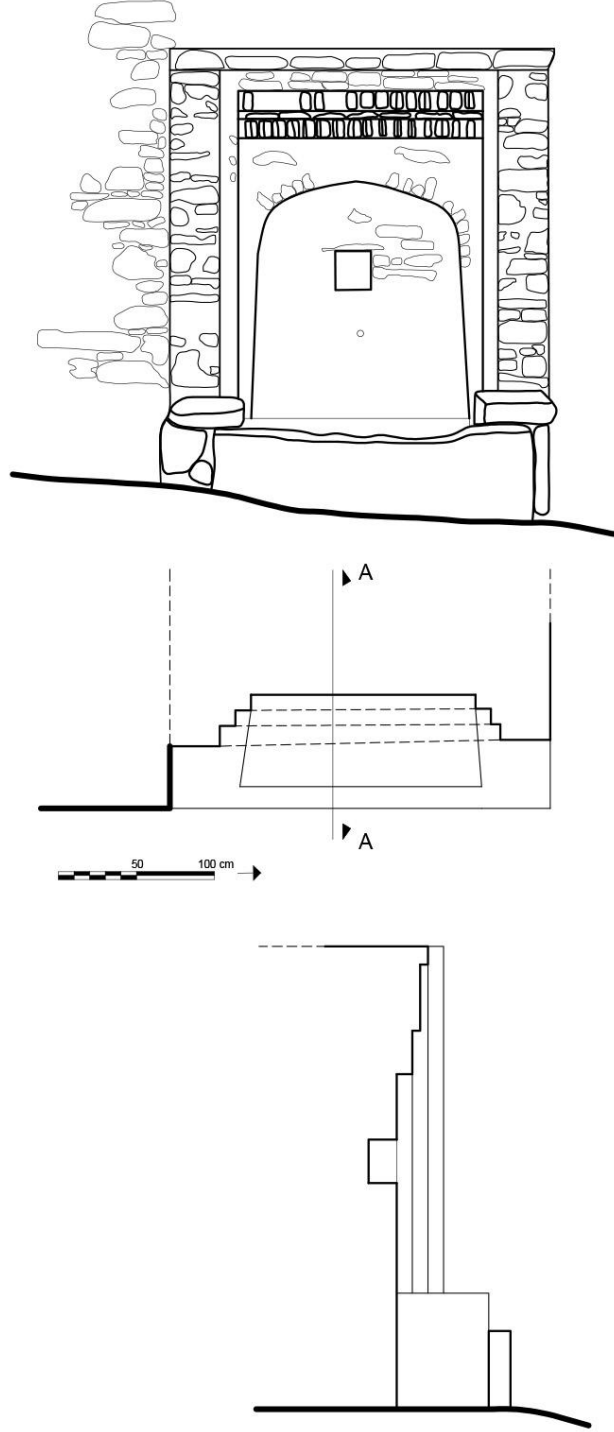
Yığma duvar tekniğinde inşa edilen çeşme, moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Moloz taş malzeme çeşmenin genelinde karşımıza çıkarken tuğla malzeme yer yer görülmektedir.

Çeşme doğuya bakan ön cephesinde basık kemerli bir nişe sahiptir. Nişi iki yandan pilastr şeklindeki cephe boyunca yükselen derin silmeler kuşatır. Bu silmeler üstte iki sıra halinde kirpi saçakla birbirine bağlanmıştır (Fotoğraf 11). En üstte yassı blok taş örtüye yer verilmiştir. 10 cm. derinliğindeki nişin ortasında tek lüleli kare şeklindeki mermer ayna taşı yer alır (Fotoğraf 12). Bunun üzerinde 24x28x18 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunur. En önde niş genişliğince uzanan yalak yer alır. Bu yekpare blok şeklindeki yalağı iki yanda 45 cm. genişliğindeki ve 40 cm. derinliğindeki sekiler sınırlar.

Süsleme: Süsleme açısından yalın bir görünüm arz eden yapının basık kemerli çeşme nişi ile plaster şeklindeki silmelerinin yapıya hareket kazandırdığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak malzeme kullanımı ve cephe düzenine bağlı olarak 18-19. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Çizim 6: Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 9: Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Ön Cephe.

Fotoğraf 10: Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Genel Görünüm.

Fotoğraf 11: Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Kirpi Saçak.

Fotoğraf 12: Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5) Ön Cephe Detay.

3.1.6. Katalog No 6

Eser : Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme

Çizim No : 7

Fotoğraf No : 13-14

İnceleme Tarihi : 18.07.2017

Yeri : Bozdoğan İlçesi, Yaka Köyü

Yapan : Bilinmiyor

Yaptıran : Bilinmiyor

Yapım Tarihi : 19. yüzyıl

Mimari: Yaka Köyü içinde düz bir arazi üzerinde bağımsız olarak yer alan çeşme kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı, 245 cm. genişliğinde, 123 cm. derinliğinde ve 205 cm. yüksekliğindedir (Çizim 7, Fotoğraf 13).

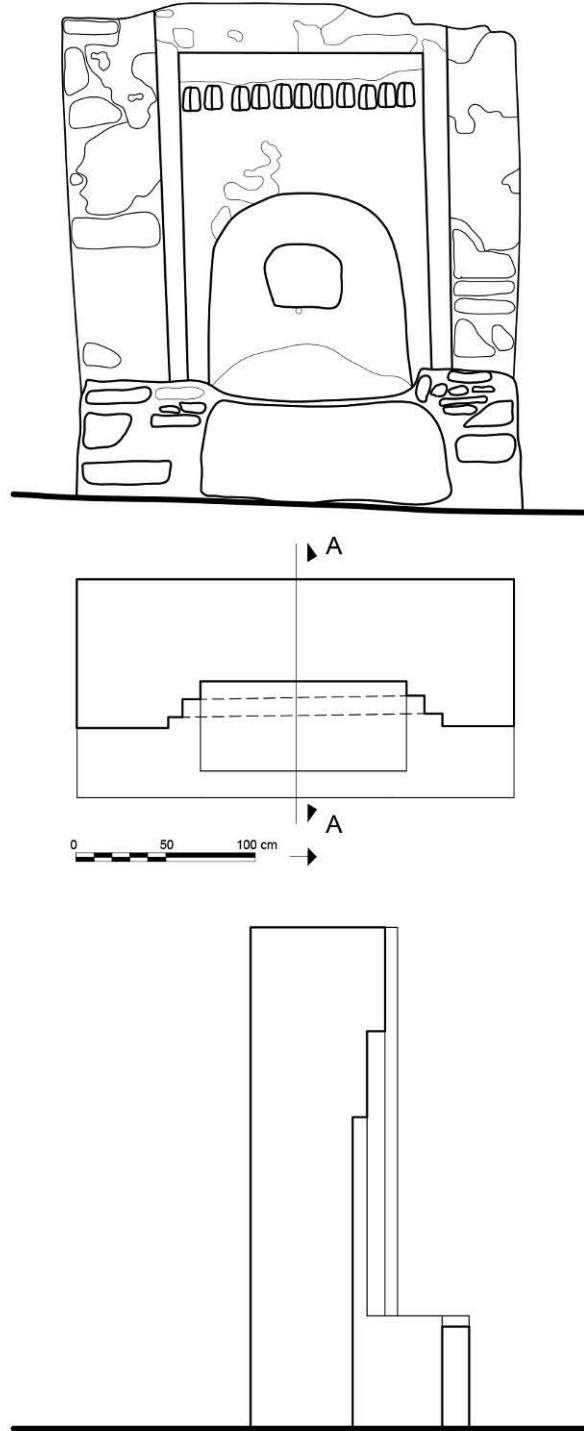
Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda genel olarak moloz taş malzemeye yer verilirken yer yer tuğla malzeme de kullanılmıştır.

Yapının doğuya bakan ön cephesinin her iki köşesinde 17 cm. çıkıntı yapan pilastr şeklindeki silmelere ve bunların arasında 10 cm. derinliğindeki yarım daire kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Yüzeyindeki sonradan yapılmış niteliksiz sıva tamiratları yüzünden ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Çeşmenin önünde niş boyunca uzanan 107 cm. genişliğinde ve 60 cm. derinliğinde yalak bulunmaktadır. Yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklinde uzanan 70 cm. genişliğinde ve 40 cm. derinliğindeki sekiler sınırlar. Cephenin üst sınırında silmelerin arasında tek sıra halinde uzanan kirpi saçak kısmı oluşturur (Fotoğraf 14). Üzerinde herhangi bir kitabe izine rastlanmayan çeşmenin örtüsü düz dam şeklindedir.

Süsleme: Süsleme açısından yalın bir görünüm arz eden yapının ön cephesine hareket kazandıran plaster şeklindeki silmeler ile yarım daire kemer formundaki çeşme nişi ve bunun üzerinde uzanan kirpi saçağı dışında herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe bulunmayan çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımı açısından 19. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Çizim 7: Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 13: Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Genel Görünüm.

Fotoğraf 14: Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6) Ön Cephe Detay.

3.1.7. Katalog No 7

Eser	: Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 8
Fotoğraf No	: 15-16
İnceleme Tarihi	: 16.07.2017, 14.08.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Yaka Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18.-19. yüzyıl

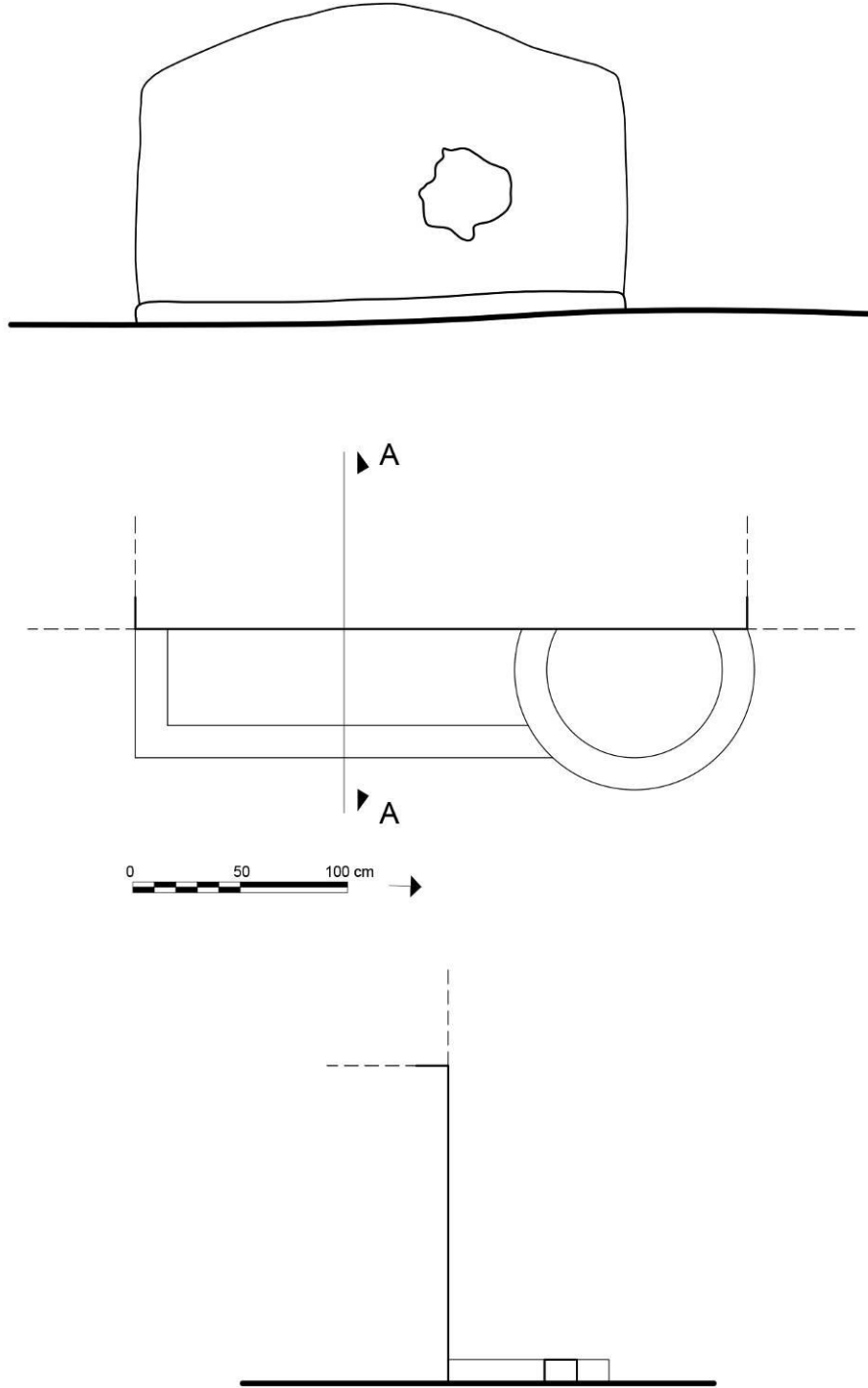
Mimari: Yaka Köyü içinde yol kenarında yer alan çeşme günümüzde bir konutun ahır-depo bölümünün duvarı içinde kalmıştır. Yapının zaman içinde geçirmiş olduğu niteliksiz tamiratlar ve deformasyonlar sonucu orijinal halini kaybettiği anlaşılmaktadır. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek cepheli olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Doğuya bakan ön cephesi 285 cm. genişliğindedir (Çizim 8, Fotoğraf 15).

Yığma moloz taş duvar tekniğinde inşa edilen yapının yakın zamanda tüm yüzeyi sıvanmıştır. Üzerindeki niteliksiz sıvalar yüzünden ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Çeşme lülesinin sağ üst köşesinde 18x25x28 cm. ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Çeşmenin üst kısmında yekpare blok mermerden teşkil olan 30 cm. genişlik ve 25 cm. yüksekliğe sahip kitabe bulunmaktadır. Ancak insan ve doğanın tahribatı sonucu geçirmiş olduğu deformasyonlardan dolayı okunamamaktadır. Çeşmenin önünde dairesel formlu devşirme yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 16). Söz konusu yalağın güneyine 160 cm. genişliğinde ve 60 cm. derinliğinde ikinci bir yalak eklendiği anlaşılmaktadır.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmenin üzerinde herhangi bir süslemeye rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerindeki kitabenin okunamamasından dolayı yapım tarihi hakkında somut verilere sahip değiliz. Ayrıca çeşmenin mevcut durumunun özgün halinden oldukça uzak olduğunu düşünmekteyiz. Bu da yapıyı tarihlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak malzeme kullanımı ile 18.-19. yüzyıllarda inşa edilmiş olabilir.

Çizim 8: Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 15: Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Genel Görünüm.

Fotoğraf 16: Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) Yalak.

3.1.8. Katalog No 8

Eser : Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme

Çizim No : 9

Fotoğraf No : 17

İnceleme Tarihi : 16.07.2017

Yeri : Bozdoğan İlçesi, Yaka Köyü

Yapan : Bilinmiyor

Yaptıran : Bilinmiyor

Yapım Tarihi : 18-19. yüzyıl

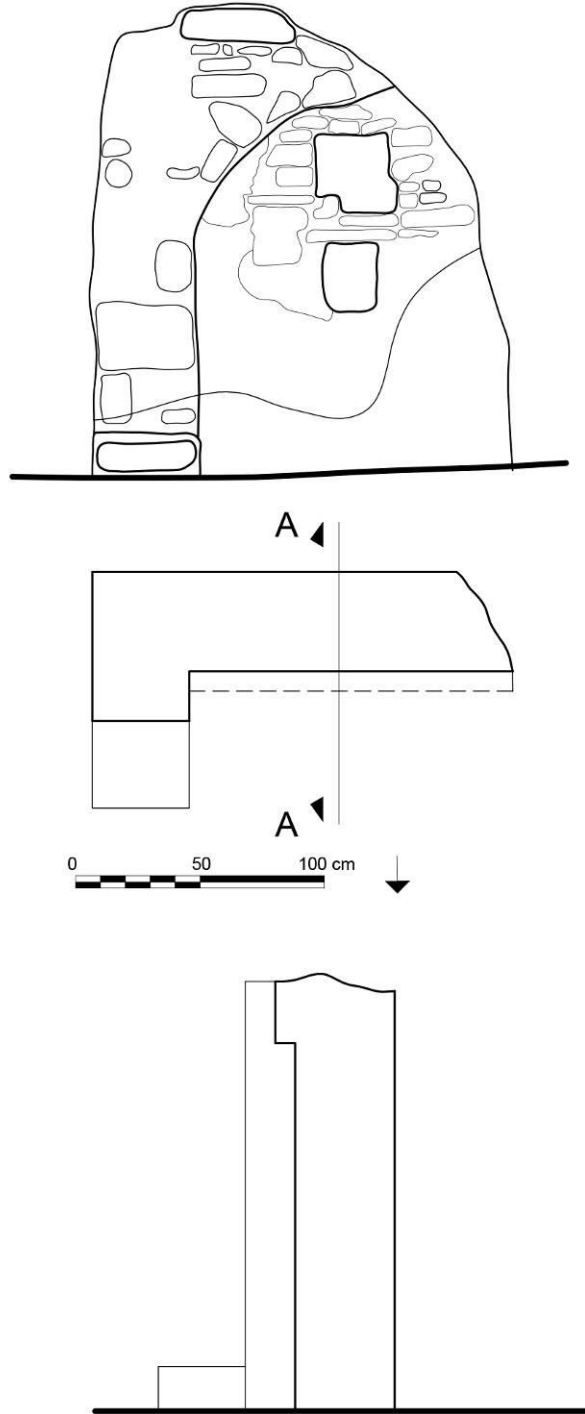
Mimari: Çeşme, Yaka Köyü'nde günümüzde Harun Tekin tarlası olarak adlandırılan bölgenin yola bakan cephesinde yer almaktadır. Oldukça harap durumda etrafı bitki örtüleriyle kaplı olan yapı, haznesiz ve tek cepheli olarak 210 cm. genişliğinde ve 135 cm. derinliğindedir (Çizim 9, Fotoğraf 17).

Yığma duvar tekniğinde inşa edilmiş yapıda genel olarak moloz taş görülmekle birlikte yer yer tuğla malzeme de kullanılmıştır.

Batı köşesi tümüyle yıkılmış durumda olan yapının kuzeye bakan ön cephesinde kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla 40 cm. genişliğinde pilastr şeklindeki silmelere ve bunların arasındaki yarım daire kemer formundaki çeşme nişine yer verilmiştir. Ayna taşı ve lülesi hakkında bilgi edinemediğimiz çeşmenin ortasında bardaklık bulunmaktadır. Bardaklığın hemen üzerinde kitabelik kısmı olduğunu düşündüğümüz bir açıklık yer almaktadır. Ancak kitabe mevcut değildir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzandığı anlaşılan yalak kalıntıları belli olmakta ancak yalağı da günümüzde mevcut değildir.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmenin herhangi bir süs unsuru ihtiva edip etmediği anlaşılamamaktadır.

Tarihlendirme: Kitabesi mevcut olmayan çeşme oldukça harap durumda olup yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımına bağlı olarak 18-19. yüzyıllara tarihlenebilir.

Çizim 9: Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 17: Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8) Genel Görünüm.

3.1.9. Katalog No 9

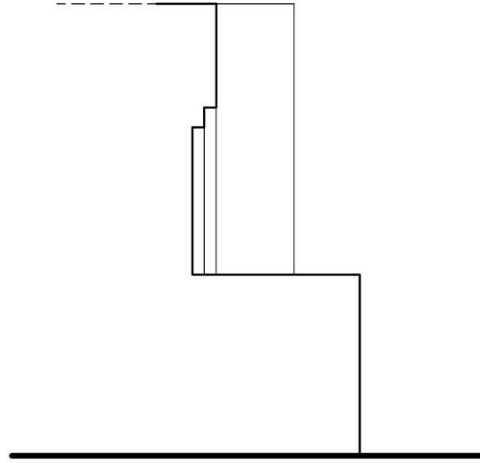
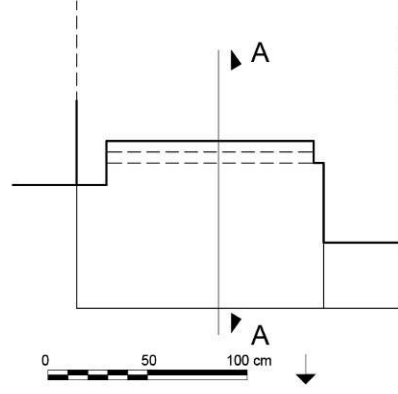
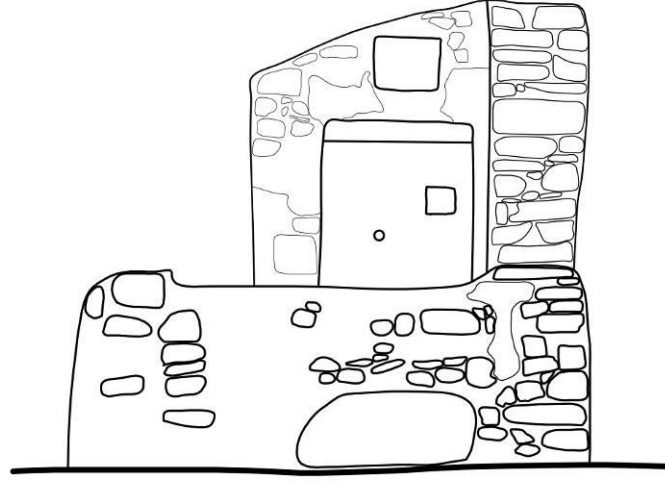
Eser	: Eymir Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 10
Fotoğraf No	: 18-19
İnceleme Tarihi	: 14.08.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Eymir Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl sonları-20. yüzyıl başları

Mimari: Eymir Mahallesi'nde yanındaki Nihat-Latife Türkel evi olarak adlandırılan konutun müstemilatına bitişik durumda yer alan çeşme, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapının arka ve güney cephesinin bir kısmı bitişikindeki konutun içerisinde kalmıştır (Çizim 10, Fotoğraf 18). Arkada bir haznesi bulunduğu anlaşılan çeşme beşik çatılı olup taş kaplıdır.

Çeşme yığma duvar tekniğinde moloz taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Üçgen alınlıklı ön yüzde dikdörtgen formlu nişe yer verilmiştir. 124 cm. genişliğinde ve 10 cm. derinliğindeki nişin sağ üst köşesinde 18x16x28 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunur (Fotoğraf 19). Ayna taşı bulunmayan çeşmenin tek lüle deliği bulunmaktadır. Çeşmenin önündeki niş genişliğince uzanan yalak kısmı ve yanlardaki sekileri günümüzde yıkılmış durumdadır. Üçgen alınlığın ortasında 35x34 cm. ölçülerindeki kitabelik açıklığı belli olmakla birlikte kitabesi mevcut değildir.

Süsleme: Yalın bir görünüm sergileyen çeşme herhangi bir süsleme unsuru barındırmamaktadır. Ancak dikdörtgen formdaki çeşme nişi ile üçgen alınlığın cepheye hareket kazandırdığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Üzerindeki kitabe açıklığı belli olan ancak kitabesi mevcut olmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımına bağlı olarak çeşmeyi 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına tarihleyebiliriz.

Çizim 10: Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 18: Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Genel Görünüm.

Fotoğraf 19: Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) Ön Cephe Detay.

3.1.10. Katalog No 10

Eser	: Haydere Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 11
Fotoğraf No	: 20-21
İnceleme Tarihi	: 14.07.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Haydere Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 17-18. Yüzyıl

Mimari: Haydere Köyü içinde düz bir arazi üzerinde bağımsız olarak yer alan çeşme, doğu-batı doğrultusunda uzamaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 380 cm. genişliğinde ve 100 cm. derinliğindedir (Çizim 11, Fotoğraf 20).

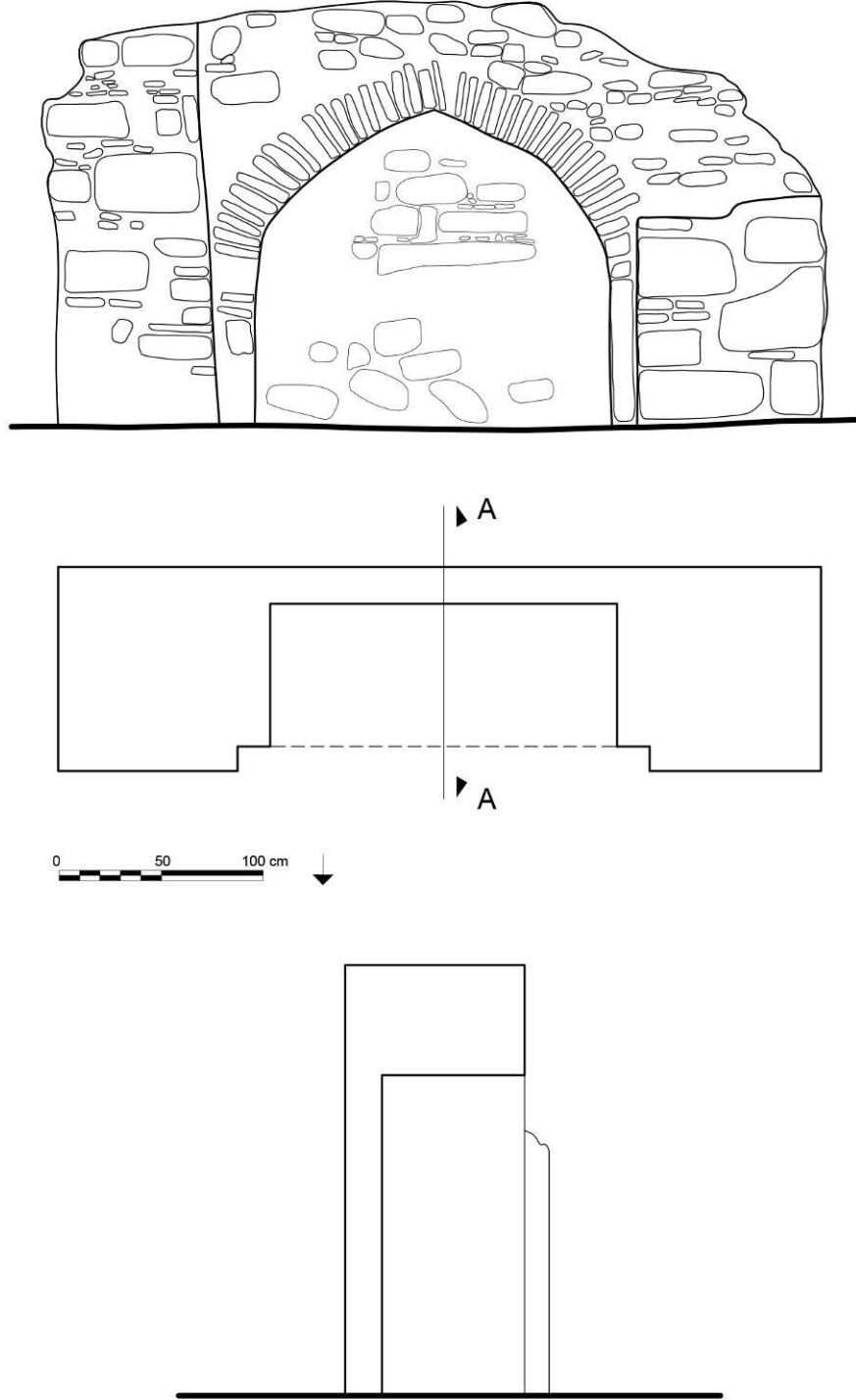
Yığma duvar tekniğinde inşa edilen çeşmede moloz taş, düzgün kesme taş, ve tuğla malzeme beraber kullanılmıştır. Duvarlarda taş ve tuğla birlikte almalı olarak kullanılırken kemerde yalnızca tuğlaya yer verilmiştir. Kemer tuğlaları 25x25x4 cm. ölçülerindedir.

Derin sivri kemer nişli çeşmenin iki yanında pilastr şeklindeki silmelere yer verilmiştir. 85 cm. genişliğinde ve 12 cm. derinliğindeki bu silmeler cephe boyunca yükselmektedir. 70 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ortasındaki aynalık ve lüle tahrip olmuştur. Niş boyunca uzandığı anlaşılan yalakta mevcut değildir. Çeşmede herhangi bir kitabe izine rastlanılamamaktadır (Fotoğraf 21).

Süsleme: Süsleme açısından yalın bir görünüm arz eden yapının hareket merkezini oluşturan tuğla malzeme ile örülmüş sivri kemerli derin çeşme nişi ve bunun iki yanında bulunan almalı tekniğe örülmüş plaster şeklindeki silmeleri yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihi ile ilgili somut bilgilere sahip değiliz. Ancak cephe düzeni ile malzeme ve tekniğine bağlı olarak yapıyı 17-18. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Çizim 11: Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 20: Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Genel Görünüm.

Fotoğraf 21: Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10) Ön Cephe Detay.

3.1.11. Katalog No 11

Eser	: Dümen Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 12
Fotoğraf No	: 22-25
İnceleme Tarihi	: 14.09.2017
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Dümen Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başları

Mimari: Çeşme, Dümen Köyü yolu üzerinde eğimli bir arazide yol kotunun üzerinde bağımsız olarak yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 330 cm. genişliğinde ve 105 cm. derinliğindedir. Yapının örtü sistemi ve köşeleri yıkılmış durumda olup harap durumdadır (Çizim 12, Fotoğraf 22).

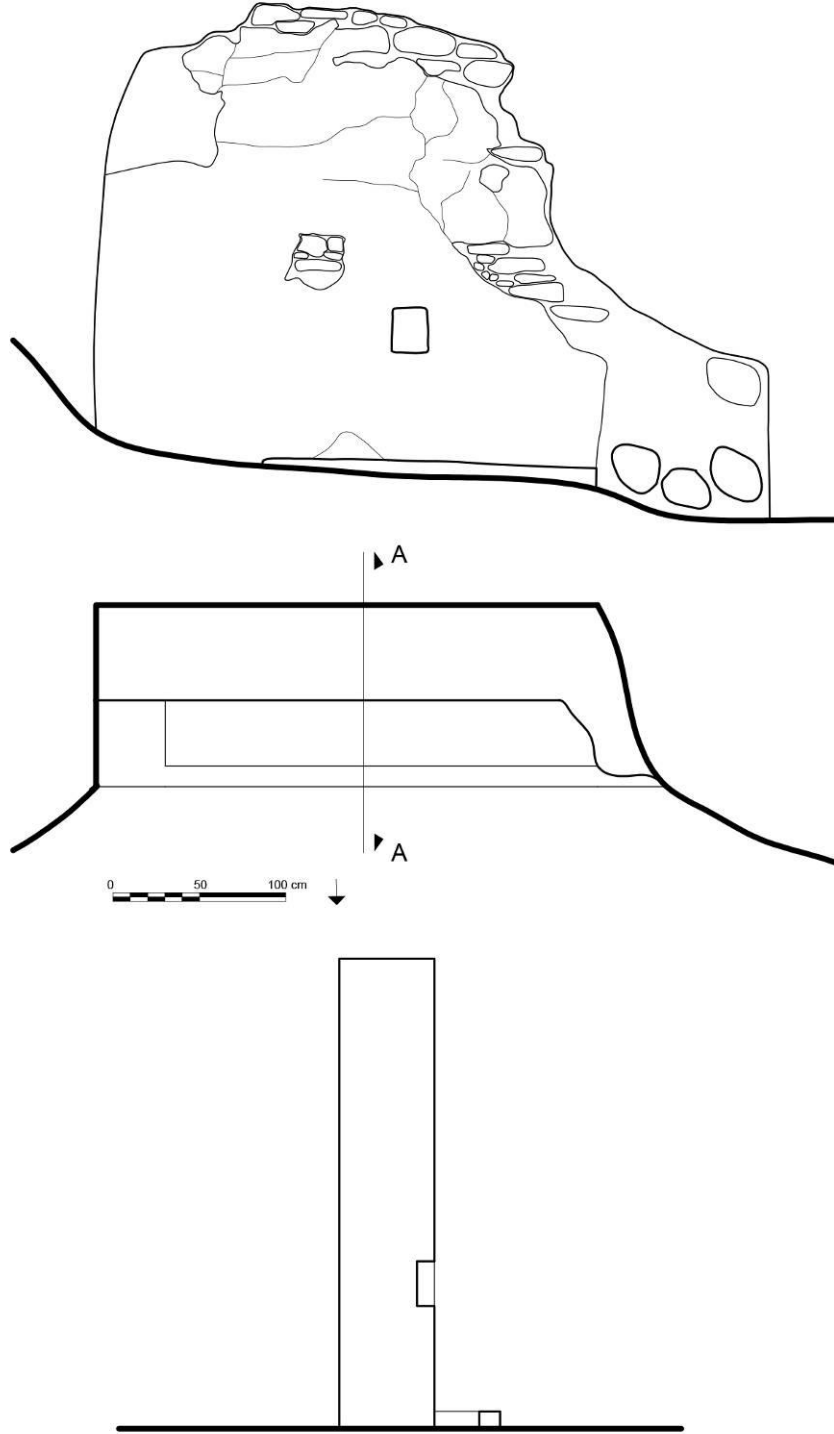
Yığma duvar tekniğinde inşa edilen yapıda moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Yapının kuzeye bakan ön cephesi düz tutulmuştur. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında lülesi bulunmaktadır. Çeşme lülesine günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı bir plastik hortum takılmış durumdadır. Lüle deliğinin üzerinde 24 cm. genişliğe ve 28 cm. yüksekliğe sahip bardaklık yer almaktadır. Çeşmenin önünde cephe boyunca uzanan büyük bir kısmı toprak altında kalmış olan 250 cm. genişliğinde ve 50 cm. derinliğindeki yalağı bulunmaktadır. Çeşmede herhangi bir kitabe izine rastlanılamamaktadır.

Süsleme: Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin üzerinde sonradan yapılmış olması muhtemel çizgisel ve bitkisel boya resimleri bulunmaktadır. Sıva üzerine mavi renk boya ile yarım daire kemer formu, köşelerde servi ağaçları ve çeşmenin ortasındaki bardaklığın etrafında yine çizgisel bezemeler yapılmıştır (Fotoğraf 23). Bardaklık nişinin etrafında ve yalağın üzerindeki baskı şeklindeki yıldız ve gül motifleri ise dikkat çekicidir (Fotoğraf 24). En üstte boyalı kartuşlar içerisinde “Mustafa Dülger Maşaallah” yazısı okunabilmektedir (Fotoğraf 25).

Tarihlendirme: Kitabesi bulunmayan çeşmenin inşa tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak cephe kuruluşu ve malzeme kullanımına bağlı olarak 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına tarihlenebilir.

Çizim 12: Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 22: Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog 11) Genel Görünüm.

Fotoğraf 23: Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Köşedeki Servi Ağacı Motifi.

Fotoğraf 24: Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Bezeme Detay.

Fotoğraf 25: Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) Cephenin Üstündeki Yazı.

3.1.12. Katalog No 12

Eser	: Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi
Çizim No	: 13
Fotoğraf No	: 26-27
İnceleme Tarihi	: 26. 07. 2018
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Çarşı Mahallesi, Aşağı Soğukkuyu Sokak
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

Mimari: Çarşı Mahallesi Aşağı Soğukkuyu Sokak üzerinde bulunan çeşme, bir konutun bahçe duvarının önünde yer almaktadır. Tüm yüzeyi yakın zamanda belediye tarafından fayansla kaplanmış durumdadır. Bahçe duvarına bitişik durumdaki haznesiz ve tek cepheli yapı 266 cm. genişliğinde, 80 cm. derinliğinde ve 250 cm. yüksekliğindedir (Çizim 13, Fotoğraf 26).

Çeşmenin tüm yüzeyinin fayansla kaplı olmasından dolayı yapım tekniği ve inşaa malzemesi anlaşılamamaktadır. Kuzeye bakan ön cephesinin her iki köşesinde 10 cm. çıkıntı yapan 45 cm. genişliğinde pilastr şeklindeki silmeler yarım daire kemerli bir alınlıkla son bulmaktadır. Dışa çıkıntı yapacak şekilde tasarlanmış olan alınlık aynı zamanda saçak görevi de görmektedir. Alınlığın her iki yanında 66 cm. yüksekliğinde kısa sütunlar şeklinde elemanlar bulunmaktadır. 22 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ortasında şehir şebeke su sistemine bağlı modern bir musluk bulunmaktadır. Çeşme nişinin sağ alt kenarında yer alan 17 cm. genişliğinde ve 22 cm. derinliğindeki bardaklık¹⁸⁶ günümüzdeki fayans kaplaması sırasında kapatılmıştır (Fotoğraf 27). Çeşmenin önünde 190 cm. genişliğinde ve 45 cm. derinliğinde betonarme yalak bulunmaktadır. Çeşmenin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

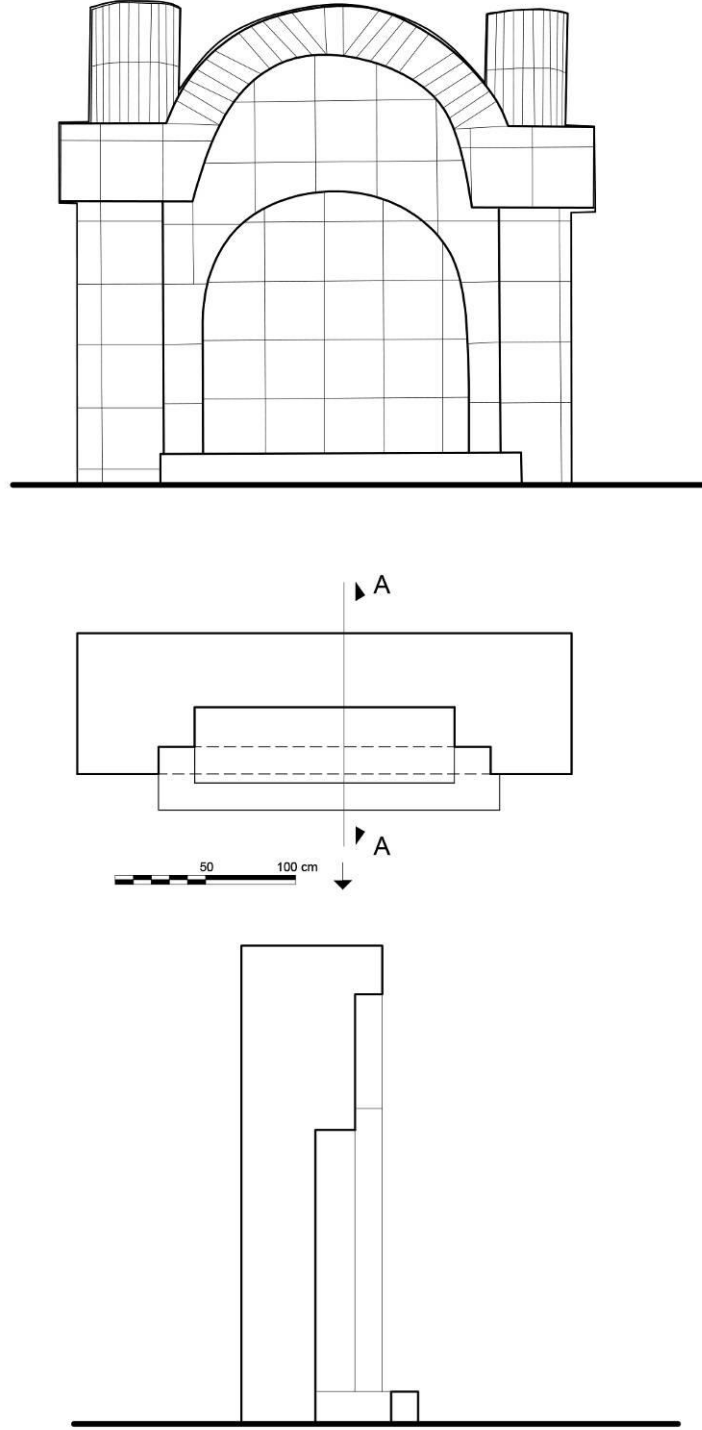
¹⁸⁶ Bkz., Hasan Uçar, “Bozdoğan Yöresinden Musluk ve Çeşme Örnekleri”, *Bozdoğan II*, Bozdoğan Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2010, ss. 462-463.

Süsleme: Çeşmenin mevcut durumundan ötürü herhangi bir süs unsuru ihtiva edip etmediği anlaşılamamaktadır. Ancak saçak görevi gören alınlığı ile sütunvari elemanları yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe veya süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihi hakkında somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşme nişi kemer formu ve alınlığından yola çıkarak çeşmeyi 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür¹⁸⁷.

¹⁸⁷ Hasan Uçar, a.g.m., ss. 462-463.

Çizim 13: Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Cephe, Plan ve Kesit.

Fotoğraf 26: Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Genel Görünüm.

Fotoğraf 27: Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) Genel Görünüm (Uçar'dan).

3.1.13. Katalog No 13

Eser	: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi
Çizim No	: 14
Fotoğraf No	: 28-31
İnceleme Tarihi	: 28.07.2018
Yeri	: Bozdoğan İlçesi, Çarşı Mahallesi, Yukarı Soğukkuyu Sokak
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Çarşı Mahallesi Yukarı Soğukkuyu Sokak üzerinde yer almaktadır. Bir konutun bahçe duvarına bitişik konumda, kısmen yol kotu altında kalan çeşme yakın zamanda ortaya çıkarılarak fayansla kaplanmıştır. Haznesiz ve tek cepheli yapı 300 cm. genişliğinde, 110 cm. derinliğinde ve 280 cm. yüksekliğindedir (Çizim, 14, Fotoğraf 28).

Günümüzde fayans kaplı olan çeşmenin inşasında taş malzeme ve horasan harcı kullanıldığı ayrıca testere dişi saçakta ise tuğlaya yer verildiği ifade edilmektedir¹⁸⁸(Fotoğraf 29).

Çeşmenin batıya bakan ön cephesi sivri kemerli bir nişe sahiptir. 15 cm. derinliğindeki nişin ortasında 30x25 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunur. Eski fotoğraflarında bunun hemen altında kemerli bir nişin izi görülmektedir (Fotoğraf 30). Bunun orijinal lüle nişinin olduğu sanılmaktadır¹⁸⁹. Çeşme nişinin her iki yanında cephe boyunca yükselen 35 cm. genişliğinde pilastr şeklindeki silmeler yer alır. Bunun içerisinde ikinci bir silme nişi üç yandan kuşatmaktadır. İçteki çerçevenin iç kısmında iki sıra kirpi saçak bulunmaktadır (Fotoğraf 31). Yol kotu altında kaldığı için orijinal yalağı bilinmeyen çeşmenin, önünde yakın zamandaki onarımlar sırasında küçük bir yalağa yer verilmiştir.

¹⁸⁸ Bkz., Hasan Uçar, a.g.m., s. 463.

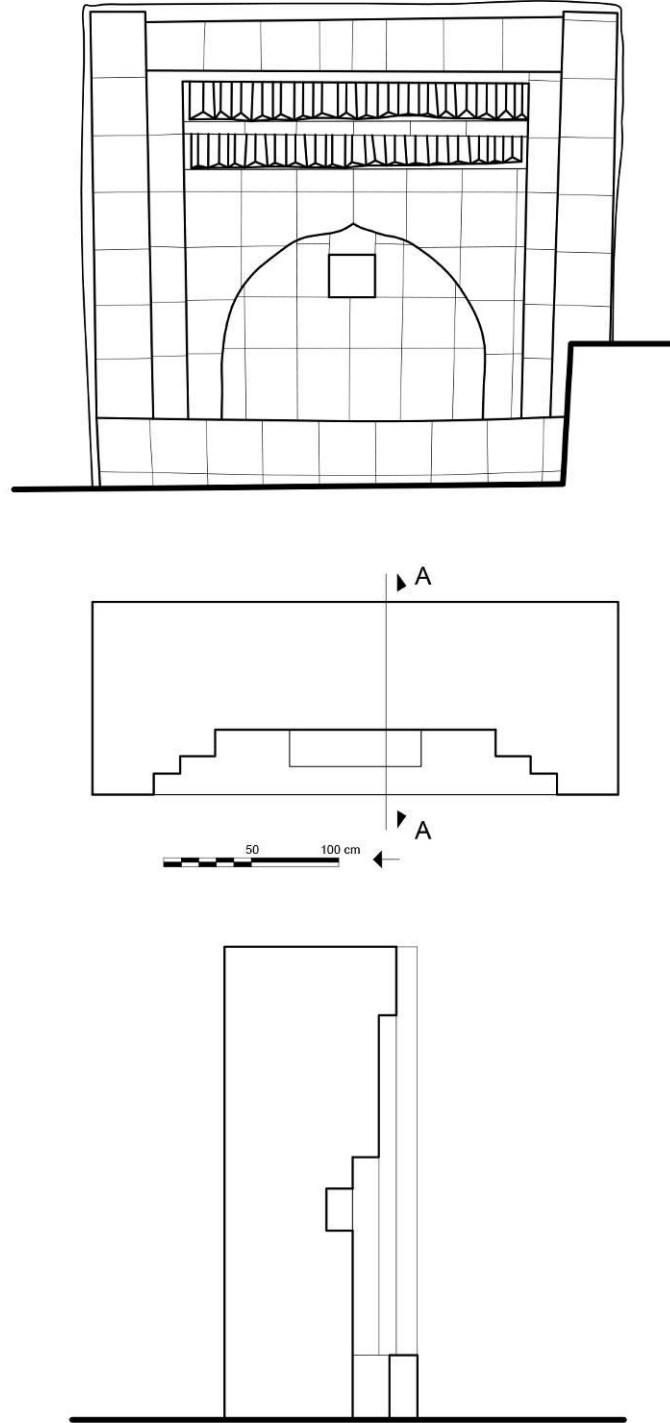
¹⁸⁹ Uçar, çeşmenin fayanslı olmadan önceki durumuna ait orijinal lüle deliğinin kemerli bir niş içerisinde bulunduğunu söylemektedir. Bkz., A.g.m., s. 464.

Süsleme: Tüm yüzeyinin fayansla kaplanmış olmasından dolayı yapıda herhangi bir süs unsuru görülememektedir. Ancak nişin üst kısmındaki iki sıralı kirpi saçağı yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe izine rastlanmayan çeşmenin yapım tarihi ile ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki Bozdoğan ilçesi Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) ile olan benzerliğinden dolayı yapıyı 19. Yüzyıla tarihlemek mümkündür¹⁹⁰.

¹⁹⁰ Hasan Uçar, a.g.m., s. 464.

Çizim 14: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Cephe, Plan ve Kesit.

Fotoğraf 28: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Genel Görünüm.

Fotoğraf 29: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Genel Görünüm (Uçar'dan).

Fotoğraf 30: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Yol Kotunun Altında Kalan Kemerli Niş (Uçar'dan).

Fotoğraf 31: Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13) Ön Cephe Detay.

3.2. Çine İlçesi

3.2.1. Katalog No 14

Eser	: Osman Ağa Çeşmesi
Çizim No	: 15
Fotoğraf No	: 32-35
İnceleme Tarihi	: 13.08.2017
Yeri	: Çine İlçesi, Eski Çine (Köyiçi) Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Ağazade Osman Ağa
Yapım Tarihi	: H. 1211 / M. 1796-1797

Mimari: Düz bir arazi üzerinde bağımsız olarak yer alan çeşme hazneli ve tek cephelidir. Yapı 285 cm. genişliğinde, 435 cm. derinliğinde ve önden 270 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 15). Arkada uzanan hazne ise 240 cm. yüksekliğinde olup üzeri beşik tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 32).

Yapı, yığma duvar tekniğinde moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

Batıya bakan ön cepheyi iki yandan 34 cm. genişliğindeki pilastr şeklindeki silmeler, üst kısımda ise silmelere binen saçak sınırlamaktadır (Fotoğraf 33). Bunların içerisinde, iki yandan dar silmelerle sınırlandırılan iç bükey şeklinde ikinci bir silme dolanmaktadır. Ortada 10 cm. derinliğinde kaş kemerli çeşme nişi bulunmaktadır. Üzerindeki sıvalar yüzünden ayna taşı hakkında bilgi edinilemeyen çeşme tek lülelidir. Çeşme nişinin içerisinde, kaş kemerin ortasında 42 cm genişliğinde ve 33 cm. yüksekliğindeki yekpare blok mermerden teşkil olan 3 satırlık kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 34). Çeşmenin önünde günümüzde zemin kotunun altında kalmış olan yalak yer alır. 165 cm. genişliğindeki yalağı iki yanda sekiler ve en dıştaki silme kuşağı içine alarak sınırlamaktadır. Çeşmenin doğusunda kalan haznenin arka cephesinde günümüzde metal bir levha ile kapalı durumda olan, 60x80 cm. ölçülerindeki hazne kontrol penceresi yer almaktadır (Fotoğraf 35).

Süsleme: Süsleme açısından yalın bir görünüm arz eden yapının hareket merkezini oluşturan kaş kemerli çeşme nişi ve bunu kuşatan çerçeveleri dışında süs unsuru bulunmamaktadır. Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin iç bükey çerçevesi ile kemer nişinin iç yüzeyleri yakın zamanda kırmızı renk ile boyanmıştır.

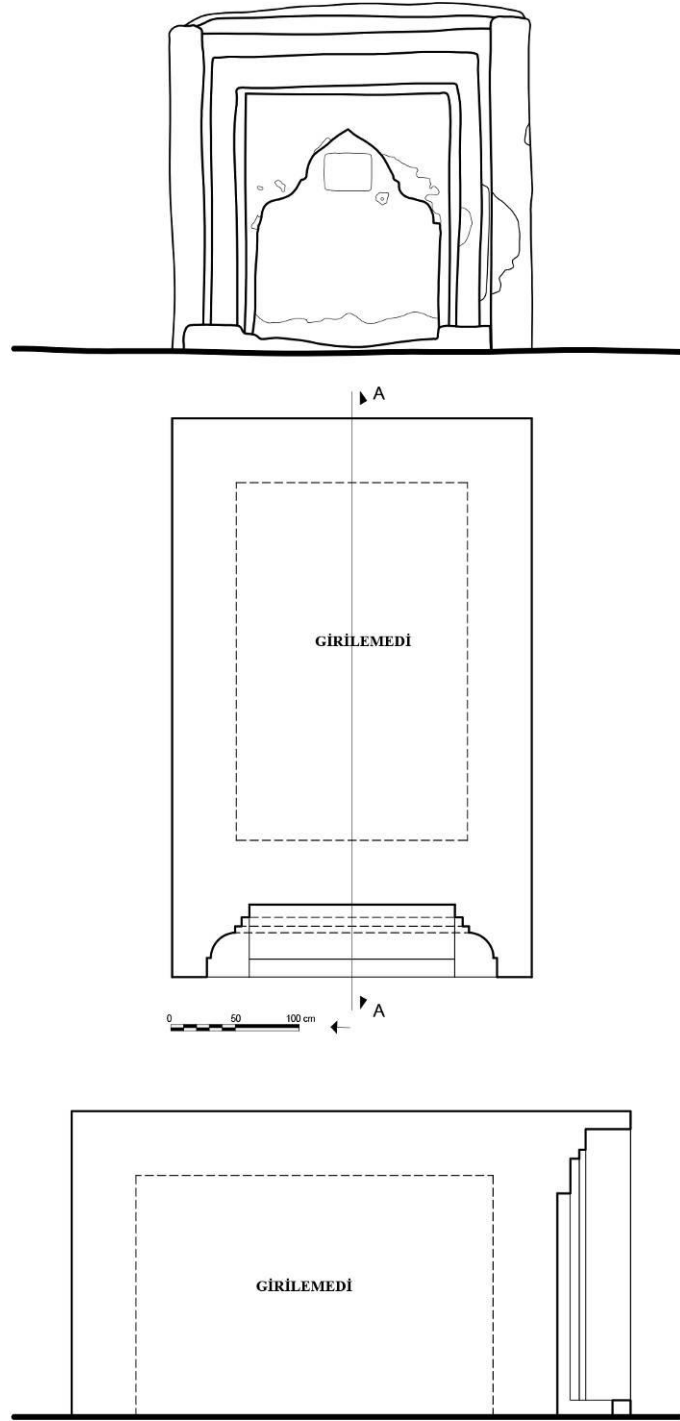
Tarihlendirme: Çeşme üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu¹⁹¹:

1. Abu hayat çeşmesi ...
2. ... Ağa Zade Osman Ağa
3. Tarihi hicri sene 1211

Kitabeye göre çeşme Ağazade Osman Ağa tarafından H. 1211 / M. 1796-1797 yılında yaptırılmıştır.

¹⁹¹ Kitabeye için bkz., İKVKBK-II Arşivi, Dosya No: 09.02/34, Karar Tarihi ve No: 19.06.1996-5906

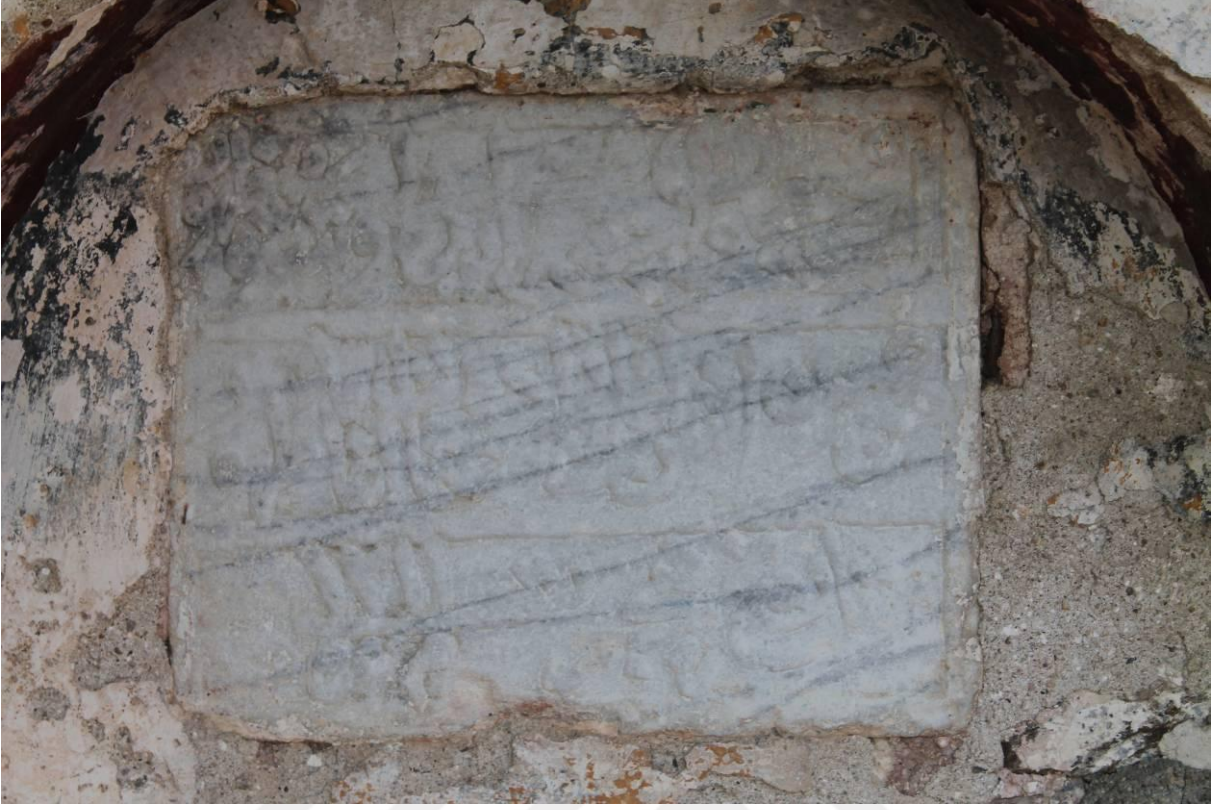
Çizim 15: Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 32: Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Genel Görünüm.

Fotoğraf 33: Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Ön Cephe.

Fotoğraf 34: Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Kitabı.

Fotoğraf 35: Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) Arka Cepheden Görünüşü.

3.2.2. Katalog No 15

Eser	: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi
Çizim No	: 16
Fotoğraf No	: 36-37
İnceleme Tarihi	: 05.12.2017
Yeri	: Çine İlçesi, Hallaçlar Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Ömer Ağa
Yapım Tarihi	: H. 1288 / M. 1871-1872

Mimari: Çeşme, eğimli bir arazi üzerinde bağımsız olarak yer almakta olup kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 200 cm. genişliğinde, 110 cm. derinliğinde ve 255 cm. yüksekliğindedir. Haznesiz ve tek cepheli olarak tasarlanan çeşme sonraki dönemlerde kuzey yönünde 451 cm., güney yönünde ise 267 cm. betonarme olarak uzatılmıştır (Çizim 16, Fotoğraf 36).

Moloz taş ile inşa edildiği anlaşılan yapı günümüzde sıvalı ve badanalıdır.

Çeşmenin doğuya bakan ön cephesi basık kemer nişli olup, bunu iki yandan 36 cm. derinlik ve 42 cm. genişliğindeki payandalar sınırlandırmaktadır (Fotoğraf 37). Cephe üstünde pek de düzgün olmayan iri testere dişi şeklinde bir alınlığa yer verilmiştir. Bunun hemen altında payandalar arasında uzanan tek sıra halinde kirpi saçak bulunmaktadır (Fotoğraf 38). 112 cm. genişliğinde ve 10 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ayna taşı bilinmemekle birlikte mermer lülesi mevcuttur. Çeşme lülesinin hemen üstünde 20x20x25 cm ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Yarım daire kemerli çeşme nişinin içerisinde 40 cm. genişliğinde ve 33 cm. yüksekliğinde yekpare blok mermerden teşkil olan iki satırlık kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 39). Bahse konu kitabe içerisindeki Osmanlıca yazı karakterleri dört adet yuvarlak formlu kartuşlar içerisinde dizayn edilmiştir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak bulunmaktadır. Yalağı iki yanda payandaların devamı şeklindeki sekiler sınırlar.

Süsleme: Tüm yüzeyi sıvalı ve badanalı olan yapı yalın bir görünüm arz etmektedir. Ön cepheye hareket kazandıran köşelerdeki payandaları, basık kemeri, kirpi saçak ve testere dişi formundaki alınlığı dışında herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

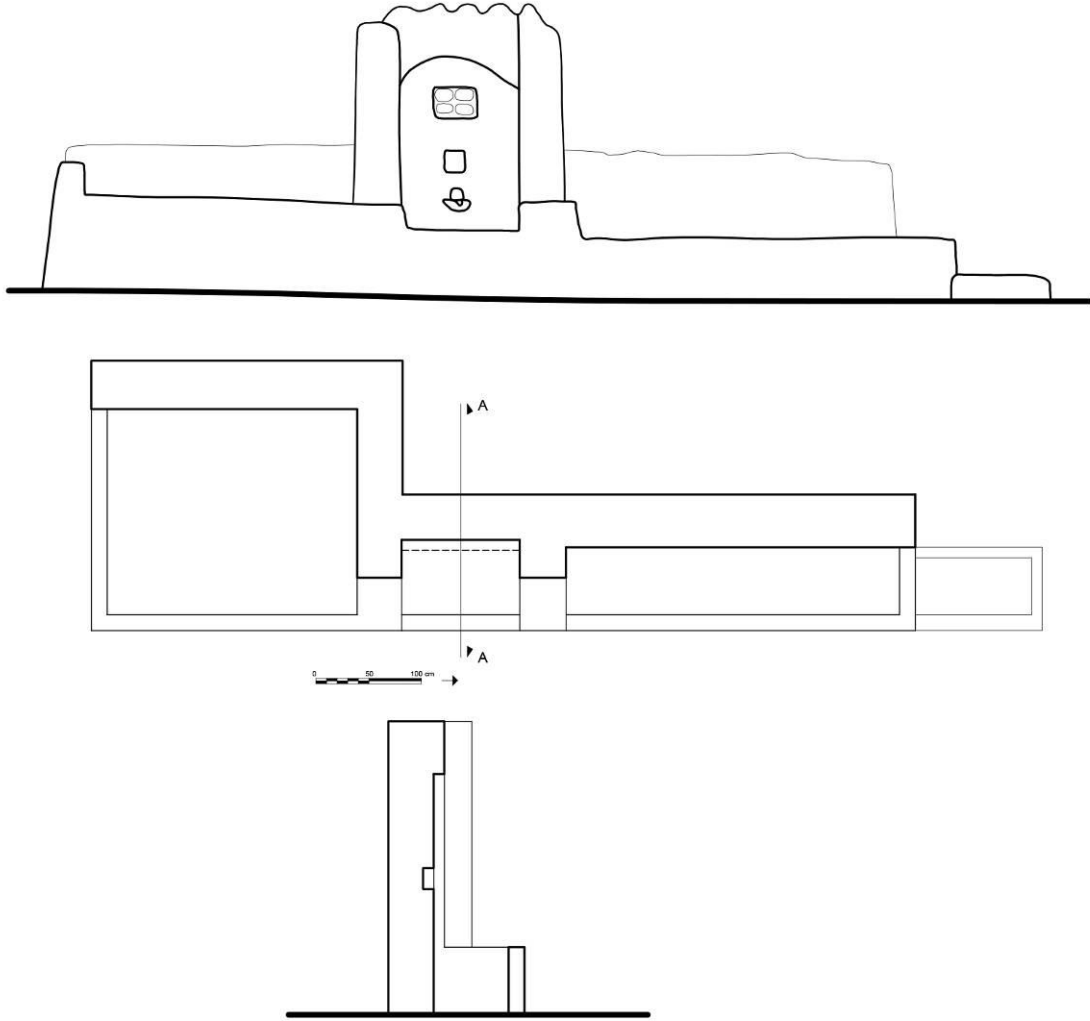
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib-ül hayrat ve-l hasenat
2. El hac Ömer Ağa sene 1288

Kitabeye göre çeşme Hacı Ömer Ağa tarafından H. 1288 / M. 1871-1872 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 16: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 36: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Genel Görünüm.

Fotoğraf 37: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Ön Cephe.

Fotoğraf 38: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 39: Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) Kitabe.

3.2.3. Katalog No 16

Eser	: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 17
Fotoğraf No	: 40-43
İnceleme Tarihi	: 06.07.2017
Yeri	: Çine İlçesi, Camızağılı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

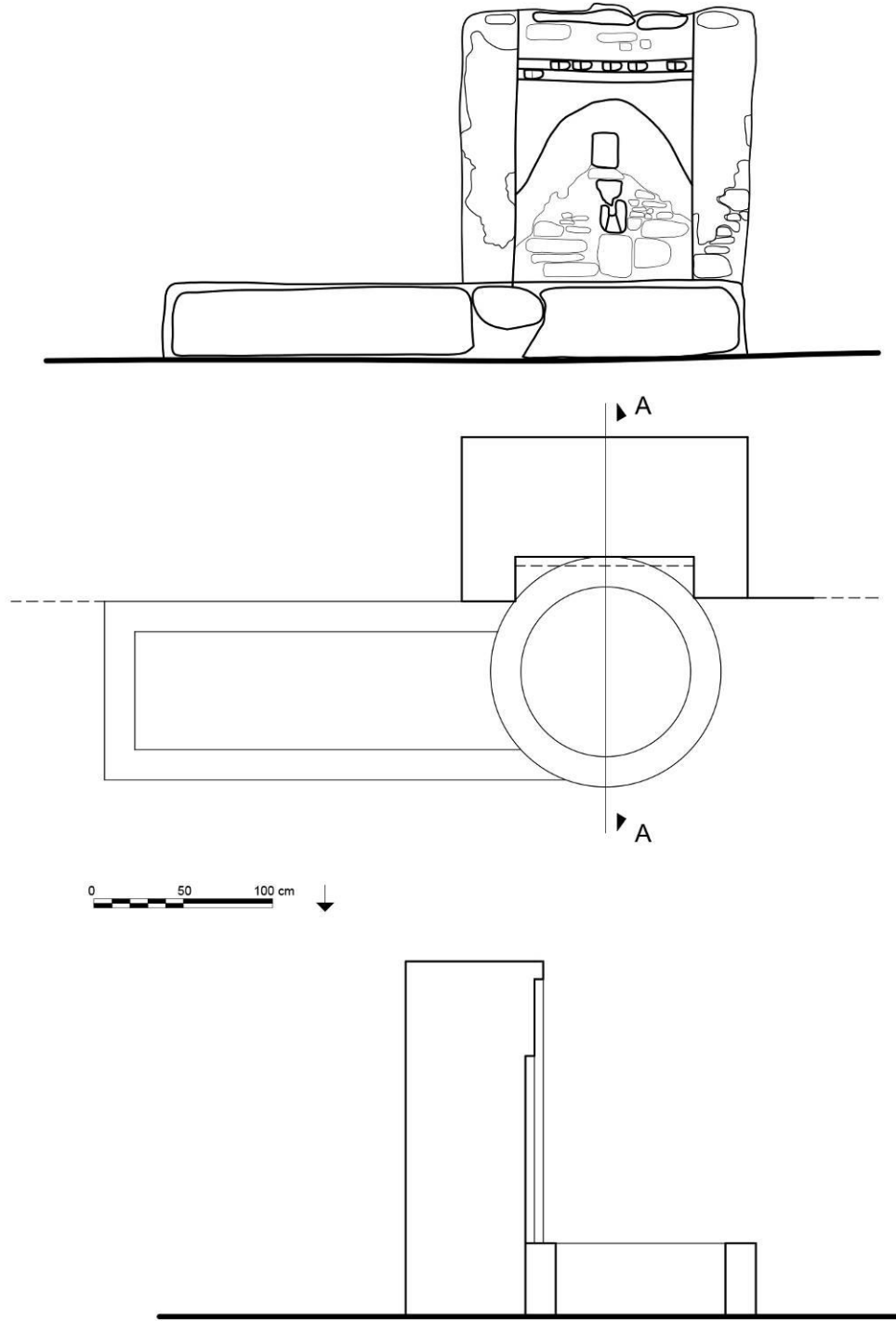
Mimari: Çeşme, Camızağılı Mahallesinde düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Bağımsız olduğu anlaşılan çeşme günümüzde bir konutun bahçe duvarına yaslanmaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 160 cm. genişliğinde, 90 cm. derinliğinde ve 193 cm. yüksekliğindedir (Çizim 17, Fotoğraf 40).

Moloz taş yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda yer yer tuğla malzeme de kullanılmıştır. Yapının kuzeye bakan ön cephesinin her iki köşesinde 25 cm. çıkıntı yapan payandalara ve bunların arasında yarım daire kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Nişi üstten, iki sıra halindeki kirpi saçak sınırlandırmaktadır (Fotoğraf 41). En üstte köşe payandalarına da binen kalın taş saçak yer alır. 5 cm. derinliğindeki çeşme nişinin ortasında oluk bulunur. Oluğun hemen üzerinde 25 cm. genişliğinde ve 14 cm. yüksekliğindeki bardaklığa yer verilmiştir. Çeşmenin önünde dairesel formlu devşirme yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 42). Söz konusu devşirme yalağın doğusuna bitişik vaziyette sonradan eklenmiş olması muhtemel 230 cm. genişliğinde ve 100 cm. derinliğinde ikinci bir devşirme yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 43).

Süsleme: Oldukça harap durumda olan çeşmenin ön cephesinde hareket merkezini oluşturan yarım daire kemer formu ve testere dişi formundaki saçığı dışında herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki yapım tarihi belli olan Çine İlçesi Hallaçlar Köyü'nde yer alan Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) ile cephe düzeni ve malzeme olarak benzerlikler göstermesi bakımından bu çeşmenin de 19. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

Çizim 17: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 40: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Genel Görünüm.

Fotoğraf 41: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Kirpi Saçak.

Fotoğraf 42: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Yalak.

Fotoğraf 43: Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) Yalak.

3.3. Germencik İlçesi

3.3.1. Katalog No 17

Eser	: Gümüşköy 1 No'lu Çeşme
Çizim No	: 18
Fotoğraf No	: 44-45
İnceleme Tarihi	: 19.06.2017
Yeri	: Germencik İlçesi, Gümüşköy Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl sonları

Mimari: Gümüşköy Köyü sınırları içerisinde olan çeşme yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli çeşmenin üst kısmı ve hazne örtüsü yıkılmış durumdadır. Mevcut hali ile 245 cm. genişliğinde, 270 cm. derinliğinde ve 160 cm. yüksekliğindedir (Çizim 18, Fotoğraf 44).

Çeşme moloz taş, kesme taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Taş ve tuğla cephe genelinde birlikte kullanılırken kemer, saçak ve tonoz örtüde yalnızca tuğlaya yer verilmiştir.

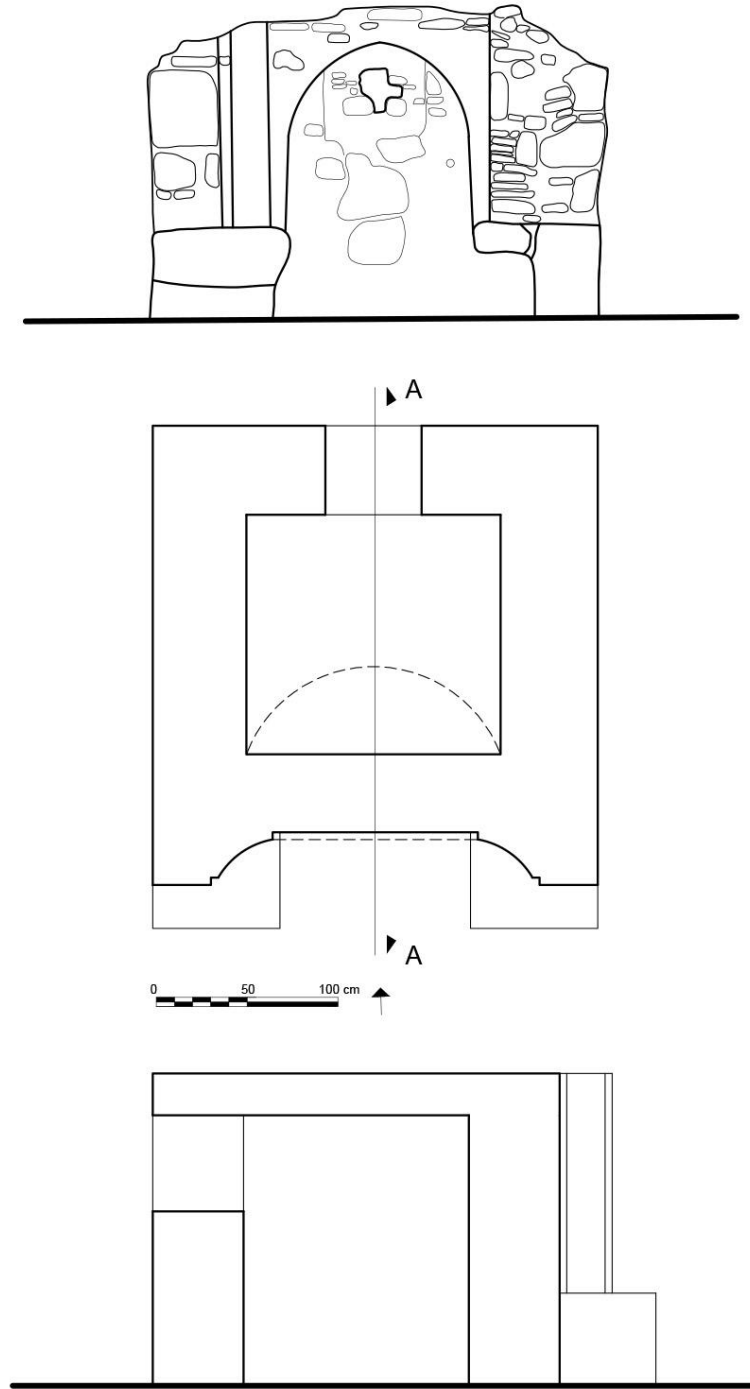
Yapının güneye bakan ön cephesini iki yandan 70 cm. genişliğe ve 24 cm. derinliğe sahip silmeler sınırlamaktadır. Silmelerden doğu köşedeki kullanıldığı malzeme bakımından farklılık göstermekte olup geçirmiş olduğu bir onarım sırasında yeniden yapılmış olmalıdır. Bunların içerisinde iki yandan dar silmelerle sınırlandırılan iç bükey şeklinde ikinci bir silme dolanmaktadır. Ortada sivri kemerli çeşme nişi bulunmaktadır. 105 cm. genişliğinde ve 20 cm. derinliğindeki sivri kemerli nişin ortasında tek lüleli dairesel formlu ayna taşı yer alır. Çeşmenin önünde niş boyunca uzandığı anlaşılan yalak günümüzde mevcut değildir. 140 cm. uzunluğa ve 132 cm. genişliğe sahip olan çeşme haznesinin üst örtüsü tümüyle yıkılmış durumda olup kalan izlerden beşik tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin kuzeye bakan arka cephesinde hazne ile irtibatı sağlayan

53 cm. genişliğe ve 50 cm. derinliğe sahip kontrol penceresi bulunmaktadır. Yapının batı cephesinde ise hazneye suyu taşıyan künk sistemi görülebilmektedir (Fotoğraf 45).

Süsleme: Çeşme yalın bir görünüm arz etmektedir. Kalan izlerden çeşme yüzeyinin sıvalı olduğu anlaşılan yapının üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülememektedir.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Ancak konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Çine Çeşmeleri'nden Eski Çine'de yer alan Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) ile cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak yapıyı 18. yüzyılın sonlarına tarihlemek mümkündür.

Çizim 18: Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Cephe, Plan ve Kesit.

Fotoğraf 44: Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Genel Görünüm.

Fotoğraf 45: Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) Arka Cephe.

3.3.2. Katalog No 18

Eser	: Gümüşköy 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 19
Fotoğraf No	: 46-47
İnceleme Tarihi	: 21.06.2017.
Yeri	: Germencik İlçesi, Gümüşköy Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 20. yüzyıl başları

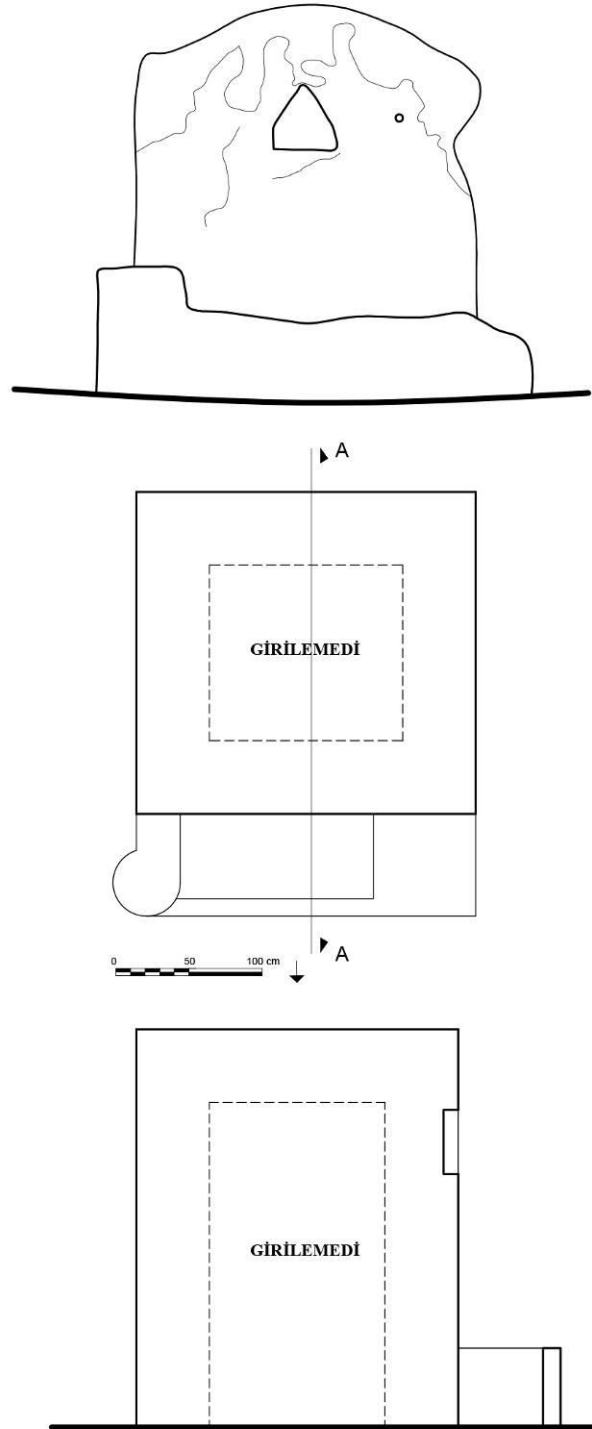
Mimari: Yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer alan yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. 232 cm. genişliğinde, 290 cm. derinliğinde ve 160 cm. yüksekliğindeki hazneli ve tek cepheli çeşmenin ön cephesi dışındaki tüm cepheleri yoğun bitki örtüsüyle çevrili olup harap durumdadır (Çizim 19, Fotoğraf 46).

Moloz taş yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiş yapının tüm cepheleri sıvalıdır.

Kuzeye bakan ön cephe üçgen alınlıklı ve düzdür. Ayna taşı bulunmayan cephenin alt kısmında metal boru şeklinde lülesi bulunur. Cephenin ortasında yukarıya doğru daralarak üçgen oluşturan 36 cm. genişliğindeki bardaklık bulunmaktadır. Bardaklığın iki yanında içinde yine metal boru bulunan ve tahliye amacıyla yapılmış olması muhtemel iki oluk yer almaktadır. Kuzeybatı köşesi tümüyle yıkılmış durumdaki çeşmenin önünde cephe boyunca uzanan yalak yer alır. Yalağın kuzeydoğusunda devşirme olması muhtemel silindir bir taş bulunmaktadır. Arkada beşik tonozla örtülü hazne uzanmaktadır (Fotoğraf 47).

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden yapı herhangi bir süs unsuru ihtiva etmemektedir. Ancak üçgen alınlığın ve üçgen formdaki bardaklığın çeşmenin cephesine dekoratif özellikler kattığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak çeşmenin malzeme ve teknik ile cephe tasarımı göz önüne alındığında 20. yüzyılın başlarına ait olduğu söylenebilir.

Çizim 19: Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 46: Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog 18) Genel Görünüm.

Fotoğraf 47: Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18) Yan Cephe.

3.4. Karacasu İlçesi

3.4.1. Katalog No 19

Eser	: Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Meydan Çeşmesi)
Çizim No	: 20
Fotoğraf No	: 48-49
İnceleme Tarihi	: 01.07.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi, Çarşı İçi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Mustafa Bey
Yapım Tarihi	: H. 1000 / M. 1591-1592

Mimari: Çeşme, Karacasu ilçe merkezinde yer alan Çarşı Cami avlusunun batı duvarında yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli çeşme 220 cm. genişliğinde ve 300 cm. yüksekliğindedir (Çizim 20, Fotoğraf 48).

Yapının üzerindeki sıvaların yer yer dökülmesinden tuğla malzeme kullanılarak inşa edildiği anlaşılmakta olup ön cephesinde ve yalağında betonarme tamiratlar göze çarpmaktadır¹⁹².

Çeşmenin güneye bakan ön cephesini 15 cm. derinliğindeki dikdörtgen çerçeve içerisinde yine 15 cm. derinlik veren 120 cm. genişliğindeki yarım daire kemer formlu çeşme nişi oluşturmaktadır. Üzerindeki sonradan yapılmış olması muhtemel kalın sıvalardan ötürü ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Çeşme lülesinin yanında günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı modern musluk yer almaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan mermer yalak bulunmaktadır. Yalağın yanlarında 50 cm. genişliğinde ve 38 cm. derinliğindeki sekiler bulunur. Yarım daire kemer formlu çeşme nişinin hemen üzerinde 87 cm. genişliğinde ve 64 cm. yüksekliğinde mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 49). İki sıra halinde beş satır olarak

¹⁹² Çeşmenin avlu duvarında bulunduğu Çarşı Camii 2001 yılında Vakıflar tarafından onarım geçirmiştir. Çeşmenin üzerindeki betonarme tamirat izleri bu tarihte cami ile birlikte yapılmış olabilir. E.Emine Naza-Dönmez, “Aydın Karacasu Çarşı Camii ve İç Menteşe Bölgesi Camileri İçindeki Yeri”, *XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 8, İzmir 17-19 Ekim 2007, s. 215.

düzenlenmiş kitabede Osmanlıca karakterler dairesel formu kartuşlar içerisinde dizayn edilmiştir.

Süsleme: Çeşme genel itibarıyla yalın bir görünüm arz etmektedir. Ancak İstanbul üslubu ile yazılmış mermer kitabesi dikkat çekicidir¹⁹³.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

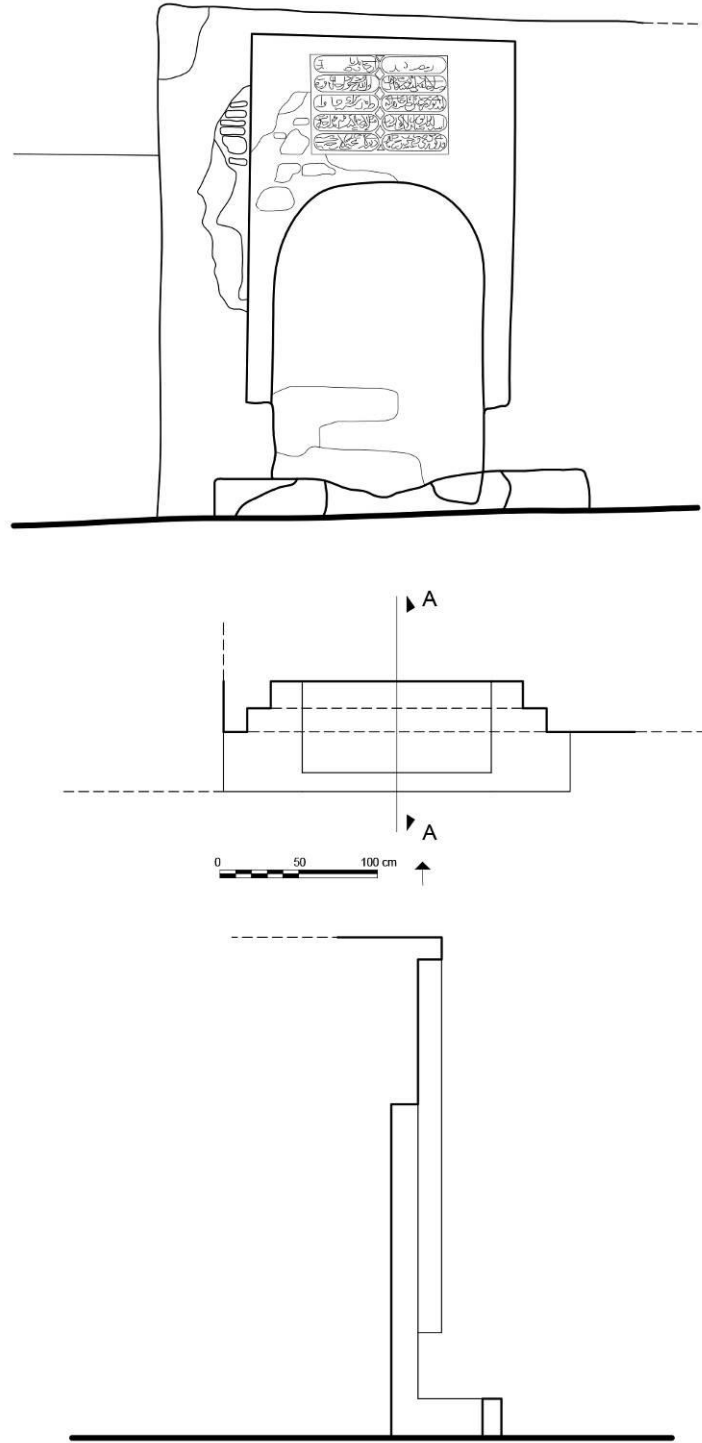
Kitabenin Transkripsiyonu¹⁹⁴:

1. Ağa-yı der Gazanfer nam olan kedhüda hala
2. O Hacı Mustafa Beg kane cüd-i ma'den şefkat
3. Sılası halkını teşne-dil görüp killet-i ma...
4. Resülullah ruh için dil-i candan idip niyet
5. Bina etdi bu dört ayn-ı latif-i can feza ki
6. Nazirin görmemiştir ayn-ı a'yan her millet
7. Ümid oldur içenler bu zülal-i Kevser-asadan
8. Selamıyla salatıyla Resule ideler hizmet
9. Fedayi gördi suyu (suvatı) aynıdır çün çeşme-i Huld'un
10. Didi tarihini ayn zülal çeşme-i Cennet sene 1000 H.

Şair Fedai İsmail Bey tarafından yazılmış kitabeye göre çeşme, Hacı Mustafa Bey tarafından H. 1000 / M. 1591-1592 yılında yaptırılmıştır.

¹⁹³ E.Emine Naza-Dönmez, a.g.m., ss. 215-216.

¹⁹⁴ Kitabeye için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 16-19.

Çizim 20: Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 48: Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Genel Görünüm.

Fotoğraf 49: Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) Kitabe.

3.4.2. Katalog No 20

Eser	: Hacı Hüseyin Çeşmesi
Çizim No	: 21
Fotoğraf No	: 50-53
İnceleme Tarihi	: 04.07.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Yaylalı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Hüseyin
Yapım Tarihi	: H. 1177 / M. 1763-1764

Mimari: Çeşme, Yaylalı Mahallesi'nde yol kenarında iki konutun arasında yer almaktadır. Konumundan dolayı derinliği hakkında bilgi edinemediğimiz hazneli ve tek cepheli çeşme, 195 cm. genişliğinde ve 300 cm. yüksekliğindedir (Çizim 21, Fotoğraf 50).

Yığma duvar tekniğiyle inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Duvarlarda moloz taş ile yer yer tuğla malzemeye yer verilirken çeşme kemerinde yalnızca tuğla kullanılmıştır. Eskiden sıvalı olduğu anlaşılan çeşmenin sıvaları büyük oranda dökülmüş durumdadır.

Çeşmenin doğuya bakan ön cephesinde 87 cm. genişliğinde ve 10 cm. derinliğindeki kaş kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Çeşme nişinin ortasında dikdörtgen formdaki mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının ortasındaki tek çeşme lülesi kaş kemerli motifle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Bunun hemen üzerinde dikdörtgen formdaki mermer kitabe yer almaktadır. Kitabe içerisindeki Osmanlıca yazı karakterleri iki yanda kaş kemerle sonlanan dairesel formlu kartuş içerisinde dizayn edilmiştir. Çeşme nişinin iki yanında cephe boyunca yükseliş gösteren 15 cm. genişliğinde ve 30 cm. derinliğinde pilastr şeklindeki silmelere yer verilmiştir. Silmelerin arasında bağlantıyı sağlayan tek sıra kirpi saçak görülmektedir (Fotoğraf 51). Kalan izlerden bunun üzerinde ikinci bir tuğla saçak bulunduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin önünde yekpare mermer yalak bulunmaktadır. Yalağın yanlarında 40 cm. genişliğindeki sekilere yer verilmiştir.

Süsleme: Çeşme ayna taşı ve kitabesindeki süslemeler ile dikkat çekmektedir. Ayna taşında çeşme lülesini vurgulayan kaş kemer motifi ve tepe noktasında lale motifi bulunmaktadır. En dıştaki dikdörtgen çerçeve içerisinde kıvrık dallar içerisinde stilize edilmiş çiçek motifleri görülmektedir (Fotoğraf 52). Çeşmenin mermer kitabesinde kartuş içerisinde servi ve karanfil gibi bitkisel motiflere yer verilmiştir (Fotoğraf 53). Bunların dışında çeşme nişinin kaş kemeri ile kirpi saçağı da yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

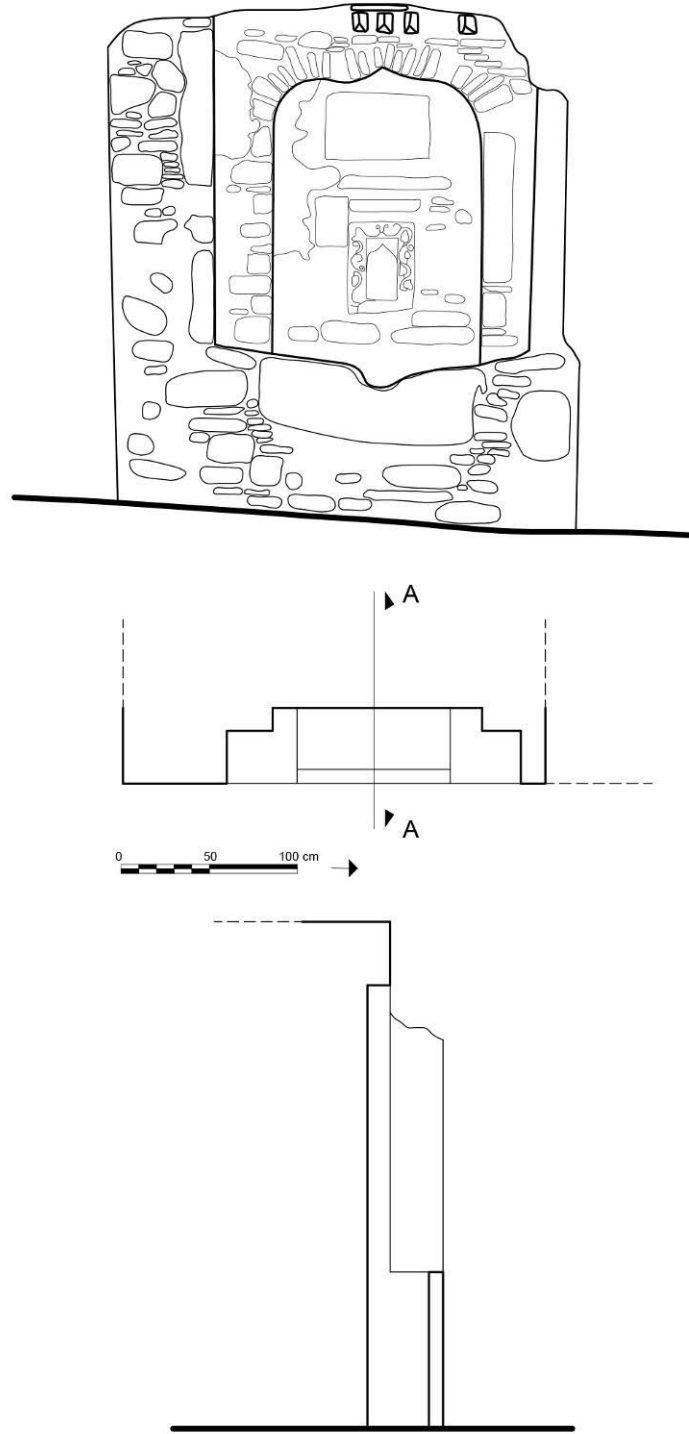
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu¹⁹⁵:

1. İlahi lütfun ile bu Hacı Hüseyin kuluna(u)
2. İki cihanda aziz kıl vir hem fırsat eline
3. Bu çeşmenin mükafatın münasib kıl Selsebili haline 1177 H.

Çeşmenin üzerindeki kitabeye göre çeşme, Hacı Hüseyin tarafından H. 1177 / M. 1763-1764 yılında yaptırılmıştır.

¹⁹⁵ Kitabe için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 40-41.

Çizim 21: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

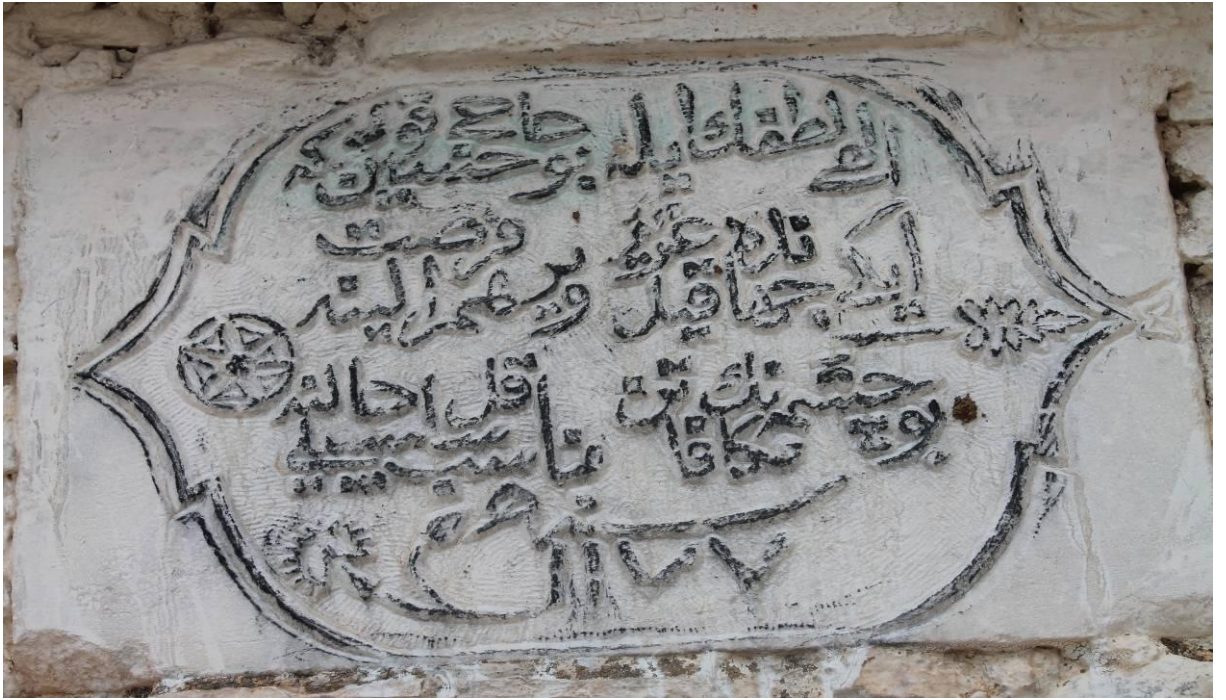
Fotoğraf 50: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Genel Görünüm.

Fotoğraf 51: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 52: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Ayna Taşı Detay.

Fotoğraf 53: Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) Kitabe.

3.4.3. Katalog No 21

Eser	: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Hatip Çeşmesi)
Çizim No	: 22
Fotoğraf No	: 54-57
İnceleme Tarihi	: 16.05.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, İnkılap Caddesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Muhammed Ağa
Yapım Tarihi	: H. 1198 / M. 1783-1784

Mimari: Çeşme, 41. sokak yol kenarında yer almaktadır. Yapının tesciline ilişkin 05.05.1994 tarihinde hazırlanan rapordaki fotoğrafta yalnızca kitabesi, ayna taşı ve yalağı sağlam durumda gözükmemektedir¹⁹⁶. Bunların dışında çeşmenin genel kütlesi yakın tarihte yeniden yapılmış olup orijinal durumundan uzaklaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut hali ile haznesiz ve tek cepheli olarak 240 cm. genişliğe, 103 cm. derinliğe ve 200 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 22, Fotoğraf 54).

Çeşmenin güneye bakan ön cephesini 186 cm. genişliğinde ve 20 cm. derinliğindeki yarım daire kemerli çeşme nişi ile bunun iki yanında cephe boyunca yükselen 26 cm. genişliğe sahip pilastr şeklindeki silmeler oluşturmaktadır. Çeşme nişinin ortasında 44 cm. genişlikte ve 70 cm. yükseklikteki ayna taşı bulunmaktadır (Fotoğraf 55). Tek lüleli ayna taşına günümüzde şehir şebeke suyuna bağlı modern bir musluk takılmıştır. Ayna taşının hemen üzerinde 73 cm. genişliğinde ve 50 cm. yüksekliğinde mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 56). Kitabe ikişer sıralı beş satır halinde düzenlenmiştir. Çeşme nişinin hemen önünde 76 cm. genişliğe ve 55 cm. derinliğe sahip mermer yalak bulunmaktadır. Yalak önde ters kaş kemer şeklinde bir kesite sahiptir (Fotoğraf 57). Yalağın iki yanında 55 cm. genişliğindeki oturma sekileri bulunmaktadır.

¹⁹⁶ Tescil kararı için bkz., İKVKBK-II Arşivi, Dosya No: 09.04/16, Karar Tarihi ve No: 22.06.1995-4991

Süsleme: Yakın tarihte komple yeniden yapıldığını düşündüğümüz yapı, tüm yüzeyi sıvalı bir şekilde yalın bir görünüm arz etmekte olup ayna taşıdaki lüleyi vurgulayan kaş kemerli kabartma dikkat çekmektedir.

Tarihlendirme: Yapının üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu¹⁹⁷:

1. Hayr-ı cari sahibi Hacı Muhammed Ağa'nın

Sundu dest-i rahmı her lebteşneye devvare su

2. Himmet-i sakası atsana sala eyler müdam

Fisebilillah şehidan aşkına hemvare su

3. Sel akar her çeşmenin çeşminden eyler iltica

Nur serub Hakk'a ricamend almada gaffare su

4. Kim ilahi ol Hüseyin-i Kerbela hakkı için

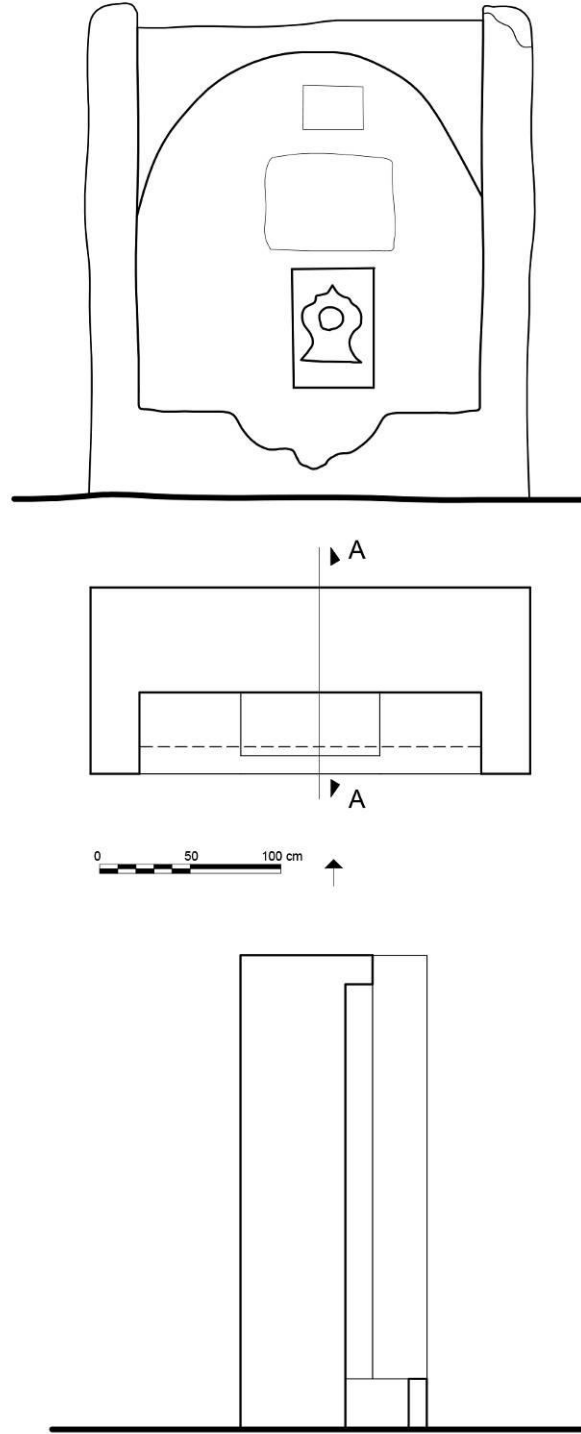
Havz-ı Kevser'den içür bani-i hayr-ı asare su

5. Geldi çar etraftan ab-ı hayatı tarihi

Menba-ı ab-ı hayat oldu umuma kare(a) su 1198 H.

Kitabeye göre çeşme Hacı Muhammed Ağa tarafından H. 1198 / M. 1783-1784 yılında yaptırılmıştır.

¹⁹⁷ Kitabe için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 48-51.

Çizim 22: Hacı Muahmmmed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 54: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Genel Görünüm.

Fotoğraf 55: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Ayna Taşı.

Fotoğraf 56: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Kitabı.

Fotoğraf 57: Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) Yalak.

3.4.4. Katalog No 22

Eser	: Hacı Muhammed Çeşmesi (Küçük Arık Çeşmesi)
Çizim No	: 23
Fotoğraf No	: 58-60
İnceleme Tarihi	: 07.07.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Büyükdağlı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Muhammed
Yapım Tarihi	: H. 1198 / M. 1783-1784

Mimari: Çeşme, Büyükdağlı Mahallesi Küçük Arık sokak üzerinde yol kenarında yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 172 cm. genişliğe, 120 cm. derinliğe ve 250 cm. yüksekliğe sahiptir. Üstte kiremit kaplı kırma ahşap çatı örtüsü bulunur (Çizim 23, Fotoğraf 58).

Günümüzde tüm yüzeyi sıvalı durumda olan çeşmenin izlerinden moloz taş ve tuğla ile yığma duvar şeklinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Kuzeye bakan ön cephede çeşmeyi iki yandan cephe boyunca yükselen 34 cm. genişliğinde ve 15 cm. derinliğindeki pilastrlar sınırlar. Ortada 43 cm. genişliğe ve 63 cm. uzunluğa sahip mermer ayna taşı yer alır (Fotoğraf 59). Tek lüle delikli ayna taşının sağ tarafında 14x20 cm. ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Ayna taşının üzerinde ise 83 cm. genişliğe ve 63 cm. yüksekliğe sahip mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 60). Kitabe yatay ve dikey hatlarla 16 dikdörtgen kartuşa ayrılmıştır. En altta kitabe boyunca uzanan tarih bölümü yer almaktadır. Çeşmenin önünde yekpare mermer yalak bulunur. Yalağın iki yanında plaster hizasında öne doğru uzanan 34 cm. derinliğe sahip sekiler yer alır. Çeşmenin batısına betonarme ikinci bir yalak yapılmıştır.

Süsleme: Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşme yalın bir görünümündedir. Ayna taşındaki dikdörtgen çerçeve içinde tepede bir palmetle sonlanan kaş kemerli bir kabartmaya yer verilmiştir.

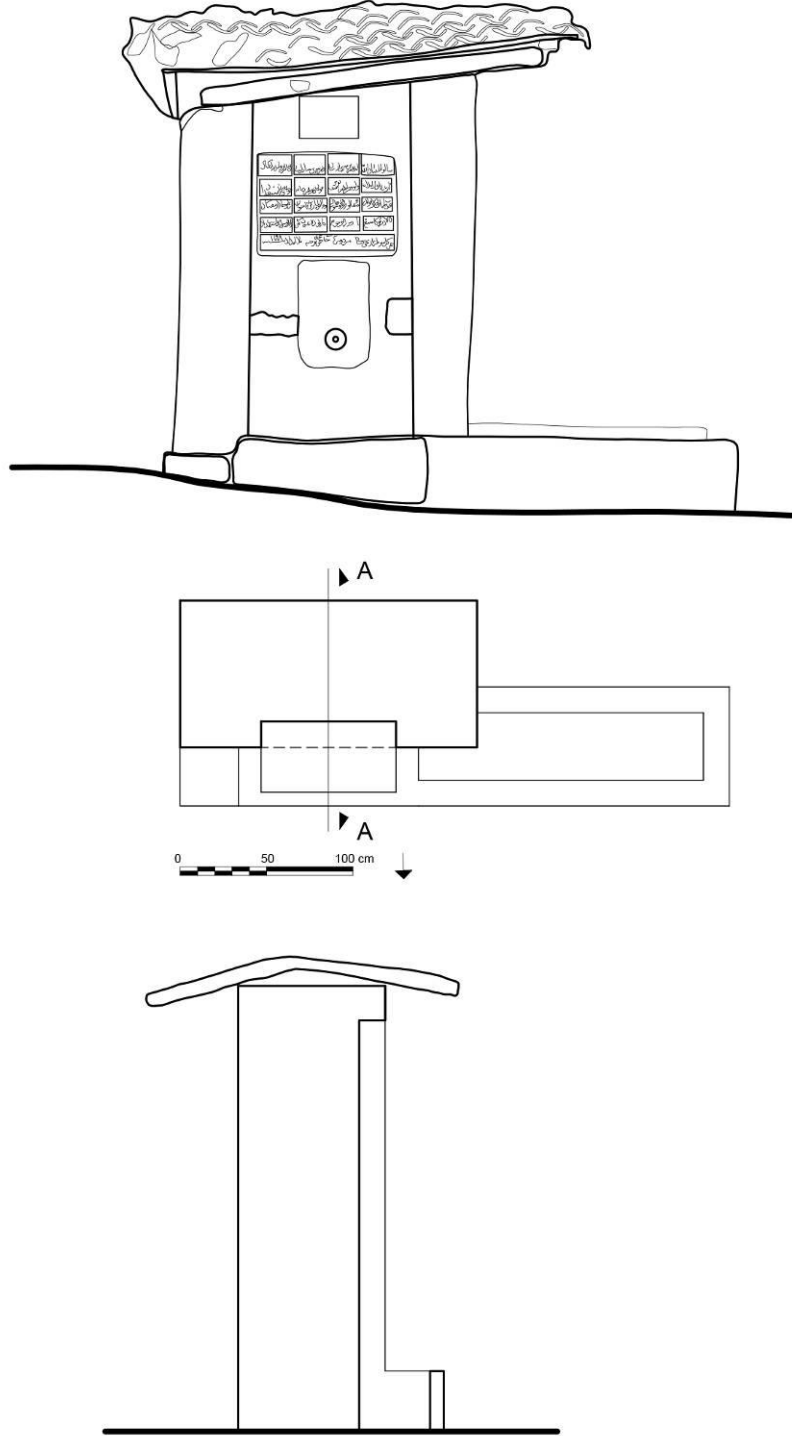
Tarihlendirme: Çeşme üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu¹⁹⁸:

1. Teala eyaibad-ullah
2. İdeyim ben sizi irşad
3. Diyem size hayat-ı abı
4. Ana arzu ider ekbad
5. İmarettir ol ebdana
6. Vele v katre idersen nüş
7. Ki kuvvettir bu hem cana
8. Kuvayı virir isti'dad
9. İçüb tatmain(?) olan kullara
10. Safa bulur olur hal-i hoş
11. Vefa bulmaz mı eya ihvan
12. Terennümler çalar mu'tad
13. Şu baladır buna menba'
14. Kema zemzem innehü cüş
15. Halavetle (halavete?) uyun-ı külli
16. Züllal veş ider istimdat
17. Semi gel söyle tarihi hesabı sin sin düş getirdi Hacı Muhammed bu çeşmeyi bila imdad Sene 1198.

Semi'nin yazmış olduğu kitabeye göre çeşme Hacı Muhammed tarafından H. 1198 / M. 1783-1784 yılında yaptırılmıştır.

¹⁹⁸ Kitabe için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 44-47.

Çizim 23: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 58: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Genel Görünüm.

Fotoğraf 59: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Ayna Taşı.

Fotoğraf 60: Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) Kitabe.

3.4.5. Katalog No 23

Eser	: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Efendiler Çeşmesi)
Çizim No	: 24
Fotoğraf No	: 61-64
İnceleme Tarihi	: 16.06.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Cuma Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Mustafa Ağa
Yapım Tarihi	: H. 1200 / M. 1785-1786

Mimari: Karacasu Cuma Mahallesi'nde yer alan çeşme günümüzde tümüyle bir binanın duvarına gömülü durumdadır. Mevcut durumundan dolayı hazneli olup olmadığını anlayamadığımız yapı tek cepheli olup 130 cm. genişliğinde ve 230 cm. yüksekliğindedir (Çizim 24, Fotoğraf 61).

Mermer malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmenin doğuya bakan ön cephesi 90 cm. genişliğindeki sivri kemerli bir niş içerisindedir. Üstte sivri kemeri oluşturan iki mermer blok, yanlarda devşirme olması muhtemel iki ayağa oturmaktadır. Çeşme nişinin ortasında 50 cm. yükseklik veren tek lüleli mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 62). Çeşme lülesine günümüzde şehir şebeke suyuna bağlı modern bir musluk yerleştirilmiştir. Çeşme nişinin üst kısmında 72 cm. genişliğe ve 60 cm. yüksekliğe sahip mermer kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 63). Kitabe, her biri ayrı kartuş içerisine alınmış yan yana ikişer sıralı dört satırdan oluşmaktadır. Bu kartuşların en alt orta kısmında ise tarih ibaresi yer almaktadır. Çeşmenin önünde yekpare mermerden oluşan yalak yer almaktadır. İki yanında oturma sekileri bulunan yalağın ön yüzü dalgalı olarak şekillendirilmiştir (Fotoğraf 64)¹⁹⁹.

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden yapının ayna taşı üzerinde kaş kemerli niş ve ortasında rozet içerisinde üsluplaştırılmış çiçek motifi bulunmaktadır. Çeşme lülesi bu

¹⁹⁹ Çeşmenin tesciline ilişkin 05.01.1989 yılında hazırlanan raporda yalağın Eski Yunanca olarak 17 satırlık bir Roma devri yazıtının iç kısmı oyularak kullanıldığı yazmaktadır. Ancak bu yazılar günümüzde görülememektedir. Tescil raporu için bkz., İKVKBK-II Arşivi, Dosya No: 09.04/16, Karar Tarihi ve No: 22.06.1995-4991

rozetin göbeğine oturtulmuştur. Çeşme kitabesinde ise Osmanlıca karakterler iki yanı kaş kemerli olarak düzenlenmiş kartuşlar içerisine alınmıştır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²⁰⁰:

1. Hayr-ı cari sahibi Hacı Mustafa Ağa'nın

Sundu dest-i rahmı her lebteşneye devvare su

2. Himmet-i sakası atşana sala eyler müdam

Fi-sebil-illah şehidan aşkına hemvare su

3. Kim ilahi ol Hüseyin-i Kerbela hakkı için

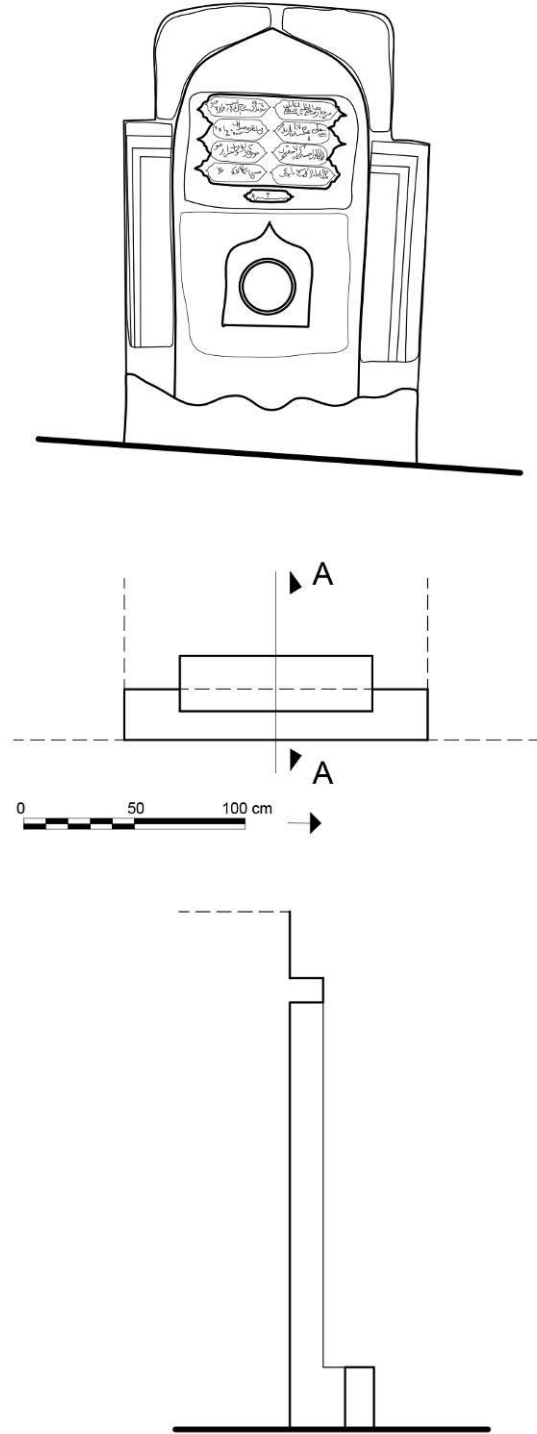
Havzı-ı Kevser'den içür bani-i hayr asare su

4. Geldi çar etraftan ab-ı hayatı tarihi

Menba-ı ab-ı hayat oldu umuma Kara su 1200 H.

Çeşme üzerindeki kitabeye göre çeşme, Hacı Mustafa Ağa tarafından H. 1200 / M. 1785-1786 yılında yaptırılmıştır.

²⁰⁰ Kitabe için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 52-56.

Çizim 24: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 61: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Genel Görünüm.

Fotoğraf 62: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Ayna Taşı.

Fotoğraf 63: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Kitabı.

Fotoğraf 64: Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) Yalakı.

3.4.6. Katalog No 24

Eser	: Zerdali Çeşmesi
Çizim No	: 25
Fotoğraf No	: 65-67
İnceleme Tarihi	: 19.07.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Büyükdağlı Mahallesi, Küçük Arık Mevkii
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1220 / M. 1805-1806

Mimari: Çeşme, Büyükdağlı Mahallesi'nde yol kenarında, bir konutun bahçe duvarı önünde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 220 cm. genişliğe, 93 cm. derinliğe ve 200 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 25, Fotoğraf 65).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır. Moloz taş yapı genelinde görülürken kemer ve ayaklarda kesme taşta yer verilmiştir.

Yapının kuzeye bakan ön cephesi 120 cm. genişliğe sahip 20 cm. derinlikteki yarım daire kemerli bir nişe sahiptir. Kuzeydoğu köşede 40 cm. genişlikte cephe boyunca yükselen pilastr şeklindeki silmeye yer verilmiştir. Aynı silmeye kuzeybatı köşede sahip olmaması ve orantısız duruşu çeşmenin zaman içinde geçirmiş olduğu onarımlarla orijinal durumunu koruyamadığını göstermektedir. Çeşme nişinin ortasından tek lüleli ayna taşı bulunmaktadır. Ancak üzerindeki niteliksiz sıvalar yüzünden ayna taşının formu anlaşılamamaktadır. Günümüzde ayna taşının sağ üst köşesine şehir şebeke su sistemine bağlı modern bir musluk takılmış durumdadır. Bunun hemen üzerinde kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 66). Kitabe, her biri ayrı kartuş içerisinde yan yana ikişerli beş satırdan oluşmaktadır. Çeşmenin önünde niş içerisine oturtulan yekpare mermerden oluşan yalak yer almaktadır. Yalağın ön yüzü dalgalı şekilde işlenmiştir (Fotoğraf 67). Yalağın iki yanında taş sekiler bulunur.

Süsleme: Zaman içinde geçirmiş olduğu onarımlarla orijinal durumunu kısmen kaybettiği anlaşılan çeşmede herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmaz.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

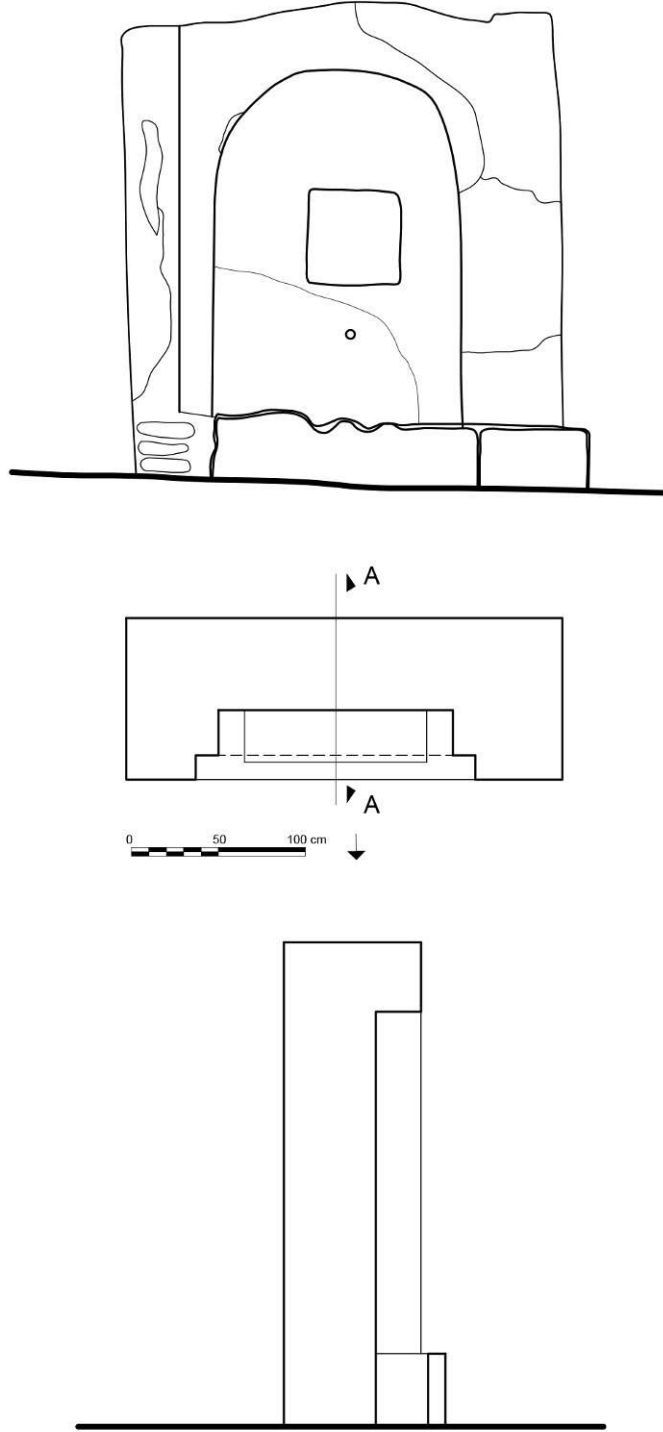
Kitabenin Transkripsiyonu²⁰¹:

1. Çünkü beledin ba'is-i ihyasına
2. Besmeleyle iç suyu ey pak-ı zat
3. “Ve minel mai kulle şey'in hayy” dedi
4. Sırr-ı Hakk'dan bir senadır bu nikat
5. Avn edüp (hasr-ı daire-i ahali?) yaptılar
6. Cümle banisin(e) Hakk virsin necat
7. Hakk kabulüyle, müşerref eyleye
8. Oldı muhtaç fazlına her muhsenat
9. Heb görenler Rüşdi'ya tarih dedi
10. Akdı yüsre çeşmeden ab-ı hayat

1220

Kitabede çeşmeyi inşa ettiren kişinin ismi geçmemektedir. Ancak “cümle banisine” kelimesinden çeşmeyi bir ailenin ya da bir grubun yaptırdığını ve kitabeyi yazanın Süleyman Rüşdi olduğunu anlamaktayız. Kitabeye göre çeşme H. 1220/M. 1805-1806 yılında yaptırılmıştır.

²⁰¹ Kitabeye için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 59-62.

Çizim 25: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 65: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Genel Görünüm.

Fotoğraf 66: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Kitabe.

Fotoğraf 67: Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) Yalak.

3.4.7. Katalog No 25

Eser	: Hacı Salihler Çeşmesi (Hacı Salih Ağa Çeşmesi)
Çizim No	: 26
Fotoğraf No	: 68-69
İnceleme Tarihi	: 06.08.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Yaylalı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1222 / M. 1807-1808

Mimari: Çeşme, Tabakhane Sokak'ta yol kenarında yer almaktadır. Yerel halk ile yapılan görüşmelerden yapının eski yerinin şimdiki yerinden 20 m. kadar kuzeybatısında yer almakta olduğu ve yeni yolların yapımı sırasında orijinal durumuna dikkat edilmeden mevcut konumuna taşındığı anlaşılmaktadır. Yapının tesciline ilişkin 04.05.1994 yılında hazırlanan rapora göre bir duvara gömülü biçimde olan çeşme 221 cm. genişliğinde ve 107 cm. yüksekliğindeydi. Ön cephesi ise 25 cm. derinliğinde kesme taş sivri kemerli bir nişe sahipti²⁰².

Günümüzde yalnızca yalak ve kitabesi orijinal durumda olduğu anlaşılan çeşme mevcut hali ile 155 cm. genişliğinde ve 67 cm. derinliğindedir (Çizim 26, Fotoğraf 68). Batıya bakan ön cephesi 45 cm. derinliğindeki bir niş içerisine oturtulmuştur. Nişin ortasında 51 cm. genişliğe ve 53 cm. yüksekliğe sahip orijinal mermer kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 69). Oldukça kötü durumdaki kitabe sülüs hatla yazılmış olup beş satır sekiz mısra olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin önünde 73 cm. uzunluğunda yalağı bulunur. Bir kısmı yol kotunun altında kalmış olan orijinal yalak mermerdir.

Süsleme: Orijinal durumundan tümüyle uzaklaşmış olduğu anlaşılan yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

²⁰² Tescil kararı için bkz., İKVKBK-II Arşivi, Dosya No: 09.04/16, Karar Tarihi ve No: 22.06.1995-4991

Tarihlendirme: Yapının üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²⁰³:

1. Nur-ı mahz oldu Huda'dan aleme in'amlâ

Ma-i tahir remz-i aliye(?) cümle ihtiyaç

2. Ba'is-i ihya-yı amil olduğu Hakk'dan beyan

Hamdını müzdad edüp emel-i derüna a'v(u)cac

3. Sahib'ül hayrata Ya Rabb bin bedel lütf eyleyüp

Katresi başına i'ta eyleye uhrada sirac

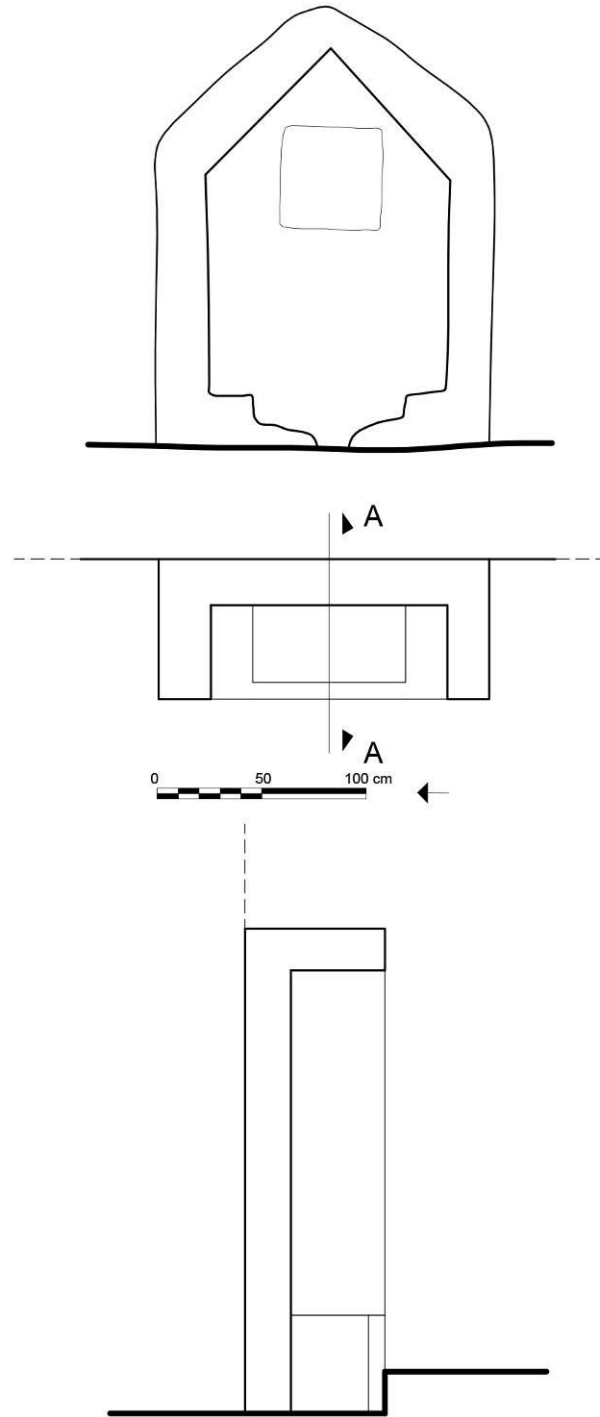
4. Üçler imdat eyleyüp Rüşdi dedi tarihini

5. Atş-ı cana çeşme-i Hacı Muhammed'dir 1222 H.

Kitabeye göre H. 1222 / M. 1807-1808 yılına tarihlenen çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı kesin olmamakla birlikte İmar Komisyonu raporunda “Hamdi Bey” tarafından 1803'te yaptırıldığı yazmaktadır²⁰⁴.

²⁰³ Kitabe hakkında detaylı bilgi için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 70-73.

²⁰⁴ Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., s. 71.

Çizim 26: Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 68: Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Genel Görünüm.

Fotoğraf 69: Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) Kitabe.

3.4.8. Katalog No 26

Eser	: Köseoğlu Çeşmesi
Çizim No	: 27
Fotoğraf No	: 70-71
İnceleme Tarihi	: 23.06.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Merkez İlkokulu Caddesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Veli tarafından yaptırılmış olup Kösezade tarafından tamir ettirilmiştir.
Yapım Tarihi	: H. 1235 / M. 1819-1820

Mimari: Merkez ilkokulu Caddesi üzerinde yer alan çeşme günümüzde bir binanın duvarına gömülü vaziyettedir. Mevcut konumundan dolayı derinliği hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek cepheli olup 90 cm. genişliğe ve 240 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 27, Fotoğraf 70).

Çeşmenin üzerindeki yakın zamanda yapılmış sıvadan dolayı inşa malzemesi anlaşılamamaktadır.

Kuzeye bakan ön cephede dikdörtgen form içerisinde 10 cm. derinliğindeki basık kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Ayna taşı bulunmayan çeşme tek lüleli olup günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı bir musluk takılmıştır. Bunun hemen üzerinde her biri ayrı kartuş içerisine alınmış on mısralık mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 71). İlk dört satırı yan yana ikişer mısra olup son iki satırı tek mısradan oluşmaktadır. Çeşmenin hemen önünde boydan boya uzanan ve yapıdan 55 cm. çıkıntı yapan mermer yalak bulunmaktadır. Yalağın üzerinde oluklara yer verilmiştir.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

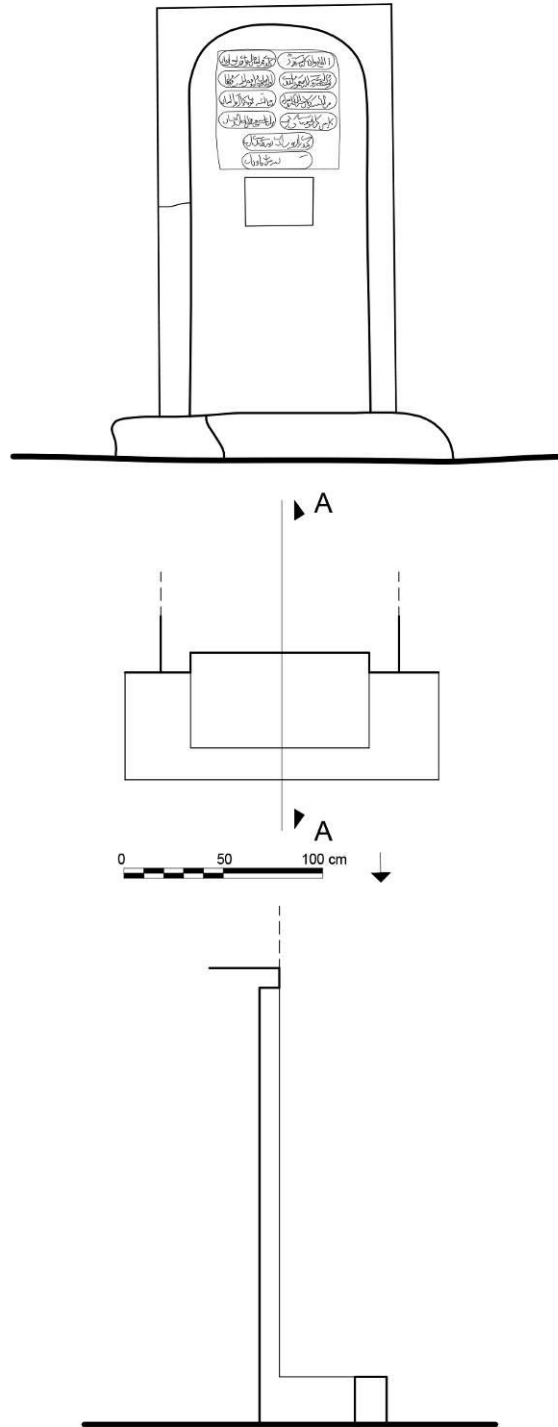
Tarihlendirme: Çeşme üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²⁰⁵:

1. Mai El Hac Veli demekle meşhur idi bu
2. Geldi mecrasın hâlel oldı harab hayli zeman
3. Köse-zade ciddü gayret ile ma'mur eyledi
4. Ola makbul Hüda bu feyz ile her dü cihan
5. Nüş idüp teşne dolan (kanan) hayr ile zıkr ede müdam
6. Sahib'ül hayrat içn ta kim ila yevm'ül beyan
7. Kulle şey'in hayy ile vasf itdi La-yemüt
8. Bula banisi hayat-ı feyz ile can ü canan
9. Geldi bir er nüş idüp Rüşdi didi tarihin
10. Çeşme-i Hacı Muhammed'dir Şarab-ı Cavidan 1235 H.

Süleyman Rüşdi tarafından yazılan kitabeye göre çeşme, H. 1235 / M 1819-1820 yılında Hacı Veli tarafından yaptırılmış olup Kösezade tarafından tamir ettirilmiştir.

²⁰⁵ Kitabe hakkında detaylı bilgi için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 79-85.

Çizim 27: Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 70: Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Genel Görünüm.

Fotoğraf 71: Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) Kitabe.

3.4.9. Katalog No 27

Eser	: Türbe Çeşmesi
Çizim No	: 28
Fotoğraf No	: 72-73
İnceleme Tarihi	: 12.07.2017
Yeri	: Karacasu İlçesi, Yaylalı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1284 / M. 1867-1868

Mimari: Çeşme, Yaylalı Mahallesi Süleyman Rüşdi Türbesi'nin hemen yanında yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 205 cm. genişliğe, 180 cm. derinliğe ve 280 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 28, Fotoğraf 72).

Çeşmenin üzerindeki kalın sıva ve boya yüzünden inşa malzemesi hakkında bilgi edinememekteyiz. Ancak kırma çatı şeklindeki üst örtünün betonarme olduğunu anlaşılmaktadır.

Yapının güneye bakan ön cephesinde üçgen alınlıklı kütle içerisinde derin sivri kemerli nişe yer verilmiştir. 95 cm. genişliğe ve 34 cm. derinliğe sahip çeşme nişinin ortasında 56x68 cm. ölçülerindeki dikdörtgen çerçeve içerisinde gülbezek motifli mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 73). Çeşmenin tek lülesi gülbezek motifinin göbeğine oturtulmuştur. Çeşme lülesinde günümüzde şehir şebeke suyuna bağlı modern bir musluk yer almaktadır. Nişin kemer altında bir kısmı sivri kemerin altında kalan mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 74). Kitabenin üst kısmının kemerin altında kalmış olması bu kemerin sonradan yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Kitabe 65x50 cm. ölçülerine sahip dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olup alt alta dört satırdan oluşmaktadır. Her satır iki köşesi lale motifleri barındıran kartuşlar içine alınmıştır. En üstte tarih ibaresi yer almaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheden 55 cm. çıkıntı yapan mermer yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 75). Yalağın iki yanında boyutları birbirinden farklı

taş sekiler bulunmaktadır. Güneybatı köşedeki seki 50 cm. genişliğe ve 23 cm. derinliğe sahip iken, güneydoğu köşedeki seki 60 cm. genişliğe ve 20 cm. derinliğe sahiptir.

Süsleme: Yapının ayna taşı üzerinde çeşme lülesini vurgulayan gülbezek motifi ile kitabesindeki lale motifleri dikkat çekicidir. Bunların dışında sivri kemer formunun üzerinde stilize edilmiş çiçek motifleri göze çarpmaktadır.

Tarihlendirme: Yapının üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²⁰⁶:

Ma-şa-Allah sene 1284

1. El-hamdüli-llah müyesser kıldı bu çeşme itmamını

Kıl muvafık nuş-ı hulusuna oldukça ya Gani

2. Bir zaifim na kadirim eylemek buna itmam

Bu kuluna eyle imdad-ı nasr-ı izinle kavi

3. Bir eser eyledim ihdas avn-ı fazlınla

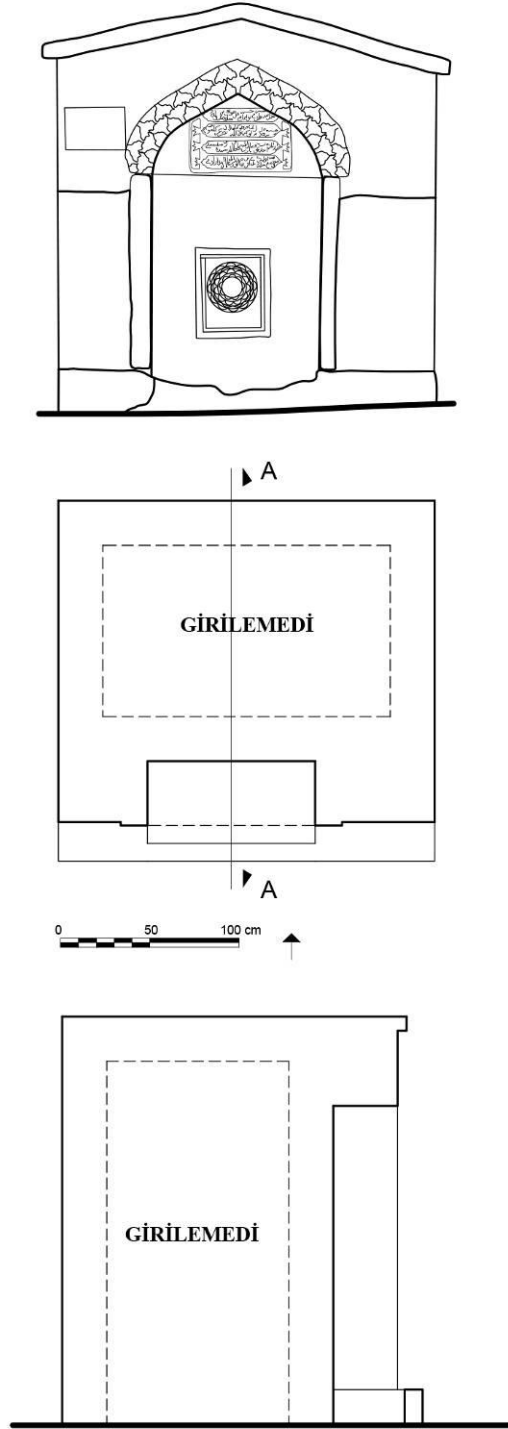
Ya Rabb eyle mükafatın ile yarın Cennet'te Selsebil'i

4. Bir makama vaz olundu cümle didi aferin

Ricam budur dua' ile yad ideler adımı

Kim tarafından yaptırıldığı yazmayan kitabeye göre çeşme, H. 1284 / M. 1867-1868 yılında yaptırılmıştır.

²⁰⁶ Kitabe hakkında detaylı bilgi için bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 92-94.

Çizim 28: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 72: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Genel Görünüm.

Fotoğraf 73: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Ayna Taşı.

Fotoğraf 74: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Kitabı.

Fotoğraf 75: Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) Yalak.

3.5. Koçarlı İlçesi

3.5.1. Katalog No 28

Eser	: İbrahim Ağa Çeşmesi
Çizim No	: 29
Fotoğraf No	: 76-78
İnceleme Tarihi	: 31. 05.2017
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Yeni Mahalle
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: İbrahim Ağa
Yapım Tarihi	: 18. yüzyılın ikinci yarısı

Mimari: Yeni Mahalle, Kule Sokak'ta bulunan çeşme Cihanoğlu İbrahim Ağa Kulesi ile aynı avlu içerisinde. Hazneli ve tek cepheli olarak 275 cm. genişliğe, 250 cm. derinliğe ve 260 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 29, Fotoğraf 76).

Tüm yüzeyi sıvalı olduğu için inşa malzemesi tam olarak anlaşılamayan çeşmenin haznesinde moloz taş kullanıldığı görülmektedir.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 13 cm. derinliğe ve 130 cm. genişliğe sahip sivri kemerli çeşme nişine ve bunu 6 cm. çıkıntı yaparak kuşatan dikdörtgen formlu silmeye yer verilmiştir. Bunları iki yanda ise cephe boyunca yükselen 38 cm. genişliğe sahip pilastrlar sınırlamaktadır. Çeşme üstte pilastrlar arasında uzanan taş saçakla sonlanmaktadır. Çeşme nişinin ortasında 55 cm. yüksekliğinde üç bölüme ayrılmış mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 77). En üst bölümde hilalli bir kubbe, orta bölümde “Maşaallah” yazısı, en alt bölümde ise çeşmenin tek lülesi bulunmaktadır. Çeşme lülesine günümüzde modern bir musluk yerleştirilmiştir. Ayna taşının hemen üzerinde 22x30x26 cm ölçülerindeki yarım daire kemerli bardaklığa yer verilmiştir. Çeşme nişinin önünde 95 cm. genişliğe ve 40 cm. derinliğe sahip yekpare taş yalak bulunur. Yalağın iki yanında yüksek sekilere yer verilmiştir.

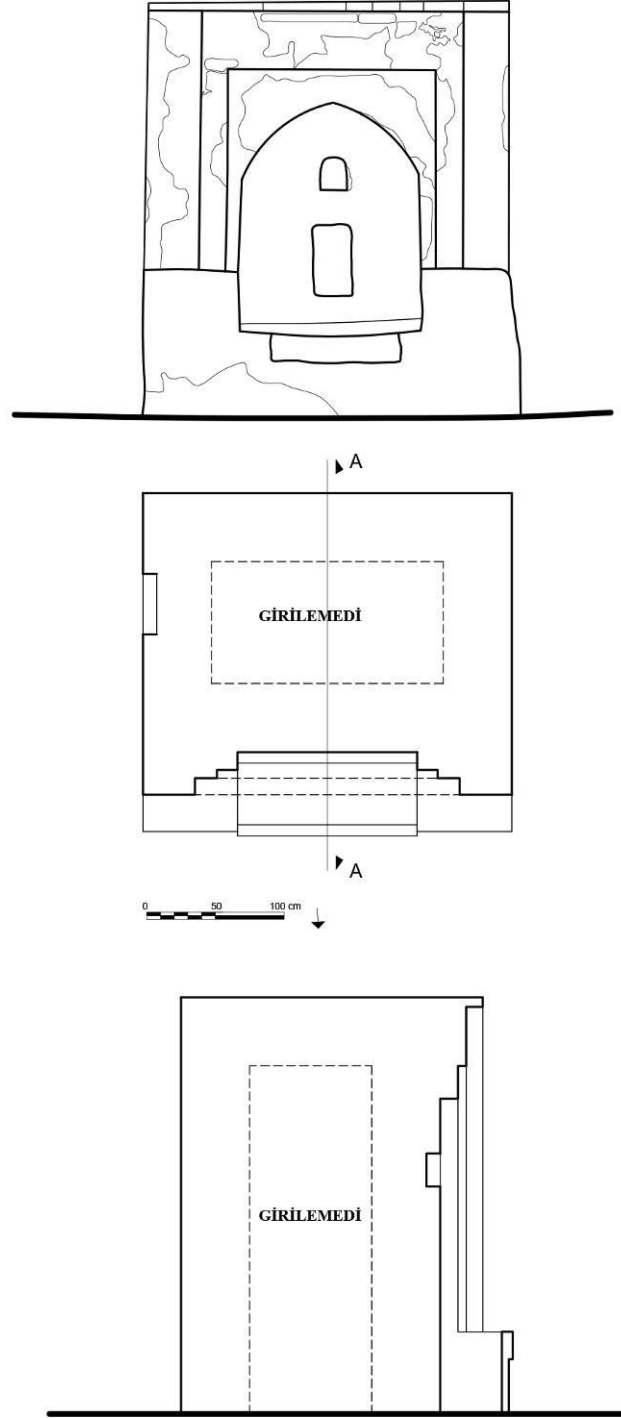
Ön cephenin gerisinde uzanan haznenin doğu cephesinde 44x64x42 cm. ölçülerindeki hazne ile irtibatı sağlayan kontrol penceresi yer almaktadır (Fotoğraf 78).

Süsleme: Genel olarak yalın bir görünüme sahip çeşmenin ayna taşında tepe noktası hilalle sonlanan kubbe motifi bulunmaktadır. Çeşme lülesini vurgulayan kubbeli hilalin her iki yanında stilize bitkisel bezemeler yer alır.

Tarihlendirme: Üzerinde inşa kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşme, Cihanzade İbrahim Ağa tarafından 1763-1764 yılında yaptırılan kule ile aynı avluda yer almaktadır. Mevcut konumundan hareketle yapıyı 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemek mümkündür. Ayrıca Mustafa Ağa'nın vakfiyesinde çeşmenin H. 1259 / M. 1843-1844 yılında onarıldığından bahsetmektedir²⁰⁷.

²⁰⁷ İlker Gümüş, *Cihanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2015, s. 110.

Çizim 29: İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 76: İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Genel Görünüm.

Fotoğraf 77: İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Ayna Taşı.

Fotoğraf 78: İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) Yan Cephe.

3.5.2. Katalog No 29

Eser	: İmam Kızı Ayşe Çeşmesi
Çizim No	: 30
Fotoğraf No	: 79-80
İnceleme Tarihi	: 31.05.2017
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Güdüşlü Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı İmam Kızı Ayşe
Yapım Tarihi	: H. 1214 / M. 1799-1800

Mimari: Güdüşlü Köyü içerisinde, derenin kuzeydoğusunda yer alan çeşme, arka cephesi bir konuta bitişik şekilde konumlandırılmıştır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 185 cm. genişliğe, 170 cm. derinliğe ve 220 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 30, Fotoğraf 79).

Çeşme yığma duvar tekniğinde moloz taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

Çeşmenin batıya bakan ön cephesinde dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan, 94 cm. genişliğinde ve 10 cm. derinlikteki sivri kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Çeşmenin iki yanını dış bükey profilli silmeler ile en dıştaki 40 cm. genişliğe sahip pilastr şeklindeki silmeler sınırlandırmaktadır. Çeşme nişinin ortasında tek lüleli blok kesme taş malzemeli ayna taşı bulunmaktadır. Kemer altında iki satır olarak düzenlenmiş olan mermer kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 80). Çeşmenin yalağı günümüzde mevcut değildir. Ancak niş genişliğince olduğu anlaşılan yalağı yanlarda 40 cm. genişliğinde ve 20 cm. derinliğindeki sekiler sınırlamaktadır. Üst kısmı yıkık olan çeşmenin saçak ve örtüsü bilinmemektedir.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi vardır. Yakın zamanda geçirmiş olduğu onarımda yerinden çıkarılan kitabe ters olarak tekrar yerine takılmıştır²⁰⁸.

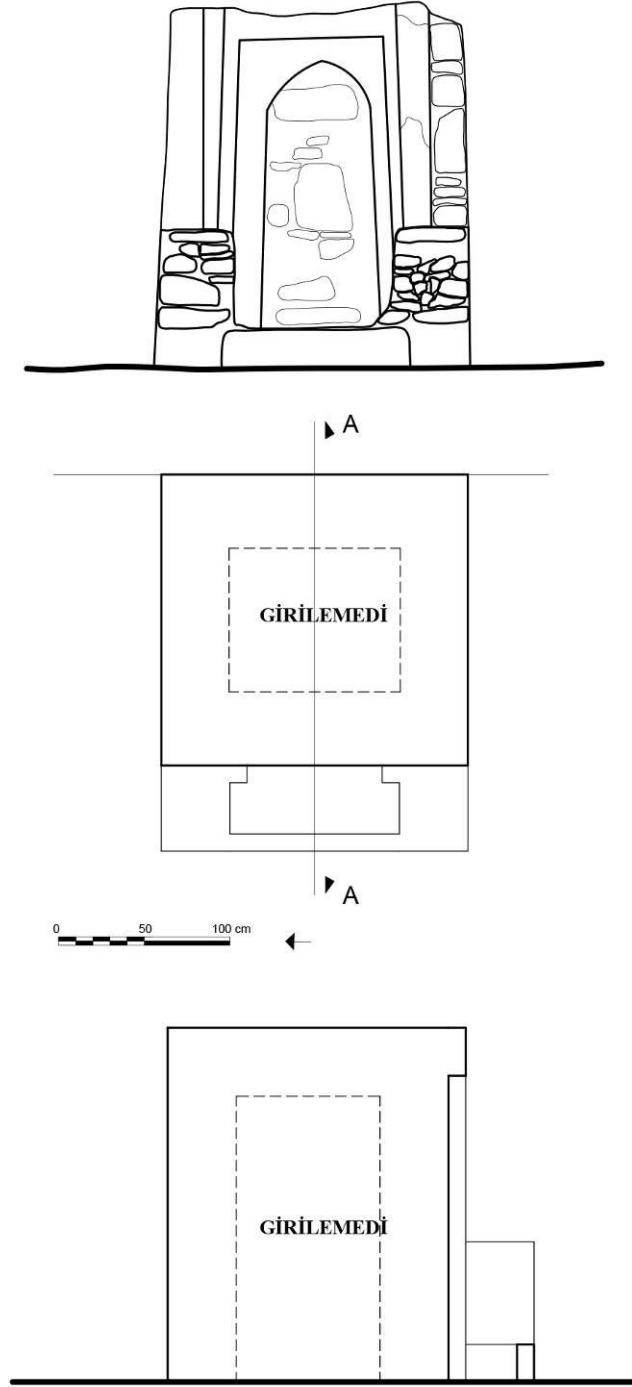
Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib'ül hayrat ve-l hasenat
2. Hacı İmam Kerimesi Aişe sene 1214

Çeşmenin üzerindeki inşa kitabesine göre yapı, H. 1214 / M. 1799-1800 yılında Hacı İmam Kızı Ayşe tarafından yaptırılmıştır.

²⁰⁸ Muzaffer Yılmaz, 2010, a.g.m., s. 106.

Çizim 30: İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 79: İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Genel Görünüm.

Fotoğraf 80: İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) Kitabe.

3.5.3. Katalog No 30

Eser	: Emin Kızı Ayşe Çeşmesi
Çizim No	: 31
Fotoğraf No	: 81-82
İnceleme Tarihi	: 31.05.2017
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Güdüşlü Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Emin Kızı Ayşe
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl sonları, 19. yüzyıl başları

Mimari: Güdüşlü Köyü içerisinde derenin güneybatısında yer alan çeşmenin arka cephesi bir konuta bitişik konumdadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 185 cm. genişliğe, 290 cm. derinliğe ve 295 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 31, Fotoğraf 81).

Günümüzde tamamen sıvalı olan çeşmenin bir önceki çeşmede olduğu gibi moloz taşla inşa edildiği sanılmaktadır. Köydeki yerel halk ile yapılan görüşmeler neticesinde çeşmenin geçirmiş olduğu onarımlarla orijinal durumunu büyük ölçüde kaybetmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 82 cm. genişliğinde ve 5 cm. derinliğindeki düzgün olmayan yarım daire kemerli çeşme nişi yer alır. Bunun iki yanında genişlikleri birbirinden farklı olan pilastrlara yer verilmiştir. Bunlardan kuzeydoğu köşedeki 46 cm. genişlikte iken, kuzeybatı köşedeki 54 cm. genişliğe sahiptir. Üzerindeki sıvalar yüzünden ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Yarım daire kemer formulu çeşme nişinin üzerinde üç satırlık mermer kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 82). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheden 40 cm. çıkıntı yapan taş yalak bulunmaktadır. Yalağı iki yanda plasterların devamı şeklindeki yüksek sekiler sınırlar. Çeşme en üstte yukarıya doğru daralarak üçgen bir görünüm oluşturan taç kısmıyla sonlandırılmıştır. Çeşmenin batı cephesinde hazne ile irtibatı sağlayan 30 cm. genişliğindeki kontrol penceresi yer almaktadır.

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden çeşmede herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

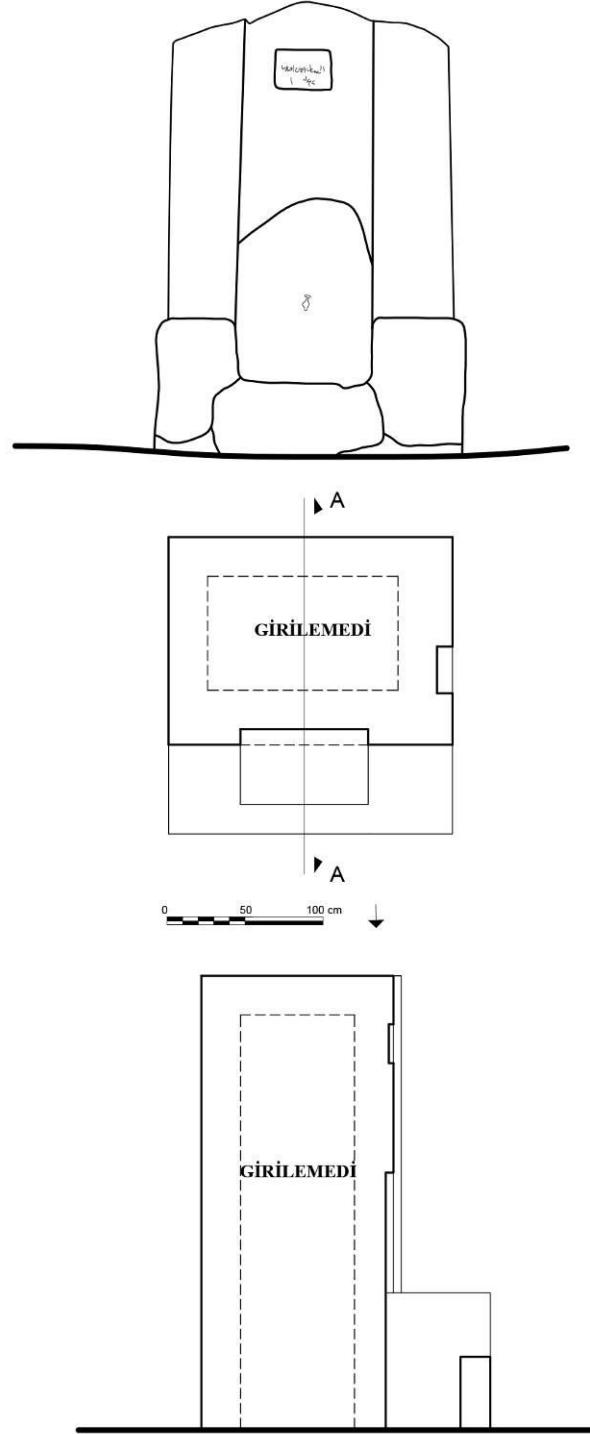
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde kitabe yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib'ül hayrat
2. Vel-hasenat Emin Efendi
3. Kerimesi Aişe hayratı

Kitabe üzerinde tarih bulunmaması sebebiyle somut verilere dayalı bir tarihlendirme yapamamaktayız. Ancak konumuz kapsamındaki yine aynı köydeki tarihi belli olan İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) ile malzeme-teknik bakımından benzerlik göstermesi ve her iki çeşmenin kitabesinde de “Aişe” ismi geçmesi²⁰⁹ bakımından söz konusu çeşmenin de 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında yapıldığı düşünülmektedir.

²⁰⁹ Muzaffer Yılmaz, Gündüzlü köyünde yer alan bu iki çeşmenin de kitabelerinde ismi geçen Aişe'nin aynı kişi olabileceğini düşünmektedir. Bkz., Muzaffer Yılmaz, 2010, a.g.m., s. 107.

Çizim 31: Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 81: Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Genel Görünüm.

Fotoğraf 82: Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) Kitabe.

3.5.4. Katalog No 31

Eser	: Güdüşlü Anonim eşme
Çizim No	: 32-33
Fotoğraf No	: 83-84
İnceleme Tarihi	: 16.06.2018
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Güdüşlü Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl sonları

Mimari: Güdüşlü Köyü içerisinde, derenin batısında yer alan eşme kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 215 cm. genişliğinde, 325 cm. derinliğinde ve 270 cm. ykseklüğindedir (izim 32-33, Fotoğraf 83-84).

Yığma duvar tekniğı ile inşa edilen çeşmede moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yapının kuzeye bakan n cephesinde 10 cm. derinliğindeki yarım daire kemer formlu eşme nişine yer verilmiştir. Bunun iki yanında 36 cm. genişliğıne sahip cephe boyunca yükseliş gösteren pilastr şeklindeki silmeler bulunmaktadır. Bu silmelerden kuzeydoğı köşedekinin yıkılmış olup yakın tarihte tuğla malzeme ile yeniden yapılmıştır. zerindeki kalın sıva tabakasından dolayı ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz eşme tek lülelidir. eşme nişinin önünde 97 cm. genişliğıne sahip yalak bulunmaktadır. Yalağı iki yanda 60 cm. genişlik ve 35 cm. derinliğe sahip yükseltilmiş sekiler yer almaktadır. Ancak kuzeydoğı köşedeki seki günümüzde yıkılmış durumdadır. Yapının batı cephesinde 50 cm. genişliğıne ve 40 cm. derinliğe sahip hazne kontrol penceresi yer almaktadır.

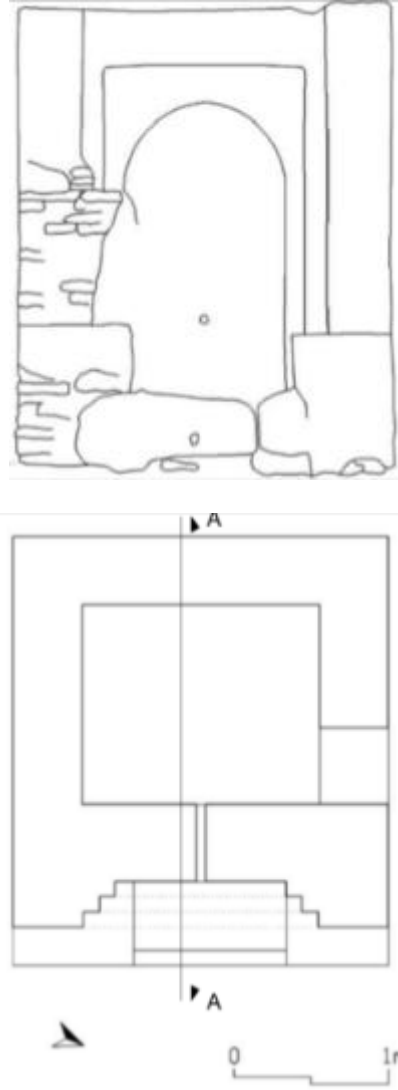
Oldukça harap durumdaki çeşmenin etrafındaki yoğun bitki örtüsünden dolayı üst örtüsü ve haznesiyle ilgili detaylı inceleme yapılamamıştır.

Süsleme: Genel olarak yalın görünümdeki çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

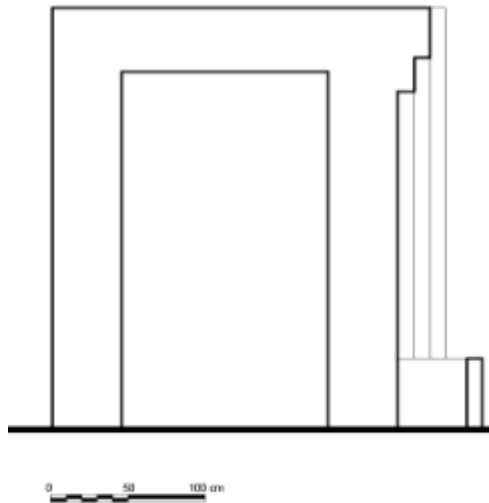
Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki aynı köyde bulunan İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) ve Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) ile kıyaslandığında yapıyı daha geç bir örnek olarak, 19. yüzyıl sonlarına doğru tarihlemek yerinde olacaktır²¹⁰.

²¹⁰ Muzaffer Yılmaz, 2010, a.g.m. s. 108.

Çizim 32: Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 33: Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 83: Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Genel Görünüm.

Fotoğraf 84: Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31) Genel Görünüm (Yılmaz'dan).

3.5.5. Katalog No 32

Eser	: Çerkez Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 34-35
Fotoğraf No	: 85-87
İnceleme Tarihi	: 26.08.2018
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Sobuca Köyü Çıkışında
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl sonları, 19. yüzyıl başları

Mimari: Sobuca Köyü'nün hemen çıkışında, Çerkez Köy mevkiinde yer alan çeşme eğimli bir arazi üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Önden anıtsal kütle teşkil eden çeşmenin arkasında küçük bir hazneye yer verilmiştir. Tek cepheli olan yapı 375 cm. genişliğinde, 150 cm. derinliğinde ve 405 cm. yüksekliğindedir (Çizim 34-35, Fotoğraf 85).

Çeşme tuğla ve moloz taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Tuğla malzeme çeşme nişini oluşturan sivri kemer formunda ve iç yüzeylerde sıklıkla görülürken en dıştaki plaster şeklindeki silmelerde iki sıra tuğla ve bir sıra taş ile alması düzen oluşturulmuştur. Çeşmede kullanılan tuğla boyutları 35x35x5 cm. ölçülerindedir. Arkadaki haznede ise sadece moloz taş kullanılmıştır.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 20 cm. derinliğinde ve 185 cm. genişliğindeki sivri kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Çeşme nişini 10 cm. çıkıntı yapan 36 cm. genişlikteki dikdörtgen formdaki silme çevrelemektedir. Bunun iki yanında ise üstte düz bir saçağın birleştirdiği 20 cm. çıkıntı yapan ve 35 cm. genişliğindeki cephe boyunca yükselen pilastr şeklindeki silmeler bulunmaktadır.

Çeşme nişinin ortasında yatay dikdörtgen formdaki sol köşesi kırılmış tek lüleli mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 86). Ayna taşının hemen üzerinde 50x35 cm. ölçülerindeki kitabelik bulunmaktadır. Ancak kitabe günümüzde mevcut değildir. Çeşmenin önündeki yalak ve sekileri insan ve doğanın tahribatı sonucunda yıkılmış

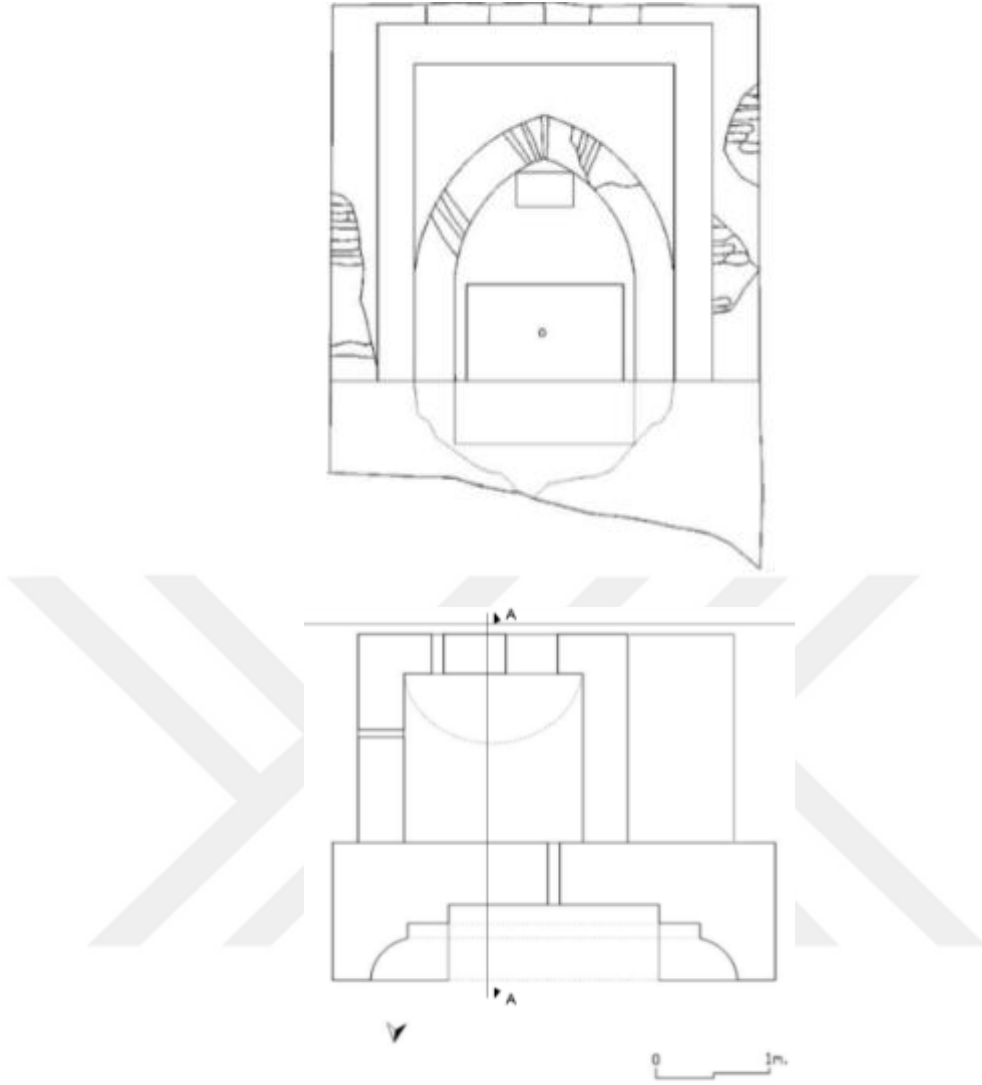
durumdadır. Mevcut izlerden anlaşıldığı kadarıyla yalak çeşme nişi genişliğince uzanmaktaydı ve bunu iki yanda 60 cm. genişliğindeki sekiler sınırlamaktaydı.

Çeşmenin gerisinde uzanan hazne malzeme ve inşa tekniği bakımından farklılık göstermektedir. Yaklaşık 230 cm. genişliğe ve 220 cm. derinliğe sahip haznenin üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Arka cephesinde 40 cm. genişliğinde hazne kontrol penceresi yer almaktadır (Fotoğraf 87).

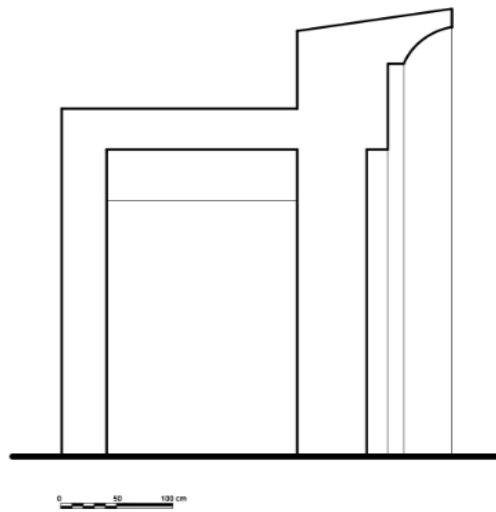
Süsleme: Çeşme genel olarak yalın bir görünüm arz etmektedir. Çeşme nişinde ayna taşı ve kitabelik kısmını içine alan tuğla malzeme ile oluşturulmuş geometrik kompozisyon dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Kitabesi mevcut olmayan çeşmenin inşa tarihi hakkında bir bilgi yoktur. Ancak yapıdaki tuğla kullanımı ve işçiliği konumuz kapsamındaki Cihanoğulları yapılarına benzerlik göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak yapıyı 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarına tarihlemek yerinde olacaktır²¹¹.

²¹¹ Muzaffer Yılmaz, 2010, a.g.m., ss. 104-105.

Çizim 34: Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 35: Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 85: Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Genel Görünüm.

Fotoğraf 86: Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 87: Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) Hazne.

3.5.6. Katalog No 33

Eser	: Molla Çeşmesi
Çizim No	: 36
Fotoğraf No	: 88-89
İnceleme Tarihi	: 31.05.2017
Yeri	: Koçarlı İlçesi, Sobuca Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18.-19. yüzyıl

Mimari: Sobuca Köyü'nün çıkışında, yol kenarında yer alan çeşme düz bir arazi üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Çeşmenin gerisinde 660 cm. genişliğinde ve 675 cm. derinliğindeki kareye yakın bir namazgah²¹² bulunmaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak yapı 320 cm. genişliğe, 115 cm derinliğe ve 290 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 36, Fotoğraf 88).

Yığma duvar tekniğinde inşa edilen yapıda moloz taş kullanılmış olup yer yer tuğlaya da yer verilmiştir.

Yapının kuzeye bakan ön cephesinde dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmış düzgün olmayan sivri kemerli nişe yer verilmiştir. Bunu yanlardaki 80 cm. genişliğe sahip pilastrlar sınırlamaktadır. Çeşme üstte dairesel kesitli bir taçla sonlanmaktadır. Taç kısmının ortasında günümüz Türkçesiyle yazılmış onarım kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 89). Çapraz kesitli çerçeve içerisinde 157 cm. genişliğinde ve 10 cm. derinliğindeki kemerli nişte ayna taşı mevcut değildir. Çeşme lülesi yerinde günümüzde plastik bir boru bulunmaktadır. Nişin ortasında 26x26x29 cm. ölçülerindeki bardaklık yer alır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak bulunmaktadır. Yalağı iki yanda silmelerin devamı şeklindeki 80 cm. genişliğe sahip yüksek sekiler sınırlamaktadır. Yapının doğu köşesinde sonradan yapıldığı anlaşılan 150 cm. genişliğindeki ikinci bir yalak bulunmaktadır.

²¹² Namazgah hakkında detaylı bilgi için bkz., Mükerrrem Kürüm, "Aydın'daki Osmanlı Dönemi Namazgahları Üzerine Bir Değerlendirme", *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S: 18, Erzurum 2007, ss. 109-117.

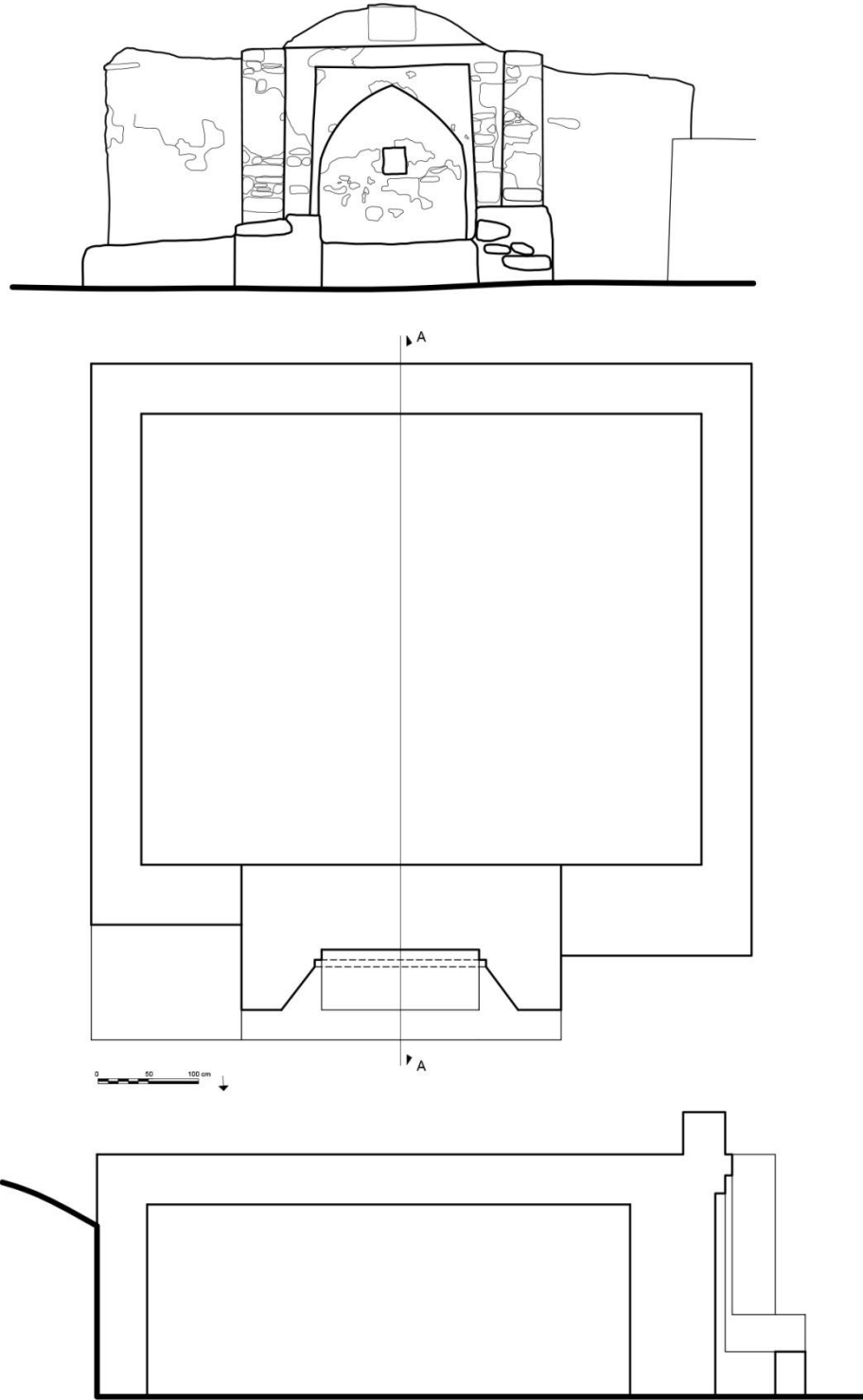
Süsleme: Harap durumdaki yapıda herhangi bir süsleme izine rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde onarım kitabesi bulunmaktadır. Günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe şu şekildedir:

1. Molla Ali
2. Oğlu Hacı Ali
3. Mollanın Eseri
4. Büyük Tamiratı
5. Mehmet Uslu 1948²¹³.

Kitabesinde yapım tarihine ilişkin bilgi bulunmayan yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Köydeki yaşlı yerli halk ile yapılan görüşmelerden onarımın 1950’li yıllarda yapıldığı ve kitabenin o zaman koyulduğu anlaşılmaktadır. Ancak Mükerrerem Kürüm çeşmenin arkasındaki namazgahın çeşmenin inşasından sonraki bir tarihte eklenmiş olduğunu ve namazgahın 19. yüzyıl sonlarına tarihlendiğini söylemektedir. Dolayısıyla çeşmeyi namazgahın önceki bir tarihe yani 18.-19. yüzyıla tarihlemek mümkün olacaktır.

²¹³ Mükerrerem Kürüm, “Aydın’daki Osmanlı Dönemi Namazgahları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S: 18, Erzurum 2007, s. 114.

Çizim 36: Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 88: Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Genel Görünüm.

Fotoğraf 89: Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Onarım Kitabesi.

3.6. Köşk İlçesi

3.6.1. Katalog No 34

Eser	: Karakol Çeşmesi
Çizim No	: 37
Fotoğraf No	: 90-91
İnceleme Tarihi	: 17.07.2018
Yeri	: Köşk İlçesi, Soğukkuyu Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 607 / M. 1210-1211

Mimari: Soğukkuyu Mahallesi'nde bulunan çeşme günümüzde bir binanın duvarına gömülü durumdadır. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek cepheli olup 240 cm. genişliğe sahiptir (Çizim 37, Fotoğraf 90).

Kesme taş malzeme ile inşa edilen yapının kuzeye bakan ön cephesinde 110cm genişliğinde ve 10 cm. derinliğindeki yarım daire kemerli nişe yer verilmiştir. Düzgün kesme taş malzemeli yarım daire kemer formunun kilit taşı dışa çıkıntı yaparak vurgulanmıştır. Ayna taşı bulunmayan çeşme tek lülelidir. Yapının kemer üzengi noktası hizasında 82 cm. genişliğinde ve 44 cm. yüksekliğinde mermer kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 91). Kitabe yan yana iki bölüm halinde ayrılmış olup üçer satır olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yekpare mermer yalak bulunmaktadır.

Süsleme: Genel olarak yalın görünümdeki çeşmenin hareket merkezini oluşturan yarım daire kemer formu ile ayakları cepheye dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin yarım daire kemer formu içerisinde inşa kitabesi bulunmaktadır. Yapının üst kısmında ise kitabenin transkripsiyonu yer almakta olup şu şekildedir:

Hicri: 607 Miladi: 1210

Cün Revan Oldu Bu Çeşme

Sübüğ Süttun Miate,

Yevmi Tecri Gül Nefs Vaif Ve Kaim Ola.

Saki Olunan Bu Pınardan

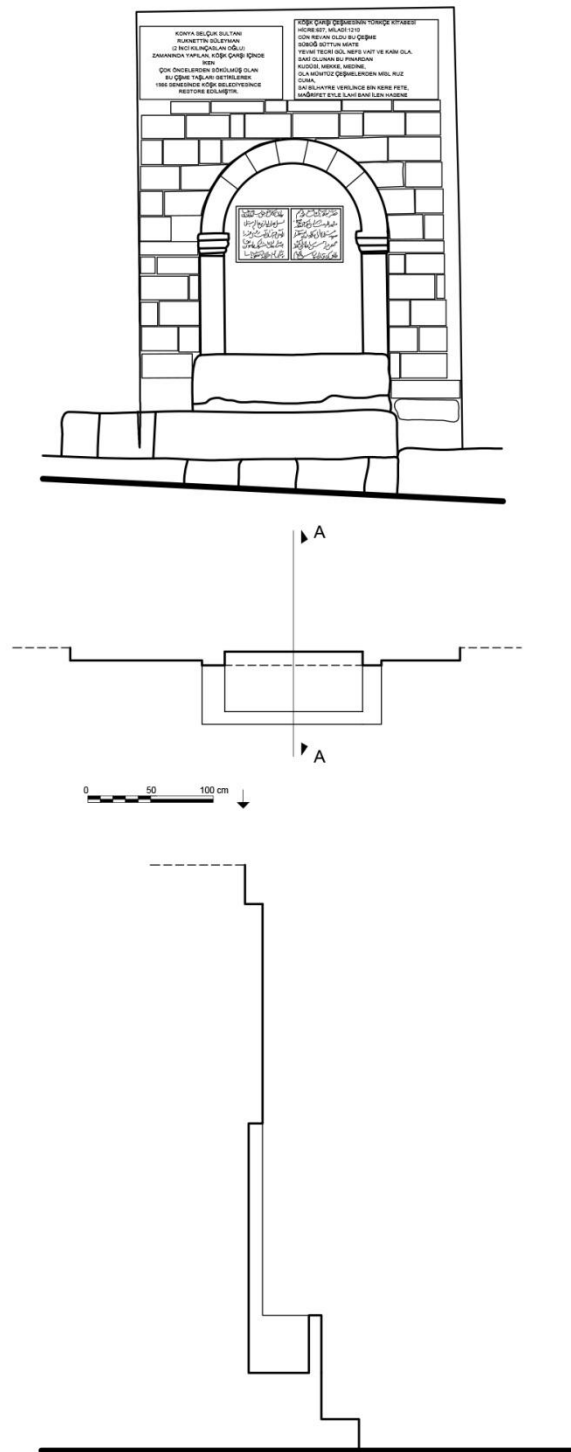
Kudüs, Mekke, Medine,

Ola Mümtüz Çeşmelerden Misl Ruz Cuma,

Sai Bilhayre Verilince Bin Kare Fete,

Mağfired Eyle İlahi Bani İlen Hasene

Çeşmenin üst kısmındaki açıklama metnine göre çeşme, H. 607 / M. 1210-1211 yılında yaptırılmıştır. Daha önceleri köşk çarşı merkezinde iken 1986 yılında belediye tarafından buraya taşınmıştır. Bu taşınma esnasında çeşmenin büyük oranda yenilendiği anlaşılmaktadır.

Çizim 37: Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 90: Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Genel Görünüm.

Fotoğraf 91: Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) Kitabe.

3.7. Kuşadası İlçesi

3.7.1. Katalog No 35

Eser	: Çetin Sokak Çeşmesi
Çizim No	: 38
Fotoğraf No	: 92-93
İnceleme Tarihi	: 02.06.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Dağ Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1000 / M. 1591-1592

Mimari: Çetin Sokak'ta bulunan çeşme günümüzde bir binanın duvarına gömülmüş biçimdedir. Çeşmenin sadece ön cephesinin bir kısmı görülebilmektedir. Mevcut durumundan dolayı haznesinin olup olmadığını anlayamadığımız çeşmenin tek cepheli olduğu sanılmaktadır (Çizim 38, Fotoğraf 92).

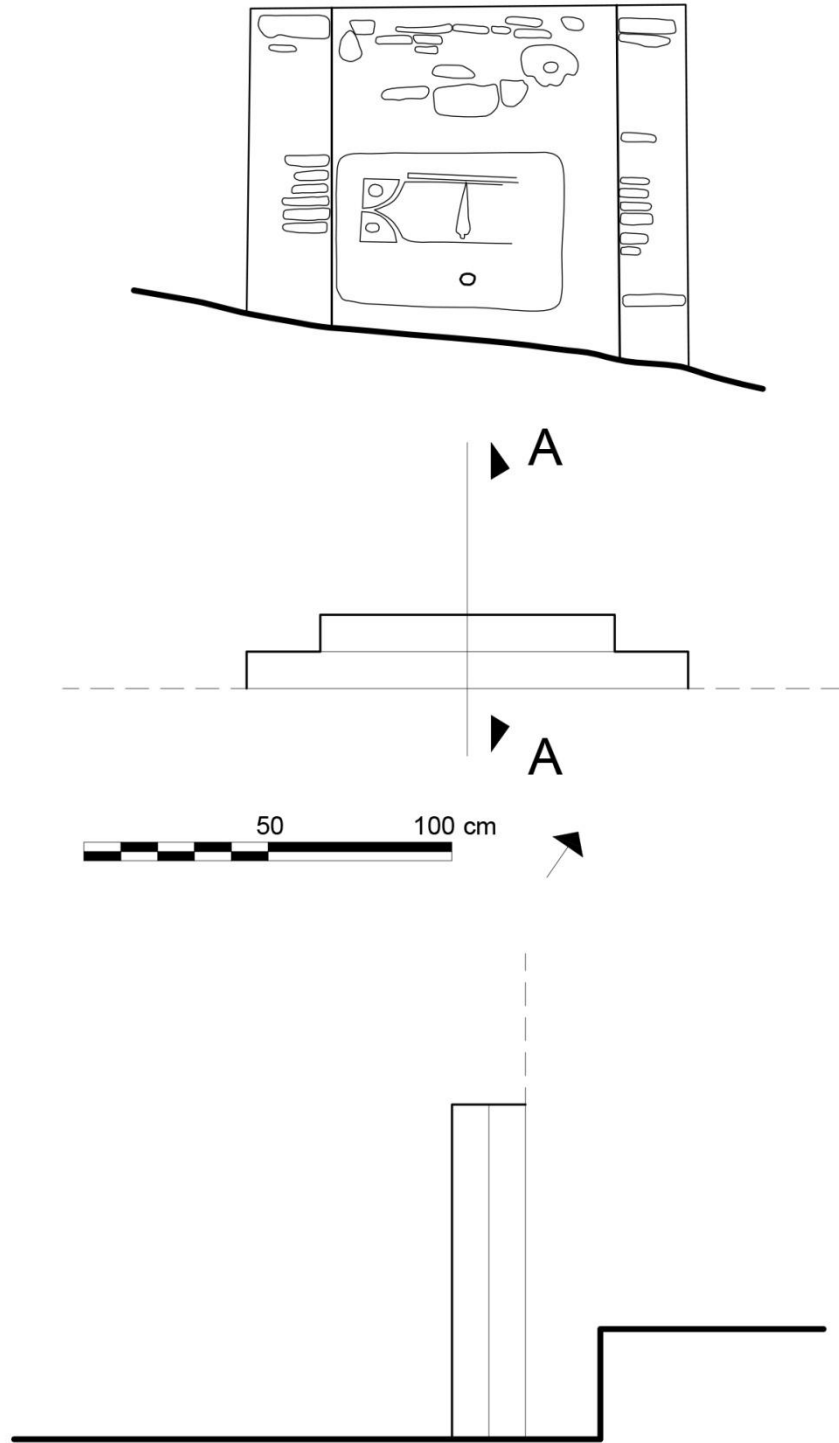
Merdiven basamaklarıyla yükseltelen yol kotundan dolayı çeşmenin lülesinden itibaren alt tarafı görülememektedir. Dikdörtgen formda bir niş gibi algılanan çeşme moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

Yapının güneydoğuya bakan ön cephesinde 10 cm. derinlik ve 80 cm. genişliğe sahip çeşme nişinin üzerindeki izlerden dilimli kaş kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kemer başlangıç noktasından sonrası günümüze ulaşamamıştır. Çeşmenin yol kotuna yakın olan tek lüleli mermer ayna taşının üstünde kitabe yer alır. Yanlarda kaş kemerli olarak yatay dikdörtgen bir kartuş içerisindeki kitabe süslemeleri ile dikkat çekmektedir (Fotoğraf 93). Çeşmenin yalağı günümüzde yol kotunun altında kaldığı için görülememektedir.

Süsleme: Konut yapılırken oldukça tahrip edildiği anlaşılan çeşmenin kenarlarında kaş kemer motifi bulunan kartuş içerisindeki kitabesi ilgi çekicidir. Kartuşun ortasındaki servi ağacı motifi kitabeyi ikiye ayırmaktadır. Kitabenin sol kemer köşeliklerinde iki gülbezek motifi yer alır. Aynı motif sağ tarafta da tekrarlanmış olmalıdır. Ancak tahribattan dolayı anlaşılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde kitabe yer almaktadır. Ancak oldukça tahrip edilmiş kitabenin yalnızca tarih ibaresi okunabilmektedir. Buna göre çeşme H. 1000 / M. 1591-1592 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 38: Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 92: Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Genel Görünüm.

Fotoğraf 93: Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) Ayna Taşı.

3.7.2. Katalog No 36

Eser	: Kanat Sokak Çeşmesi
Çizim No	: 39
Fotoğraf No	: 94-95
İnceleme Tarihi	: 04. 07.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Hacı Feyzullah Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1093 / M. 1682

Mimari: Kanat Sokak'ta yol kenarında bulunan çeşme oldukça harap durumdadır. Arazi kotundan dolayı çeşmenin arka cephesi tümüyle gömülüdür (Çizim 39, Fotoğraf 94).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Çeşme nişinde moloz taş ve tuğla beraber kullanılırken, kemerde yalnızca tuğla malzemeye yer verilmiştir. Yapıda kullanılan tuğla boyutları 24x22x4 cm. ölçülerindedir.

Çeşmenin güneydoğuya bakan ön cephesi 45 cm. derinliğinde ve 204 cm. genişliğinde kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Çeşme nişini örten kemerin büyük bir bölümü yıkılmış olduğundan formu anlaşılamamaktadır. Nişin güney kenarında 38 cm. genişliğinde ve 26 cm. derinliğinde bir pilastr şeklinde çıkmanın izleri bulunmaktadır. Kuzey kenarı ise pahlı bir köşe ile sonlanmaktadır. Köşe pilastrlarının çevrelediği anlaşılan nişin ortasında gemi teknesi kemer formunda üzerinde inşa kitabesi bulunan ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 95). Tek lülesi bulunan ayna taşının sağ ve sol üst köşelerinde 30 cm. genişlikteki bardaklıklar bulunmaktadır. Günümüzde mevcut olmayan çeşme yalağı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak iki yanındaki sekilerin izleri mevcuttur. Yakın zamanda düzgün olmayan betonarme bir yalak eklenmiştir.

Süsleme: Çeşme lülesini çevreleyen kaş kemerli silme ile üzerinde inşa kitabesinin yer aldığı gemi teknesi formundaki ayna taşından başka bir süsleme unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin ayna taşının üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

Sahibü'l-hayrat

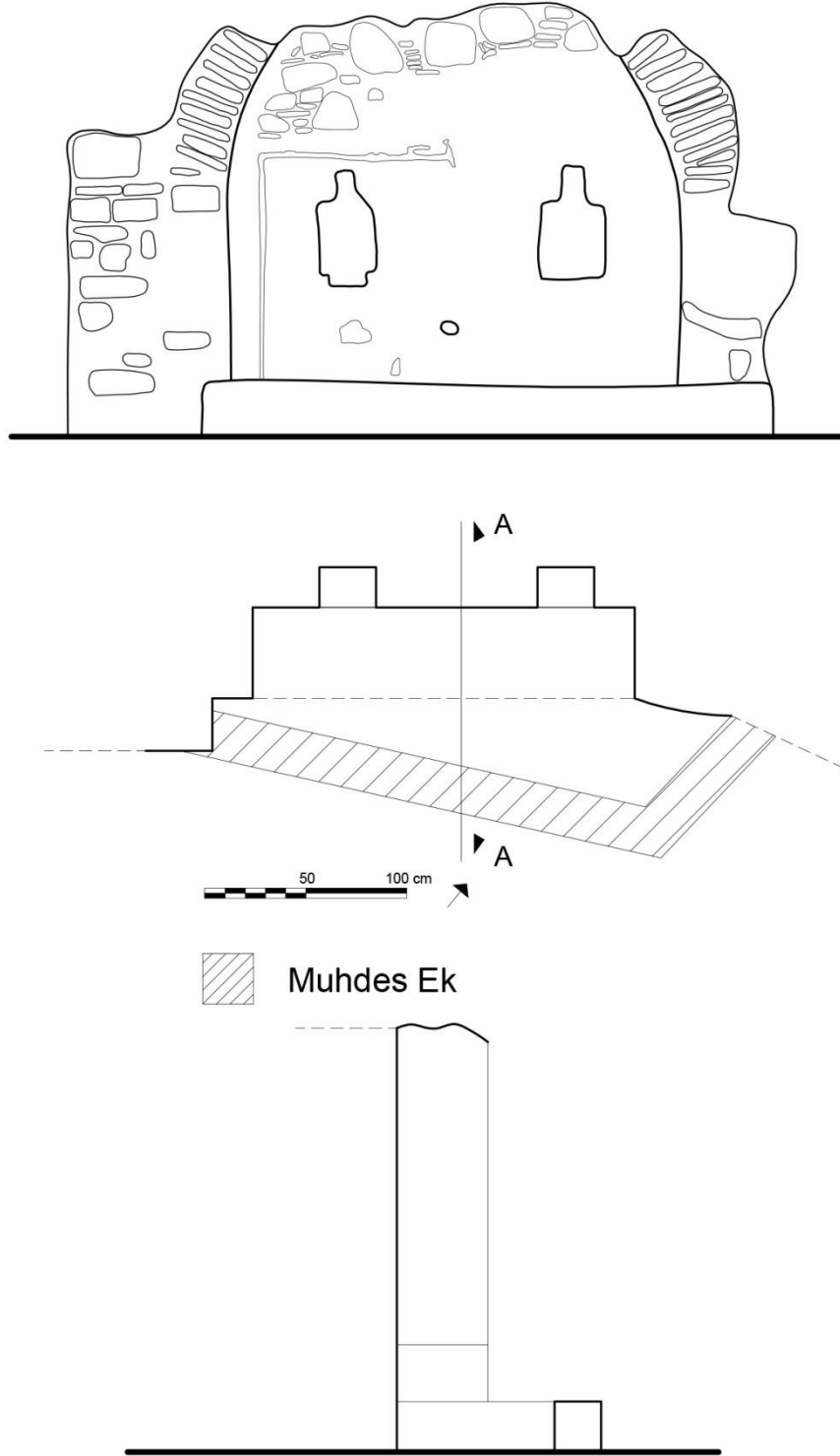
Merhum İbrahim İsmail

Ruhlarına dua ola

Sene 1093

Kitabeye göre çeşme H. 1093 / M. 1682 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 39: Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 94: Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 95: Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) Ayna Taşı.

3.7.3. Katalog No 37

Eser	: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi
Çizim No	: 40
Fotoğraf No	: 96-99
İnceleme Tarihi	: 05.08.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Dağ Mahallesi, Çetin Sokak
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Cezayirli Mustafa Paşa
Yapım Tarihi	: H. 1216 / M. 1801-1802

Mimari: İki sokağın kesiştiği köşede, pahlı bir duvar yüzeyinde yer alan bir köşe çeşmesidir. Sokağın eğiminden dolayı önü rampa şeklinde düzenlenmiştir. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığını anlayamadığımız yapı tek cephelidir (Çizim 40, Fotoğraf 96).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda inşa malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Çeşme ön cephesinde moloz taş ve tuğla malzeme beraber kullanılırken, çeşme nişini örten yarım daire kemer formunda ve kirpi saçakta yalnızca tuğla malzemeye yer verilmiştir.

Çeşmenin kuzeydoğuya bakan ön cephesi 173 cm. genişliğinde ve 247 cm. yüksekliğindedir. Düz cepheli çeşmede, belirli bir yükseklikten sonrasında dışa doğru 5 cm. taşma yapan bir kemere yer verilmiştir (Fotoğraf 97). Çeşme bu kemer üzerindeki tuğla ile teşkil olan ikişer kirpi saçakla bir sıra taş saçığın almasıyla son bulmaktadır (Fotoğraf 98). Çeşmenin ortasında 30 cm. genişlikteki kaş kemerli bardaklık yer alır. Bardaklığın üzerinde 53 cm. genişliğinde ve 40 cm. yüksekliğindeki mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 99). Dikdörtgen formdaki kitabe üç satır olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin ayna taşı ve yalağı günümüzde mevcut değildir.

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden çeşmede herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır. Ancak kaş kemer formundaki bardaklık ile çeşme üst sınırını oluşturan kirpi saçak düzenlemesinin cepheye hareket kazandırdığı söylenebilir.

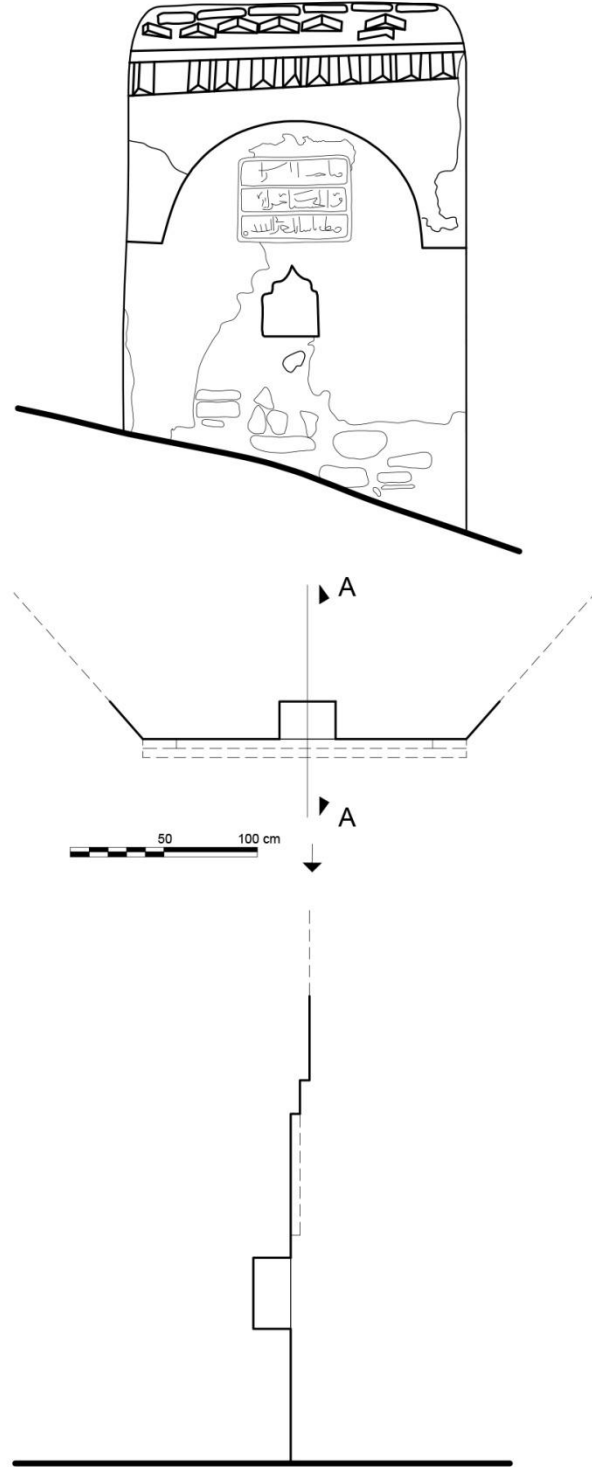
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib'ül hayrat
2. Ve-l hasenat Cezayirli
3. Mustafa Paşa'nın hayratı sene 1216

Üzerindeki kitabeye göre çeşme Cezayirli Mustafa Paşa tarafından H. 1216 / M. 1801-1802 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 40: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 96: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Genel Görünüm.

Fotoğraf 97: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 98: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Kirpi Saçak.

Fotoğraf 99: Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) Kitabe.

3.7.4. Katalog No 38

Eser	: Emine Kadın Çeşmesi
Çizim No	: 41
Fotoğraf No	: 100-103
İnceleme Tarihi	: 05.08.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Camikebir Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Emine Kadın
Yapım Tarihi	: H. 1222 / M. 1807-1808

Mimari: Çeşme, Camikebir Mahallesi'nde Barbaros Hayrettin Paşa Bulvarı'nın sonunda yer almaktadır. Günümüzde Kale Kapısı'nın sağında yer alan çeşmenin orijinal yerinin mevcut konumunun 10-15 m. batısında yer aldığı bilinmektedir²¹⁴. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 210 cm. genişliğinde, 105 cm. derinliğinde ve 213 cm. yüksekliğindedir (Çizim 41, Fotoğraf 100).

Çeşmenin tüm yüzeyinin sıvalı olması sebebiyle inşa malzemesi anlaşılamamaktadır.

Çeşmenin kuzeybatıya bakan ön cephesinde 10 cm. derinliğinde düzgün olmayan yarım daire şeklindeki kemerli nişe yer verilmiştir. Çeşme nişi, yanlarda 6 cm ve en dıştaki 10 cm. olmak üzere iki silme ile sınırlandırılmıştır. Cephe boyunca yükselen pilastr şeklindeki silmelerden en dıştaki 28 cm. genişliğindedir. Üstte ise betonarme bir saçakla sonlanmaktadır. Silmeler ve saçığın kuşattığı nişin ortasında 37 cm. genişliğe ve 58 cm. yüksekliğe sahip dikdörtgen formda tek lüleli mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 101). Çeşme lülesine günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı modern bir musluk yerleştirilmiştir. Ortadaki orjinal lülenin iki yanında sonradan eklenmiş olması muhtemel birer musluk daha bulunmaktadır. Ayna taşının hemen üzerinde üst üste yerleştirilmiş iki mermer pano yer almaktadır (Fotoğraf 102). Alttaki 30 cm. genişlik ve 22 cm. yüksekliğe sahip panoda cel-i sülüs hatla yazılmış iki satırlık Osmanlıca kitabe yer almaktadır. 24 cm.

²¹⁴ M. K. Özkan, "Kuşadası Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Kuşadası Sempozyumu Bildiriler*, İzmir 2001, s. 169.

genişlik ve 22 cm. yüksekliğe sahip üstteki panoda ise günümüz Türkçesiyle “Merhum Faruk Bozkurt hayratıdır 14 Nisan 951” yazısı okunabilmektedir.

Çeşmenin önünde bir lahitten devşirme mermer yalağa yer verilmiştir. Yalak içerisinde dıştakine göre daha küçük boyutlardaki ikinci bir mermer devşirme yalak daha yer almaktadır (Fotoğraf 103). Kare şeklinde, 50x50 cm. boyutlarındaki bu yalak ortadaki orijinal olduğunu düşündüğümüz lülenin altına gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Süsleme: Çeşmenin dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgen formdaki ayna taşında çerçeve içerisinde profilli bir kaş kemer, kemer köşeliklerinde ise uçları tepe noktasına doğru eğilmiş olan bitkisel bezemeler yer almaktadır. Kaş kemerin altında lülenin iki yanında ise birer servi ağacı motifi bulunmaktadır. Servilerin arasında ve lülenin üzerinde vazodan çıkan bitkisel süslemeler aşağıya doğru yönlendirilerek lale motifi oluşacak şekilde tasarlanmıştır.

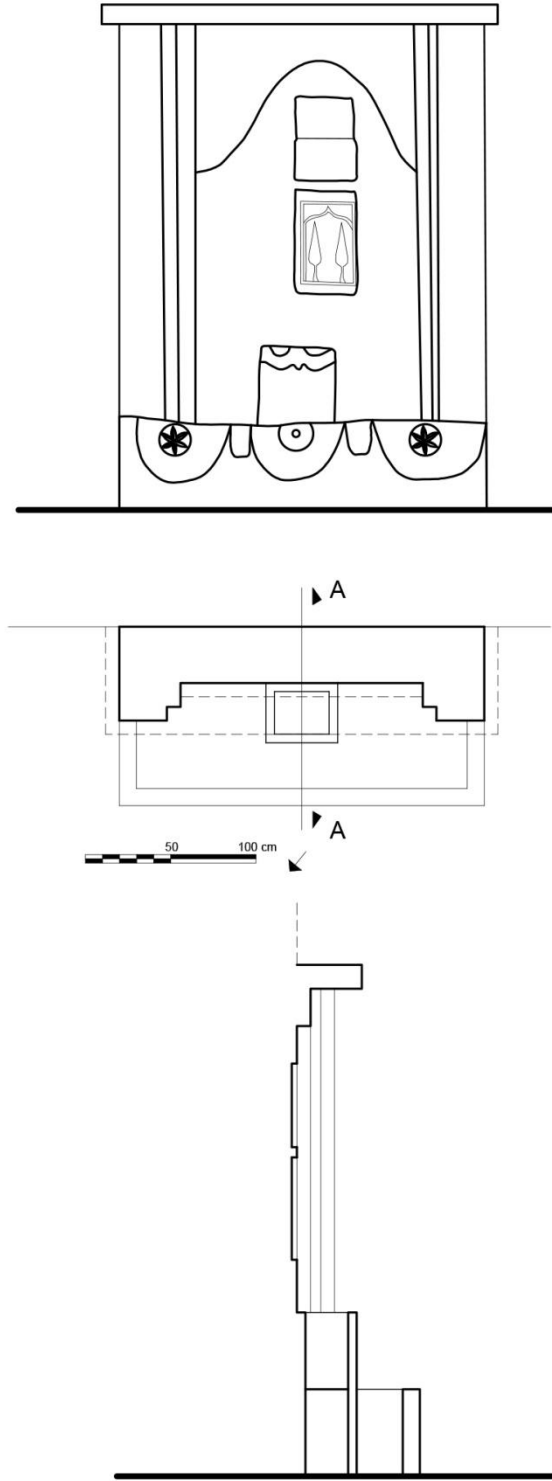
Çeşmenin önündeki büyük yalağın dış yüzünde, içerisinde kabartma rozetler bulunan gırlantlar yer alır. Gırlantların arasında ise kabartma olarak öküz başları bulunmaktadır. İç kısımdaki ikinci devşirme yalağın dış yüzünde yine kabartma olarak öküz başı motifi işlenmiştir.

Tarihlendirme: Çeşme üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahib’ül-hayat ve-l hasenat
2. Emine kadının hayratı sene 1222

Çeşme, üzerindeki kitabeye göre Emine Kadın tarafından H. 1222 / M. 1807-1808 yılında yaptırılmıştır. Günümüz Türkçesiyle yazılmış diğer kitabeden anlaşıldığı kadarıyla da Faruk Bozkurt tarafından 1951 yılında günümüzdeki şeklini almıştır.

Çizim 41: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 100: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Genel Görünüm.

Fotoğraf 101: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Ayna Taşı.

Fotoğraf 102: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Kitabeler.

Fotoğraf 103: Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) Yalaklar.

3.7.5. Katalog No 39

Eser	: Mustafa Ağa Çeşmesi
Çizim No	: 42-43
Fotoğraf No	: 104-108
İnceleme Tarihi	: 09.07.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Camiatik Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Mustafa Ağa
Yapım Tarihi	: H. 1230 / M. 1814-1815

Mimari: Camiatik Mahallesi'nde İleri Sokak ile Güzel Sokak kesişme noktasında yer alan iki cepheli köşe çeşmesidir (Fotoğraf 104).

Yapının inşasında moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Taş ve tuğla çeşme genelinde düzensiz olarak kullanılırken güney cephedeki çeşme kemerinde yalnızca tuğlaya yer verildiği görülmektedir. Sıvalı durumda olan doğu cephedeki kemerde benzer bir uygulama olması muhtemeldir. Cepheler yakın zamanda eklendiği anlaşılan betonarme bir saçakla sonlanmaktadır.

İki cepheyle sokaklara bakan çeşmenin cephelerinde farklı düzenlemeler görülmektedir. İleri sokağa bakan güney cephede 110 cm. genişliğindeki 10 cm. derinlik veren yarım daire kemer formlu çeşme nişi iç bükey kavisli bir silme ile çevrelenmiştir (Çizim 42, Fotoğraf 105). Üzerindeki kalın sıva tabakasından dolayı ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz yapının yarım daire kemeri içinde kare formlu mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 106). 40 cm. genişlik ve yüksekliğe sahip kitabe alt alta üç satır olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin yalağı günümüzde mevcut değildir. Kalan izlerden yalağın niş genişliğince ve fazla çıkıntı yapmayacak şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Yalağın iki yanında 25 cm. genişliğindeki sekiler mevcuttur.

Güzel sokağa bakan doğu cephesi diğer cepheden farklı olarak 14 cm. derinlik ve 104 cm. genişliğinde sivri kemerli bir nişe sahiptir (Çizim 43, Fotoğraf 107). Üzerindeki sıva tabakasından ayna taşının varlığı anlaşılamamaktadır. Sivri kemerli nişin ortasında 30

cm. genişliğe ve 24 cm. yüksekliğe sahip dikdörtgen formlu günümüz Türkçesiyle yazılı kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 108).

Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan içi betonla doldurulmuş yalak bulunmaktadır. Yalağın iki yanında sekiler yer almaktadır. Ancak güney köşedeki seki günümüze ulaşabilmişken kuzey köşedeki seki yıkılmıştır.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki yapının iki cephesinde de herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin İleri sokağa bakan güney cephesinde inşa kitabesi ile doğu cephesinde günümüz Türkçesiyle yazılmış onarım kitabesi bulunmaktadır.

Güney cephedeki inşa kitabesinin transkripsiyonu:

1. Mütesellim kethüdası Mustafa Ağa
2. Bu çeşme-i eyledi hayrat ilahi
3. Meskeni ola cennet-i aliyat sene 1230²¹⁵

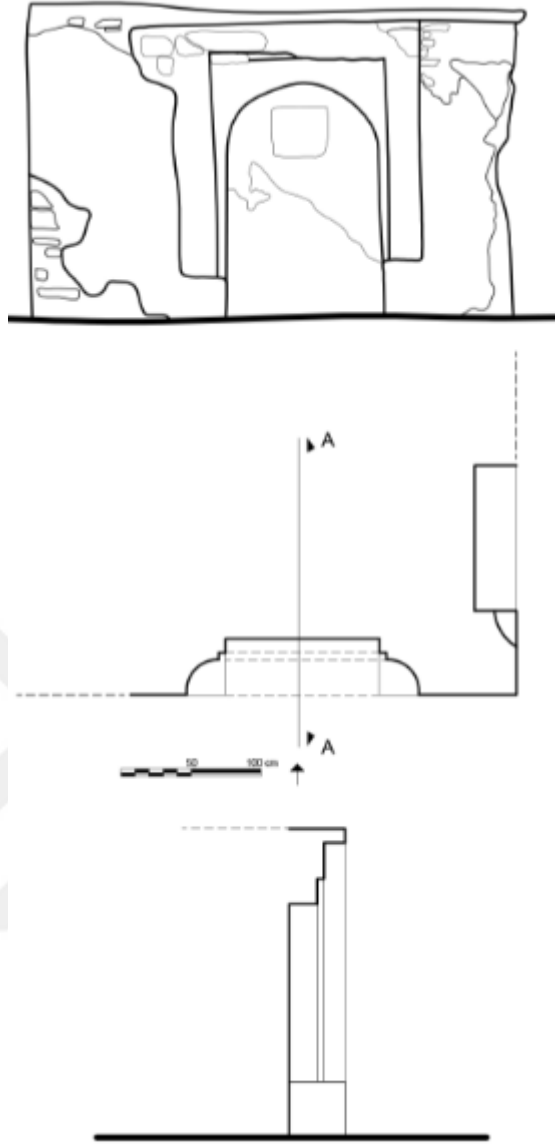
Doğu cephedeki onarım kitabesi²¹⁶:

1. İbrahim Kalıcı
2. Hayratıdır
3. 28.2.954

Yapının üzerindeki her iki kitabeden anlaşıldığı kadarıyla çeşme, Mustafa Ağa tarafından H. 1230 / M. 1814-1815 yılında yaptırılmış olup İbrahim Kalıcı tarafından 1954 yılında tamir ettirilmiştir.

²¹⁵ Kitabe için bkz., K. Özkan, a.g.m., s. 170.

²¹⁶ M. B. Karatosun, E. Akyüz Levi bunun onarım kitabesi olduğunu söylemektedirler. M.B. Karatosun, E.Akyüz Levi, “Kuşadası’nda Sokak Çeşmeleri” *Yapı*, S. 316, İstanbul 2008, s. 106.

Çizim 42: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Güney Cephesi, Plan ve Kesit Çizimi.

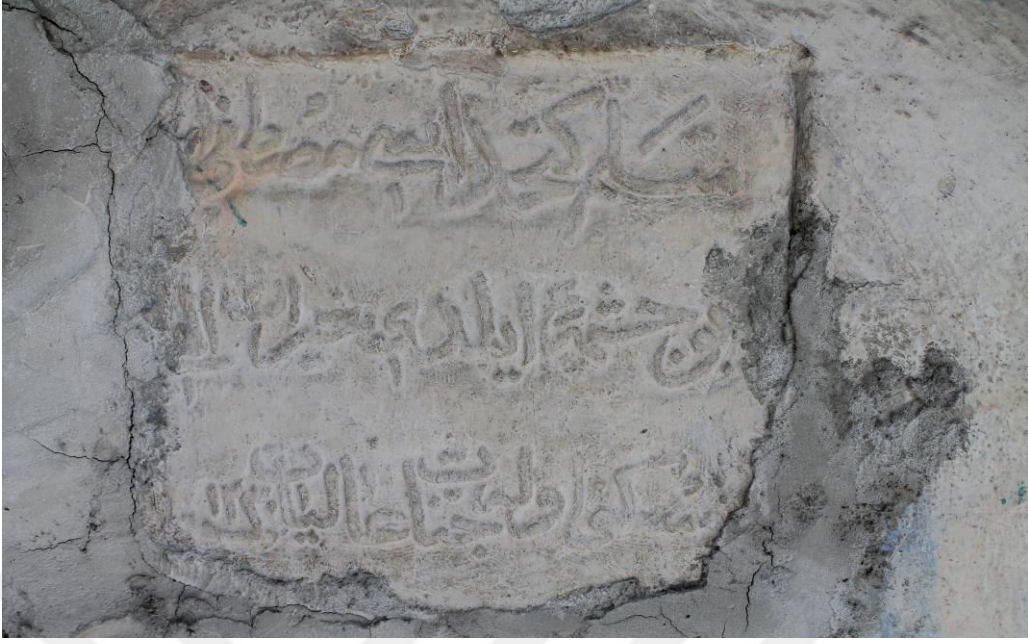
Çizim 43: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe Çizimi.

Fotoğraf 104: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Genel Görünüm.

Fotoğraf 105: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Genel Görünüm.

Fotoğraf 106: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Güney Cephe Kitabesi.

Fotoğraf 107: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe.

Fotoğraf 108: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) Doğu Cephe Onarım Kitabesi.

3.7.6. Katalog No 40

Eser	: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme
Çizim No	: 44
Fotoğraf No	: 109-110
İnceleme Tarihi	: 06.07.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Dağ Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19.-20. yüzyıl

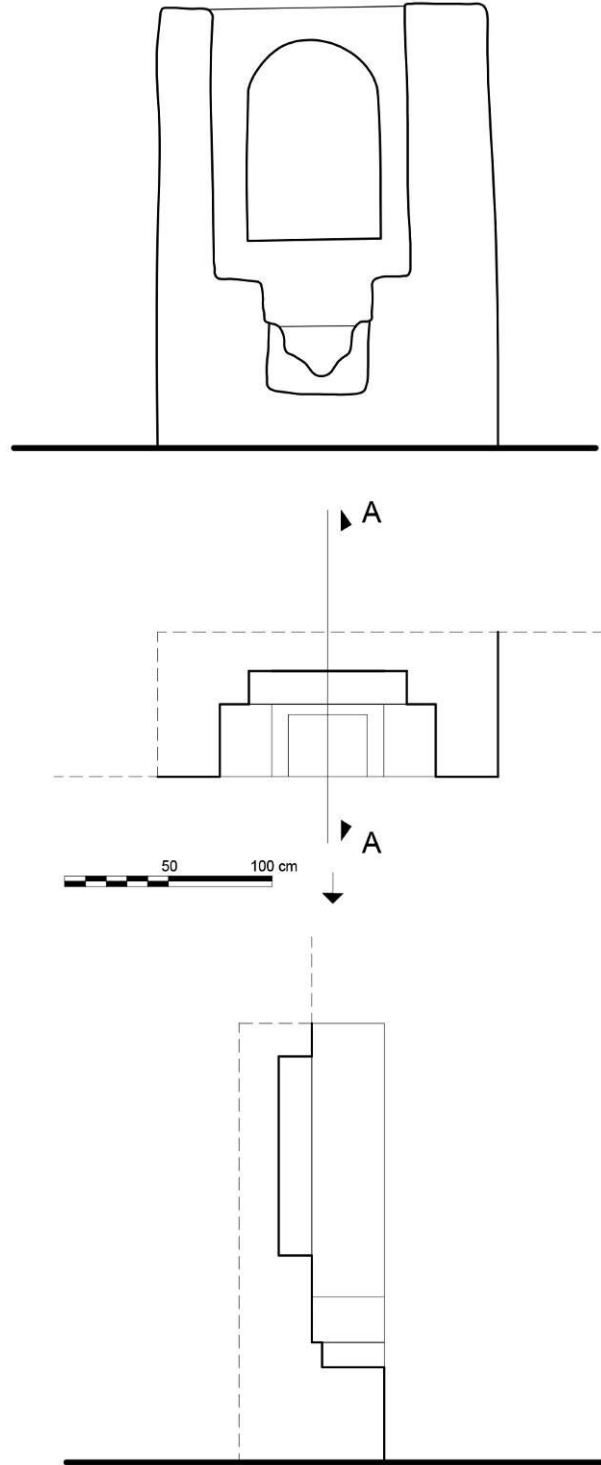
Mimari: Okurlar Sokak üzerinde bulunan çeşme günümüzde bir konutun duvarına gömülü biçimdedir. Birçok kez müdahale gördüğü anlaşılan çeşme orijinal özelliğini büyük oranda kaybetmiş gözükmemektedir. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığı anlaşılamayan yapı tek cepheli olarak 178 cm. genişliğe ve 226 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 44, Fotoğraf 109).

Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin inşa malzemesi bilinmemektedir.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi iki yandan 35 cm. derinliğindeki pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Bunların ortasında 16 cm. derinlik ve 76 cm. genişliğindeki yarım daire kemerli nişe yer verilmiştir. Çeşme cephesindeki sıvalar yüzünden ayna taşının varlığı anlaşılamamaktadır. Çeşmenin önünde bir kısmı kırılmış durumda olan yekpare mermer yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 110). Yalağın iki yanında 25 cm. genişliğindeki sekiler mevcuttur.

Süsleme: Büyük oranda yenilendiği anlaşılan ve sıvalı olan çeşmede herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak cephe kuruluşuna bağlı olarak 19.-20. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Çizim 44: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 109: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog 40) Genel Görünüm.

Fotoğraf 110: Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40) Yalak.

3.7.7. Katalog No 41

Eser	: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 45
Fotoğraf No	: 111-112
İnceleme Tarihi	: 11.08.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Dağ Mahallesi, Okurlar Sokak
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Dağ Mahallesi'nde eğimli bir sokak üzerinde harap durumdaki bir konutun avlu duvarına gömülü vaziyettedir. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığını anlayamadığımız çeşme tek cepheli olup 195 cm. genişliğe sahiptir. Eğimli bir yol üzerinde yer almasından dolayı kuzey köşesi 275 cm. güney köşesi 230 cm. yüksekliğindedir (Çizim 45, Fotoğraf 111).

Yığma duvar tekniğiyle inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yapının kuzeybatıya bakan ön cephesinde 94 cm. genişliğinde gemi teknesi kemerli çeşme nişine sahiptir. Kemer üzengi noktasından itibaren 40 cm. çökertilmiş olan çeşme nişini cepheye 20 cm. çıkıntı yapan 35 cm. genişliğindeki dikdörtgen silme çevrelemektedir. Çeşme nişi ortasında üzerindeki sıvalardan dolayı formu anlaşılamayan tek lüleli mermer ayna taşı yer almaktadır. Ayna taşının sağ üstünde 16x20x20 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunmaktadır. Çeşmenin önünde cepheye 10 cm. çıkıntı yapan niş genişliğindeki yekpare mermer yalak yer alır. Yalağı iki yanda dikdörtgen silmenin içine aldığı 15 cm. genişliğindeki sekiler sınırlamaktadır. Yapının üzeri cepheye doğru hafif eğim yapan damla örtülüdür.

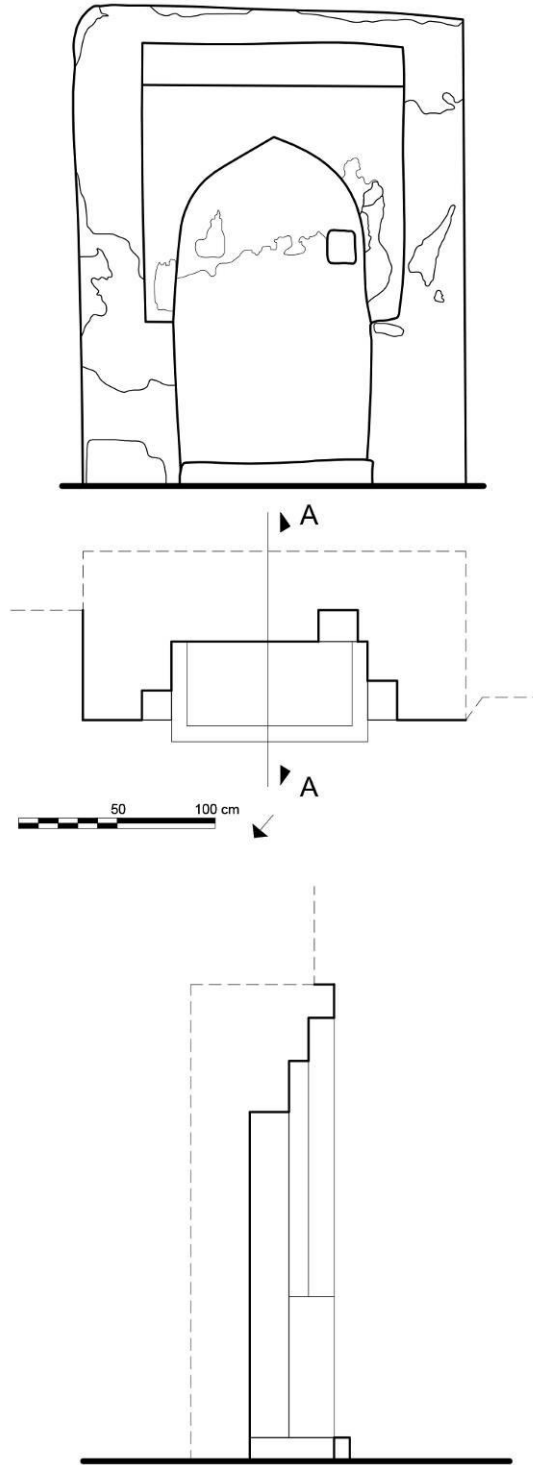
Çeşme nişi ortasında sıva ile kabartma olarak günümüz Türkçesiyle “Temmuz 1951” yazısı okunmaktadır (Fotoğraf 112).

Çeşmenin üzerindeki çamur ve kum harçlı sıva izlerinden anlaşıldığı kadarıyla farklı dönemlerde onarım geçirmiştir.

Süsleme: Yapıda herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut bilgilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Kuşadası Çeşmeleri’nden Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) ile cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak çeşmeyi 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür. Ayrıca çeşmenin üzerindeki sıva kabartma olarak yazılan “Temmuz 1951” yazısı çeşmenin onarım tarihi olmalıdır.

Çizim 45: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 111: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Genel Görünüm.

Fotoğraf 112: Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41) Detay.

3.7.8. Katalog No 42

Eser	: Hamam Çeşmesi
Çizim No	: 46
Fotoğraf No	: 113-114
İnceleme Tarihi	: 19.06.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Camiatik Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18.-19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Soysal Sokak üzerinde harap durumdaki bir konutun duvarına yaslanmış durumdadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak 236 cm. genişliğe, 75 cm. derinliğe ve 265 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 46, Fotoğraf 113).

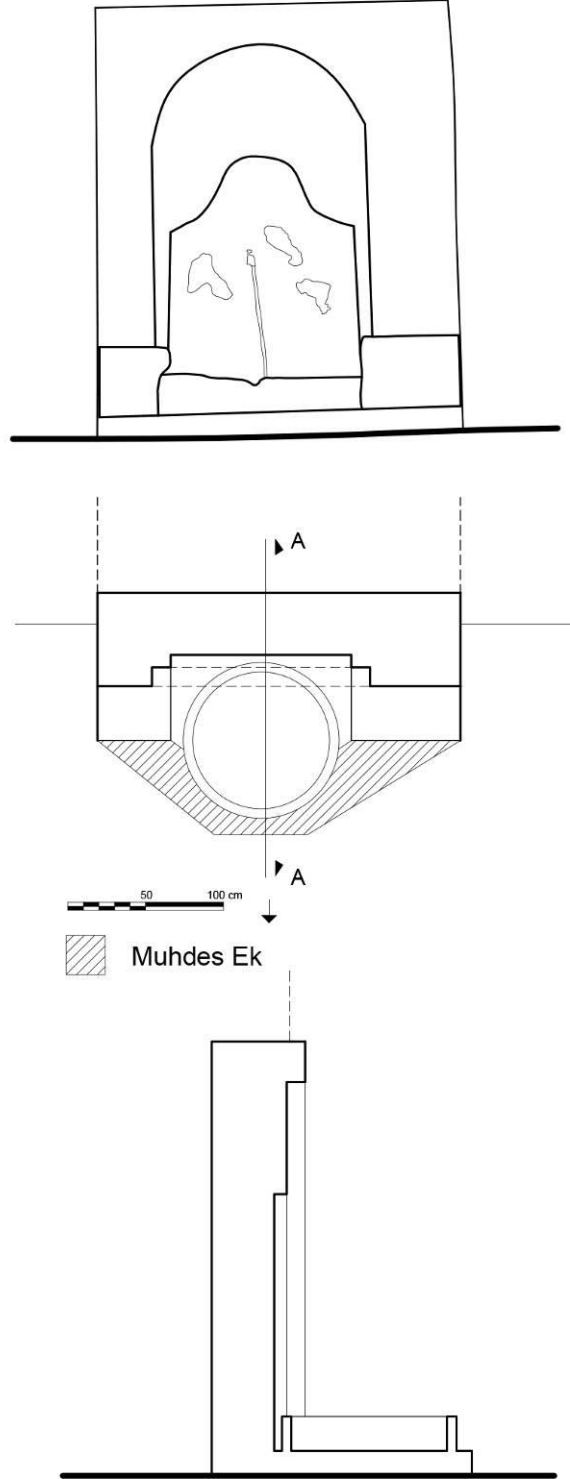
Üzerindeki sıvalardan dolayı inşa malzemesini anlayamadığımız çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi dikdörtgen form içerisinde iç içe iki niş şeklinde düzenlenmiştir. En içteki 8 cm. derinliğe ve 116 cm. genişliğe sahip nişin kemer başlangıçları içe doğru kavis yaparak yarım daire kemer formuyla sonlandırılmıştır. Bunun dışındaki yarım daire kemer formundaki niş ise 12 cm. derinliğe ve 140 cm. genişliğe sahiptir. Dıştaki yarım daire kemer formu kuzeybatı köşesi 58 cm. kuzeydoğu köşesi 35 cm. genişliğindeki ayaklara binmektedir. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında orijinal tek lülesi bulunmaktadır. Günümüzde yalak dibinden uzatılmış bir boru ile şehir şebeke suyuna bağlı musluk takılmıştır.

Çeşme nişinin önünde yaklaşık 100 cm. çapındaki dairesel formlu devşirme taş yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 114). Yalağın iki yanında cepheden 35 cm. çıkıntı yapan sekiler yer almaktadır. Boyutları birbirinden farklı sekilerden kuzeybatı köşesindeki 70 cm. genişlik gösterirken kuzeydoğu köşedeki seki 50 cm. genişlik vermektedir.

Süsleme: Çeşmede herhangi bir süsleme izine rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe bulunmayan çeşmenin yapım tarihi hakkında bilgiye sahip değiliz. Ancak mevcut örneklerimiz göz önüne alındığında yapıyı 18.-19. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Çizim 46: Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 113: Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Genel Görünüm.

Fotoğraf 114: Hamam Çeşmesi (Katalog No 42) Yalak.

3.7.9. Katalog No 43

Eser	: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 47
Fotoğraf No	: 115-116
İnceleme Tarihi	: 22.07.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Hacı Feyzullah Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

Mimari: Gökçen sokak ile Güzel sokağın kesişme noktasında yer alan çeşme bir konuta yaslanmaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 183 cm. genişliğe, 61 cm. derinliğe ve 230 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 47, Fotoğraf 115).

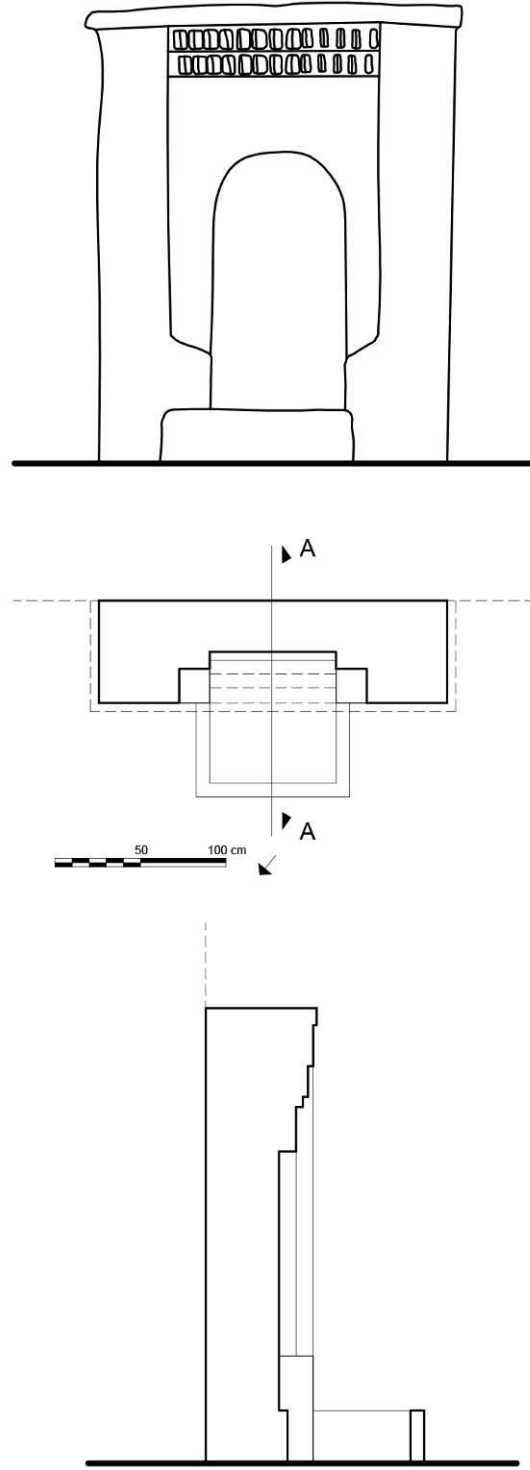
Çeşmenin üzerindeki kalın sıva tabakası yüzünden inşa malzemesi anlaşılamamaktadır.

Yapının kuzeydoğuya bakan ön cephesinde 70 cm. genişliğe ve 10 cm. derinliğe sahip yarım daire kemer formu çeşme nişine yer verilmiştir. Çeşme nişini iki yanda cepheden 20 cm. çıkıntı yapan ve cephe boyunca yükseliş gösteren 46 cm. genişliğe sahip pilastr şeklindeki silmeler sınırlandırmaktadır. Çeşmenin yarım daire kemerli cephesinin üst sınırını köşe silmeleri arasındaki iki sıra kirpi saçak oluşturmaktadır (Fotoğraf 116). Çeşmenin örtü sistemi ise düz dam olarak düzenlenmiştir. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında tek lüle deliği görülmektedir. Günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı bir musluk takılmıştır. Çeşmenin önünde cepheden 55 cm. çıkıntı yapan ve niş boyunca uzanan taş yalak bulunmaktadır. Yalağın iki yanında köşe silmelerinin içine aldığı 18 cm. genişliğindeki sekiler yer alır.

Süsleme: Yalın bir görünümde olan yapının ön cephesinin üst sınırındaki kirpi saçığı yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki Kuşadası Çeşmeleri'nden H. 1216 / M. 1801-1802 tarihli Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) ile cephe ve mimari özellikler bakımından benzerlik arz etmektedir. Dolayısıyla bu çeşmenin de 19. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği söylenebilir.

Çizim 47: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 115: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Genel Görünüm.

Fotoğraf 116: Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43) Kirpi Saçak.

3.7.10. Katalog No 44

Eser	: Soğucak Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 48
Fotoğraf No	: 117-119
İnceleme Tarihi	: 24.08.2018
Yeri	: Kuşadası İlçesi, Soğucak Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Soğucak Köyü içerisinde yol kenarında yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli çeşmenin üst kısmı kısmen yıkık vaziyettedir. Dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 282 cm. genişliğe ve 90 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 48, Fotoğraf 117). Çeşmenin gerisinde daha alçak tutulmuş olan 168 cm. derinliğindeki hazne uzanır. Haznenin arkasında ise günümüzde üzerinde modern su boruları takılmış olan su yolu uzanmaktadır (Fotoğraf 118).

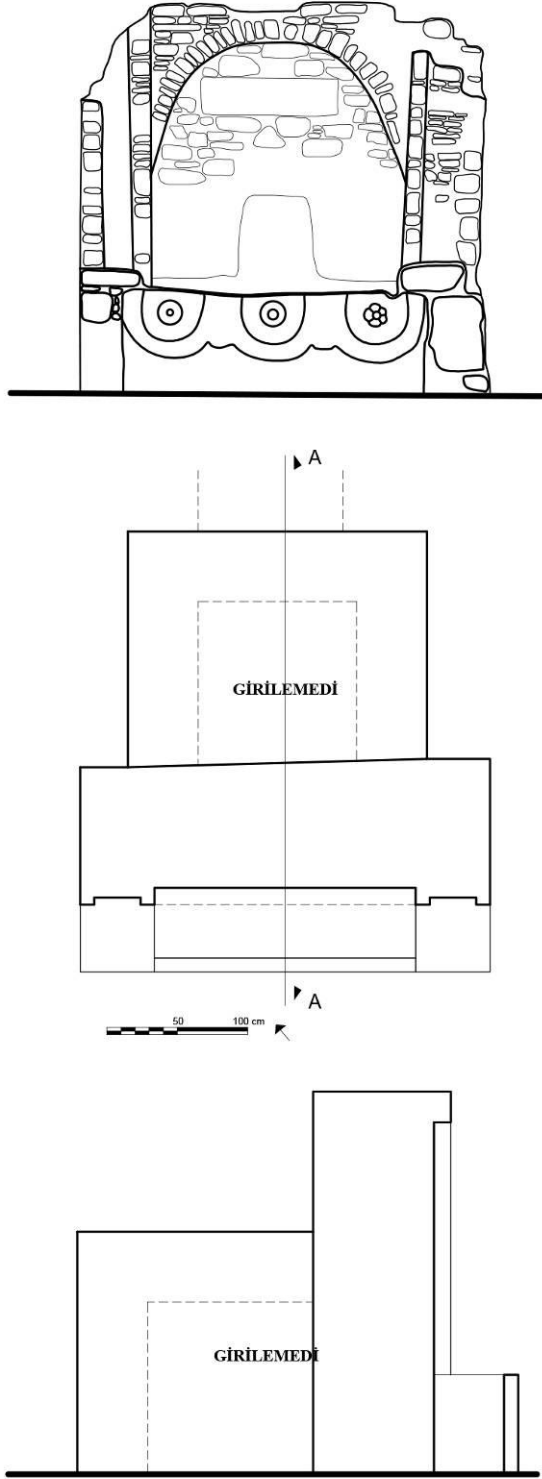
Yığma duvar tekniğiyle inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Moloz taş ve tuğla tüm cephelerde beraber kullanılırken yapının kemerinde yalnızca tuğlaya yer verilmiştir.

Çeşmenin güneybatıya bakan ön cephesinde, 186 cm. genişliğe sahip yarım daire kemer formu çeşme nişi ve bunun iki yanında 50 cm. genişliğe sahip pilastr şeklindeki silmeler yer alır. Çeşme nişinin ortasında üzerindeki sıvalardan malzemesi anlaşılamayan 48 cm. genişliğinde ve 50 cm. yüksekliğindeki ayna taşı yer almaktadır. Tek lüleli ayna taşının üzerinde düzgün kesme blok taş ile kapatılmış bir bölüm bulunmaktadır. Bu kısım günümüzde kitabesi mevcut olmayan çeşmenin kitabelik bölümü olmalıdır (Fotoğraf 119). Çeşmenin önünde cepheden 48 cm. çıkıntı yapan, 186 cm. genişliğindeki devşirme mermer yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 120). Yalağın iki yanında silmelerin devamı şeklindeki sekiler bulunmaktadır. Çeşmenin üst bölümü yıkılmış olduğundan örtü sistemi anlaşılamamaktadır.

Süsleme: Çeşmenin devşirme mermer yalağı dış yüzünde kabartma olarak düzenlenmiş içerisinde rozetler bulunan girlandlar işlidir. Bunların dışında çeşmenin tuğla malzemeli yarım daire kemerinin cepheye hareket kattığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşme malzeme ve tekniği ile mimari özellikleri bakımından 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Çizim 48: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 117: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Genel Görünüm.

Fotoğraf 118: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Hazne.

Fotoğraf 119: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 120: Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) Yalak.

3.8. Kuyucak İlçesi

3.8.1. Katalog No 45

Eser	: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 49
Fotoğraf No	: 121-124
İnceleme Tarihi	: 16.07.2017
Yeri	: Kuyucak İlçesi, Aydınoğlu Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Yakup Paşa
Yapım Tarihi	: H. 1252 / M. 1836-1837

Mimari: Çeşme, Kuyucak Çarşı'sı içerisindeki Çarşı (Şatır Ali Ağa) Camii'nin batısında yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak 280 cm. genişliğe ve 275 cm. derinliğe sahiptir. Ön cephesi daha yüksek tutulmuş çeşmenin beşik tonoz örtülü haznesi günümüzde cami avlusu içerisinde kalmaktadır (Çizim 49, Fotoğraf 121).

Yığma duvar tekniği ile moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen yapının ön cephesi sıvalı ve badanalıdır.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi, köşelerde sütunlara binen sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş olup kemer formu üst örtüye de yansıtılmıştır. Bunun içerisinde, iç bükey kavisli dikdörtgen bir çerçevenin kuşattığı iç içe iki nişe daha yer verilmiştir. Yaklaşık 8 cm. derinliğindeki yarım daire kemerli nişin kemer alınlığında çeşmenin kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 122). Taş kitabe 88x48 cm. ebatlarında olup iki sıra beş satır olarak düzenlenmiştir. En altta 5 cm. derinliğindeki küçük nişin içerisi yekpare olarak 80x78 cm. ölçülerindeki ayna taşı ile kaplıdır (Fotoğraf 123). Yapının önünde niş boyunca uzanan mermer yalak yer alır. Günümüzde yol kotunun altında kalmış olan yalak, çeşme nişinden 60 cm. çıkıntı yapmaktadır. Yalağın iki yanında yine yol kotunun altında kalmış olan sekiler bulunmaktadır.

Çeşmenin gerisinde uzanan haznenin güney cephesinde yan yana üç mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşlarının ortalarında birer lüle barındırdığı anlaşılmakta fakat

günümüzde üzerileri harç ile kapatılmış durumdadır (Fotoğraf 124). Ayrıca haznenin doğu cephesinde 50 cm. derinliğe sahip kontrol penceresi yer almaktadır.

Süsleme: Yapının ön cephesindeki kareye yakın dikdörtgen formdaki ayna taşının ortasında çarkıfelek motifi yer almaktadır. Çeşme lülesi bu çarkıfeleğin göbeğine oturmuştur. Bunu dört köşesinde bitkisel rozetler bulunan baklava dilimi motifi kuşatmaktadır. Ayna taşının en altında ise geçirmiş olduğu deformasyonlar sonucu ne olduğu anlaşılamayan bitkisel bezemeler görülmektedir. Bunların dışında çeşme ön cephesinin tepe noktasını oluşturan sivri kemer düzenlemesi, sütun şeklindeki ayakları, yarım daire kermer formlu çeşme nişi ve bunu çevreleyen iç bükey kavisli dikdörtgen silme yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Yapının üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Hazret-i Yakub Paşa menba-ı ...

Buldu sükkân-ı Kuyucak ab-ı lütfundan safa

2. akdıkça suyu

Sebil-i adilane olmaz mı alem mübtela

3. Suyla hasretle ahali çekdi cah-ı ızdırab

Oldu cari ... ey ab-ı ruy-ı vüzera

4. Mahz-ı hayr etmiş cihanda zatını onın Allah

Çeşmesar-ı devleti ta haşre dek bulsun beka

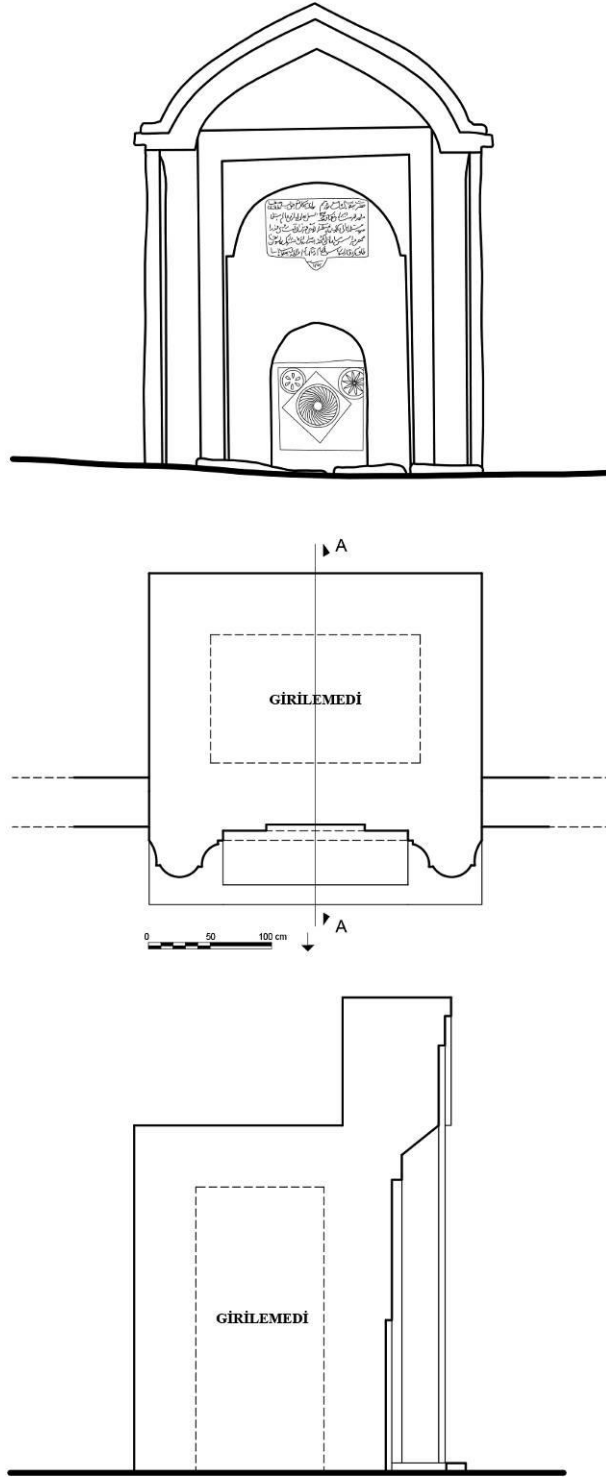
5. Tak-ı gerdüne yazılsun hurşid-i tarih-i tam

Bu hayat asa-yı icra eyledi Yakub Paşa

Sene 1252

Kitabeye göre çeşme, Yakup Paşa²¹⁷ tarafından H. 1252 / M. 1836-1837 yılında yaptırılmıştır.

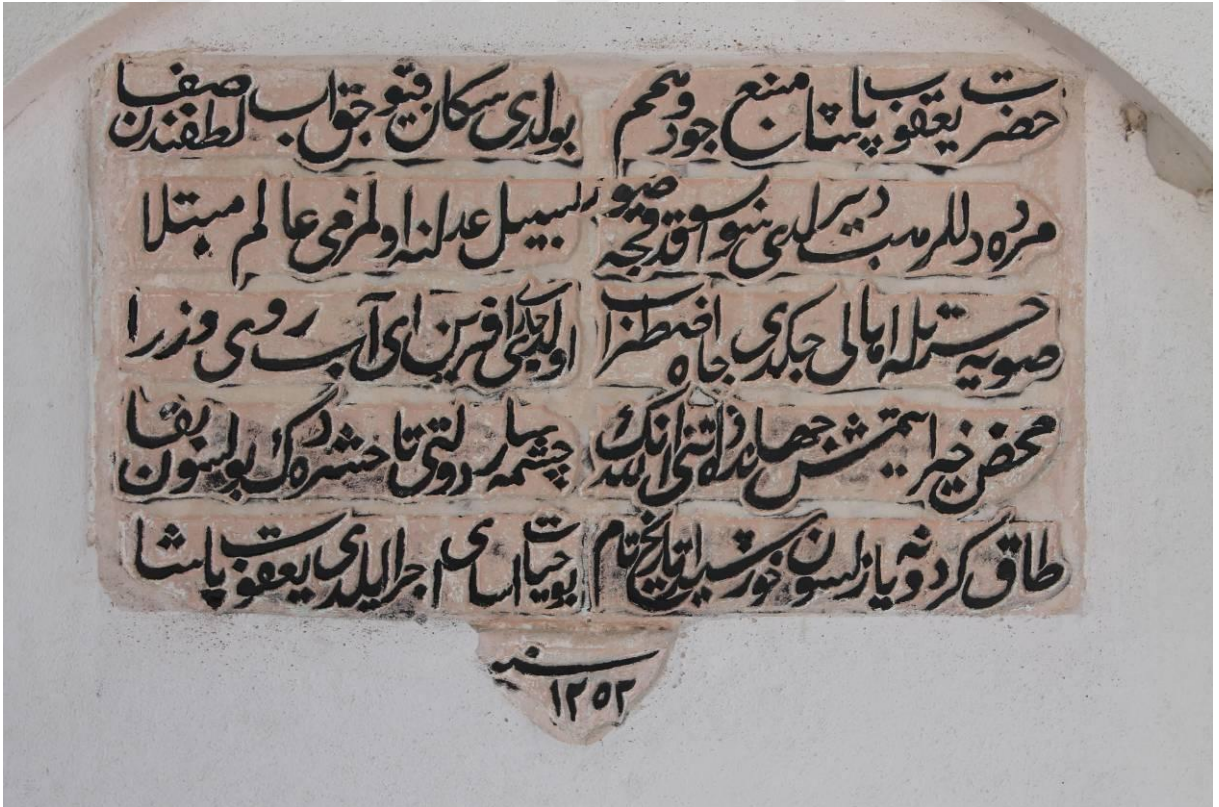
²¹⁷ Karaosmanoğulları ailesine mensup olan Yakup Paşa H. 1249 / M. 1833-1834 ile H. 1253 / M. 1837-1838 yılları arasında Aydın Vali'liği yapmıştır. Yakup Paşa hakkında detaylı bilgi için bkz., Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, a.g.e., ss. 140, 201-202.

Çizim 49: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 121: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Genel Görünüm.

Fotoğraf 122: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Kitabe.

Fotoğraf 123: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Ayna Taşı.

Fotoğraf 124: Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) Avlu İçerisindeki Haznesi ve Ayna Taşları.

3.8.2. Katalog No 46

Eser	: Mescit Sokak Çeşmesi
Çizim No	: 50
Fotoğraf No	: 125-126
İnceleme Tarihi	: 22.07.2017
Yeri	: Kuyucak İlçesi, Mescit Sokak
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Yakup Paşa
Yapım Tarihi	: H. 1252 / M. 1836-1837

Mimari: Mescit sokakta yer alan çeşmenin arka cephesi bir konuta yaslanmaktadır. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığını anlayamadığımız çeşme tek cepheli dikdörtgen prizmal bir kütle olarak 220 cm. genişliğe, 170 cm. derinliğe ve 300 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 50, Fotoğraf 125).

Günümüzde tamamen sıvalı ve badanalı durumda olan çeşmenin inşa malzemesi bilinmemektedir.

Çeşmenin kuzeye bakan cephesinde 95 cm. genişlik ve 16 cm. derinliğe sahip yarım daire kemer formulu çeşme nişine yer verilmiştir. Bunu 12 cm. genişliğindeki ince bir silme dikdörtgen çerçeve içerisine almaktadır. Çeşme nişinin ortasında ayna taşı ve lülesinin izleri mevcut olmakla birlikte niteliği tam olarak anlaşılamamaktadır. Yapının önünde niş genişliğince uzanan ve yapıdan 45 cm. çıkıntı yapan taş yalak bulunmaktadır. Yalağın iki yanında 60 cm. genişliğinde sekiler yer alır.

Çeşme nişinin üzerinde köşeleri iç bükey kavisli şekilde dizayn edilmiş yatay dikdörtgen formdaki çerçevenin ortasında 30 cm. genişlik ve yüksekliğe sahip kare mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf126). Kitabe üç satır olarak düzenlenmiş olup en üstte tarih ibaresi yer almaktadır.

Süsleme: Oldukça yalın bir görünüme sahip yapının yakın zamanda biçimsel ve dokusal özellikleriyle örtüşmeyen tamiratlara maruz kaldığı anlaşılmakta olup herhangi bir süs unsuru ihtiva etmemektedir.

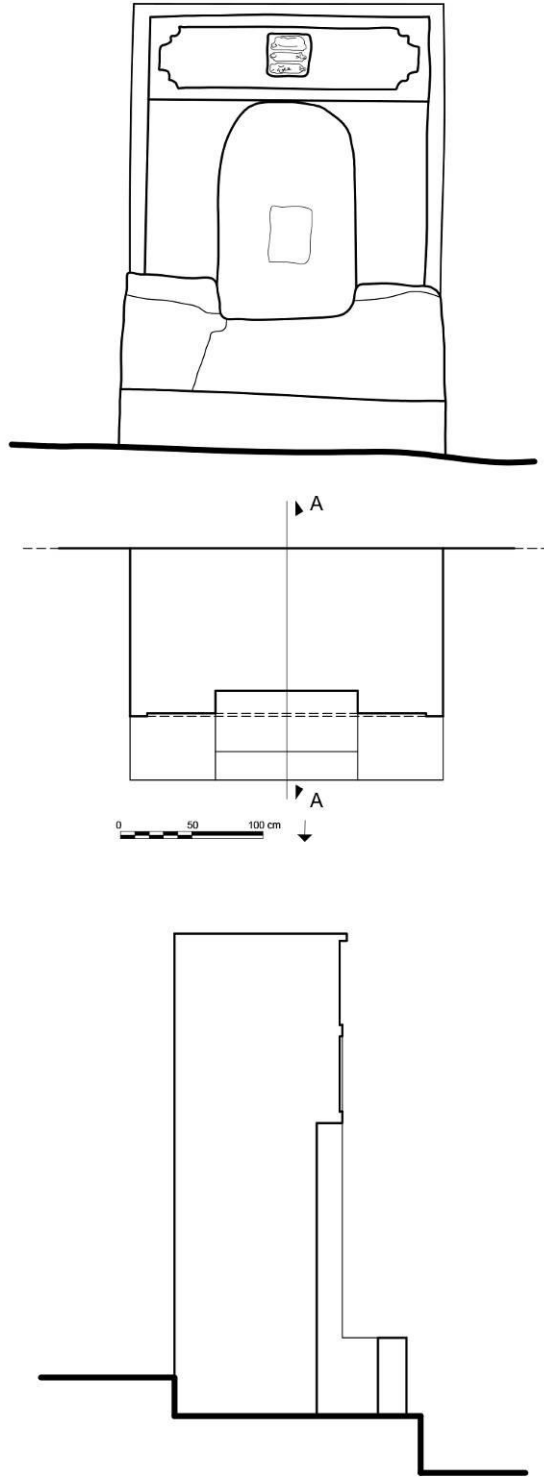
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sene 1252 maşallahu teali
 2. Sahib-ül hayrat ve-l hasenat
 - 3..... Yakup Paşa
- H. 1252

Kitabeye göre çeşme, Yakup Paşa tarafından H. 1252 / M. 1836-1837 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 50: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 125: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Genel Görünüm.

Fotoğraf 126: Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) Kitabe.

3.8.3. Katalog No 47

Eser	: Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 51
Fotoğraf No	: 127
İnceleme Tarihi	: 24.06.2017
Yeri	: Kuyucak İlçesi, Cumhuriyet Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Yakup Paşa
Yapım Tarihi	: H. 1252 / M. 1836-1837

Mimari: Çeşme, Serçe Sokak'ta yol kenarında yer almaktadır. Günümüzde bir konut duvarına yaslanan yapının yarısı yolun yükseltilmesi sonucu yol kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin yakın zamanlarda yapısal ve dokusal özellikleriyle örtüşmeyen onarımlara maruz kaldığı ve orjinal durumunu kaybettiği anlaşılmaktadır. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığını anlayamadığımız çeşme 180 cm. genişliğe sahiptir (Çizim 51, Fotoğraf 127).

Yapının üzerindeki niteliksiz sıva ve boyalardan dolayı inşa malzemesi anlaşılamamaktadır. Kuzeye bakan cephede 70 cm. genişlik ve 5 cm. derinlikteki yarım daire kemer formu çeşme nişine yer verilmiştir. Yapının tescil edilmesine ilişkin 02.12.2011 yılına ait rapordaki fotoğrafta nişin kemer altında bir kitabe görülmektedir²¹⁸. Ancak kitabe günümüzde mevcut değildir.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

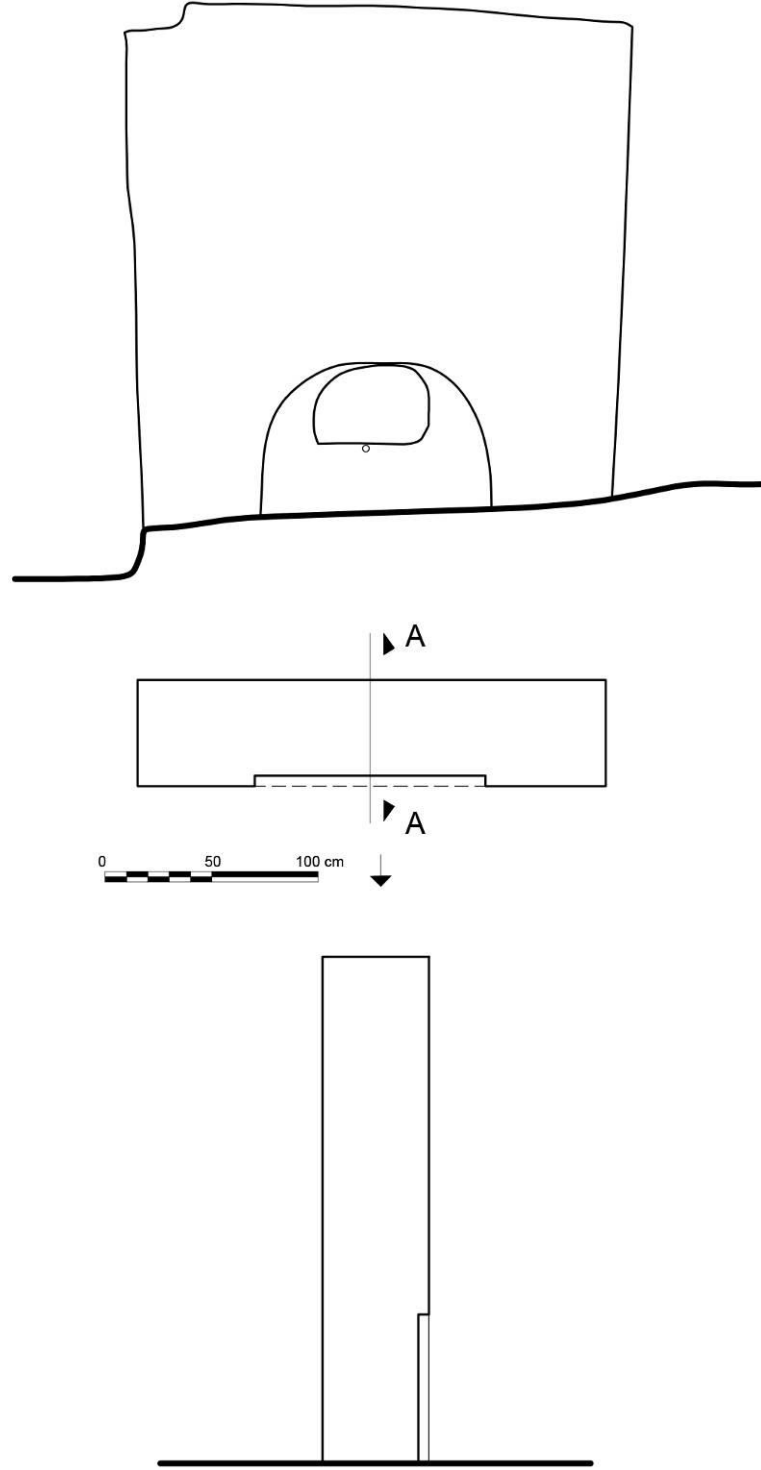
Tarihlendirme: Günümüzde çeşmenin kitabesi mevcut değildir. Ancak çeşmenin tesciline ilişkin 02.12.2011 yılında hazırlanan Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri Raporu'na göre çeşme H. 1252 / M. 1836-1837 yılında yaptırılmıştır²¹⁹. Çeşmeyi kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Ancak ilçedeki Aydınoğlu Çeşmesi (Katalog No 45),

²¹⁸ Tescil kararı için bkz., AKVKBK Arşivi, Dosya No: 09.07/36, Karar Tarihi ve No: 11.05.2012-645.

²¹⁹ Raporda iki satırlık Osmanlıca kitabenin varlığından ve kitabenin son satırında H. 1252 tarihi yazıldığından bahsetmektedir. Bkz., Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, AKVKBK Arşivi, Dosya No: 09.07.36, Karar Tarihi: 11.05.2012-645

Mescit Sokak eşmesi (Katalog No 46) ve Kurtuluş Mahallesi eşmesi (Katalog No 48) ile aynı tarihe sahip olması bu çeşmelerin banisi olan Yakup Paşa'yı akla getirmektedir. Söz konusu eşme de diğer çeşmeler gibi Yakup Paşa tarafından yaptırılmış olmalıdır.

Çizim 51: Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 127: Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) Genel Görünüm.

3.8.4. Katalog No 48

Eser	: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi
Çizim No	: 52
Fotoğraf No	: 128-131
İnceleme Tarihi	: 12.08.2017
Yeri	: Kuyucak İlçesi, Kurtuluş Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Yakup Paşa
Yapım Tarihi	: H. 1252 / M. 1836-1837

Mimari: Çeşme, Kurtuluş Mahallesi'nde Üzüm ve Dibek sokakların kesiştiği noktada yer alır. Arka cephesinin bir kısmı konut bahçesinin içerisinde kalmıştır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 220 cm. genişliğe, 250 cm. derinliğe ve 270 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 52, Fotoğraf 128).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Moloz taş ve tuğla yapının tüm cephelerinde beraber kullanılırken çeşme kemerinde yalnızca tuğla malzemeye yer verilmiştir.

Çeşmenin dikdörtgen formdaki güney cephesinde 10 cm. derinlikte ve 140 cm. genişlikteki yarım daire kemer formlu çeşme nişi yer almaktadır. Çeşme nişinin ortasında tek lüleli 38 cm. genişliğinde ve 54 cm. yüksekliğindeki ayna taşı bulunur. Bunun hemen üzerinde 20x20 cm. ölçülerindeki kare formlu bardaklık yer alır (Fotoğraf 129). En üstte yarım daire kemer formu içerisinde 29 cm. genişliğe ve 27 cm. yüksekliğe sahip üç satırlık mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 130). Çeşmenin yalağı günümüzde mevcut değildir. Ancak kalan izlerden niş genişliğince uzadığı ve cepheye 40 cm. çıkıntı yaptığı anlaşılmaktadır. Yalağın yanlarında 40 cm. genişlik ve derinlik veren sekiler mevcuttur. Çeşme üstte yassı dikdörtgen formdaki taşlarla oluşturulan saçakla sonlandırılmıştır.

Çeşmenin doğu cephesinde 18 cm. eninde ve 40 cm. boyundaki hazne kontrol penceresi yer almaktadır. Pencerenin hemen altında yere kadar uzayan ve hazneye suyu taşıyan künk sistemi görülebilmektedir (Fotoğraf 131).

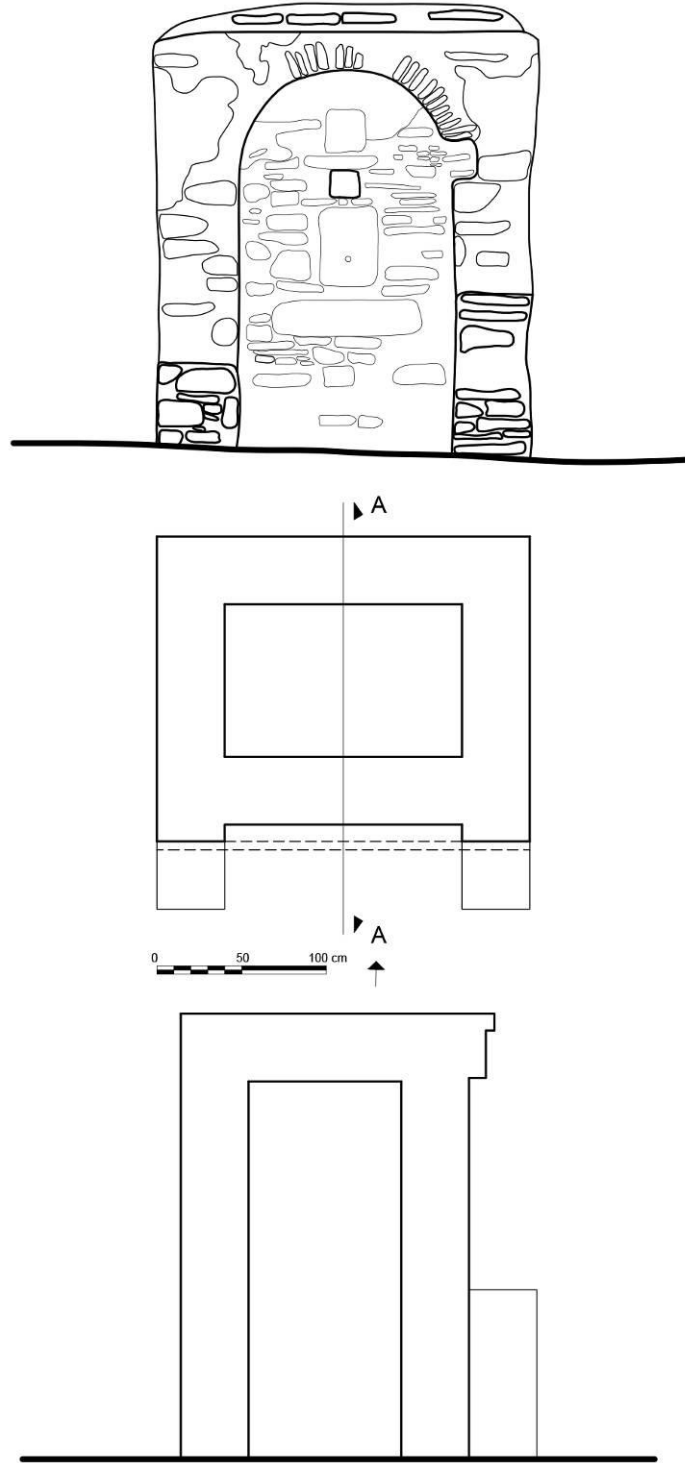
Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmenin ön cephesine hareket kazandıran yarım daire kemer formulu nişi dışında herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Bab-ı Esma
2. Sahib-i İktidar
3. Hazret Yakub Paşa

Üzerinde tarih bulunmayan kitabeye göre çeşme, Yakup Paşa tarafından yaptırılmıştır. İlçedeki diğer Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) ve Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) de Yakup Paşa tarafından yaptırılmış olup H. 1252 / M. 1836-1837 yılına tarihlenmektedir. Dolayısıyla ortak baniye sahip olan bu çeşme de aynı tarihte yapılmış olmalıdır.

Çizim 52: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 128: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Genel Görünüm.

Fotoğraf 129: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Ayna Taşı ve Bardaklık.

Fotoğraf 130: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Kitabı.

Fotoğraf 131: Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) Hazne Kontrol Penceresi.

3.9. Merkez (Efeler) İlçesi

3.9.1. Katalog No 49

Eser	: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi
Çizim No	: 53-54
Fotoğraf No	: 132-135
İnceleme Tarihi	: 19.10.2018
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Hasanefendi Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Afife Hanım
Yapım Tarihi	: H. 1167 / M. 1753-1754

Mimari: Çeşme, Hasanefendi Mahallesi'nde 1904 ve 1908 numaralı sokakların kesişme noktasında yer almaktadır. Yanındaki sebil ve sıbyan mektebi ile bitişik vaziyettedir²²⁰. Hazneli ve tek cepheli çeşme 245 cm. genişliğinde ve 290 cm. yüksekliğindedir (Çizim 53-54, Fotoğraf 132). Üzerinde sıbyan mektebi yer alan haznesi ise içten beşik tonozla örtülü olup 136x90 cm. ölçülerindedir.

Çeşme tamamen tuğla ile inşa edilmiş olup kullanılan tuğlalar 15x20x4 cm. ölçülerindedir.

Yapının batıya bakan ön cephesinde dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan yarım daire kemerli çeşme nişine yer verilmiştir. Nişi kuşatan dış çerçevenin iki yan kısımları şevli, üst kısımları ise kademeli saçak şeklindedir (Fotoğraf 133). Yarım daire kemer nişinin alt tarafında 65 cm. genişliğinde ve 96 cm. yüksekliğe sahip tek lüleli mermer ayna taşı bulunur (Fotoğraf 134). Ayna taşının hemen üzerinde, yarım daire kemer formunun içerisinde her biri ayrı kartuşlar içerisine alınmış yan yana ikişer sıra halinde dört satırlık, 70 cm. genişliğe ve 46 cm. yüksekliğe sahip mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 135). Çeşmenin önündeki mermer yalağın sonradan yenilendiği anlaşılmaktadır.

²²⁰ Çeşmeye bitişik vaziyetteki sebil ve sıbyan mektebi çeşmenin inşasından daha sonraki bir tarihte yaptırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz., Muzaffer Yılmaz, 2016b, a.g.m., ss. 1-12.

Süsleme: Çeşmenin ayna taşının üzerinde kabartma tekniği ile bir kaş kemer içerisinde iki adet servi ağacı motifi işlidir.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²²¹:

1. Çeşme-i abı hayat dünyada derler bi misl

Reşk eder sena seza cennette ana selsebil

2. Payine müştak olup şat fırat çağlar akar

Yüz sürer dergahı hakka daima derya-yı nil

3. Tarihi fevti ile binbir iş-bu hayrın sahibi

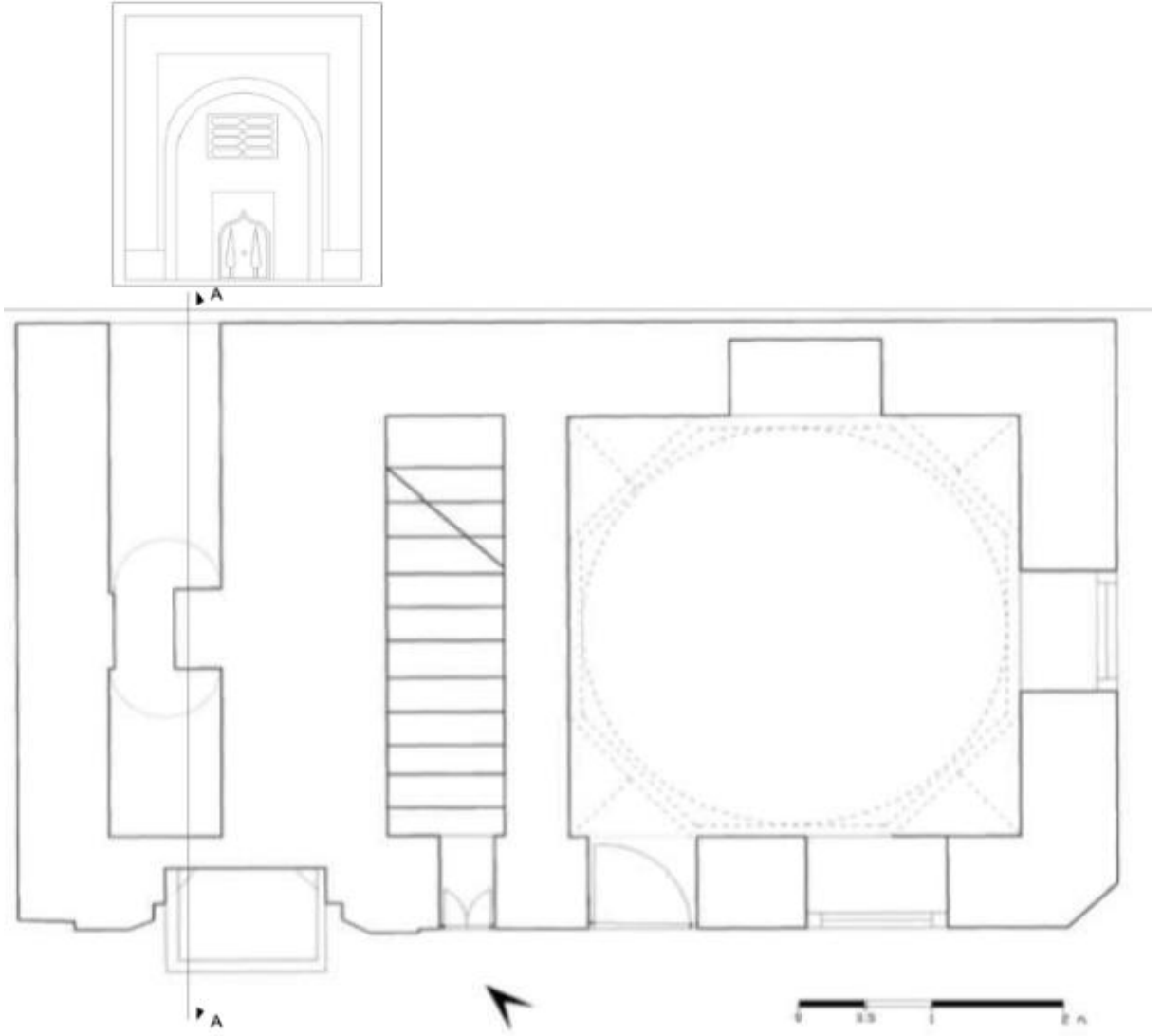
Bin yüz yetmiş altı yedide hanım afife öyle bil

4. Fi seneti elf ve mieti

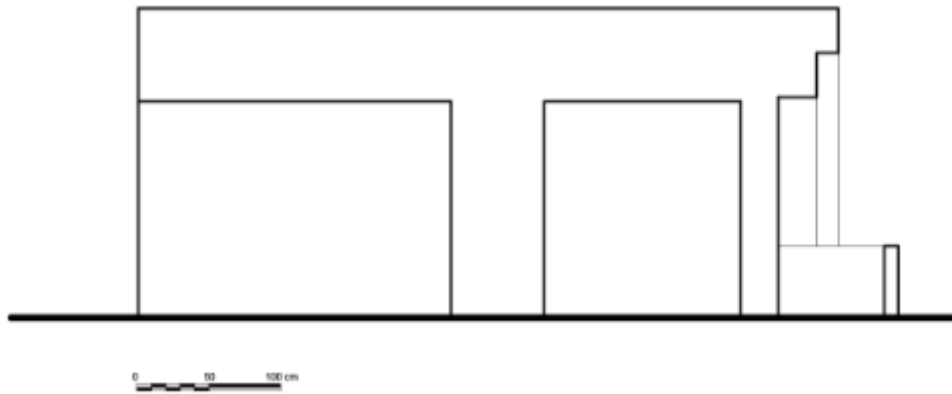
Ve seba sittin 1167

Kitabeye göre çeşme Afife Hanım tarafından H. 1167 / M. 1753-1754 yılında yaptırılmıştır.

²²¹ Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 51; İlker Gümüş, a.g.t., s. 101-102.

Çizim 53: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 54: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 132: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Genel Görünüm.

Fotoğraf 133: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Ön Cephe.

Fotoğraf 134: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Ayna Taşı.

Fotoğraf 135: Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) Kitabe.

3.9.2. Katalog No 50

Eser	: Atike Hanım Çeşmesi
Çizim No	: 55-56
Fotoğraf No	: 136-139
İnceleme Tarihi	: 22.10.2018
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Pınarbaşı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Atike Hanım
Yapım Tarihi	: H. 1187 / M. 1773-1774

Mimari: Çeşme, Pınarbaşı Mahallesi'nde Sakarya Caddesi üzerinde yer almaktadır. Yanındaki sebille²²² bitişik vaziyette inşa edilen yapı 330 cm. genişliğinde ve 350 cm. yüksekliğinde olup kare bir plan şemasına sahiptir (Çizim 55-56, Fotoğraf 136).

Yanındaki sebille birlikte 2015 yılında restore edilen çeşmenin günümüzde tüm yüzeyi sıvalı ve boyalı durumda olup eski fotoğraflarından tuğla ile inşa edildiği anlaşılmaktadır (Fotoğraf 137).

Yapının batıya bakan ön cephesinde sivri kemerli çeşme nişi ve bunu çevreleyen dikdörtgen formdaki iç bükey kavisli silme yer alır. Üstten düz bir saçakla sonlanan çeşmeyi iki yanda saçak seviyesine kadar yükselen sütunceler sınırlandırmaktadır. Sivri kemerli nişin alt kısmında 33 cm. genişliğinde ve 42 cm. yüksekliğindeki tek lüleli mermer ayna taşı bulunmaktadır (Fotoğraf 138). Ayna taşının üzerinde dilimli sivri kemer formunda 16 cm. genişlikteki bardaklık yer alır. Çeşme nişinin sivri kemer formu üzerinde alınlık kısmında günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe yer alır²²³. Çeşmenin önünde orijinal olmadığı anlaşılan mermer yalak yer alır. Üzeri düz damla örtülü olan yapının kuzeybatı köşesinde minyatür minare bulunmaktadır (Fotoğraf 139).

Süsleme: Günümüzde tüm yüzeyi sıva ve badanalı olan yapının ayna taşı üzerinde iki çarkıfelek ve iki palmet motifi yer almaktadır. Ayrıca sivri kemerli çeşme nişi, köşe

²²² Çeşmeye bitişik vaziyetteki sebille ilgili detaylı bilgi için bkz., Muzaffer Yılmaz, a.g.t., ss. 48-50.

²²³ Çeşmenin üzerindeki günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe 2015 yılındaki restorasyon sırasında eklenmiş olmalıdır. İlker Gümüş, a.g.t., s. 105.

sütunceleri ve damındaki minyatür minarenin çeşmeye dekoratif özellikler kattığı söylenebilir.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe yer almaktadır. Kitabe şu şekildedir:

Besmele-i Şerif ile iç me'al

Ref-i ateş ile sefa ile

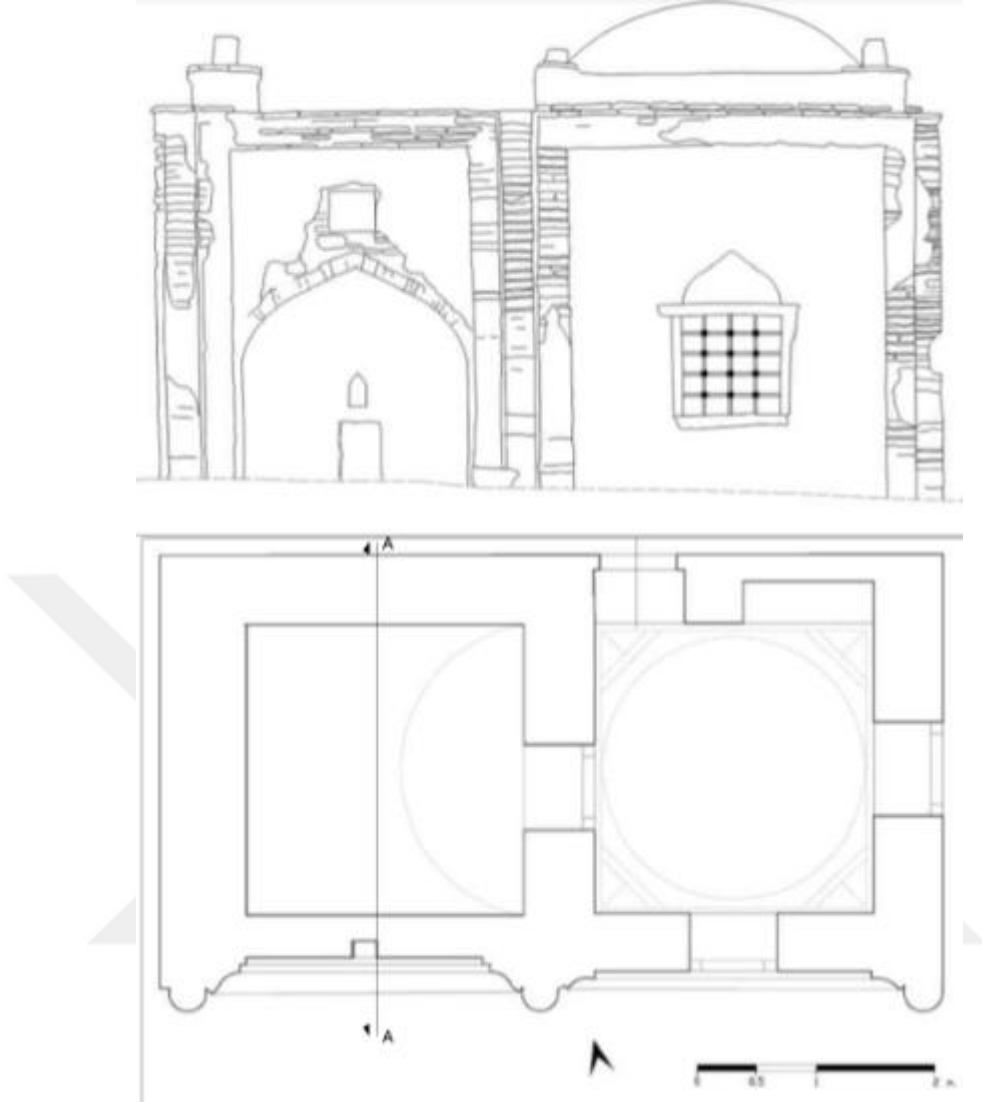
Sahin Seyyid Abdullah Paşa

Kerimesi Atike Hanıma

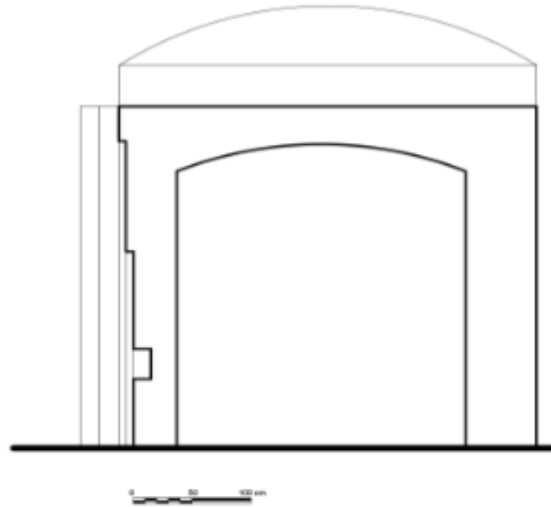
Hayr ile du'a eyle

1187 (M.1773)

Kitabeye göre çeşme Atike Hanım tarafından H. 1187 / M. 1773-1774 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 55: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz 'dan).

Çizim 56: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 136: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Genel Görünüm.

Fotoğraf 137: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Restorasyon Öncesi Genel Görünüm (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 138: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Ayna Taşı.

Fotoğraf 139: Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) Minyatür Minare.

3.9.3. Katalog No 51

Eser	: Abdulaziz Efendi eşmesi
Çizim No	: 57-58
Fotoğraf No	: 140-145
İnceleme Tarihi	: 19.11.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Köprölü Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Abdülaziz Efendi
Yapım Tarihi	: H. 1197 / M. 1782-1783

Mimari: Çeşme, Köprölü Mahallesi Çankaya Caddesi üzerinde Cihanoğlu Camii'nin güneyinde yer almaktadır. Yanındaki sebille birlikte inşa edilen çeşme 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir²²⁴(Fotoğraf 140). Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 260 cm. genişliğinde ve 465 cm. yüksekliğindedir (Çizim 57-58, Fotoğraf 141). Çeşmenin yanındaki sebinin batı duvarına açılan bir kapıdan hazne kısmına geçilebilmektedir. 180x160 cm. ölçülerindeki hazne kısmı beşik tonozla örtülüdür.

Tuğla malzeme ile inşa edilen çeşmenin güneye bakan ön cephesinde iç bükey profilli dikdörtgen çerçeve sepet kulplu kemere sahip çeşme nişini çevrelemektedir. Bunun iki yanını cephe boyunca yükselen sütunceler sınırlandırmaktadır. Sütuncelerin üzerinde dört tuğla dizisinden oluşan ve yukarıya doğru genişleyen başlıklar yer almaktadır. Cephe en üstte başlıkların arasındaki düz silme üzerinde yer alan kademeli olarak iç içe geçmiş üç sivri kemerli alınlık ile taçlandırılmıştır.

Çeşme nişinin alt kısmında 50 cm. genişliğe ve 60 cm. yüksekliğe sahip 4 lüveli mermer ayna taşı bulunmaktadır (Fotoğraf 142). Ayna taşının üzerinde ise çeşme nişi içerisine açılmış ikinci bir sepet kulplu kemerli niş ve ortasındaki yarım daire kemerli bardaklık yer alır. En üstte 56 cm genişlikteki kare formlu mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 143). Kitabe her biri ayrı kartuş içerisine alınmış alt alta altı satır şeklinde

²²⁴ İlker Gümüş, a.g.t., s. 60; Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 45.

düzenlenmiştir. Çeşmenin önünde niş genişliğince konumlandırılmış ve cepheden 45 cm. çıkıntı yapan taş yalak yer almaktadır. Yalağı yanlarda sekiler sınırlamaktadır.

Süsleme: Çeşmenin mermer ayna taşı üzerinde yarım daire kemer formu içerisinde gül motifine benzer bitkisel bezeme işlenmiştir. Bu motifi dışta dikdörtgen formdaki silme içerisinde bulunan yaprak motifleri çevrelemektedir. Bunların dışında tuğla malzeme ile inşa edilmiş çeşmenin köşe sütunceleri, iç bükey kavisli silmeleri, sepet kulpu formundaki çeşme nişi ve en üstte iç içe dizayn edilmiş sivri kemerli alınlık kısmı çeşmeye dekoratif özellikler katmaktadır (Fotoğraf 144-145).

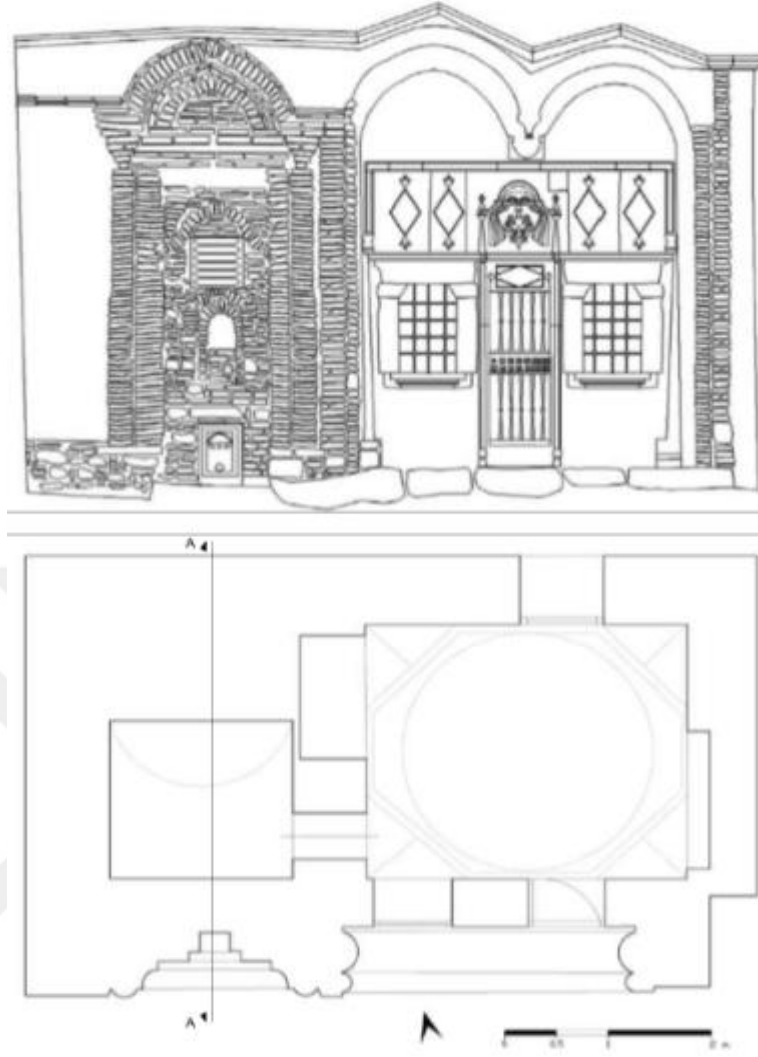
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu²²⁵:

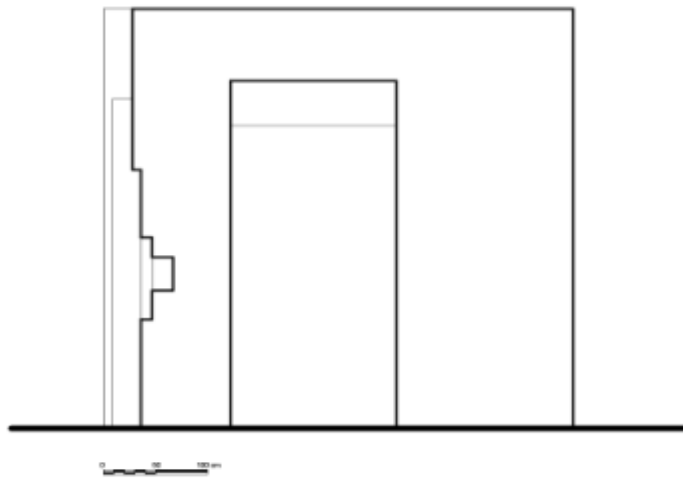
1. Meramı Sahibü'l-hayr ve'l hasenat
2. İnnel Hasenat yüzzehhibine's-seyyi'at
3. Bina itdi bu sebili rıza en lillah
4. Dergahında kabul ide ta'ala Allah
5. Cihanzade el-hac Abdul-'aziz
6. Aleyhi Rahmetullah el-mülkül-aziz
7. Sene 1197

Üzerindeki kitabeye göre çeşme, Abdülaziz Efendi tarafından H. 1197 / M. 1782-1783 yılında yaptırılmıştır.

²²⁵ Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 45.

Çizim 57: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 58: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 52) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 140: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Yanındaki Sebille Birlikte Genel Görünüm.

Fotoğraf 141: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Genel Görünüm Güney Cephe.

Fotoğraf 142: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Ayna Taşı.

Fotoğraf 143: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Kitabe.

Fotoğraf 144: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Köşe Sütuncesi.

Fotoğraf 145: Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) Sivri Kemerli Alınlık.

3.9.4. Katalog No 52

Eser	: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi
Çizim No	: 59-60
Fotoğraf No	: 146-149
İnceleme Tarihi	: 27.08.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Mustafa Ağa
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Gümrükönü Mahallesi'nde eski ismi Hasırpazarı-Ahi Evran sokağı olan şimdiki 1623 nolu sokaktaki Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı içerisinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir görüntüdeki yapı 235 cm. genişliğinde ve 345 cm. yüksekliğindedir (Çizim 59-60). Çeşmenin kuzey yönündeki arka cephesinde yer alan haznesi içten beşik tonozla örtülü olup 160x140 cm. ölçülerindedir. 2013 yılına kadar harap haldeki yapı bu tarihten sonra hanla birlikte Aydın Büyükşehir Belediyesi, Aydın Valiliği ve Aydın Ticaret Odası destekleriyle 2015 yılına kadar onarım görmüştür²²⁶(Fotoğraf 146-147).

Yapıda inşa malzemesi olarak tuğla ve moloz taş malzeme kullanılmıştır. Ön cephede ağırlıklı olarak tuğla malzeme kullanılırken diğer kısımlarda taş da yer verilmiştir. Kullanılan tuğla boyutları 17x28x4 cm. ölçülerindedir.

Yapının güneye bakan ön cephesinde sivri kemerli çeşme nişini dikdörtgen formdaki iç bükey kavisli silme çevrelemektedir. En dıştaki yine dikdörtgen formdaki düz silme ise tüm cepheyi içine alacak şekilde kuşatmaktadır (Fotoğraf 148). En üstte iki kademeli tuğla saçak yapıyı sonlandırmaktadır. Çeşme nişinin alt kısmındaki 37 cm. genişliğe ve 62 cm. yüksekliğe sahip ayna taşı günümüzde bir niş şeklinde olup tek lülelidir. Ayna taşının üzerinde 29 cm. genişliğe ve 50 cm. yüksekliğe sahip bardaklık bulunmaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheye 60 cm. çıkıntı yapan

²²⁶ İlker Gümüş, a.g.t., s. 109.

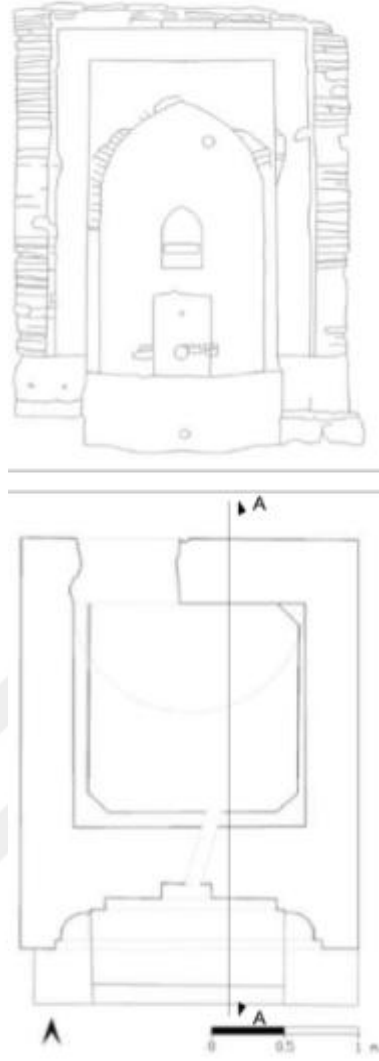
mermer yalak yer alır. Yalağı iki yanda devşirme mermer malzemeli iki seki sınırlamaktadır. Çeşmenin doğu cephesinde 90 cm. genişliğe, 80 cm. yüksekliğe ve 44 cm. derinliğe sahip hazne kontrol penceresi yer almaktadır (Fotoğraf 149).

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır. Ancak ön cephedeki sivri kemer formlu çeşme nişi ve bunu çevreleyen iç bükey kavisli silmesi yapıya hareket kazandırmaktadır.

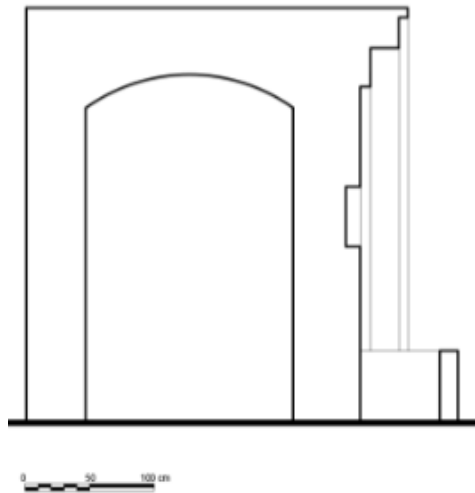
Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşme, içinde bulunduğu han²²⁷ ile birlikte 18. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

²²⁷ Hanın tarihi için bkz., İlker Gümüş, a.g.t., ss. 130-131.

Çizim 59: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 60: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 146: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Restorasyon Öncesi (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 147: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Genel Görünüm.

Fotoğraf 148: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Saçak.

Fotoğraf 149: Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) Hazne ve Kontrol Penceresi.

3.9.5. Katalog No 53

Eser	: Mustafa Ağa Çeşmesi
Çizim No	: 61-62
Fotoğraf No	: 150-153
İnceleme Tarihi	: 03.06.2018
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Kemer Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Mustafa Ağa
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Kemer Mahallesi dört yol ağzında, Turgut Özal Bulvarı ile Girne Bulvarlarının kesişme noktasında yer alır. Kare plan şemasında hazneli ve tek cepheli olarak inşa edilen çeşme 360 cm. ebatlarında ve 295 cm. yüksekliğe sahiptir. Çeşmenin içten beşik tonozla örtülü haznesi 260x235 cm. ölçülerindedir (Çizim 61-62, Fotoğraf 150).

Yapıda inşa malzemesi olarak moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla boyutları 32x30x5 cm. ölçülerindedir.

Güneye bakan ön cephede sivri kemerli bir nişe yer verilmiştir. Bunu üç yönden iç bükey kavisli silmeler şeklinde dikdörtgen bir çerçeve kuşatmaktadır. Çeşmeyi iki yanda pilastr şeklindeki kalın silmeler ile bunların üzerine binen üstteki daha ince bir silme sınırlamaktadır. Çeşme en üstte profilli bir saçakla sonlanmaktadır. Sivri kemerli çeşme nişinin ayna taşı bulunmamaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan taş yalak bulunmaktadır. Günümüzde yol kotunun altında kalmış olan yalağı yanlarda ufak tutulmuş sekiler sınırlamaktadır. Çeşme nişinin sivri kemerinin üst tarafında mermer kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 151). 63 cm. genişliğe ve 44 cm. yüksekliğe sahip kitabe dört satır olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin arka cephesi olan kuzeyinde 57 cm. genişliğe, 70 cm. yüksekliğe ve 63 cm. derinliğe sahip hazne kontrol penceresi yer almaktadır (Fotoğraf 152). Çeşmenin üzeri düz dam ile örtülüdür.

Süsleme: Çeşme kitabesinin iki yanında yer alan stilize edilmiş palmet ve yapraklardan oluşturulmuş süsleme kompozisyonları dikkat çekmektedir (Fotoğraf 153).

Aynı motif çeşme nişinin sivri kemerinin ortasında da tekrarlanmıştır. Ayrıca saçağın hemen altında stilize yaprak motiflerinin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş bordür yer almaktadır. Bordür, çeşmenin doğu, güney ve batı cephesi boyunca dolanmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır.

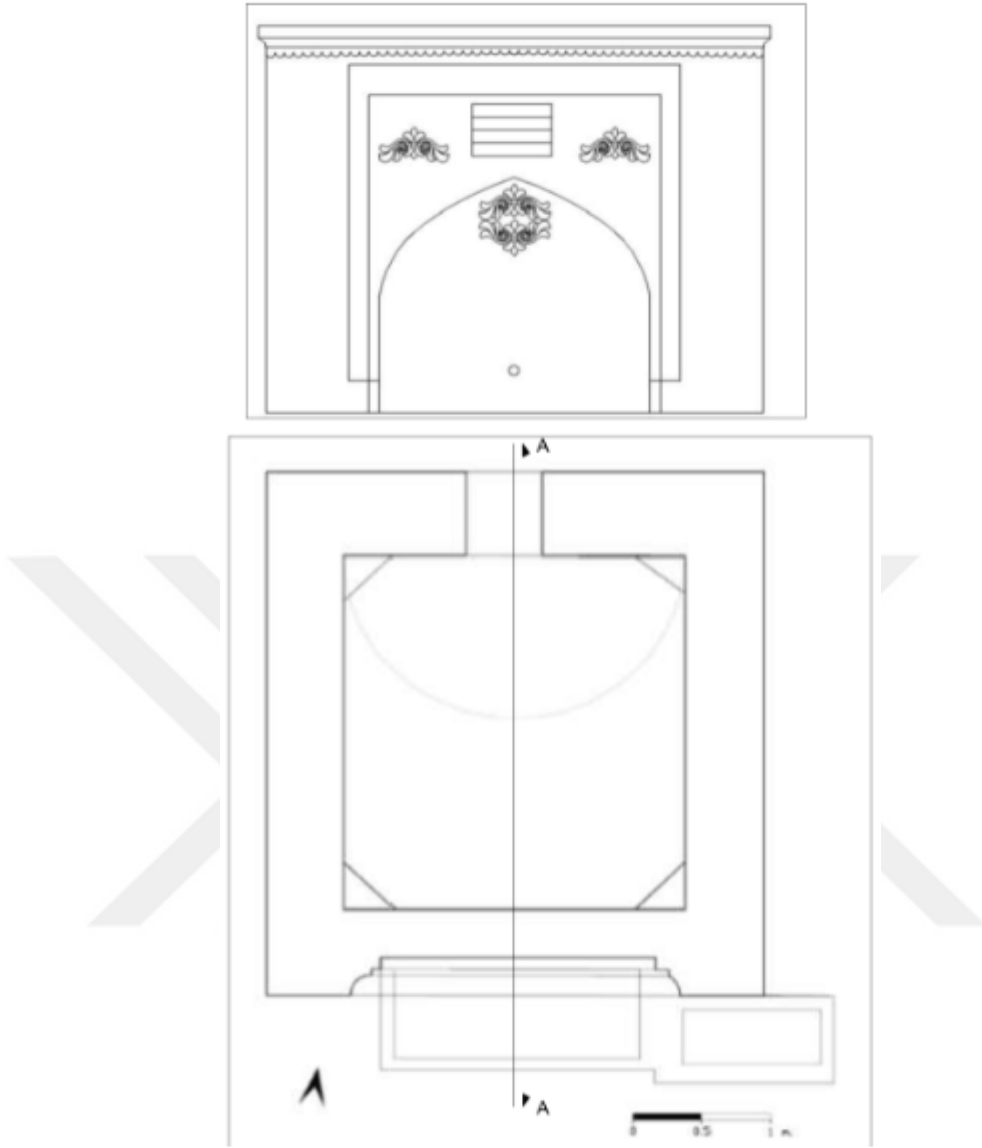
Kitabenin Transkripsiyonu²²⁸:

1. Makam-ı için çeşme-i ma-i meramı
2. Habetenlillah icad itdi iş-bu hayratı
3. Sahibü'l hasenat Cihanzade es-seyid Mehmet Bey
4. İlahi Lütfunu bula daimi sa'adatı sene 1205

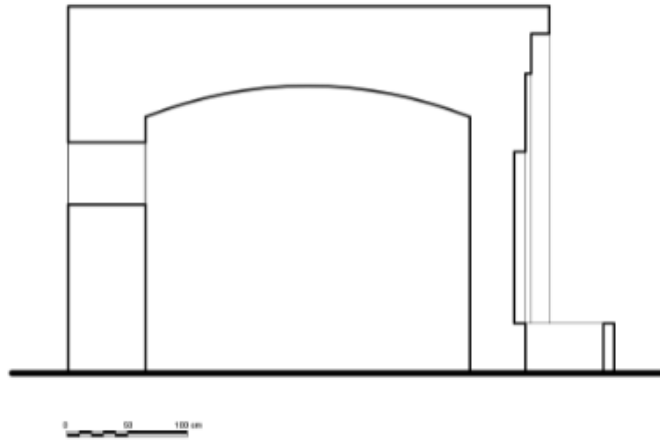
Kitabede H. 1205 / M. 1790-1791 yılı verilmektedir. Ancak vakfiye kayıtlarına göre çeşmenin bulunluğu bölgede Mehmet Bey'in babası Mustafa Ağa'nın bir grup yapısı bulunmakta ve Mehmet Bey, babasının ölümünden sonra bu yapıların onarımıyla ilgilenmektedir²²⁹. Bu bilgiler ışığında yapının üzerindeki kitabe onarım kitabesi olmalıdır. Dolayısıyla yapıyı Cihanoğlu Mustafa Ağa zamanına, yani 18. yüzyıl içerisine ancak M. 1790-1791 yılı öncesine tarihlemek gerekmektedir.

²²⁸ İlker Gümüş, a.g.t., s. 108.

²²⁹ Muzaffer Yılmaz, a.g.t., ss. 61-62.

Çizim 61: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 62: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 150: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Genel Görünüm.

Fotoğraf 151: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Kitabe.

Fotoğraf 152: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Arka Cephe.

Fotoğraf 153: Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) Cephesindeki Süsleme Motifleri.

3.9.6. Katalog No 54

Eser	: Nasuh Paşa Çeşmesi
Çizim No	: 63-65
Fotoğraf No	: 154-155
İnceleme Tarihi	: 13.07.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl başları

Mimari: Çeşme, Köprülü Mahallesi, Raif Aydoğdu sokağında yer alan Osman Ağa Medresesi avlusunda bulunmaktadır. 2010 yıllarında harap durumda olduğu görülen çeşme yakın zamanda restore edilmiştir. Kısmen yıkık olan ön cephe ile hazne tonoz örtüsü bu onarımlar sırasında yenilenmiştir (Fotoğraf 154-155). Hazneli ve çift cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 120 cm. yüksekliğe, 247 cm. genişliğe ve 210 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 63-64).

Yapıda inşa malzemesi olarak tuğla ve moloz taş kullanılmıştır. Her iki malzemede yapının tüm cephelerinde birlikte kullanılırken güney, batı ve doğu cephelerdeki kemerlerde yalnızca tuğla malzeme kullanılmıştır.

Çift cepheli çeşmenin ana cephesi olan güneyinde 15 cm. derinliğindeki yarım daire kemer formu çeşme nişine yer verilmiştir. Çeşme nişi içerisinde 27 cm. genişlik ve 60 cm. yükseklik veren tek lüleli mermer ayna taşı yer alır. Çeşme nişi kemerinin her iki yanına restorasyon sonrasında 22 cm. eninde ve 25 cm. boyunda bardaklıklara yer verilmiştir (Fotoğraf 156).

Batıda yer alan ikinci cephe düzdür (Çizim 65). Ancak cephenin üst kısmında tuğla örgülü yarım daire şeklinde bir sağır kemere yer verilmiştir. Kemer altında 24 cm. eninde ve 27 cm. boyunda bardaklık yer alır. Bardaklığın hemen altında 50 cm. yüksekliğe sahip düzgün olmayan tek lüleli mermer ayna taşı bulunmaktadır (Fotoğraf 157). Eski fotoğraflarda varlığı görülen yekpare mermer yalak günümüzde mevcut değildir.

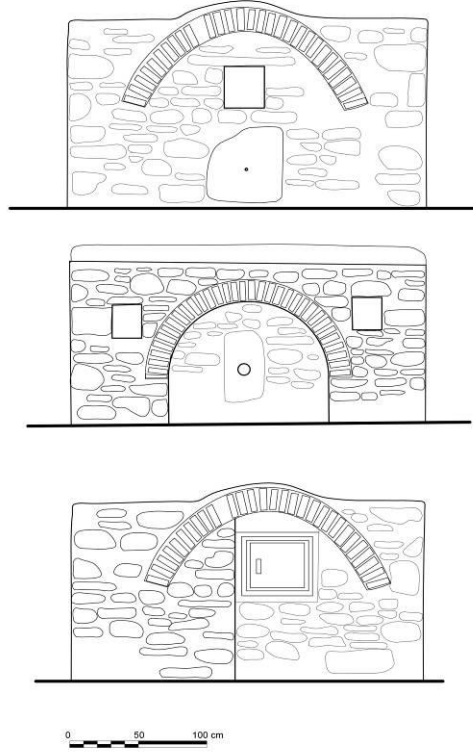
Beşik tonoz örtülü haznenin doğu cephesinde 50 cm. eninde ve 61 cm. boyunda bir kontrol penceresi bulunmaktadır. Haznenin tonoz örtüsü yakın zamandaki onarım sırasında yenilenmiş olup üstü tuğla kaplanmıştır. Haznenin kuzeyinde moloz taş örgülü su yolu bağlantısı halen mevcuttur.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

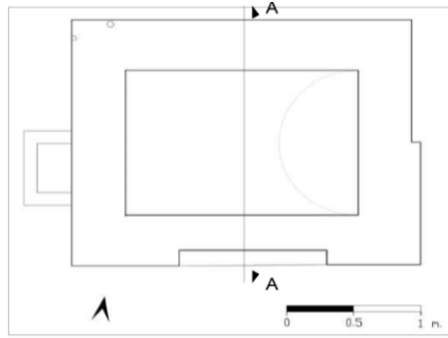
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak bağlı olduğu Nasuh Paşa Külliyesi vakfiye kayıtlarında H. 1120 / M. 1708-1709 tarihi geçmektedir²³⁰. Bu bilgidan yola çıkarak çeşmeyi 18. yüzyıl başlarına tarihlemek yerinde olacaktır.

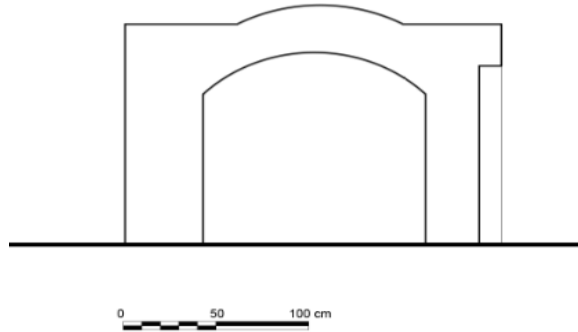
²³⁰ Emre Madran, “Nasuh Paşa Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. IX, Ankara 1971, s. 188.

Çizim 63: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Güney, Batı ve Doğu Cephe Çizimi.

Çizim 64: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 65: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 154: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Restorasyon Öncesi Genel Görünüm.

Fotoğraf 155: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Genel Görünüm.

Fotoğraf 156: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Güney Cephe.

Fotoğraf 157: Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54) Batı Cephe Sağır Kemer ve Bardaklık.

3.9.7. Katalog No 55

Eser	: Orta Mahalle Çeşmesi
Çizim No	: 66-67
Fotoğraf No	: 158-159
İnceleme Tarihi	: 02.06.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Orta Mahalle
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

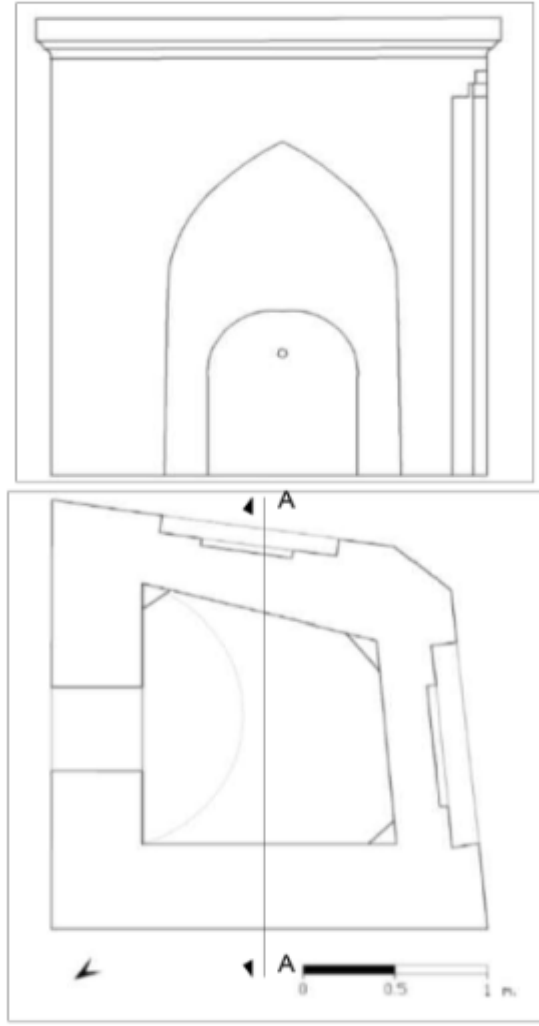
Mimari: Çeşme, Orta Mahalle’de 222 ve 224 numaralı sokakların kesişme noktasında bulunmaktadır. Hazneli ve çift cepheli olan çeşme kare plana sahiptir. Yaklaşık 190 cm. ebatlarındaki çeşme 224 cm. yüksekliğindedir (Çizim 66-67, Fotoğraf 158).

Moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen yapının çeşme nişine sahip olan batı ve güney cephesi aynı kompozisyona sahiptir. Her iki cephede sivri kemerli bir niş içerisinde basık kemerli ikinci bir nişe yer verilmiştir. Tek lüleli cephelerde ayna taşı, yalak ve seki bulunmamaktadır. İki cepheyi bağlayan güneybatı köşesi saçak seviyesine kadar dış bükey şekilde pahlanmıştır. Bu pahlı olan köşe saçak seviyesinde kademeli bir şekilde azalarak son bulmaktadır. Cephe üstte profilli bir saçakla sonlanırken diğer cepheler düz bırakılmıştır (Fotoğraf 159).

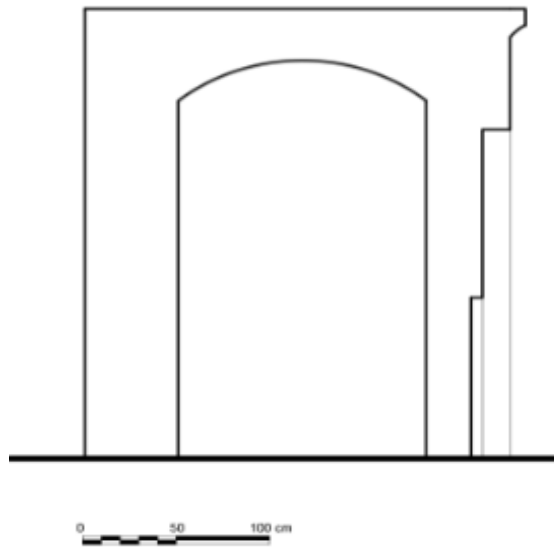
Yapının doğu cephesinde yarım daire kemer formu 50 cm. genişliğe, 67 cm. yüksekliğe ve 45 cm. derinliğe sahip hazne kontrol penceresi bulunmaktadır.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da süs unsuru bulunmayan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapı mimari özellikleri bakımından 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Çizim 66: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 67: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 158: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Genel Görünüm.

Fotoğraf 159: Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) Cephe Görünüm.

3.9.8. Katalog No 56

Eser	: Dalama Beldesi Çeşmesi
Çizim No	: 68
Fotoğraf No	: 160-161
İnceleme Tarihi	: 11.10.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Dalama Beldesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Dalama Beldesi, Türübelen ve Eski Yortuç mevkiinde kalmaktadır. Yakın zamanda kazılarak büyük bir tahribata uğradığı anlaşılan yapı yıkılmak üzere olup oldukça harap durumdadır. Çeşme kuzeydoğusunda bulunan su kemeri ile bir bütünlük arz etmektedir. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir görünümde olan yapı mevcut durumuna göre 245 cm. genişliğe, 100 cm. derinliğe ve 300 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 68, Fotoğraf 160).

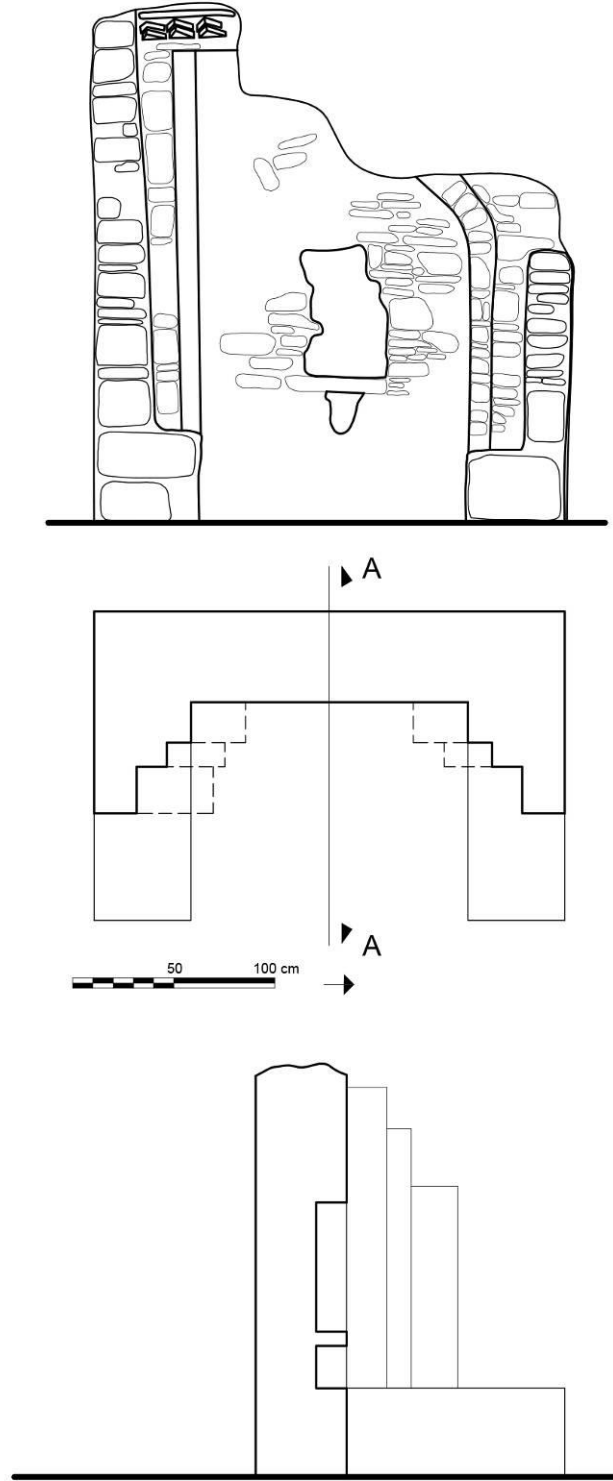
Yığma duvar tekniği ile moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen yapının kuzey üst bölümü kemer üzengi noktasından itibaren yıkılmış durumdadır. Yapının doğuya bakan ön cephesinde 20 cm. derinliğe ve 137 cm genişliğe sahip çeşme nişi yer alır. Üzerindeki kemer formu anlaşılamayan çeşme nişini 12 ve 23 cm. derinlikteki iki kademeli dikdörtgen silme çevrelemektedir. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında oluk yer alır. Oluğun hemen üstünde kitabelik olması muhtemel bir açıklık bulunmaktadır. Ancak kitabesi mevcut değildir. Çeşmenin önündeki yalak yapılan kaçak kazılarda tahrip edilmiştir. Çeşme üstte iki sıra şeklinde düzenlenmiş kirpi saçakla son bulmaktadır (Fotoğraf 161). Oldukça harap durumdaki çeşmenin etrafı bitki örtüleriyle sarılmış olup insanlar tarafından ciddi bir tahribata uğradığı görülmektedir.

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da süs unsuru bulunmayan yapının tarihlendirilmesiyle ilgili somut bilgilere sahip değiliz. Ancak kuzeydoğusunda yer alan su kemeri ile tescil edilmesine ilişkin 06.01.1984 yılında hazırlanan raporda, 18. yüzyıla tarihlenebileceğinden bahsetmektedir²³¹.

²³¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararı, Toplantı No ve Tarihi: 27-12.4.1985, Karar No ve Tarihi: 873-12.4.1985, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, No: 09.00/1.

Çizim 68: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 160: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Genel Görünüm.

Fotoğraf 161: Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56) Kirpi Saçak.

3.9.9. Katalog No 57

Eser	: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi
Çizim No	: 69-70
Fotoğraf No	: 162-165
İnceleme Tarihi	: 24.10.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Veysi Paşa Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 20. yüzyılın başları

Mimari: Çeşme, yanındaki sebille birlikte bitişik olarak Veysi Paşa Mahallesi, Hükümet Bulvarı üzerinde yer almaktadır²³². 2014 yılına kadar muhtarlık ofisi olarak kullanılmış olan yapının büyük bir restorasyon geçirdiği bilinmektedir²³³ (Fotoğraf 162-163). Hazneli ve tek cephe olarak dikdörtgen plan formundaki yapı 165 cm. genişliğe ve 335 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 69-70). Çeşmenin haznesi ise 285x247 cm. ölçülerinde olup içten beşik tonozla örtülüdür.

Yapının inşasında tuğla malzeme kullanılmıştır. Doğuya bakan ön cephe üç pilastr ile iki bölüme ayrılmıştır. Kuzey bölümde çeşme, güney bölümde ise sebil penceresi yer almaktadır. Her iki kısım üstteki üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Kuzey bölümde yer alan çeşmeyi iki yandaki köşe pilastrları ile ortadaki pilastr sınırlar (Fotoğraf 164). Üstte, pilastrlar arasında uzanan düz bir silmeye yer verilmiştir. Bu pilastrlar ve silmenin çevrelediği çeşmenin ortasında yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Yanlarda plaster şeklindeki başlıklı ayaklara binen kemer kilit taşı öne çıkarılarak belirtilmiştir. Çeşme nişinin alt tarafındaki tek lüleli mermer ayna taşı 46 cm. genişliğe ve 102 cm. yüksekliğe sahiptir. Çeşmenin önünde yer alan mermer yalak ise yapıdan 35 cm. çıkıntı yapmakta olup 110 cm. genişliğe sahiptir.

²³² Çeşmeye bitişik durumdaki sebil hakkında detaylı bilgi için bkz., Muzaffer Yılmaz, a.g.t., ss. 55-57.

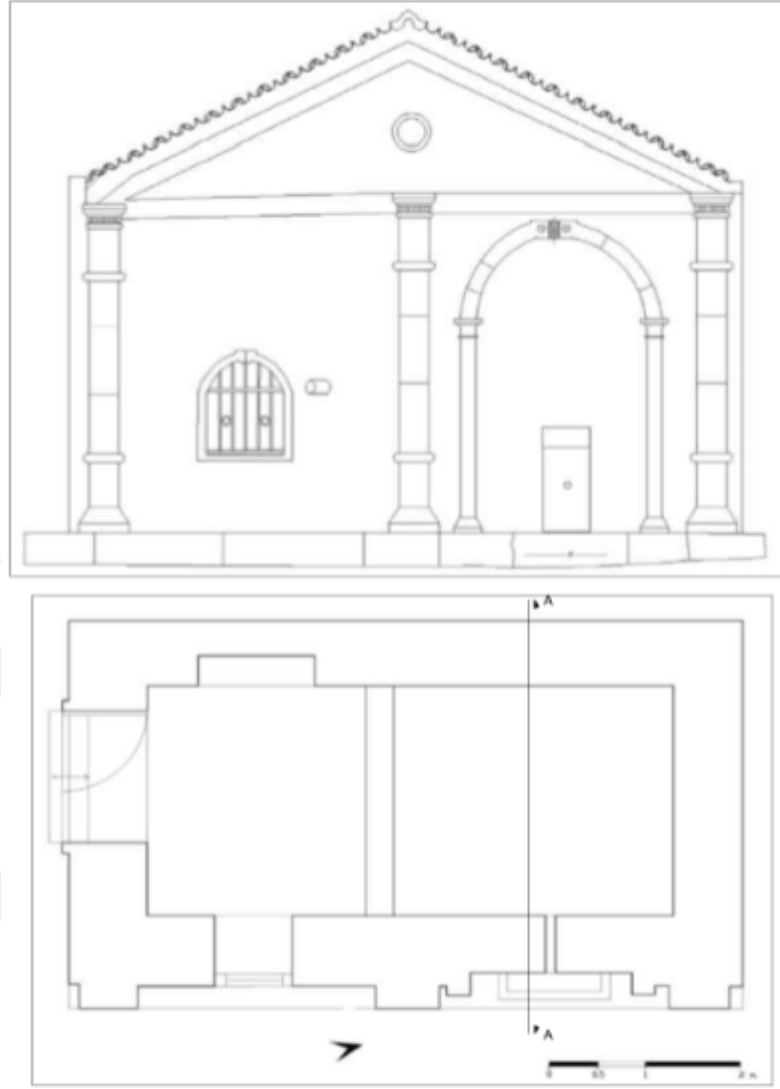
²³³ Çeşme Aydın Koruma Kurulu arşiv kayıtlarına göre büyük bir onarım geçirmiştir. Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 55; İlker Gümüş, a.g.t., s. 111.

Süsleme: Yapının yarım daire kemer formundaki kilit taşı vurgulanmış olup üzerinde stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 165). Ayrıca yapının yarım daire kemer formu ve plasterleri cepheye hareket kazandırmaktadır.

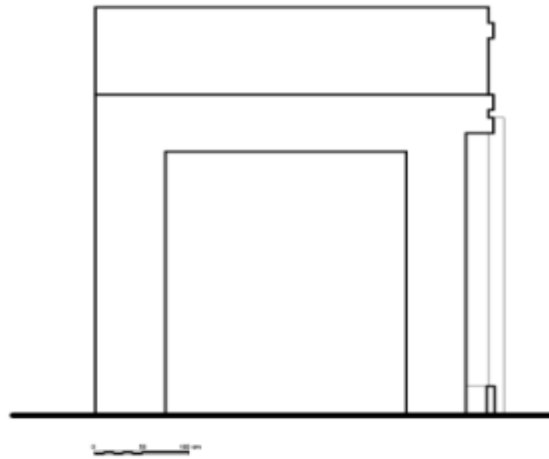
Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının 1923 yılına tarihlenen vakfiyesinde Cihanzade Abdülaziz Efendi'nin ikinci eşi Ümmühan Hanım'ın kızı Ümmügülsüm tarafından onartıldığı yazmaktadır²³⁴. Yapının cephe düzenlemesi ve malzeme kullanımına bağlı olarak ise son şeklini 20. yüzyılın başlarında almış olabileceğini söyleyebiliriz.

²³⁴ İlker Gümüş, a.g.t., s. 111.

Çizim 69: Ümmügülüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 70: Ümmügülüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 162: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Restorasyon Öncesi (Yılmaz'dan).

Fotoğraf 163: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Genel Görünüm.

Fotoğraf 164: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Çeşme Bölümü.

Fotoğraf 165: Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) Cephe Detayı.

3.9.10. Katalog No 58

Eser	: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi
Çizim No	: 71-72
Fotoğraf No	: 166-168
İnceleme Tarihi	: 9.06.2018
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Ramazan Paşa Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Ömer Muharrem Şevkatiye
Yapım Tarihi	: 1929

Mimari: Çeşme, Batı Gazi Bulvarı, Yağcılarıçi Sokağı köşesinde yer almaktadır. Hazneli ve çift cepheli olarak kareye yakın dikdörtgen bir plana sahip olan çeşme, 300 cm. genişliğinde ve 420 cm. yüksekliğindedir (Çizim 71-72, Fotoğraf 166). İçten beşik tonoz, dıştan kırma çatılı olan haznesi ise 167x157 cm. ölçülerindedir.

Çeşmenin kuzey ve doğuya bakan her iki cephesi de aynı kompozisyona sahip olup yalnızca doğu cephesindeki yalak kısmı yol kotunun yükselmesi sonucu yere oturmuş durumdadır.

Tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmenin²³⁵ doğu cephesinde 192 cm. genişliğindeki düz silmeli bir bordür ve bunun üzerinde sivri teğet kemer formlu düz silmeli bir tepelik kısmı yer almaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşme tek lülelidir. Çeşme lülesinin üzerinde tabanı üç sıra silme ile hareketlendirilmiş dilimli bardaklık bulunmaktadır. Çeşmenin önünde yerden 10 cm. yükseltilmiş yarım daire formlu 70 cm. genişliğe ve 30 cm. yüksekliğe sahip mermer yalak yer alır (Fotoğraf 167). Çeşmenin sivri teğet kemerli alınlık kısmı çinilerle kaplanmış olup ortasında günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabesi vardır (Fotoğraf 168).

Çeşmenin cepheleri türk üçgeni şeklinde işli saçakla sonlanmaktadır. Bunun üzerinde ise kırma çatının devamı şeklinde uzayan geniş saçak bulunur. Bu saçığı taşıyan konsollar cephelerdeki dekoratif taş bingilere oturmaktadır.

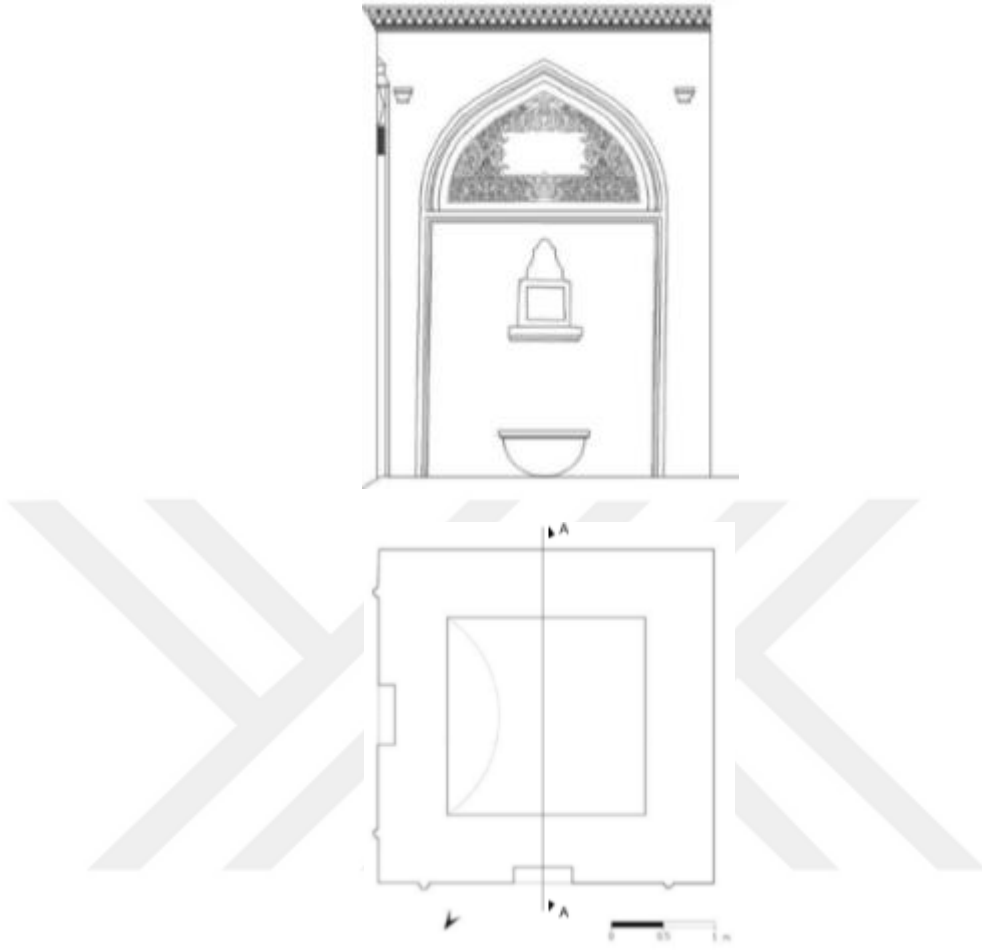
²³⁵ Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 65.

Çeşmenin kuzeydoğu köşesi pahlanmış durumda olup üzeri kum saati formundaki başlıklı bir sütunce ile hareketlilik kazandırılmıştır.

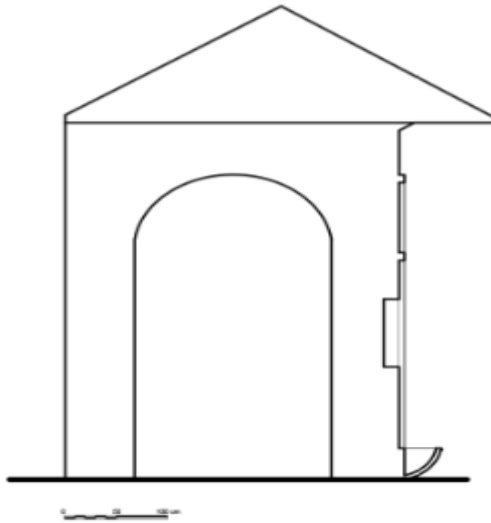
Süsleme: Çeşmenin sivri teğet kemerli alınlık kısmı lacivert, kırmızı, yeşil ve tırkuvaz renkli bitkisel bezemeli çinilerle kaplanmıştır. Ortasındaki kitabenin etrafı ise rumi ve kıvrım dallardan oluşan bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Çeşmenin saçak kısmında her iki cepheyi de kuşatan türk üçgeni motifleri yer almaktadır. Bunların dışında çeşmenin kuzeydoğu köşesindeki kum saati başlıklı sütunce yapıya dekoratif özellikler katmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Kitabede “Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi 1929” ibaresi bulunmaktadır. Kitabeden anlaşıldığı üzere çeşme Ömer Muharrem Şevkatiye tarafından 1929 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 71: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 72: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 166: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Genel Görünüm.

Fotoğraf 167: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe Detayı.

Fotoğraf 168: Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) Cephe Detayı.

3.9.11. Katalog No 59

Eser	: Ilıcabaşı Çeşmesi
Çizim No	: 73-74
Fotoğraf No	: 169-172
İnceleme Tarihi	: 23.07.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Ilıcabaşı Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 1929

Mimari: Doğu Gazi Bulvarı'nda, Ilıcabaşı Mahallesi girişinde yer alan çeşme eski yerinden 100 m. batıya taşınmıştır²³⁶. Hazneli ve tek cepheli olarak kare planda inşa edilen yapı 290 cm. ebatlarında ve 340 cm. yüksekliğindedir (Çizim 73-74, Fotoğraf 169).

Çeşmenin inşasında moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Kullanılan tuğla boyutları 30x18x5 cm. ölçülerindedir.

Dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan güneye bakan ön cephe üstte kemerli bir tepelikle sonlanmaktadır. Cephede iç bükey kavisli silmelerin kuşattığı kemerli bir nişe yer verilmiştir. Sepet kulpu şeklindeki kemer “S” kıvrımlı uzantılarla iki yana bağlanmıştır. Kemer altında stilize bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Nişin alt kısmındaki mermer ayna taşının bir bölümü ve yalak zemin kotunun yükselmesi sonucu toprak altında kalmıştır. Ayna taşının iki yanında, iç bükey silmelerin bitiş noktasında günümüzde toprağın altında kalmış olan iki seki bulunmaktadır²³⁷. Çeşmenin sepet kulpu formundaki tepeliğinin alınlık kısmında tek satırlık kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 170).

Çeşmenin gerisinde uzanan hazne dıştan eğimli bir örtüye sahiptir. Haznenin doğu cephesinde 60x80x63 cm. ölçülerinde kontrol penceresi yer almaktadır. Pencereden iç örtünün beşik tonozlu olduğu anlaşılmaktadır.

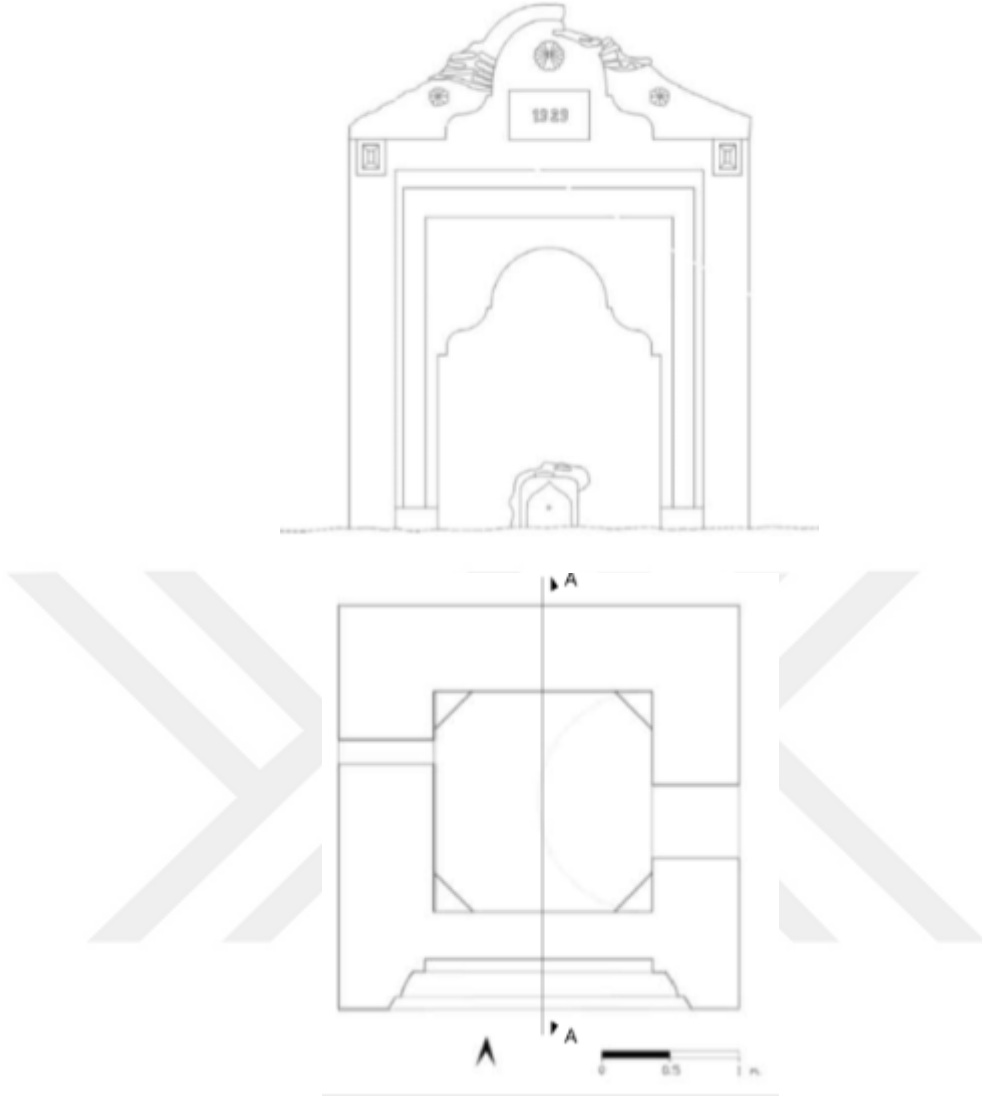
²³⁶ Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 67.

²³⁷ Çeşme yalağı ve sekileri için bkz., A.g.t., ss. 67-68.

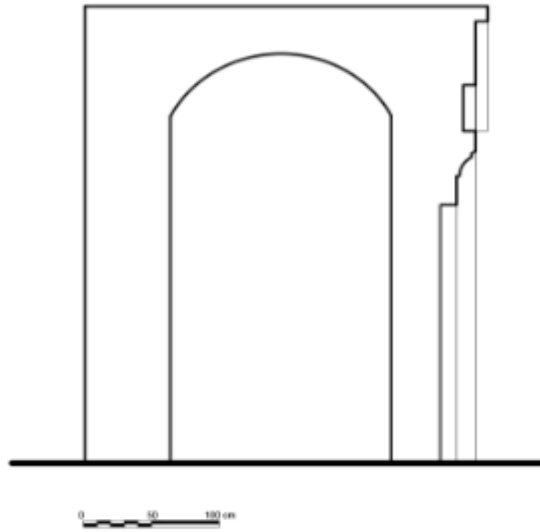
Süsleme: Çeşmenin mermer ayna taşında zemin oyma tekniğinde yapılmış sivri kemer ve servi ağacı motifleri bulunmaktadır. Çeşme nişinin sepet kulpu kemer formunun altında ise Mustafa Ağa Çeşmesi'ndeki (Katalog No 53) gibi palmet ve kıvrım dallarla oluşturulmuş kalıp basma tekniğindeki bitkisel kompozisyon bulunmaktadır (Fotoğraf 171). Bunların dışında çeşmenin saçak kısmının köşelerinde dikdörtgen formlu kabaralar yer almakta olup tepelik kısmındaki sepet kulpu kemer formunun ortasında ve iki yanında gülçe motifleri bulunmaktadır (Fotoğraf 172).

Tarihlendirme: Çeşme üzerindeki kitabeye göre 1929 yılına tarihlenmektedir.

Çizim 73: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Cephe ve Plan Çizimi (Yılmaz'dan).

Çizim 74: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Kesit Çizimi.

Fotoğraf 169: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Genel Görünüm.

Fotoğraf 170. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Alınlık.

Fotoğraf 171: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Ön Cephe Detay.

Fotoğraf 172: Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) Ön Cephe Detay.

3.9.12. Katalog No 60

Eser	: Şahnalı Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 75
Fotoğraf No	: 173-174
İnceleme Tarihi	: 01.07.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Şahnalı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başları

Mimari: Çeşme, Şahnalı Köyü içerisinde Hanyanı Mevkii denilen bölgede düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 230 cm. genişliğe, 140 cm. derinliğe ve 270 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 75, Fotoğraf 173).

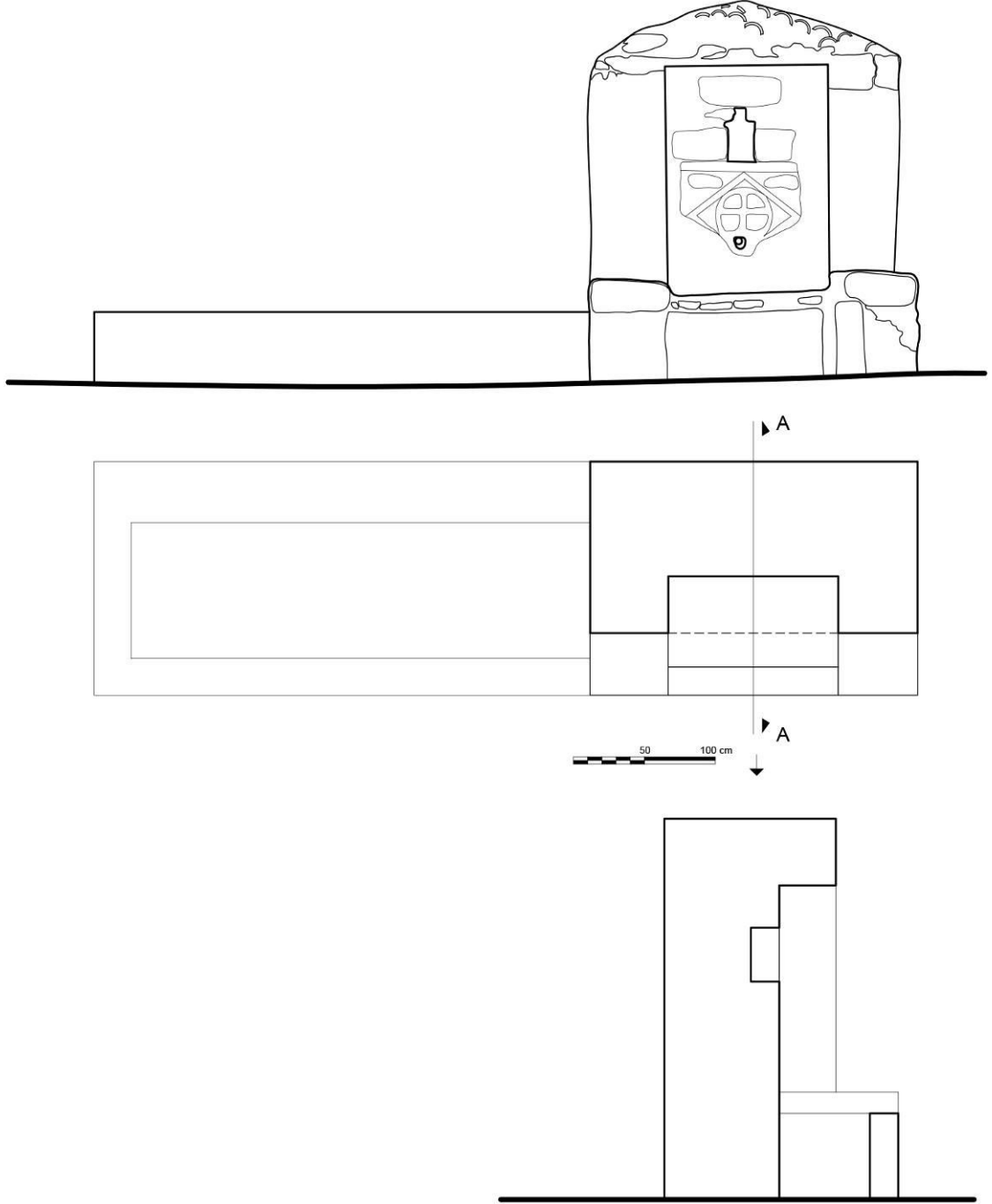
Yapı yığma duvar tekniğinde moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmede kullanılan tuğla boyutları farklılık göstermektedir.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 120 cm. genişliğe ve 40 cm. derinliğe sahip dikdörtgen formdaki niş yer almaktadır. Bunu iki yanda 55 cm. genişlik veren pilastr şeklindeki silmeler sınırlamakta olup üstte üçgen bir alınlıkla sonlanmaktadır. Çeşme nişinin ortasında devşirme malzeme olduğunu düşündüğümüz tek oluklu mermer ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 174). Dikdörtgen formu ayna taşı bezemelidir. Ayna taşının hemen üzerinde 23x32x26 cm. ölçülerindeki bardaklık yer alır. Günümüzde kitabesi görülmeyen çeşmenin bardaklık üzerinde kalın sıva tabakası ile kapatılmış bir kısım bulunmaktadır. Kitabelik olması muhtemel bu kısmın kalın sıva tabakasının altında kitabe olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve yapıya 44 cm. çıkıntı yapan yalak yer alır. Yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklindeki 55 cm. genişlik 44 cm. derinliğe sahip sekiler sınırlamaktadır. Çeşmenin doğusunda sonradan yapılmış olması muhtemel olan yapıya bitişik durumda 350 cm. genişliğe ve 140 cm. derinliğe sahip ikinci bir yalak yer almaktadır.

Süsleme: Genel olarak yalın bir görünüme sahip çeşmenin ayna taşı üzerinde yer alan motif dikkat çekicidir. Dikdörtgen çerçeve içerisinde baklava deseni yer almakta ve bunun içerisinde ortasında haç motifi bulunan dairesel desen yer almaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak cephe düzenlemesi ve inşa tekniğine bakarak çeşmeyi 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkündür.

Çizim 75: Şahımalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 173: Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Genel Görünüm.

Fotoğraf 174: Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) Ayna Taşı.

3.9.13. Katalog No 61

Eser	: Umurlu Beldesi Çeşmesi
Çizim No	: 76
Fotoğraf No	: 175-176
İnceleme Tarihi	: 05.12.2017
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Umurlu Beldesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18-19. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Umurlu Beldesi, Yukarı Kahve Mevkii'nde yol kenarında yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 175 cm. genişliğe ve 247 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 76, Fotoğraf 175).

Yapı yığma duvar tekniğinde moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Moloz taş ve tuğla yapının tüm cephelerinde birlikte kullanılırken, ön cephedeki sivri kemer formunda yalnızca tuğla malzemeye yer verilmiştir.

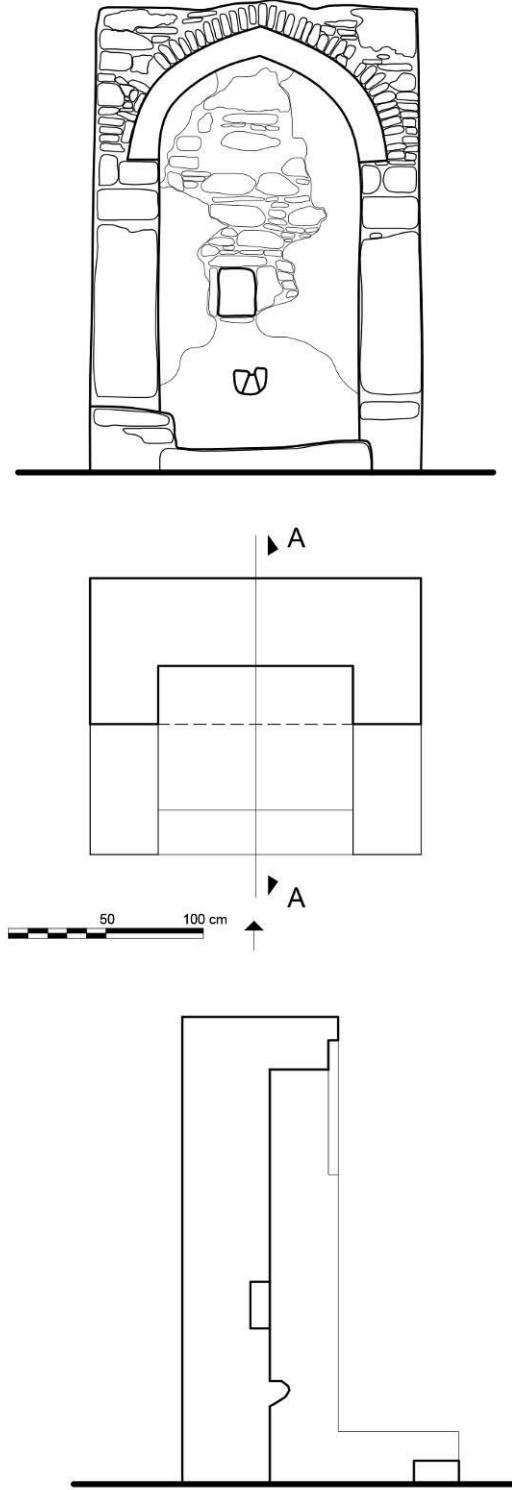
Çeşmenin güneye bakan ön cephesi 105 cm. genişliğe ve 30 cm. derinliğe sahip sivri kemer nişlidir. İki kademe halindeki sivri kemerler yanlardaki ayaklara binmektedir. Nişin alt kısmında cepheden 16 cm. çıkıntı yapan mermer oluğu bulunmaktadır. Oluğun hemen üzerinde 23x30x25 cm. ölçülerindeki bardaklık yer alır. Çeşmenin sivri kemer formu içerisinde yatay dikdörtgen şeklindeki kitabelik kısmı görülmekte olup kitabesi günümüzde mevcut değildir. Çeşmenin önünde niş boyunca uzanan yalak yer almaktadır. Yalağın iki yanında mermer sekiler bulunmaktadır.

Çeşmenin kuzeye bakan arka cephesine bağlanan künkli su yolu izleri halen mevcuttur (Fotoğraf 176).

Süsleme: Oldukça yalın görünümdeki çeşmeye kademeli şekilde düzenlenmiş sivri kemerler hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe yada herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşmeyi cephe düzenlemesi, malzeme kullanımı ve inşa tekniği ile 18-19. yüzyıla tarihlendirilebiliriz.

Çizim 76: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 175: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Genel Görünüm.

Fotoğraf 176: Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) Arka Cephe.

3.9.14. Katalog No 62

Eser	: Ak Çeşme
Çizim No	: 77
Fotoğraf No	: 177-178
İnceleme Tarihi	: 20.08.2018
Yeri	: Merkez (Efeler) İlçesi, Gölhisar Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Gölhisar Köyü içinde yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olan yapı 237 cm genişliğe, 148 cm. derinliğe ve 304 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 77, Fotoğraf 177).

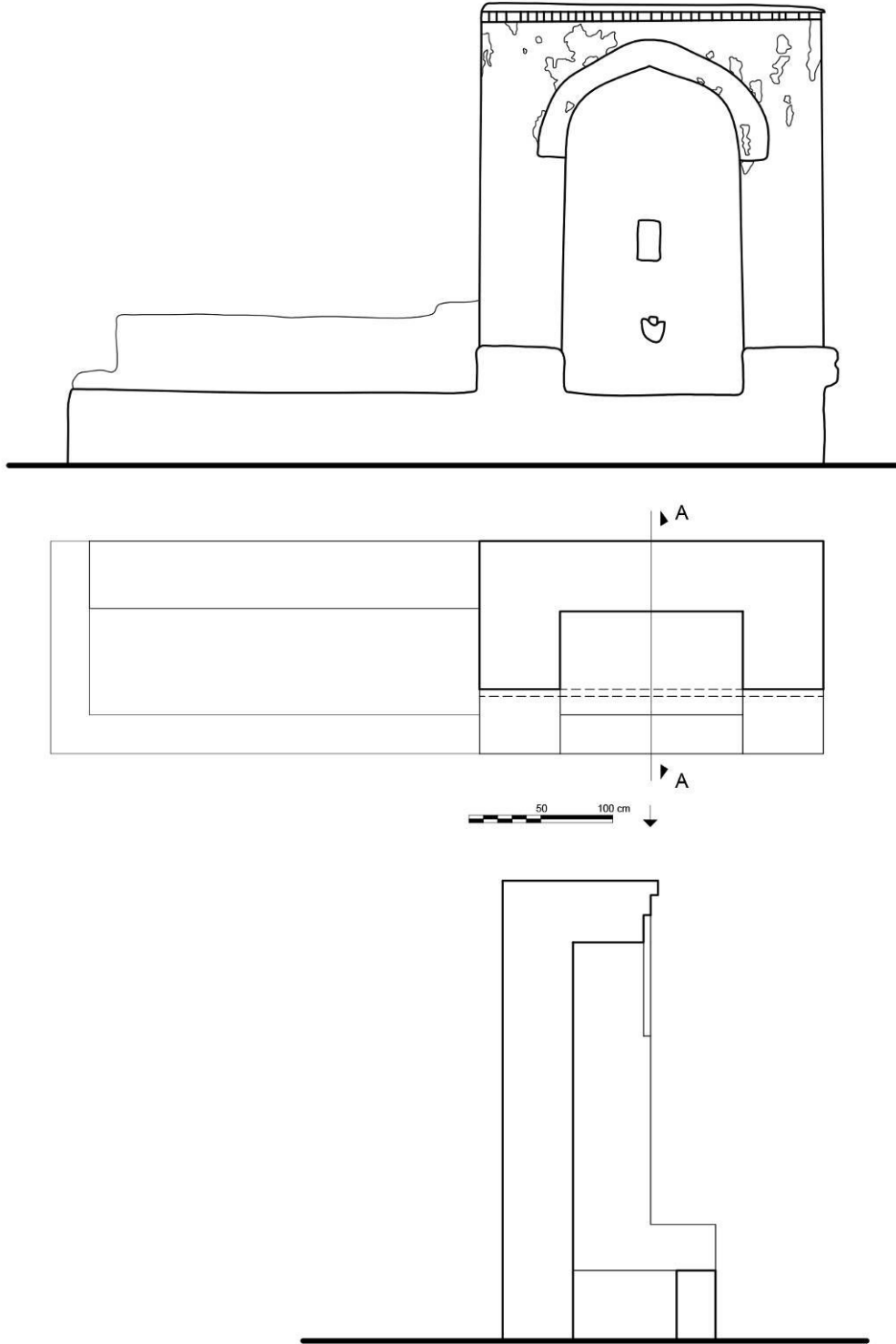
Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin sıva dökülmelerinden yığma duvar tekniği ile moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Çeşmenin dikdörtgen formdaki kuzeye bakan ön cephesi 124 cm. genişliğinde ve 53 cm. derinliğinde sivri kemerli bir nişe sahiptir. Nişin alt kısmında 17 cm. çıkıntı yapan mermer oluğu bulunmaktadır. Oluğun hemen üzerinde 16x30x24 cm. ölçülerindeki bardaklığa yer verilmiştir. Çeşmenin sivri kemeri içerisinde kitabe olması muhtemel dikdörtgen bir pano yer almaktadır. Ancak üzerindeki yoğun sıvadan dolayı okunamamaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheden 45 cm. çıkıntı yapan yalak yer almaktadır. Yalağın iki yanında yükseltilmiş sekiler bulunur. Çeşmenin doğusunda yapıya sonradan eklendiği anlaşılan 270 cm. genişliğe ve 147 cm. derinliğe sahip betonarme bir yalağa yer verilmiştir. Çeşme üstte bir sıra kirpi saçak ve bir sıra tuğla saçak ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 178).

Süsleme: Oldukça yalın görünümdeki çeşmenin sivri kemerli çeşme nişi ile kirpi saçak düzenlemesinden başka herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerindeki sıvalar yüzünden kitabesi okunamayan çeşmenin inşa tarihiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşmenin cephe düzenlemesi, malzeme kullanımı ve inşa tekniği bize 19. yüzyıl çeşmelerini anımsatmaktadır.

Çizim 77: Ak Çeşme (Katalog No 62) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 177: Ak Çeşme (Katalog No 62) Genel Görünüm.

Fotoğraf 178: Ak Çeşme (Katalog No 62) Ön Cephe Detay.

3.10. Nazilli İlçesi

3.10.1. Katalog No 63

Eser	: Dualar Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 78
Fotoğraf No	: 179-182
İnceleme Tarihi	: 16.08.2017
Yeri	: Nazilli İlçesi, Dualar Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Hacı Osman
Yapım Tarihi	: H. 1240 / M. 1824-1825

Mimari: Çeşme, Dualar Köyü içinde yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olan yapı 200 cm. genişliğe, 132 cm. derinliğe ve 250 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 78, Fotoğraf 179).

Çeşme yığma duvar tekniğinde moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir.

Yapının kuzeye bakan ön cephesinde 120 cm. genişliğe ve 20 cm. derinliğe sahip yarım daire kemer formlu çeşme nişine yer verilmiştir. Bunun iki yanı pilastr şeklinde kalın silmelerle sınırlanmaktadır. Farklı boyutlardaki silmelerden doğu köşedeki 30 cm., batı köşedeki 41 cm. genişliğindedir. Çeşmenin genel biçimlenişinden farklı bir görüntü sergileyen batı köşesi yıkılmış ve yeniden yapılmış olmalıdır. Ayna taşı bulunmayan çeşme tek olukludur. Çeşmenin oluğuna günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı bir plastik hortum takılmış durumdadır. Çeşme oluğunun üzerinde 23 cm. genişliğe ve 27 cm. yüksekliğe sahip bardaklık bulunmaktadır. En üstte yarım daire kemer formunun içerisinde ise 22 cm. genişlik ve 30 cm. yükseklikteki dört satırlık mermer kitabe yer alır (Fotoğraf 180). Çeşme nişinin önünde devşirme olduğu anlaşılan dairesel formlu yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 181). Kısmen çeşmenin altına giren yalağın doğu köşesinde 40 cm genişliğinde ve 34 cm derinliğe sahip seki yer almakta olup batı köşesinde sonradan eklendiği anlaşılan 305 cm. genişliğe ve 106 cm. derinliğe sahip ikinci bir yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 182).

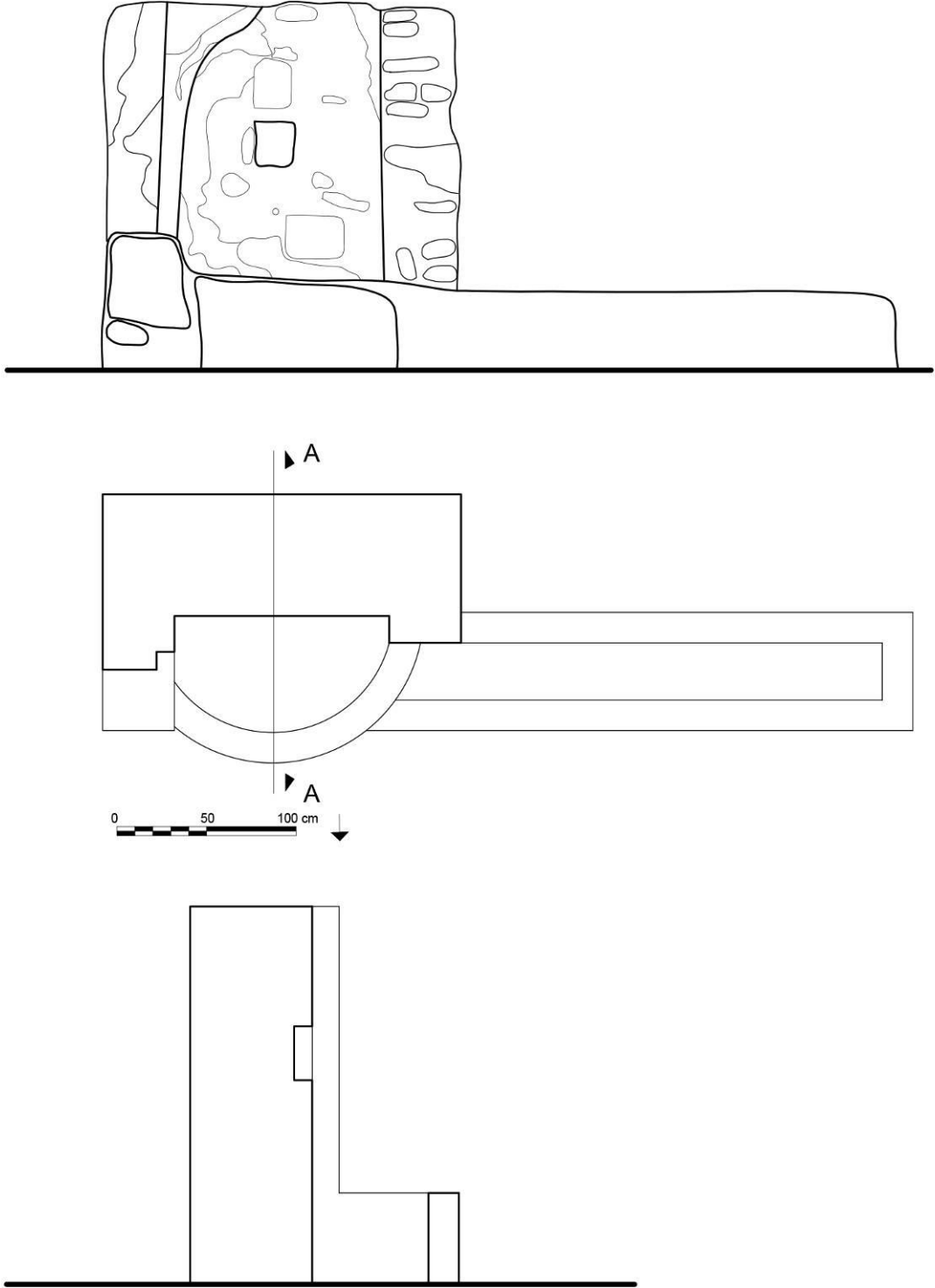
Süsleme: Oldukça yalın görünümüne sahip yapının üzerinde herhangi bir süsleme izine rastlanılamamaktadır. Ancak dairesel formlu yalağın ilgi çekici olduğu söylenebilir.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sene hicri 1240
2. Sahib-ül hayrat
3. El Hacı Osman,
4. Hayratı

Üzerindeki kitabeye göre çeşme Hacı Osman tarafından H. 1240 / M. 1824-1825 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 78: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 179: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Genel Görünüm.

Fotoğraf 180: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Kitabe.

Fotoğraf 181: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Yalak.

Fotoğraf 182: Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) Yan Cephe ve İkinci Yalak.

3.10.2. Katalog No 64

Eser	: Tabanlı Çeşmesi
Çizim No	: 79
Fotoğraf No	: 183
İnceleme Tarihi	: 17.07.2018
Yeri	: Nazilli İlçesi, İsabeyli Beldesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, eski Nazilli-Aydın yolu üzerinde, Atça-İsabeyli arasında, Tabanlı Tepe mevkiinin 100 m. kadar güneyinde yer almaktadır. Yoğun bitki örtüsü içerisinde kalmış olan çeşmeye mevcut durumundan dolayı detaylı inceleme yapılamamıştır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 210 cm. genişliğe ve 100 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 79, Fotoğraf 183).

Yapı, yığma duvar tekniğinde inşa edilmiş olup moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

Çeşmenin kuzeye bakan dikdörtgen formdaki ön cephesi 150 cm. genişliğindeki sivri kemerli çeşme nişine sahiptir. Çeşme nişini ince tutulmuş bir silme kuşatmaktadır. Çevresindeki yoğun bitki örtüsünden dolayı ayna taşı ve yalağı görülememektedir. Üst kısmı yıkılmış olan çeşmenin kalan izlerden üçgen alınlıklı olduğu sanılmaktadır (Fotoğraf 184).

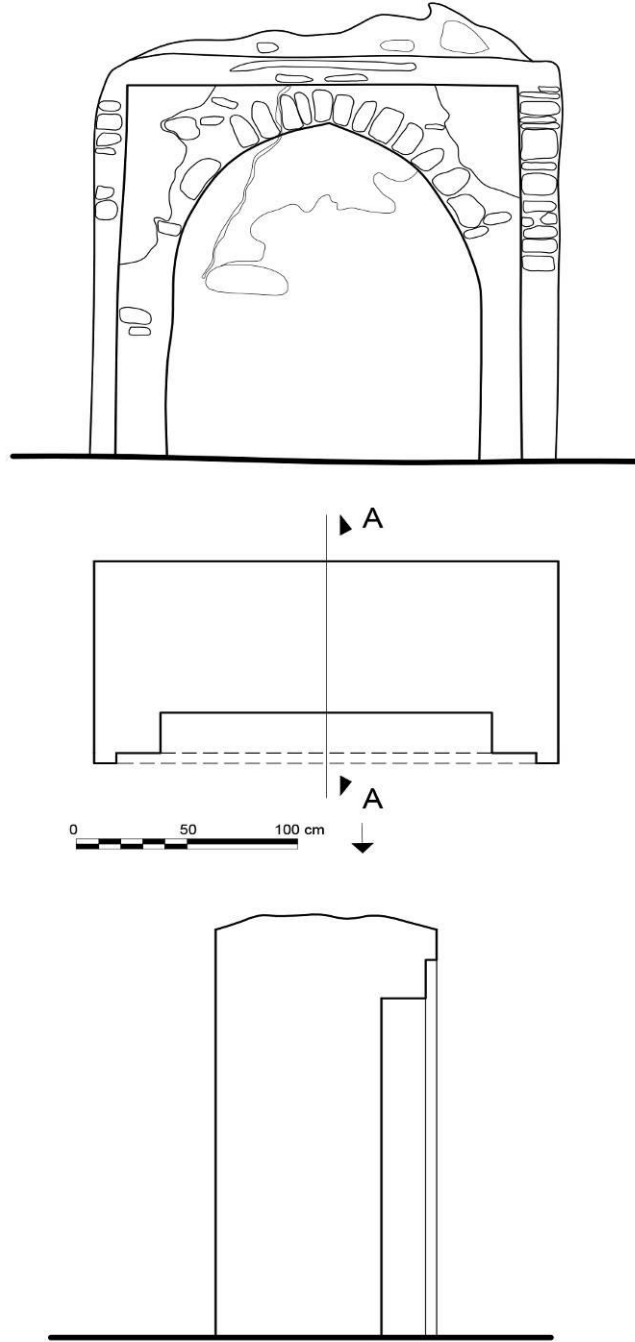
Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin Asaf Gökbek ve Hikmet Şölen'in "Aydın İli Tarihi" eserlerinde H. 1241 / M. 1825-1826 yılında anlattıkları bir

olayda “Tabanlı Çeşmesi” olarak bahsi geçmektedir²³⁸. Eserde bahsi geçen çeşme bu olmalıdır. Dolayısıyla yapıyı 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

²³⁸ Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen çeşmeden şu şekilde bahsetmektedir. “(H. 1241-M. 1826) da Yeniçerililiğin Lağvından sonra, vilayetin genel emniyeti büsbütün bozuldu. Çengel oğlu Tahir Paşa, Aydın eyalet müşiri ve vali gönderildi. Tahir Paşa zeybeklerle epeyce uğraştı. Birçok eşkıya çetelerinin ocaklarına incir dikti. Aydının Yağdere Köyünden Sinanoğlu, Sayırlı Ahmet Başoğlu, Koca Hasanoğlu, Gök Hasan oğlu gibi ünlü eşkıya reisleri, Tahir Paşa kuvvetleri karşısında eridiler. Bunlar Tahir Paşa ile Atça-Nazilli arasında tabanlı çeşmesi denilen yerde ulu yolun kenarında muharebe ederek ölmüşler ve oraya gömülmüşlerdir. Sonra aileleri başlarına mezartaşı dikmiştir. Bu üç mezarın başında büyük bir servi ağacı vardır.” Bkz., Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, a.g.e., s. 108.

Çizim 79: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Cepe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 183: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Genel Görünüm.

Fotoğraf 184: Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) Ön Cephe.

3.11. Söke İlçesi

3.11.1. Katalog No 65

Eser	: Hastane Çeşmesi
Çizim No	: 80
Fotoğraf No	: 185-186
İnceleme Tarihi	: 21.05.2017
Yeri	: Söke İlçesi, Bağarası Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: M. 1897

Mimari: Çeşme, Bağarası Camikebir Mahallesi'nde yol kenarında, batısındaki eski Rum Hastanesi'ne bitişik konumda yer almaktadır²³⁹. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 217 cm. genişliğe ve 282 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 80, Fotoğraf 185).

Tuğla malzeme ile inşa edilen yapının kuzeye bakan ön cephesi kareye yakın dikdörtgen formda olup 107 cm. genişliğindeki yarım daire kemerli çeşme nişine sahiptir. Bunu 24 cm. genişliğindeki iç bükey profilli bir silme kuşatmaktadır. Çeşmenin ortasında tek lüleli ayna taşı yer almakta olup kırılmış madeni lüle kısmen görülebilmektedir. Ayna taşının üzerinde çeşmenin Yunanca inşa kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 186). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve yapıdan 20 cm. çıkıntı yapan yekpare mermer yalak yer alır. Zemin kotunun yükselmesi sonucu yolun altında kalan yalağı iki yanda yapıyı kuşatan iç bükey formlu silmelerin üzerinde oturduğu sekiler sınırlamaktadır. Çeşmenin güneye bakan arka cephesinde 35x28 cm. ölçülerindeki hazne kontrol penceresi yer almaktadır.

Süsleme: Çeşmenin yatay dikdörtgen formdaki ayna taşı üzerinde malakari tekniğinde işlenmiş dört kollu yıldızlar ve baklava dilimi motifleri yer almaktadır. Bunların

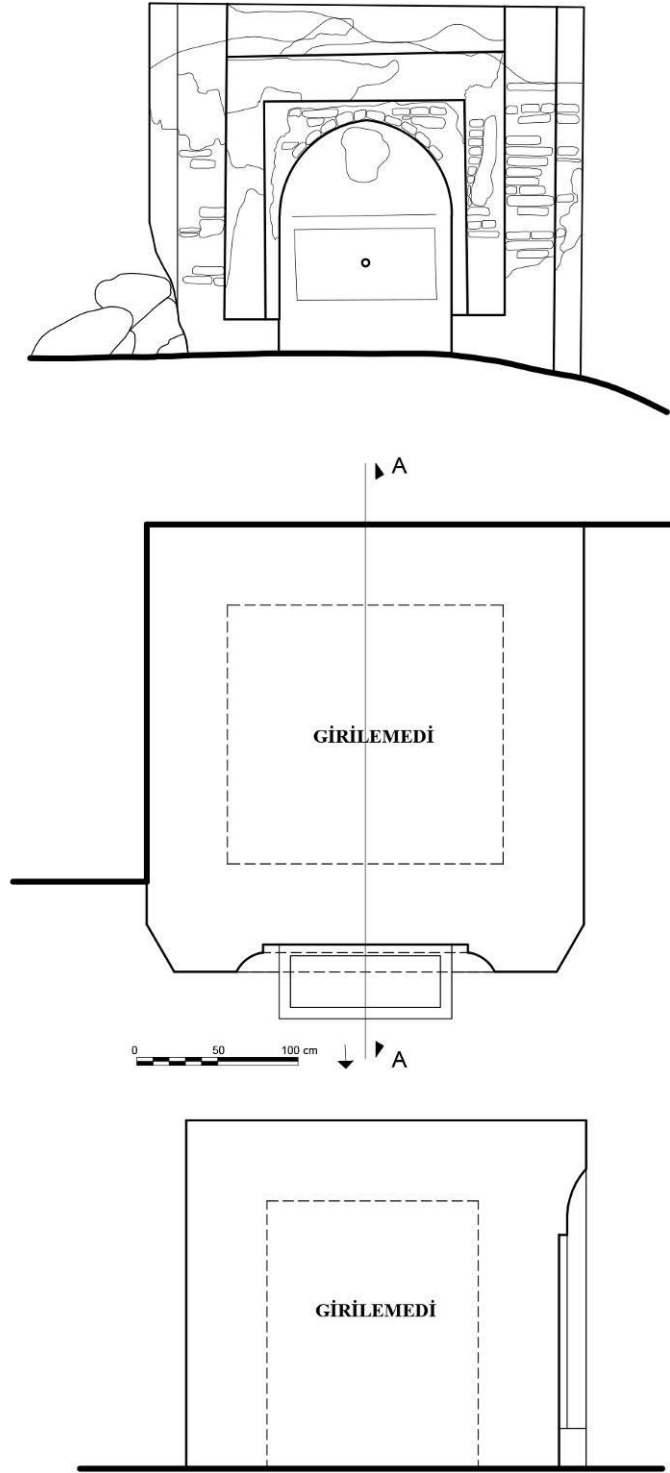
²³⁹ Bölgenin yaşlı yerlilerinden çeşmenin bitişik konumda olduğu yapının Rum Hastanesi olarak 1920'li yıllara kadar faal durumda olduğu öğrenilmiştir.

dışında çeşme nişini örten yarım daire kemer formu ile iç bükey silme kuşağı yapının cephesine hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin ayna taşının üzerinde tek satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabede “F.I.P. 1 KASIM 1897” yazmaktadır²⁴⁰. Kitabeye göre çeşme 1897 yılında yaptırılmıştır.

²⁴⁰ Kitabedeki “F.I.P” harflerinin neyi temsil ettiği bilinmemekle birlikte çeşmenin banisine yada usta ismine ait kısaltma olabileceğini düşünmekteyiz.

Çizim 80: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 185: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Genel Görünüm.

Fotoğraf 186: Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) Ayna Taşı.

3.11.2. Katalog No 66

Eser	: Kemalpaşa Cami Çeşmesi
Çizim No	: 81-84
Fotoğraf No	: 187-190
İnceleme Tarihi	: 14.05.2018
Yeri	: Söke İlçesi, Bağarası Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Bağarası Camikebir Mahallesi'nde Kemalpaşa Camii'nin güneybatısında yer almaktadır. Hazneli ve dört cepheli olarak tasarlanan kare planlı çeşmenin bugün yalnızca batı cephesi kullanılmaktadır. Cepheler genel hatları ile birbirlerinin tekrarı şeklinde olup üçgen alınlıkla sonlanmaktadır. İçten beşik tonozla örtülü yapı dıştan yıldızvari beşik çatılıdır.

Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş çeşmenin batı cephesini enine dikdörtgen olarak tasarlanmış gövde kısmı ve bunun üzerindeki profilli silme ile ayrılan üçgen alınlık oluşturur. 390 cm. genişliğindeki cephenin yanlarında 5 cm. çıkıntı yapan 60 cm. genişliğinde pilastrlara yer verilmiştir. Üzerindeki boyalardan ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşmenin musluğu özgün değildir. Ayrıca musluğun cephenin simetrisine uygun durumda olmaması lüle deliğinin de özgün olmadığını akla getirmektedir. Cephenin önünde yapıdan 62 cm. çıkıntı yapan 168 cm. genişliğindeki taş yalak yer alır. Cephenin profilli silme ile çevrelenmiş üçgen alınlık kısmının ortasında içinde ne olduğu tam anlaşılamayan dikdörtgen pano yer almaktadır (Çizim 81, Fotoğraf 187).

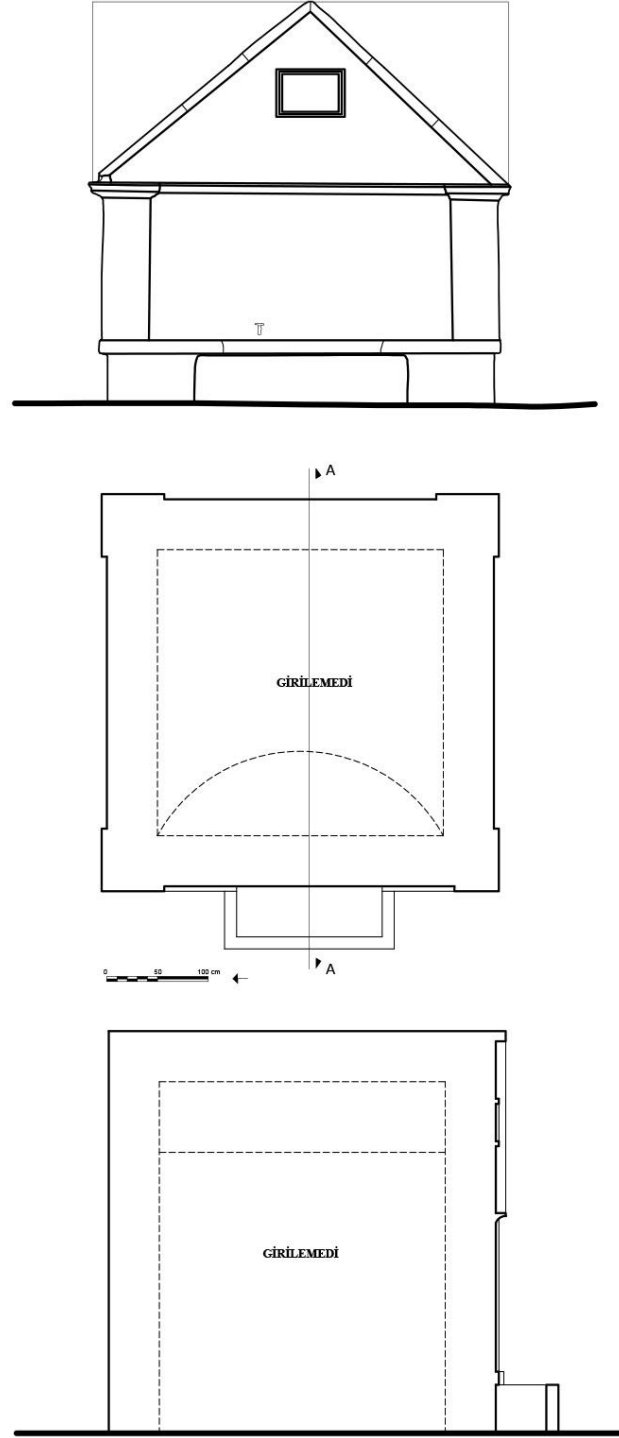
Çeşmenin batı cephesiyle aynı özelliklere sahip olan kuzey cephesinde zemin kotunun zamanla yükselmesi sonucu yalak ve lülesi görülememektedir. Cephenin profilli üçgen alınlık kısmında basık kemerli hazne kontrol penceresi yer almaktadır. Kemer üzerinde geçirmiş olduğu deformasyonlara bağlı olarak zor görülebilen yunan haçı şeklinde kabartma bulunmaktadır (Çizim 82, Fotoğraf 188).

Çeşmenin güney cephesine günümüzde caminin batı duvarı dayanmaktadır. Özgün yalak ve lülesi tamamen yok olmuş cepheye şehir şebeke suyuna bağlı modern su boruları takılmış durumdadır. Cephenin profilli üçgen alınlık kısmında kitabe olduğunu düşündüğümüz dikdörtgen pano yer almaktadır. Günümüzde okunamaz durumdaki kitabenin mevcut izleri Latin alfabesi ile yazılmış olabileceğini düşündürmektedir (Çizim 83, Fotoğraf 189).

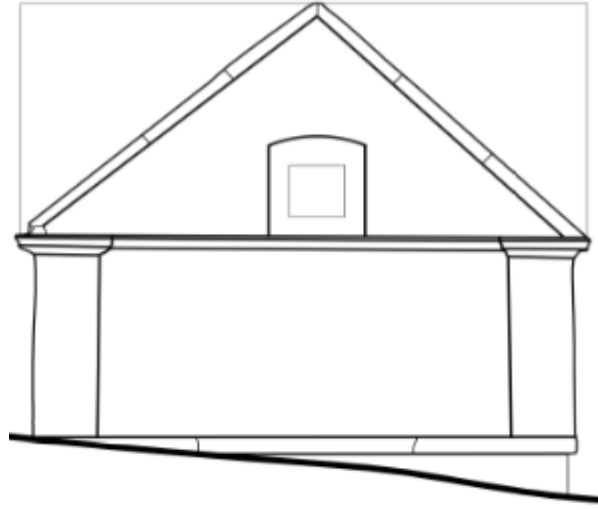
Çeşmenin cami avlusu içerisinde kalan doğu cephesi yaklaşık 1 m. dolgu içerisinde kaldığından yalak ve lülesi hakkında bilgi edinilememektedir. Cephenin gövde kısmı ile üçgen alınlık kısmını birbirinden ayıran profilli silmenin bir kısmı kırılarak metal boru yerleştirilmiştir (Çizim 84, Fotoğraf 190).

Süsleme: Genel itibariyle yalın görünümdeki çeşmenin tüm yüzeyi yakın tarihte boyanmış olduğundan süs unsuru bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak batı cephesindeki üçgen alınlıkta yer alan kabartma dikkat çekicidir. Oldukça tahrip olmuş kabartmada şaha kalkmış at üzerinde insan figürü görülebilmektedir.

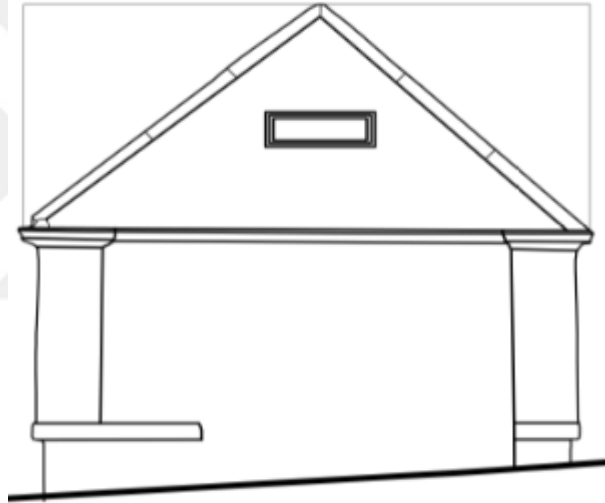
Tarihlendirme: Üzerindeki kitabenin okunamamasından dolayı çeşmenin yapım tarihi hakkında somut verilere sahip değiliz. Ancak yapının üzerindeki kabartma insan figürü ve haç tasvirinden anlaşıldığı kadarıyla çeşme bölgedeki Rum iskanı döneminden kalmıştır. Nitekim üzerinde Rumca ifadeler ve 1897 tarihi bulunan konumuz kapsamındaki Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) ile olan yakınlığı nedeniyle bu çeşmenin de aynı dönemlerde inşa edildiği sanılmaktadır.

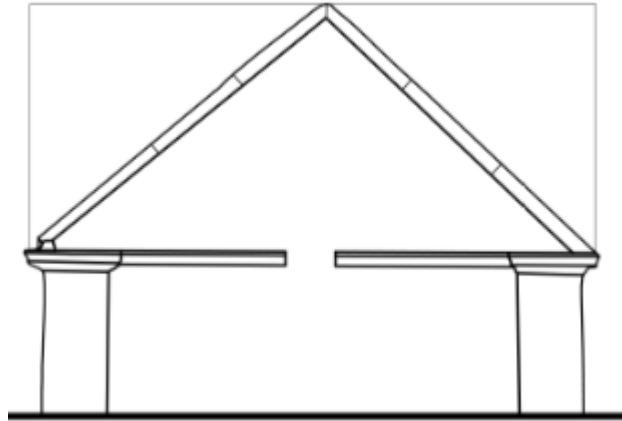
Çizim 81: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Batı Cephesi ile Plan ve Kesit Çizimi.

Çizim 82: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Kuzey Cephe Çizimi.

Çizim 83: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Güney Cephe Çizimi.

Çizim 84: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Doğu Cephe Çizimi.

Fotoğraf 187: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Batı Cephe.

Fotoğraf 188: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Kuzey Cephe.

Fotoğraf 189: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Güney Cephe.

Fotoğraf 190: Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) Doğu Cephe.

3.11.3. Katalog No 67

Eser	: Akçakaya Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 85
Fotoğraf No	: 191-192
İnceleme Tarihi	: 21.05.2017
Yeri	: Söke İlçesi, Akçakaya Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Akçakaya köyü içerisinde oldukça harap durumdaki çeşme bir konutun bahçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 225 cm. genişliğe ve 325 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 85, Fotoğraf 191).

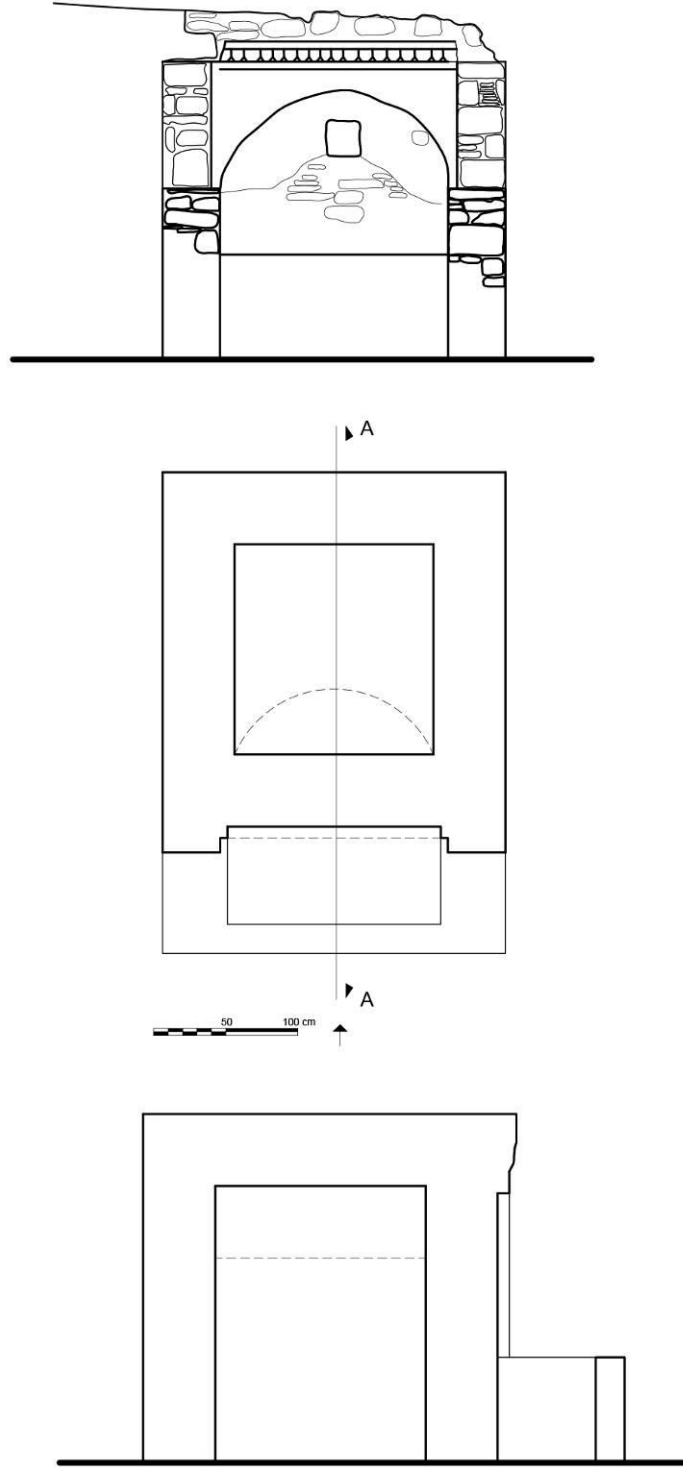
Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taşla birlikte yer yer tuğlaya da yer verilmiştir.

Çeşmenin güneye bakan ön cephesi 10 cm. derinlikteki düzgün olmayan sivri kemerli nişe sahiptir. Çeşme nişini iki yanda 10 cm çıkıntı yapan ve 40 cm. genişliğinde pilastr şeklindeki silmeler sınırlar. Nişin ortasında 25x25 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunmaktadır. Bardaklığın hemen altındaki ayna taşı ve çeşme lülesi yıkılmış olup arka cephesindeki haznesi ile birleşmiş durumdadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan 148 cm. genişliğindeki yalak bulunmaktadır. Günümüzde hayvan bağlamak ve beslemek için kullanıldığı anlaşılan yalağın iki yanında 40 cm. genişliğindeki sekiler yer alır. Çeşmenin üst sınırını yanlardaki silmeler arasında uzanan tek sıra halindeki kirpi saçak oluşturmaktadır. Çeşmenin kuzey cephesinde kalan haznesinin zemin kotunun yükselmesi sonucu bir kısmı toprak altında kalmış olup üst örtüsü yıkılmış durumdadır. Günümüzde çöp dökmek için kullanılan haznenin mevcut izlerinden içten beşik tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 192).

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmede cepheye hareket kazandıran kirpi saçağı dışında herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihi konusunda somut verilere sahip değiliz. Ancak çeşme cephe düzenlemesi, malzeme kullanımı ve inşa tekniği ile 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Çizim 85: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 191: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Genel Görünüm.

Fotoğraf 192: Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67) Hazne.

3.11.4. Katalog No 68

Eser	: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme
Çizim No	: 86
Fotoğraf No	: 193-194
İnceleme Tarihi	: 22.05.2017
Yeri	: Söke İlçesi, Eski Doğanbey Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 1911

Mimari: Çeşme, Eski Doğanbey Köyü'nün girişinde yol kenarında yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 210 cm. genişliğe ve 398 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 86, Fotoğraf 192). Arka cephesi tümüyle bitkilerin arasında kalmış olan yapının günümüzde güneybatı köşesine bir elektrik panosu yerleştirilmiş durumdadır.

Yığma duvar şeklinde moloz taş ile inşa edilen yapının hazne örtüsünde tuğla kullanılmıştır.

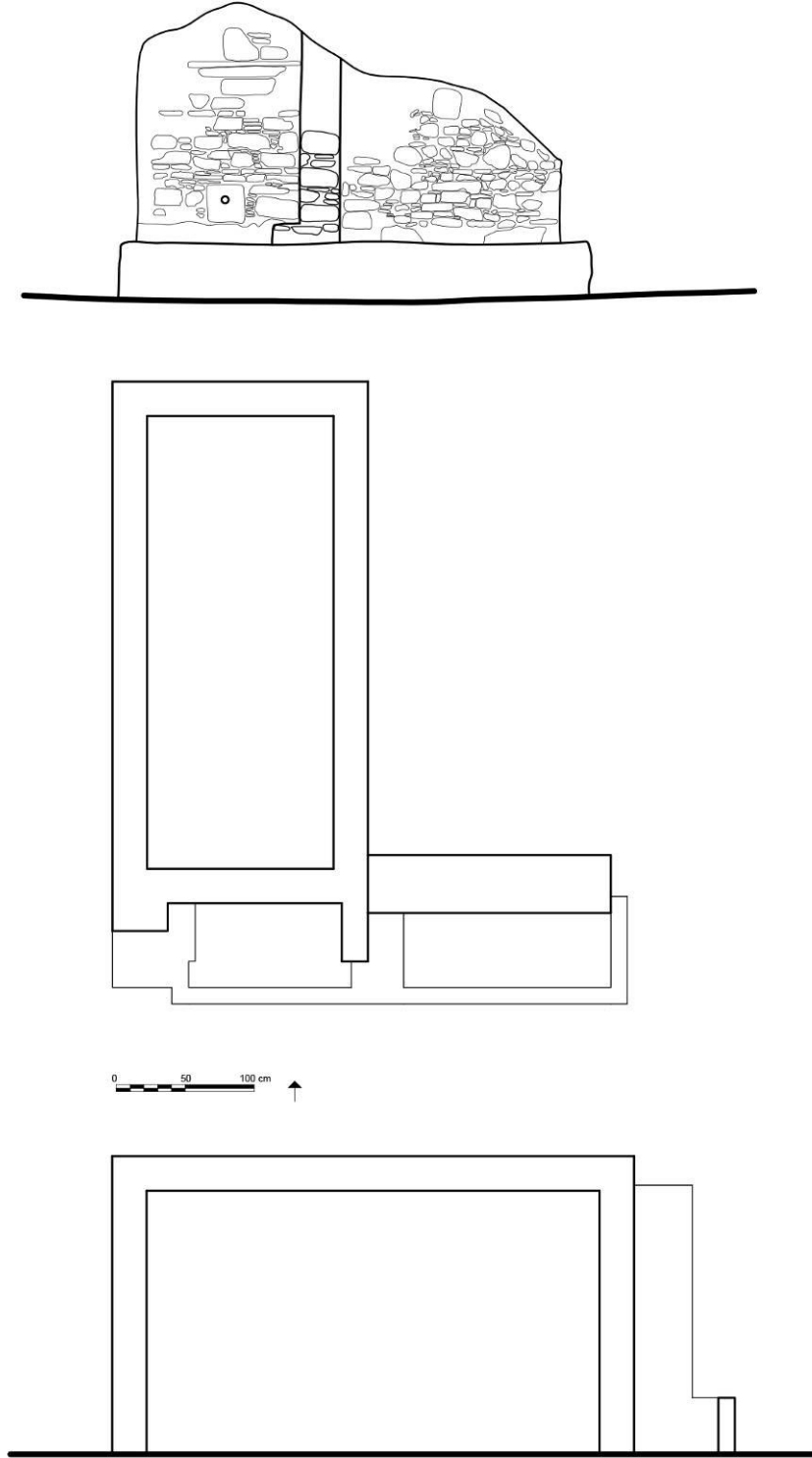
Güneye bakan ön cephesi düz olup bunu iki yandan 20 cm. derinliğindeki pilastrlar ve üstte bunların arasında uzanan taş saçak cepheyi sınırlandırmaktadır. En üstte taş saçak üzerine oturan üçgen alınlığa yer verilmiştir. Cephenin alt orta kısmında kare formlu 40x40 cm. ölçülerindeki tek lüleli ayna taşı bulunmaktadır. Çeşmenin önünde 97 cm. genişliğindeki yalak yer almaktadır. Yalağı yanlarda köşe silmelerinin üzerine oturduğu ve cepheden 45 cm çıkıntı yapan 60 cm. genişliğindeki sekiler sınırlamaktadır. Çeşmenin üçgen alınlığında düzgün olmayan üçgen formdaki kitabe yer alır (Fotoğraf 193). Çeşmenin kuzey cephesinde yer alan haznesi beşik tonozla örtülü olup bir kısmı yıkılmış durumdadır.

Çeşmenin doğusuna aynı malzeme ve teknikle inşa edilen ikinci bir çeşme daha eklenmiştir. Üzerinde lülesi bulunmayan çeşmenin hazne kısmı ile de bağlantısı yoktur.

Süsleme: Yalın bir görünme sahip çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde Rumca inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabeye göre çeşme 1 Mayıs 1911 yılına tarihlenmektedir.

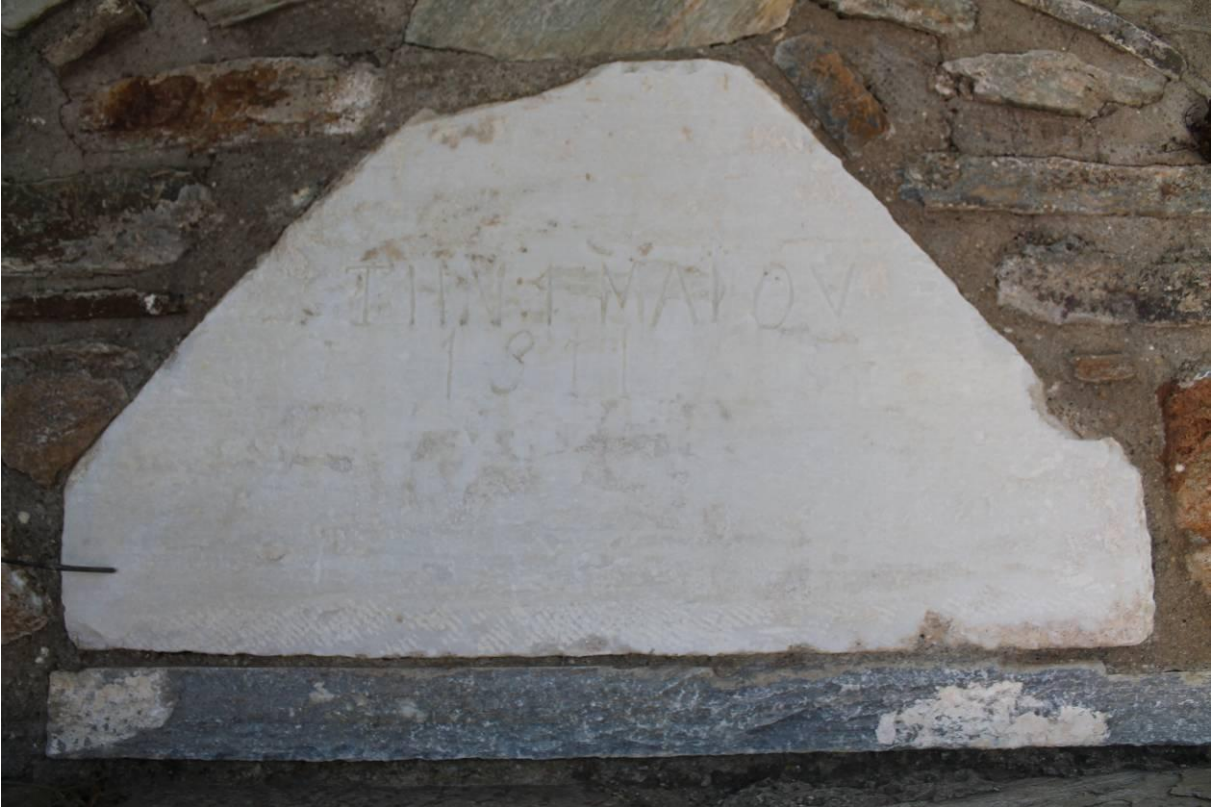

Çizim 86: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 193: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Genel Görünüm.

Fotoğraf 194: Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) Kitabe.

3.11.5. Katalog No 69

Eser	: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 87
Fotoğraf No	: 195-196
İnceleme Tarihi	: 24.05.2017
Yeri	: Söke İlçesi, Eski Doğanbey Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 20. yüzyıl başları

Mimari: Çeşme, Eski Doğanbey Köyü içerisindeki açık bir alanda yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen bir plana sahip yapı 280 cm. genişliğe ve 250 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 87, Fotoğraf 194).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda kesme taş, moloz taş, tuğla ve mermer yer verilmiştir.

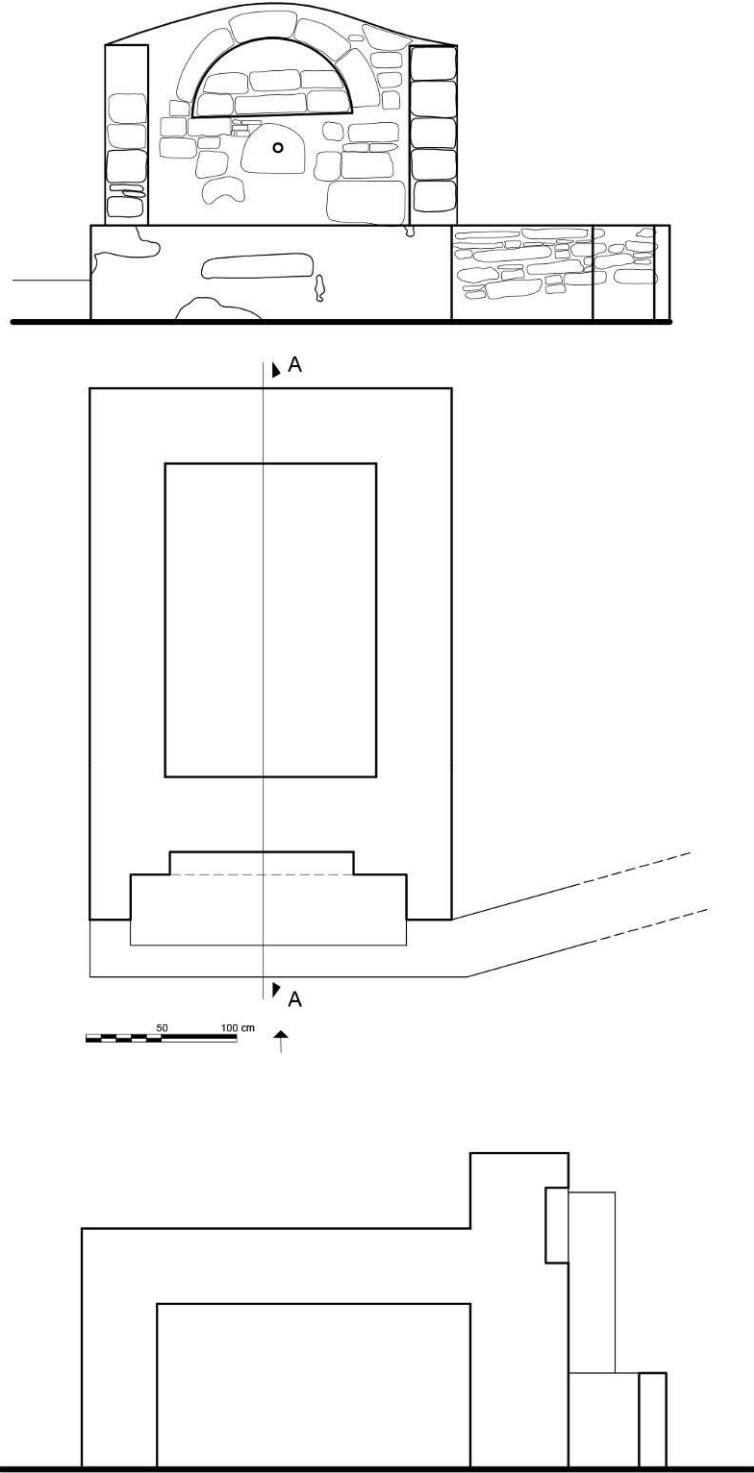
Çeşmenin güneye bakan ön cephesi üçgen alınlıklı olup 247 cm. genişliğe sahiptir. İki yandan 30 cm. ve 27 cm. genişliğindeki pilastrlarla sınırlandırılan cephenin üst kısmında 15 cm. çökertilmiş 186 cm. genişliğinde yarım daire kemer formu nişe yer verilmiştir. Niş içerisinde kitabe yer almaktadır. Ancak üzeri sıvalı kitabe okunamamaktadır. Bunun hemen altında tek lüleli düzgün olmayan dairesel formu ayna taşı yer almaktadır. Çeşmenin önünde cepheden 38 cm. çıkıntı yapan taş yalak bulunur.

Çeşmenin kuzeyinde kalan hazne kısmının içi toprak ve bitkilerle dolu olup örtü sistemi anlaşılamamaktadır (Fotoğraf 195).

Süsleme: Üzerinde herhangi bir süsleme bulunmayan çeşmenin ön cephesinde oluşturulmuş yarım daire formu kemer nişi ve köşe pilastrları yapıya hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Kitabesi okunamayacak durumda olan yapının inşa tarihi ile ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki inşa tarihi belli olan Eski Doğanbey Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 68) ile cephe düzenlemesi ve malzeme kullanımı açısından kıyaslandığında çeşmeyi 20. yüzyıl başlarına tarihleyebiliriz.

Çizim 87: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 195: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Genel Görünüm.

Fotoğraf 196: Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69) Arka Cephe.

3.11.6. Katalog No 70

Eser	: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme
Çizim No	: 88-89
Fotoğraf No	: 197-200
İnceleme Tarihi	: 02.05.2018
Yeri	: Söke İlçesi, Eski Doğanbey Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 20. yüzyıl başları

Mimari: Çeşme, Doğanbey Köyü'nün içerisinde Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Ziyaretçi-Tanıtım Merkezi'nin önünde yer almaktadır. Hazneli ve üç cepheli olarak tasarlanan yapı kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Çizim 88, Fotoğraf 197).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda genel olarak moloz taş kullanılmasının yanında tuğla ve devşirme malzemeye de yer verilmiştir.

Çeşmenin güneye bakan ana cephesi 206 cm. genişliğe sahiptir. Cephe, ortada 185 cm. genişliğinde yarım daire kemer formunun içerisinde 15 cm. çökertilerek oluşturulmuştur. Bu çökertilmiş alan içerisinde 15 cm. çıkıntı yapan taş malzemeli kare blok ayna taşı yer almaktadır (Fotoğraf 198). Tek lüleli ayna taşına şehir şebeke su sistemine bağlı modern musluk yerleştirilmiştir. Cephenin köşelerinde ve nişi oluşturan yarım daire kemerde mermer devşirme malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin üç cephesini dolanan öndeki yalak taş malzemelidir.

Çeşmenin doğu cephesi güney cephesine göre düz tutulmuş olup ortada tek lüleli blok taş malzemeli ayna taşı yer almaktadır. Ayna taşının üzerinde şehir şebeke suyuna bağlı modern musluk bulunmaktadır (Fotoğraf 199). Çeşmenin batı cephesi de yine düz bir vaziyette olup günümüzde ayna taşı ve lülesi bulunmamaktadır (Çizim 89).

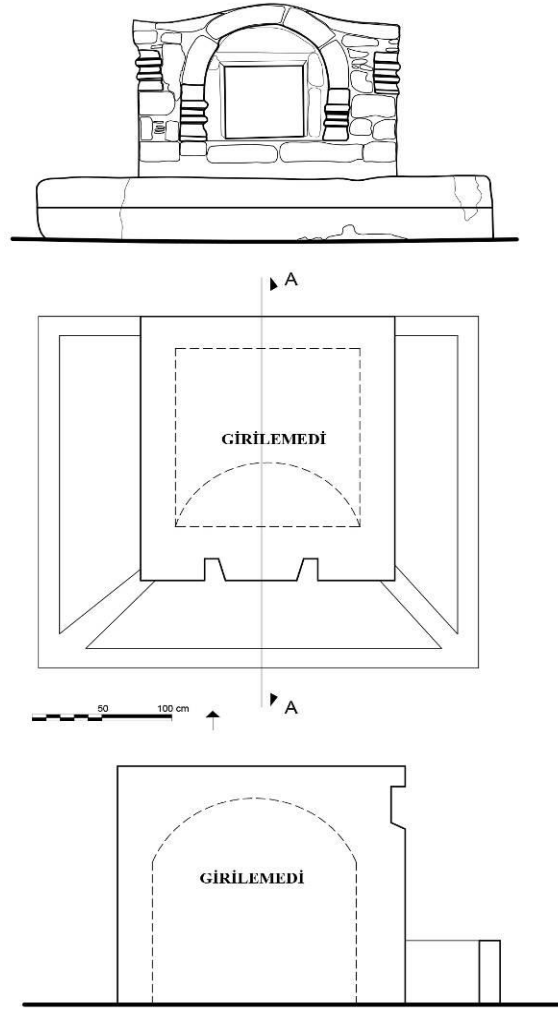
Çeşmenin kuzey yönünde kalan arka cephesinde hazneyle irtibatı sağlayan kontrol penceresi yer almaktadır. Üzeri içten ve dıştan beşik tonozla örtülü çeşmenin ön cephesi

daha alçak tutulmuş olup tonoz arka cepheye doğru yükseliş göstermektedir (Fotoğraf 200).

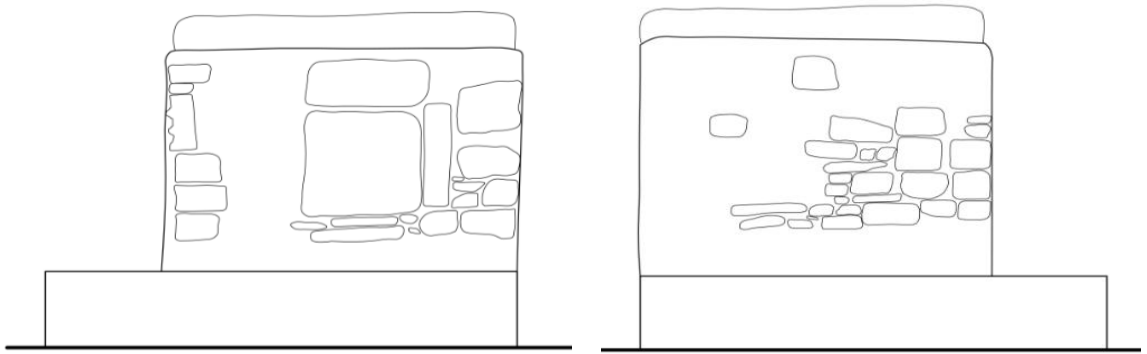
Süsleme: Genel olarak yalın görünümüne sahip çeşmenin güneye bakan ön cephesindeki yarım daire kemer formlu nişi cepheye hareket katmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe yada süsleme unsuru bulunmayan çeşmenin tarihlendirilmesi hususuyla ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) ile cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler görülmektedir. Bu benzerliklerden yola çıkarak çeşmeyi 20. yüzyılın başlarına tarihlemek mümkündür.

Çizim 88: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Cephe, Plan ve Çizim Kesiti

Çizim 89: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Doğu ve Batı Cephe Çizimi.

Fotoğraf 197: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Genel Görünüm.

Fotoğraf 198: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Güney Cephe.

Fotoğraf 199: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Doğu Cephe.

Fotoğraf 200: Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) Kuzey Cephe.

3.11.7. Katalog No 71

Eser	: Eski Doğanbey Köyü 4 No’lu Çeşme
Çizim No	: 90
Fotoğraf No	: 201-202
İnceleme Tarihi	: 17.06.2018
Yeri	: Söke İlçesi, Eski Doğanbey Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 20. yüzyıl başları

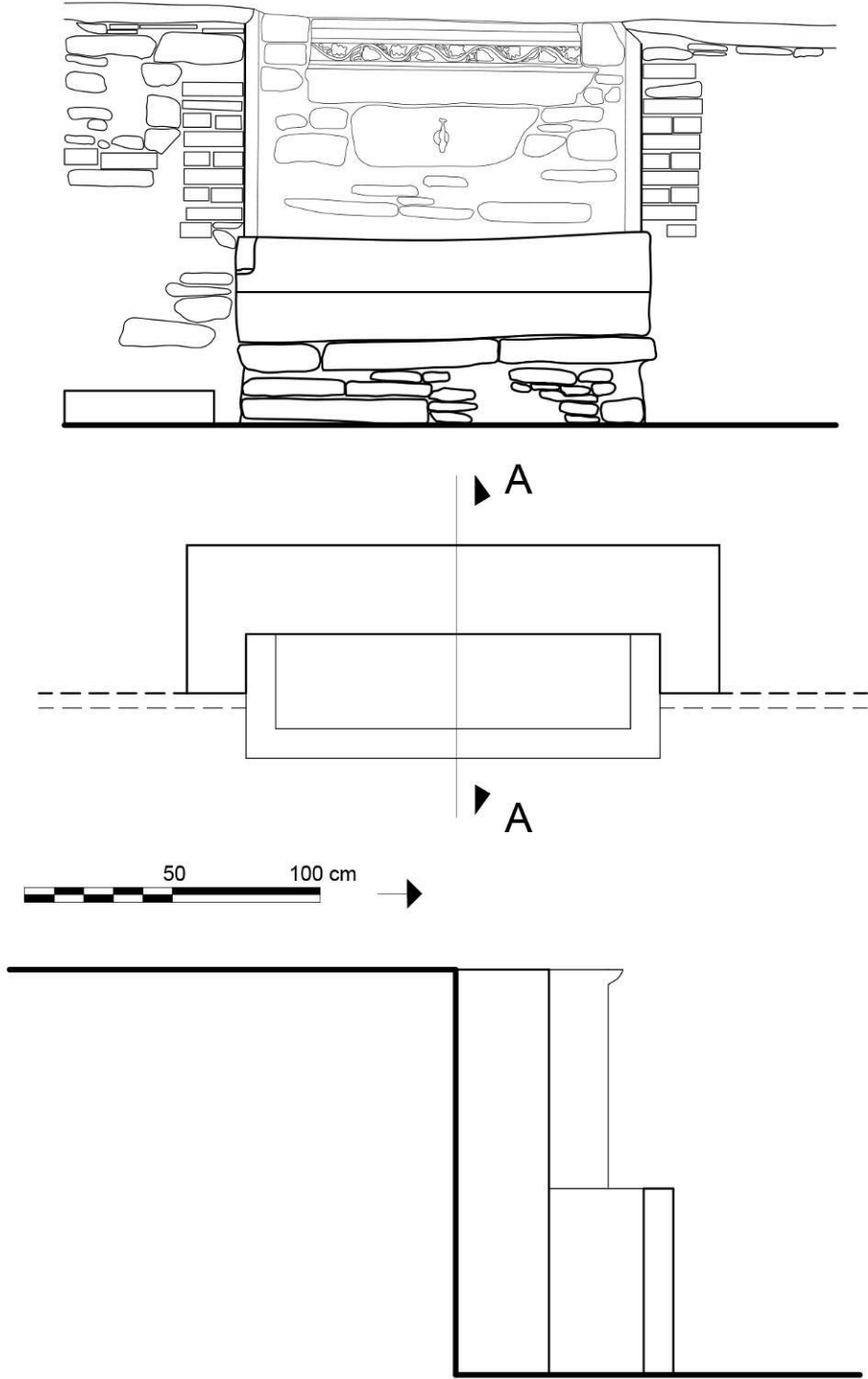
Mimari: Çeşme, Doğanbey Köyü içerisinde yol kenarında yer almaktadır. Arka cephesi yol kotu farkından dolayı toprak altında kalmıştır. Haznesiz ve tek cepheli olarak bir duvarın devamı şeklindeki çeşme 140 cm. genişliğe sahiptir (Çizim 90, Fotoğraf 201).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda genel olarak moloz taş malzeme kullanılmasının yanında tuğla ve devşirme mermer malzemeye de yer verilmiştir.

Yapının doğuya bakan ön cephesinde 22 cm. derinlikteki çeşme nişine yer verilmiştir. Nişi iki yandan 20 cm. genişliğindeki tuğla örgü sınırlamaktadır. Bunlar geçirdiği onarımlarla özgün halini kaybetmiş olduğu anlaşılan çeşmenin orijinal köşe silmeleri olabilir. Düz tutulan çeşme nişinin ortasında yekpare blok taştan teşkil olan tek lüleli ayna taşı yer almaktadır. Ayna taşının üzerinde günümüzde şehir şebeke su sistemine bağlı modern musluk bulunur. Bunun hemen üzerindeki 106 cm. genişliğinde ve 30 cm. yüksekliğindeki enine yerleştirilmiş devşirme mermer cephenin üst sınırını oluşturmaktadır. Çeşmenin önünde niş genişliğince yer alan mermer yalak bulunmaktadır.

Süsleme: Çeşme genel olarak yalın bir görünüm sergilemektedir. Ancak ön cephesinin üst sınırını oluşturan enine konumlandırılmış devşirme mermer malzeme üzerinde stilize edilmiş çiçek ve üzüm salkımı motifleri dikkat çekicidir (Fotoğraf 202).

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak cephe düzeni ve malzeme kullanımı ile 20. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkün olacaktır.

Çizim 90: Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi

Fotoğraf 201: Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) Genel Görünüm.

Fotoğraf 202: Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) Ön Cephe Detay.

3.11.8. Katalog No 72

Eser	: Güllübahçe Çeşmesi
Çizim No	: 91
Fotoğraf No	: 203-204
İnceleme Tarihi	: 23.07.2017
Yeri	: Söke İlçesi, Güllübahçe Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, eski adı Gelebeç olan Güllübahçe Köyü'nde, Aziz Nikolaos Kilisesi'nin 250 m. kadar yukarısında yer almaktadır. Üst kısmı yıkık vaziyette olan harap durumdaki yapı haznesiz ve tek cepheli olarak 240 cm. genişliğe, 123 cm. derinliğe ve 220 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 91, Fotoğraf 203).

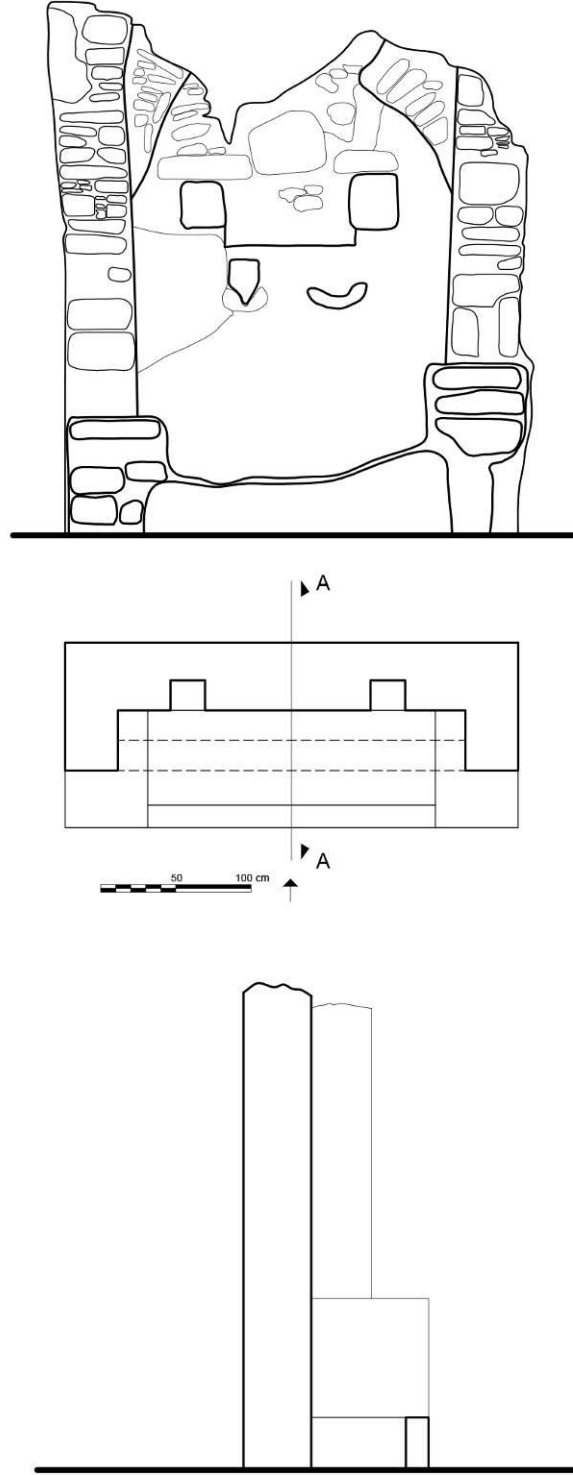
Yığma duvar tekniğinde inşa edilen çeşmede moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Genel olarak moloz taş kullanılan yapının günümüzde bir kısmı yıkılmış durumdaki yarım daire kemer formunda yalnızca tuğlaya yer verilmiştir.

Çeşmenin güneye bakan ön cephesinde 130 cm. genişlik ve 20 cm. derinliğindeki yarım daire kemer formlu çeşme nişi yer alır. Bunu iki yanda cepheden 20 cm. çıkıntı yapan pilastr şeklindeki silmeler sınırlar. Yıkılmış durumda olduğu için yüksekliği bilinmeyen silmeler 35 cm. genişliğe sahiptir. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında yan yana iki mermer oluk yer almaktadır. Oluklardan doğu köşedekine metal boru yerleştirilmiştir. Bunların üstünde 23 cm. genişliğe ve 20 cm. yüksekliğe sahip iki bardaklık bulunmaktadır. Bardaklıkların arasında kitabelik kısmı olması muhtemel izler görülmektedir. Ancak kitabe günümüzde mevcut değildir (Fotoğraf 204). Çeşmenin önünde 85 cm. çıkıntı yapan 110 cm. uzunluğunda taş yalak bulunmaktadır. Yalağın iki yanında 55 cm. genişliğinde taş sekiler yer alır.

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden çeşmede herhangi bir süsleme izine rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Günümüzde kitabesi mevcut olmayan çeşmenin konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Nazilli İlçesi, Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) ile cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler görülmektedir. Bu benzerliklere dayanarak çeşmeyi 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Çizim 91: Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 203: Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Genel Görünüm.

Fotoğraf 204: Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72) Ön Cephe Detay.

3.12. Sultanhisar İlçesi

3.12.1. Katalog No 73

Eser	: Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi
Çizim No	: 92
Fotoğraf No	: 205-206
İnceleme Tarihi	: 14.07.2017
Yeri	: Sultanhisar İlçesi, Rekmez Mahallesi
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1227 / M. 1812-1813

Mimari: Rekmez Mahallesi'nde yol kenarında yer alan çeşme arka cephesi bir konuta bitişik konumdadır. Geçirdiği onarımlarla orijinal halini önemli ölçüde kaybetmiş olduğu anlaşılan çeşme hazneli ve tek cephelidir. Çeşme haznesinin bir kısmı ile batı köşesinde yer alan ayak duvarların içinde kalmıştır (Çizim 92, Fotoğraf 205).

Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin üzerinde yer alan açıklıklardan anlaşıldığı kadarıyla moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Üçgen alınlığı, köşe plasterleri, yalağı ve hazne üst örtüsü ise betonarmedir.

Kuzeye bakan ön cephesinde 20 cm. derinliğinde ve 97 cm. genişliğindeki yarım daire kemer formu çeşme nişi yer almaktadır. Çeşme nişini iki yanda 14 cm. çıkıntı yapan ve 21 cm. genişliğindeki betonarme pilastrlar sınırlandırır. Ayna taşı ve orijinal lülesi gözükmeyen çeşmeye şehir şebeke su sistemine bağlı musluk takılmıştır. En üstte sonradan yapıldığı anlaşılan betonarme üçgen alınlık yer almaktadır. Alınlığın ortasında 32 cm. genişliğinde ve 42 cm. yüksekliğinde yarım daire kemer formu içerisinde üç satır olarak düzenlenmiş kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 206). Çeşmenin önünde yine yakın tarihte yapıldığı anlaşılan betonarme yalak bulunmaktadır. Çeşmenin güney cephesine teşkil eden haznenin büyük bir kısmı konutun içinde kaldığından yeterli inceleme yapılamamıştır.

Süsleme: Büyük oranda yenilendiği anlaşılan çeşmenin üzerinde herhangi bir süslemeye rastlanılmaz.

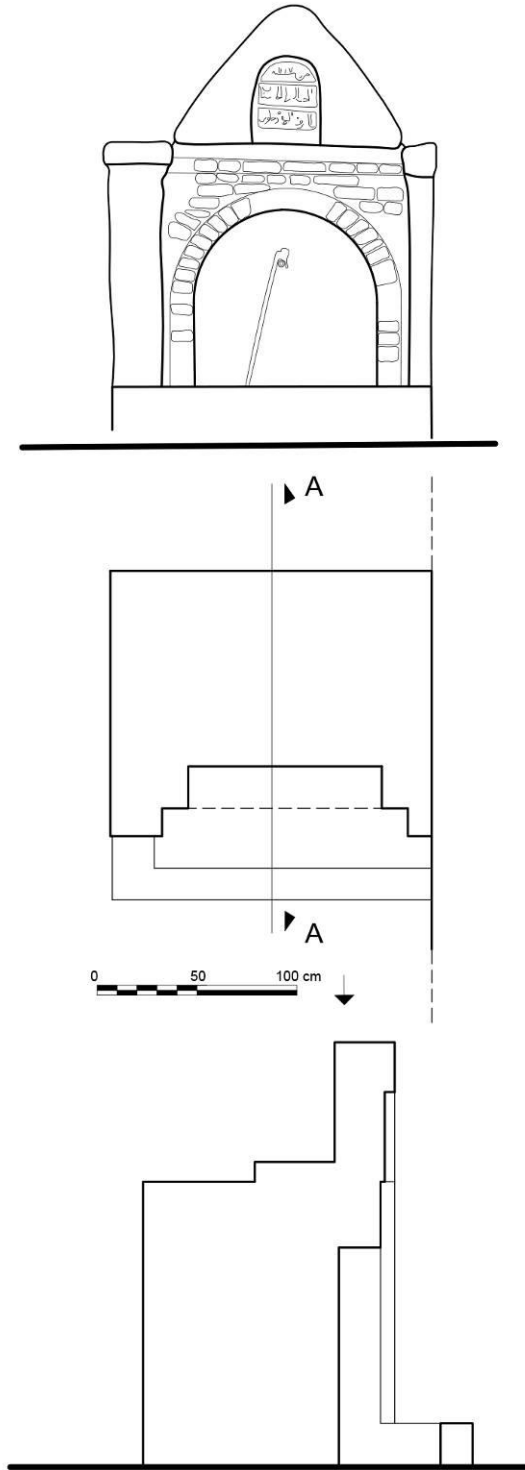
Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Arabi Sene 1227
2. Sahibü'l hayrat vel hasenat
3. Tahir Bin Hacı Muhammed Çavuş

Kitabeye göre çeşme H. 1227 / M. 1812-1813 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 92: Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 205: Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Genel Görünüm.

Fotoğraf 206: Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) Kitabe.

3.12.2. Katalog No 74

Eser	: Frenk Çeşmesi
Çizim No	: 93
Fotoğraf No	: 207-208
İnceleme Tarihi	: 24.08.2017
Yeri	: Sultanhisar İlçesi, Kavaklı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18.-19. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Kavaklı Köyü içerisinde yol üzerinde yer almaktadır. Yol kotundaki farktan dolayı arka cephesi tümüyle toprak altında kalan çeşme zaman içinde geçirmiş olduğu niteliksiz onarımlarla özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş durumdadır. Günümüzde tüm cephesi kayrak taşlarla kaplanmış olan çeşme 191 cm. genişliğe ve 183 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 93, Fotoğraf 207).

Tüm yüzeyi kayrak taşlarla kaplı çeşmenin yığma duvar tekniğinde moloz taş malzeme kullanılarak inşa edildiği anlaşılmaktadır.

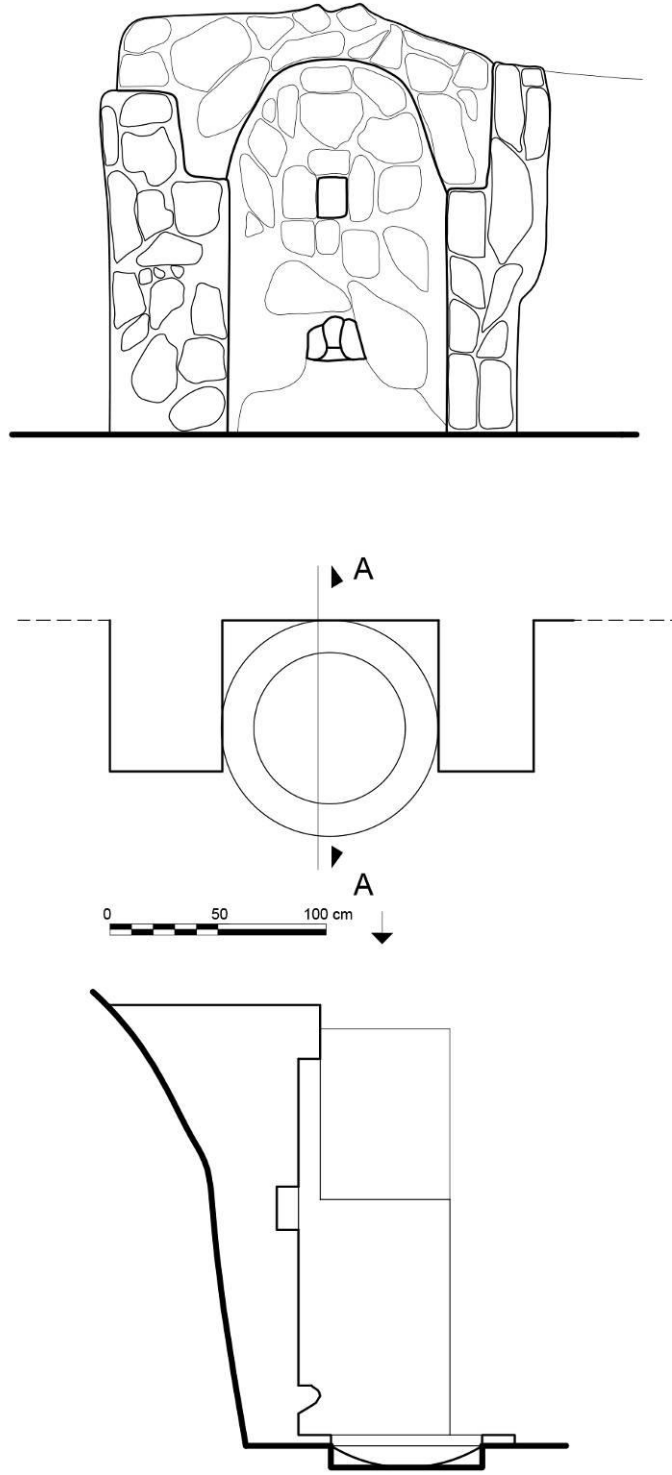
Kuzeye bakan ön cephesinde 50 cm. derinliğinde ve 100 cm. genişliğinde yarım daire kemer formu niş yer alır. Kemerin bindiği ayaklar üzengi noktasına kadar 25 cm. çıkma yaparlar. Bunların hemen yanında cephe boyunca yükselen silmeler yer alır. Boyutları birbirinden farklı olan silmelerden batı köşedeki 24 cm. genişlik ve 161 cm. yüksekliğe sahip iken doğu köşedeki 35 cm. genişlik ve 149 cm. yüksekliğe sahiptir.

Üzerindeki kayrak taş kaplamasından dolayı ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşmenin oluğu mermerdir. Oluğun üzerinde 17 cm. genişliğe ve 21 cm. yüksekliğe sahip bardaklık yer almaktadır. Çeşmenin önünde yol kotunun zamanla yükselmesi sonucu zeminle aynı seviyede olan dairesel formu taş yalak bulunmaktadır (Fotoğraf 208).

Süsleme: Çeşmenin üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin tarihi bilinmemektedir. Ancak cephe kuruluşu ve malzeme kullanımı ile 18.-19. yüzyıllara ait olduğu söylenebilir.

Çizim 93: Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 207: Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Genel Görünüm.

Fotoğraf 208: Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) Yalak ve Oluk.

3.12.3. Katalog No 75

Eser	: Kavaklı Yolu Çeşmesi
Çizim No	: 94
Fotoğraf No	: 209-210
İnceleme Tarihi	: 27.07.2018
Yeri	: Sultanhisar İlçesi, Kavaklı Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyılın sonları-20. yüzyılın başları

Mimari: Çeşme, Kavaklı Köyü yolunda, Nysa Antik Kenti'nin yukarısında yer almaktadır. Yol kotundaki farktan dolayı arka cephesi gömülü durumdadır. Haznesiz ve tek cepheli olan çeşme 216 cm. genişliğe ve 95 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 94, Fotoğraf 209).

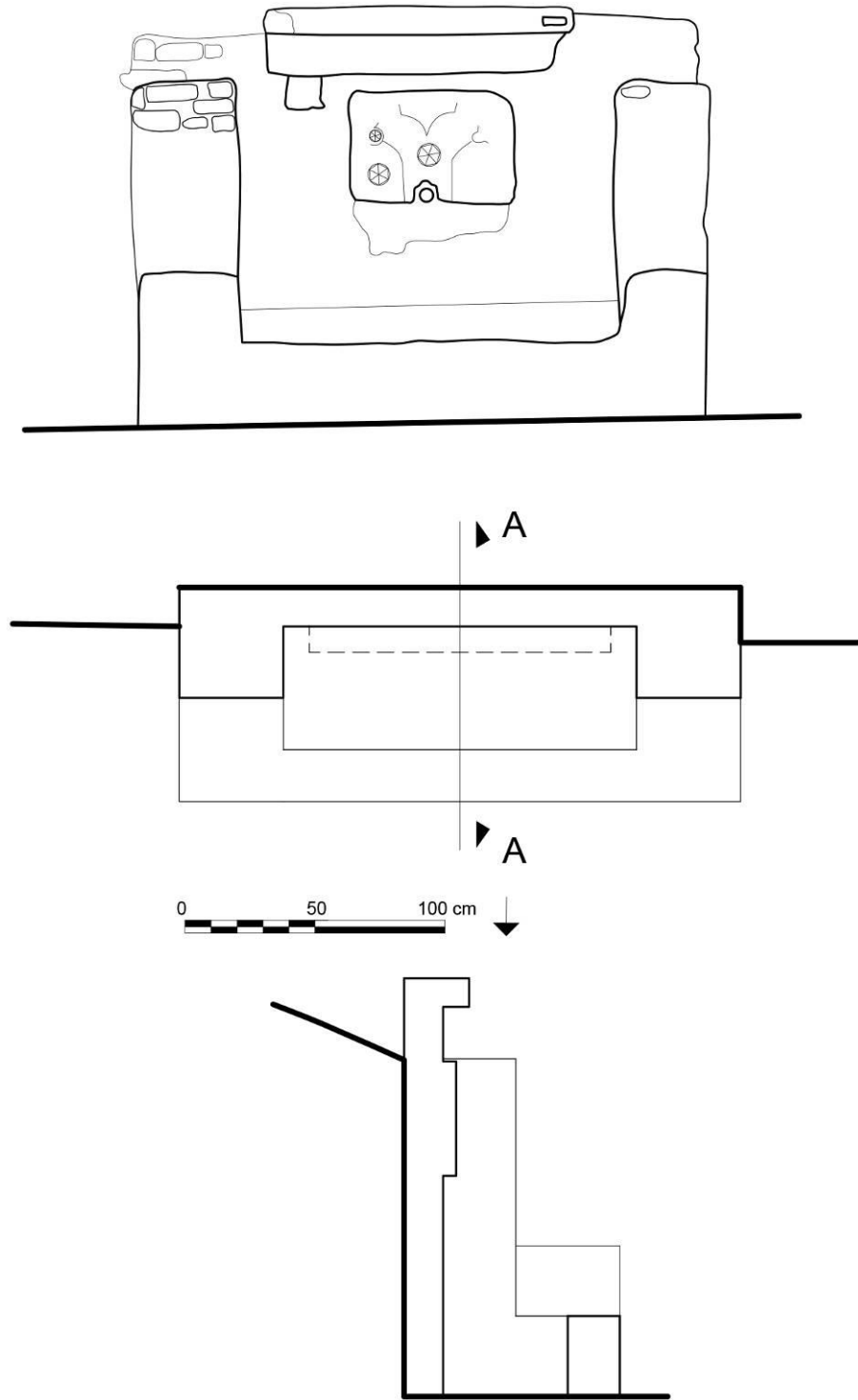
Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin inşasında moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapıdaki tuğlalar 19x9x4 cm. ölçülerindedir.

Kuzeye bakan ön cephe yatay dikdörtgen bir formda olup 25 cm. derinliğe ve 136 cm. genişliğe sahiptir. Çeşme nişini yanlarda 25 cm. çıkıntı yapan 40 cm. genişliğindeki silmeler sınırlar. Çeşme nişinin ortasında 65 cm. genişliğe ve 45 cm. yüksekliğe sahip blok mermer ayna taşı yer alır. Çeşme lülesi bunun alt orta kısmına denk gelmektedir. Bunun sol üst köşesinde 18x18 cm. ölçülerindeki bardaklık bulunmaktadır. En üstte 120 cm. genişliğe sahip işlevi anlaşılamayan yekpare devşirme mermere yer verilmiştir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve 65 cm. çıkıntı yapan taş yalak yer almaktadır. Yalağın iki yanında 40x40 cm. boyutlarındaki sekiler bulunur.

Süsleme: Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşme yalın bir görünüme sahiptir. Çeşme nişinin ortasındaki yekpare blok mermerin üzerinde yarım kaldığı anlaşılan altıgenlerden oluşan kazıma geometrik bezemeler yer alır (Fotoğraf 210).

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşme kullanılan malzeme ve teknik ile mimari özellikleri bakımından 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına tarihlendirilebilir.

Çizim 94: Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 209: Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Genel Görünüm.

Fotoğraf 210: Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) Ayna Taşı.

3.13. Yenipazar İlçesi

3.13.1. Katalog No 76

Eser	: Donduran Köyü Çeşmesi
Çizim No	: 95
Fotoğraf No	: 211-213
İnceleme Tarihi	: 14.07.2017
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Donduran Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1177 / M. 1763-1764, H. 1178 / M. 1764-1765

Mimari: Donduran Köyü içerisinde yol kenarında bir arazi üzerinde yer almaktadır. Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi 15 cm. çıkıntı yapan ve 30 cm. genişliğindeki üç plaster ile iki bölüme ayrılmıştır. Doğu cephesindeki plaster ile arka cephesi bir konutun içerisinde kalmaktadır. Mevcut konumundan dolayı haznesi olup olmadığı anlaşılamayan çeşme çift cepheli olarak 428 cm. genişliğe ve 350 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 95, Fotoğraf 211).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Genel olarak moloz taş malzemenin kullanıldığı çeşmenin kemerlerinde yalnızca tuğlaya yer verildiği görülmektedir.

Çeşmenin ön cephesinin batıdaki bölümünü yanlarda köşe pilastrı ile ortadaki pilastr sınırlar. Üstte pilastrlar arasında uzanan yassı taşlardan oluşturulmuş düz bir silme yer alır. Bu pilastrlar ve silmenin çevrelediği çeşmenin ortasında 15 cm. derinliğinde ve 170 cm. genişliğinde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Nişin alt kısmında 120 cm. eninde ve 37 cm. boyunda çift lüleli mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının hemen üzerinde 30 cm. genişliğe sahip yukarıya doğru kademeli olarak daralan bardaklık yer almaktadır. En üstte yarım daire kemer formu içerisinde 34 cm. eninde ve 39 cm. boyunda alt alta dört satır halinde düzenlenen yekpare mermer kitabe yer alır (Fotoğraf 212). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve yapıdan 40 cm. çıkıntı yapan taş yalak

bulunmaktadır. Yalağı iki yanda plasterlerin devamı şeklindeki 45 cm. genişliğe sahip sekiler sınırlamaktadır.

Çeşmenin doğudaki bölümünü yine yanlarda köşe pilastrı ile ortadaki pilastr, üstte ise pilastrlar arasında uzanan yassı taşlardan oluşturulmuş düz bir silme sınırlamaktadır. Bu kuşatılmış alanın ortasında 15 cm. derinliğinde ve 150 cm. genişliğinde yarım daire kemerli çeşme nişi yer alır. Kemer, batı yönde ortadaki pilastra binmekte olup doğu yönde zemin seviyesine kadar inmektedir. Çeşme nişinin alt kısmında üzeri sıvalı ayna taşı bulunmaktadır. Tek lüleli ayna taşına sonradan metal bir boru yerleştirildiği görülmektedir. Bunun hemen üzerinde 29 cm. genişliğinde ve 32 cm. yüksekliğe sahip bardaklık yer alır. En üstte yarım daire kemer formu içerisinde 65 cm. eninde ve 34 cm. boyunda alt alta üç satır halinde düzenlenmiş yekpare blok mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 213). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve nişten 55 cm. çıkıntı yapan taş yalak yer alır. Yalağı batı köşede ortadaki plasterin devamı şeklinde olan 45 cm. genişliğindeki seki sınırlarken doğu köşede konutun duvarı sınırlamaktadır.

Süsleme: Genel olarak yalın bir görünüm sergileyen çeşmenin cephesine hareket kazandıran yarım daire kemerleri ile batı bölümde yer alan ve kademeli olarak daralan bardaklık nişi dışında herhangi bir süs unsuruna rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: İki bölüme ayrılmış çeşmenin üzerinde iki farklı kitabe yer almaktadır.

Batı Bölümdeki Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahibü'l Hayrat Vel Hasenat
2. İçeli el hac Hüseyin.....
- 3.Çeşme-i cereyanı için bahcet.....
4. Bir sebze Bağçesi vakfullah olmuştur sene 1177

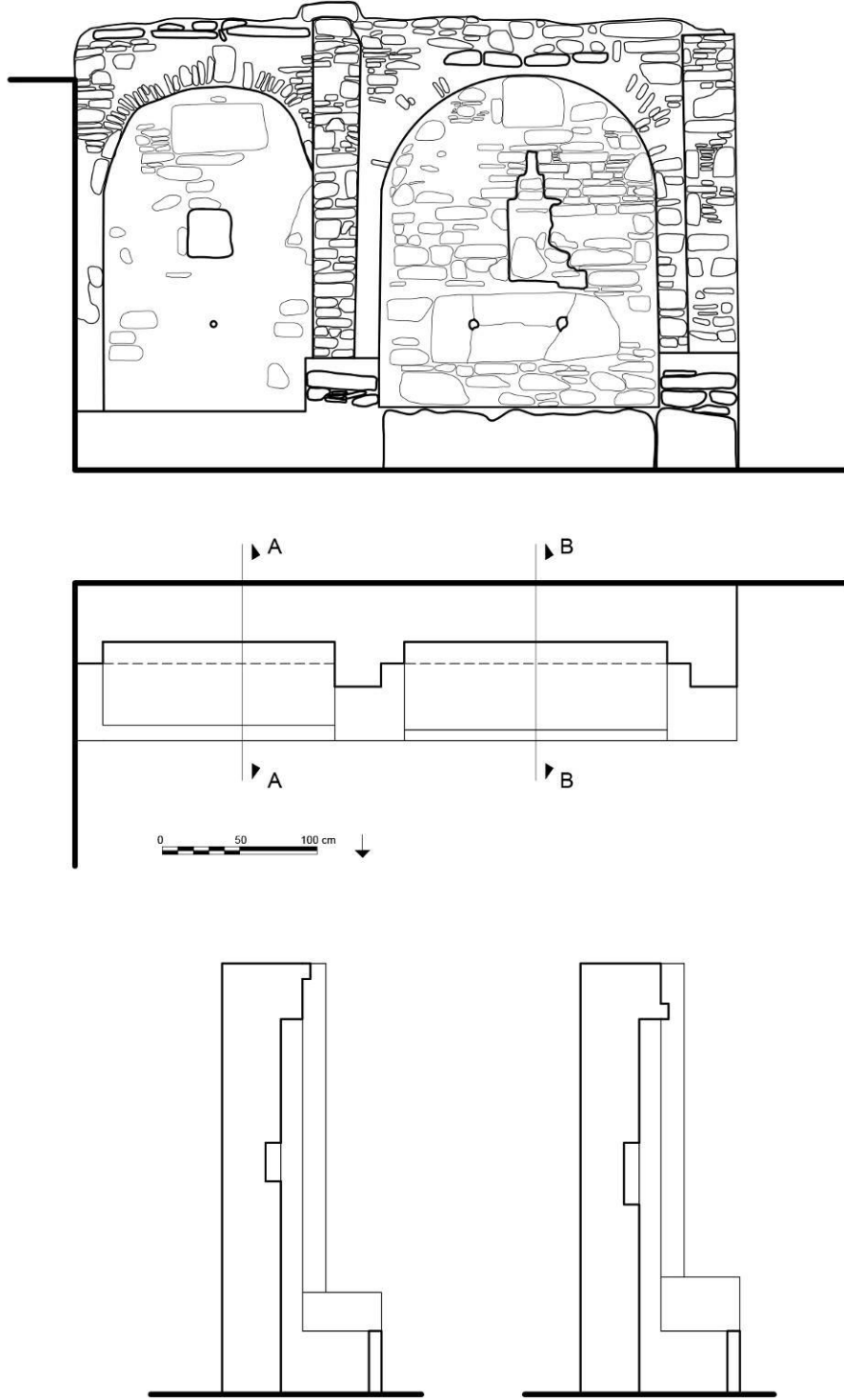
Doğu Bölümdeki Kitabenin Transkripsiyonu:

1. Sahibü'l Hayrat Vel Hasenat İçeli
2. El hac Hüseyin iş bu çeşme-i cereyan için
3. Bahcet bir sebze Bağçesi vakfullah olmuştur

Sene 1178

Hacı Hüseyin tarafından yaptırılan çeşmenin batı bölümündeki kitabede H. 1177 M. 1763-1764 yılı, doğu bölümündeki kitabede ise H. 1178 / M. 1764-1765 tarihi verilmektedir. Kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla çeşmenin doğu bölümü diğer bölümden 1 yıl sonra eklenmiştir.

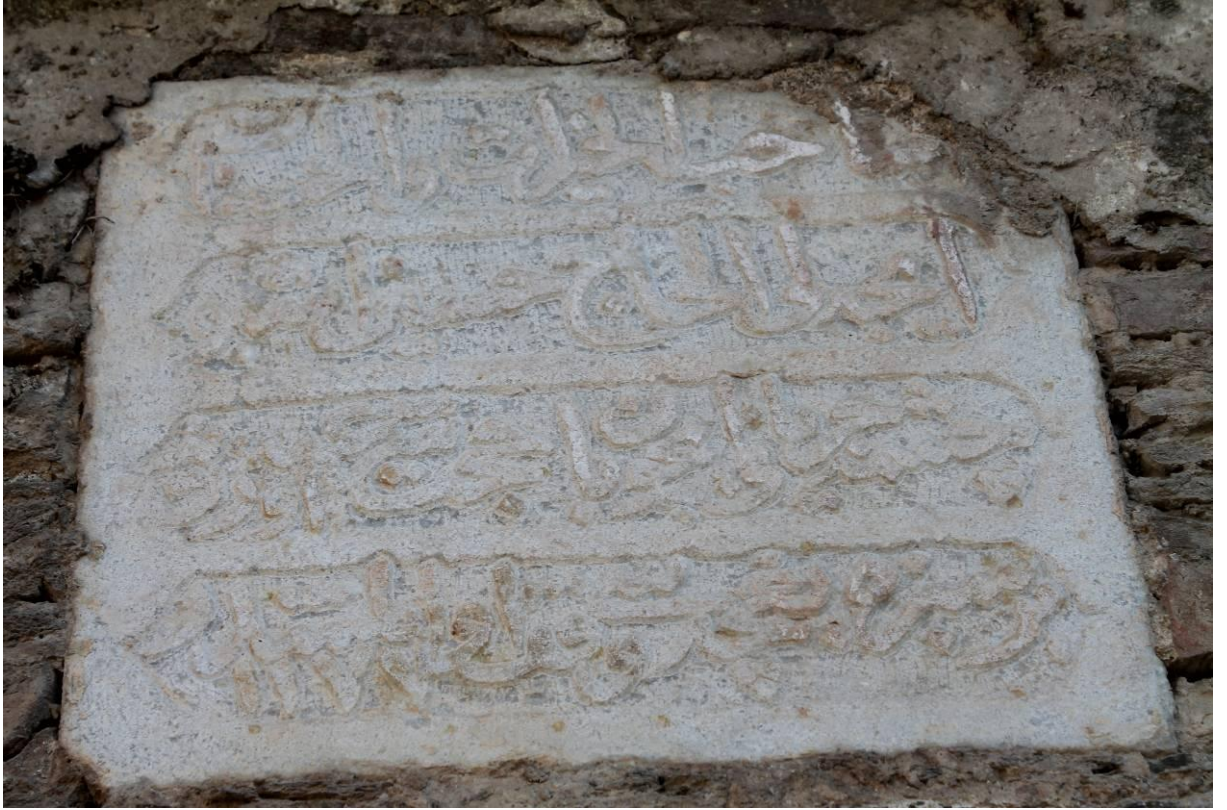

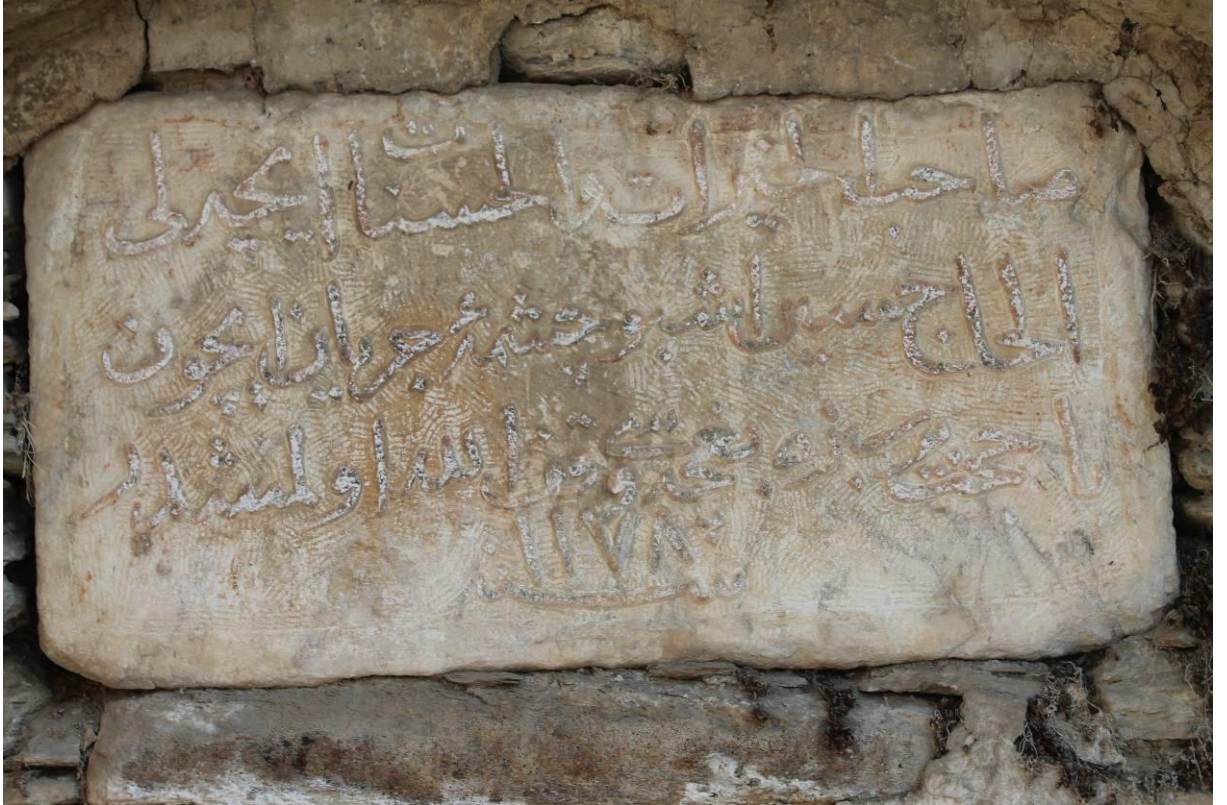
Çizim 95: Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 211: Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Genel Görünüm.

Fotoğraf 212: Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Batı Bölümdeki Kitabe.

Fotoğraf 213: Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) Doğu Bölümdeki Kitabe.

3.13.2. Katalog No 77

Eser	: Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme
Çizim No	: 96
Fotoğraf No	: 214-215
İnceleme Tarihi	: 04.07.2017
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Alhan Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: H. 1177 / M. 1763-1764

Mimari: Çeşme, Alhan Köyü içinde yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak kareye yakın dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 246 cm genişliğe, 270 cm. derinliğe ve 300 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 96, Fotoğraf 214).

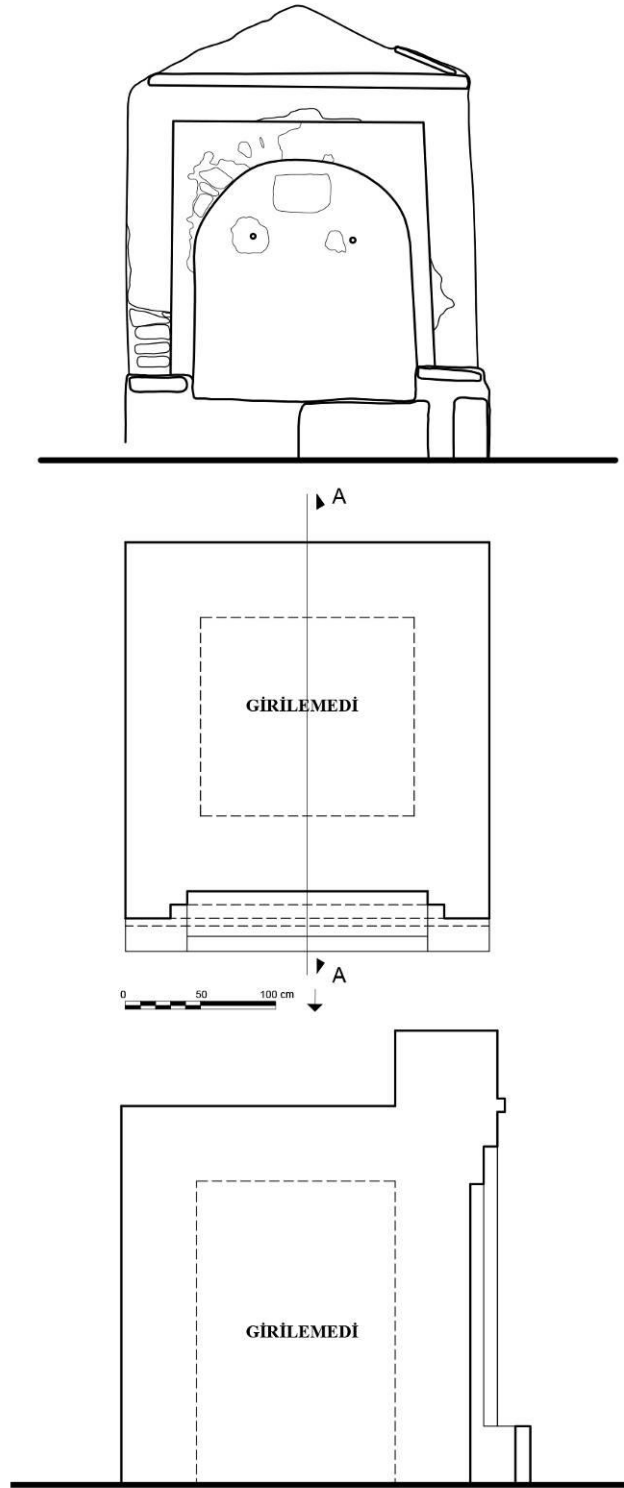
Tüm yüzeyi sıvalı olan çeşmenin üzerindeki açıklıklardan yığma duvar tekniğiyle moloz taş ve tuğla kullanılarak inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Yapının kuzeye bakan ön cephesi haznesinden 70 cm. kadar yüksek tutulmuş olup 10 cm. derinliğinde ve 160 cm. genişliğindeki yarım daire kemer formu çeşme nişine sahiptir. Nişi üç yönden, 10 cm. çıkıntı yapan ve 30 cm. genişliğindeki silmeler çevreler. Cephe en üstte düz bir saçakla ayrılan üçgen alınlıkla son bulmaktadır. Üzerindeki sıvalardan ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Çeşme lülesinin üzerinde yan yana iki oluk yer almaktadır. Olukların üzerinde yarım daire kemer formu içerisinde ise 45 cm. eninde ve 32 cm. boyunda dört satır olarak düzenlenmiş mermer kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 215). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan taş yalak yer alır. Yalağın iki yanında 43 cm. genişlik ve 41 cm. derinlik veren sekiler bulunur. Çeşmenin arka cephesinde bugün bir kısmı yıkılmış durumdaki hazne ile irtibatı sağlayan kontrol penceresi yer almaktadır. Çeşme haznesi blok yassı taşlarla örtüldür.

Süsleme: Yalın bir görünüm arz eden yapıda herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır. Ancak zaman içinde geçirmiş olduğu deformasyonlara bağlı olarak yalnızca tarih ibaresi okunabilmektedir. Kitabenin üzerindeki tarihe göre çeşme H. 1177 / M. 1763-1764 yılında yaptırılmıştır.

Çizim 96: Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 214: Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) Genel Görünüm.

Fotoğraf 215: Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) Kitabe.

3.13.3. Katalog No 78

Eser	: Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 97
Fotoğraf No	: 216-217
İnceleme Tarihi	: 12.05.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Alhan Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Alhan Köyü girişinde yol kenarında düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 225 cm. genişliğe, 120 cm. derinliğe ve 250 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 97, Fotoğraf 216).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş, ve tuğla kullanılmıştır. Çeşmenin genelinde ağırlık olarak moloz taş kullanılırken kemerinde tuğlaya yer verilmiştir.

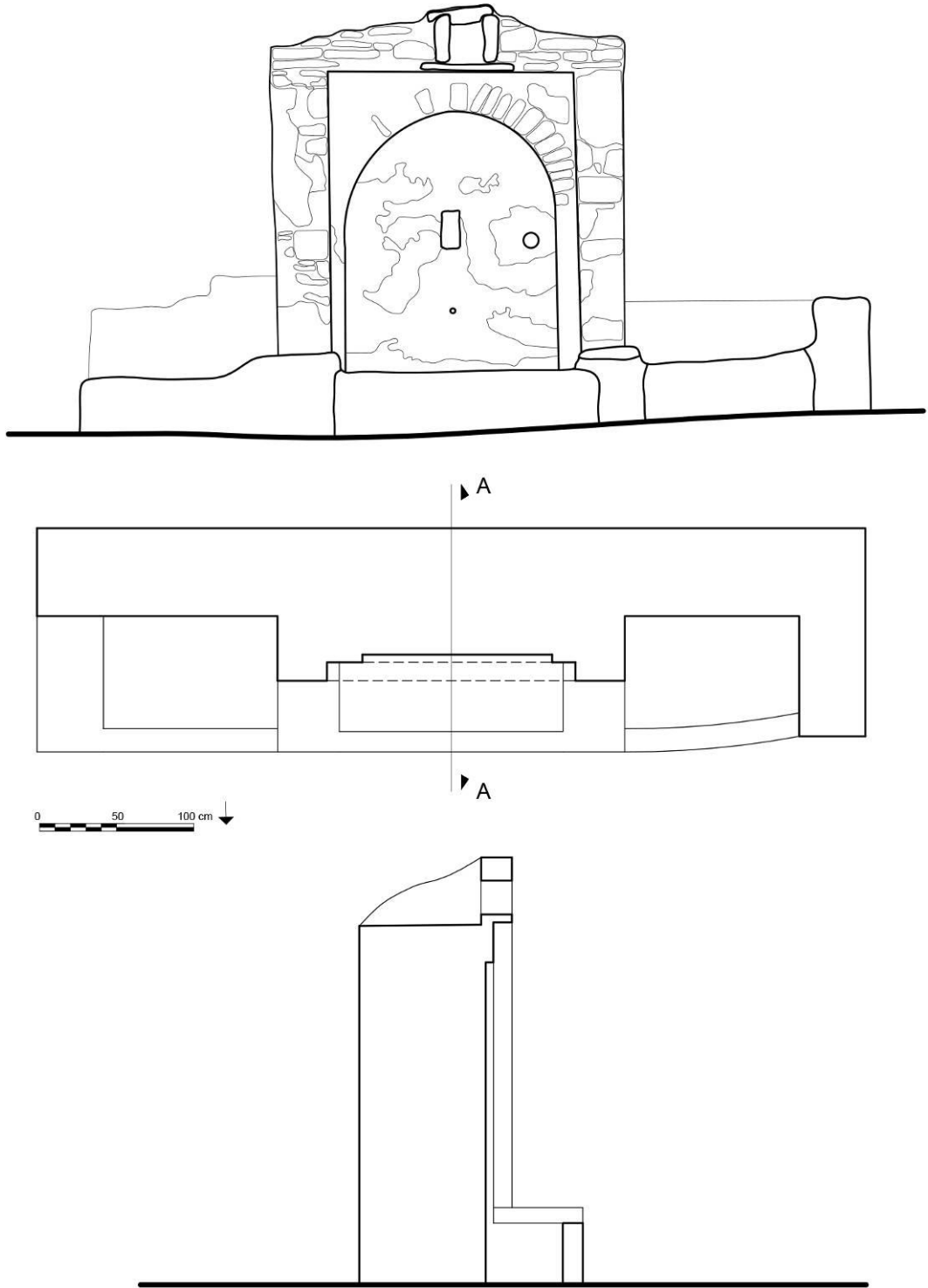
Yapının kuzeye bakan ön cephesi 12 cm. derinliğinde ve 145 cm. genişliğinde yarım daire kemer formundaki çeşme nişine sahiptir. Çeşme nişini yanlarda 30 cm. çıkıntı yapan 40 cm. genişliğindeki ve cephe boyunca yükseliş gösteren pilastr şeklindeki silmeler sınırlar. Cephe en üstte üçgen alınlıkla son bulmaktadır. Alınlığın orta kısmında 27 cm. genişliğe ve 33 cm. yüksekliğe sahip kitabelik olması muhtemel bir açıklık yer almaktadır. Ancak kitabe mevcut değildir. Üzerindeki sıvalardan ayna taşı hakkında bilgi edinemediğimiz çeşme tek lülelidir. Çeşme lülesine günümüzde metal boru yerleştirilmiştir. Lülenin hemen üzerinde 14 cm. genişliğe, 23 cm. yüksekliğe ve 16 cm. derinliğe sahip bardaklık yer alır. Çeşme nişinin batı köşesinde arka cepheye kadar devam eden bir oluk bulunmaktadır (Fotoğraf 217). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalağı yanlarda 40 cm. genişlik ve 30 cm. derinlik veren sekiler sınırlamaktadır. Çeşmenin doğu ve batı cephesinde sonradan yapılmış olması muhtemel iki yalak daha mevcuttur.

Sekilerde açılmış oluklar vasıtasıyla ana yalakta biriken suların bu yalaklara akması amaçlanmış olmalıdır.

Yapının arka cephesinde 50 cm. genişliğe sahip çeşmeye suyu taşıyan künk sisteminin bulunduğu su yolu görülebilmektedir.

Süsleme: Genel olarak yalın bir görünüm sergileyen yapının ön cephesindeki dikdörtgen silme kuşağı ile yarım daire kemer formlu çeşme nişi yapıya hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabesi bulunmayan çeşmenin tarihlendirilmesiyle ilgili elimizde somut veriler bulunmamaktadır. Ancak konumuz kapsamındaki tarihi belli olan aynı bölgedeki Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) ile cephe kuruluşu ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak çeşmeyi 18. yüzyıla tarihlemek mümkün olacaktır.

Çizim 97: Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 216: Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) Genel Görünüm.

Fotoğraf 217: Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) Ön Cephe Detay.

3.13.4. Katalog No 79

Eser	: Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme
Çizim No	: 98
Fotoğraf No	: 218-219
İnceleme Tarihi	: 11.05.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Hamzabali Köyü'nde yol kenarında hafif eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 213 cm. genişliğinde ve 296 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 97, Fotoğraf 218).

Yığma duvar tekniğinde inşa edilen yapıda genel olarak moloz taş malzeme kullanılmış olup yer yer tuğlaya da rastlanılmaktadır.

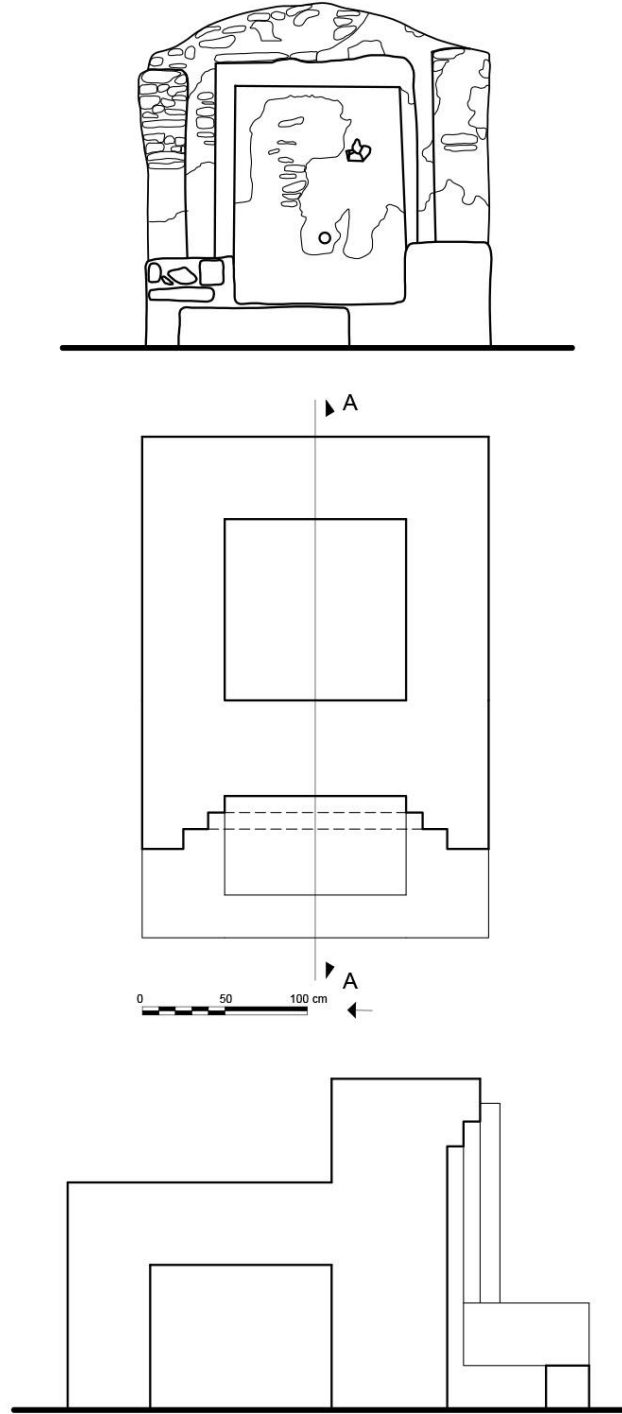
Çeşmenin batıya bakan ön cephesi dikdörtgen formda olup iç içe iki niş ile oluşturulmuştur. En içte 10 cm. derinlik ve 100 cm. genişlik veren çeşme nişini 10 cm. çıkıntı yapan ve üstte üçgen bir alınlıkla son bulan ikinci silme kuşatmaktadır. Cepheyi yanlarda 12 cm. çıkıntı yapan, 25 cm. genişliğe sahip ve cephe boyunca yükseliş gösteren pilastrlar sınırlamaktadır. Üçgen alınlığın ortasında 35 cm. genişliğe sahip kitabelik kısmı olduğunu düşündüğümüz bir açıklık bulunmaktadır. Ancak kitabe günümüzde mevcut değildir. İçteki dikdörtgen nişin alt kısmında lüle yeri mevcut olmakla birlikte ayna taşı bilinmemektedir. Çeşme lülesinin sağ üst köşesinde, çeşme yalak seviyesinin 73 cm. üzerinde bir oluk yer almaktadır. Çeşmenin önüne niş genişliğince uzanan taş yalak bulunur. Yalağı iki yanda 50 cm. genişlik ve 40 cm. derinlik veren sekiler sınırlamaktadır.

Ön cephesinden daha alçak tutulmuş olan çeşme haznesi 213 cm. genişliğe ve 166 cm. derinliğe sahiptir. Üst örtüsü düz dam şeklinde olan haznenin arka cephesinde suyu taşıyan künk sisteminin bulunduğu su yolu az da olsa görülebilmektedir (Fotoğraf 219).

Süsleme: Genel olarak yalın görünümdeki çeşmenin dikdörtgen formdaki silmeleri ile üçgen alınlığı cepheye hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmadığından tarihlendirilmesi hususunda somut bilgilere sahip değiliz. Ancak çeşme, konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) ile malzeme ve teknik bakımdan benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak yapıyı 18. yüzyıla tarihlemek yerinde olacaktır.

Çizim 98: Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 218: Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79) Genel Görünüm.

Fotoğraf 219: Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79) Ön Cephe Detay.

3.13.5. Katalog No 80

Eser	: Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme
Çizim No	: 99
Fotoğraf No	: 220-221
İnceleme Tarihi	: 21.07.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Hamzabali Köyü'nde yol kenarındaki bir arazinin içerisinde yer almaktadır. Hazneli ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 237 cm. genişliğe ve 314 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 98, Fotoğraf 220).

Yığma duvar tekniğinde inşa edilen yapıda genel olarak moloz taş malzeme kullanılmış olup yer yer tuğla malzemeye de rastlanılmaktadır.

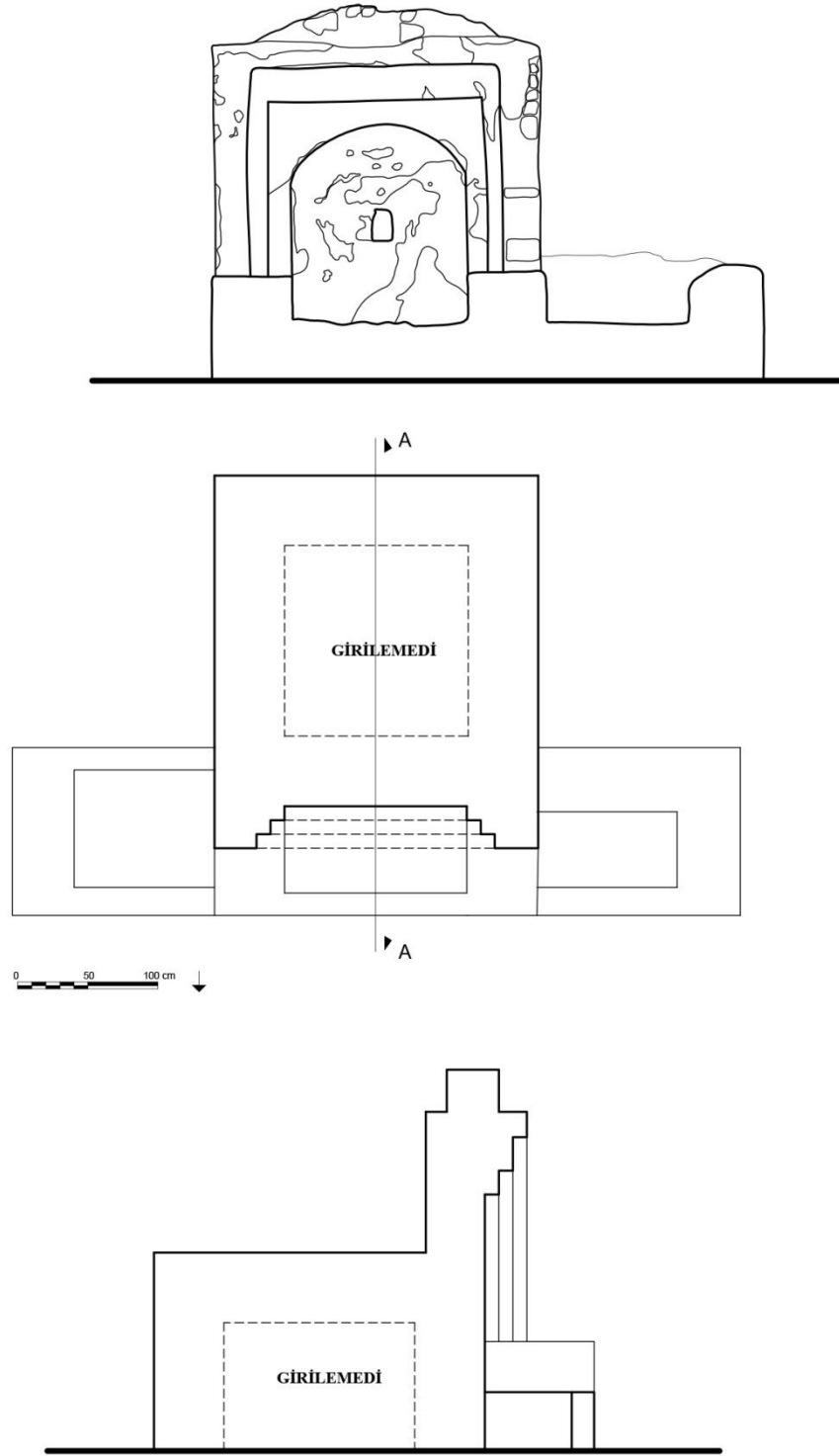
Çeşmenin doğuya bakan ön cephesi iç içe iki niş şeklinde oluşturulmuştur. En içte 10 cm. derinliğinde ve 130 cm genişliğinde yarım daire kemer formu çeşme nişi yer alır. Çeşme nişini yine 10 cm. derinlik veren dikdörtgen bir silme kuşatmaktadır. En dışta ise üstte üçgen bir alınlıkla son bulan 50 cm. genişliğindeki dikdörtgen silme tüm cepheyi kuşatmaktadır. Çeşme tepe noktasını oluşturan alınlığın ortasında kitabelik olması muhtemel bir açıklık bulunmaktadır. Ancak kitabe mevcut değildir (Fotoğraf 221). Ayna taşı ve lülesi görünmeyen çeşmenin ortasında 15 cm. genişlik ve 15 cm. derinliğe sahip bardaklık yer alır. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak yer almaktadır. Yalağı yanlarda 50 cm. genişlik ve 37 cm. derinlik veren sekiler sınırlar. Çeşmenin kuzey ve güney cephelerinde sonradan yapılmış olması muhtemel iki yalak daha bulunmaktadır.

Ön cepheye göre daha alçak tutulmuş olan çeşme haznesi 237 cm. genişliğe ve 194 cm. derinliğe sahiptir. Günümüzde bitki örtülerinin içerisinde kalmış olmasından dolayı yeterli inceleme yapılamayan hazne düz dam şeklinde örtülüdür.

Süsleme: Üzerinde herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin ön cephesini kuşatan silmeleri ile üçgen alınlığı yapıya hareket kazandırmaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yapı, konumuz kapsamındaki Yenipazar ilçesi çeşmelerinden Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) ve Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79) ile cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak çeşmeyi 18. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Çizim 99: Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 220: Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) Genel Görünüm.

Fotoğraf 221: Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) Ön Cephe Detay.

3.13.6. Katalog No 81

Eser	: Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme
Çizim No	: 100
Fotoğraf No	: 222-223
İnceleme Tarihi	: 01.07.2018
Yeri	: Yenipazar ilçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. yüzyıl

Mimari: Çeşme, Hamzabali Köyü içinde bir konutun bahçesinin önünde yer almaktadır. Günümüzde üst bölümü kısmen yıkılmış ve arka cephesindeki haznesi toprak altında kalmış olan çeşme oldukça harap durumdadır. Hazneli ve tek cephe olarak dikdörtgen prizmal bir kütle arz eden yapı 225 cm. genişliğe sahiptir (Çizim 99, Fotoğraf 222). Yapının mevcut konumundan dolayı derinliği ve yüksekliğiyle ilgili sağlam ölçümler yapılamamıştır.

Yığma duvar tekniğiyle inşa edilen yapıda moloz taş ve tuğla kullanılmıştır.

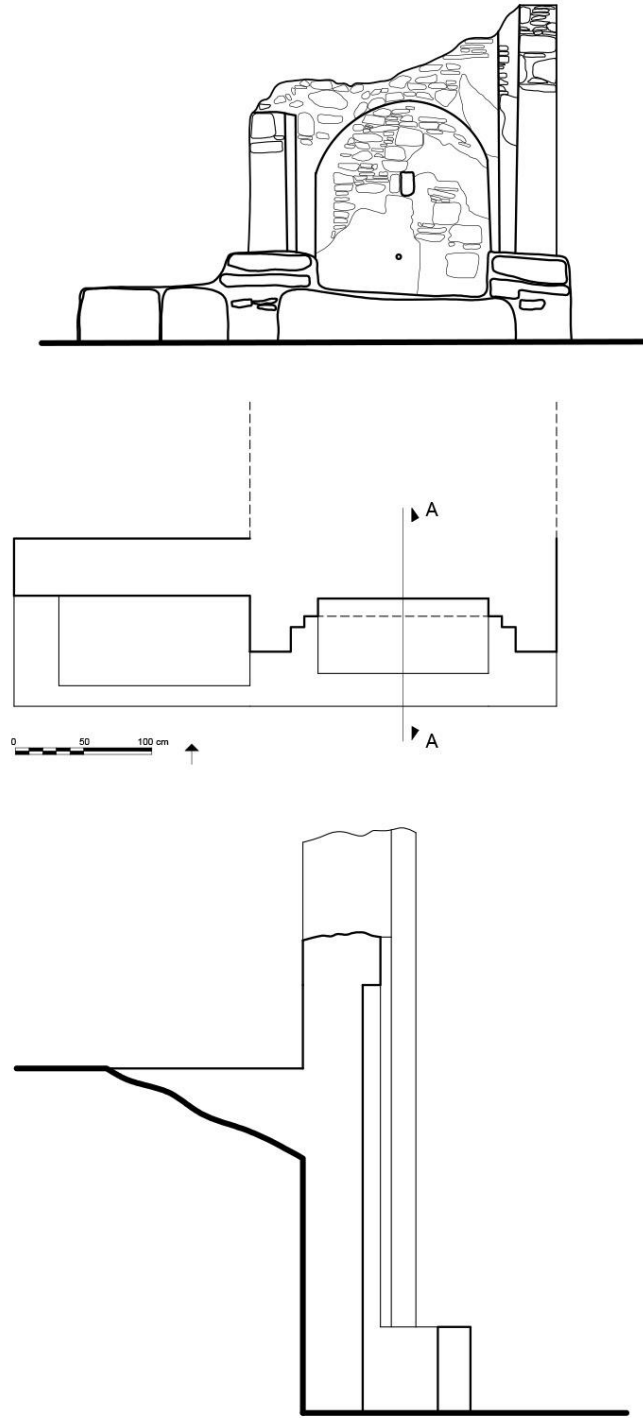
Çeşmenin güneye bakan ön cephesinde 10 cm. derinliğinde ve 125 cm. genişliğinde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Nişi yanlarda 10 cm. çıkıntı yapan bir silme kuşatmaktadır. Bunları iki yanda 20 cm. derinliğinde ve 50 cm. genişliğinde pilastrlar sınırlamaktadır. Kemerli nişin ortasında üzeri sıvalı tek lüleli mermer ayna taşı görülebilmektedir. Bunun hemen üzerinde 10 cm. genişlik ve 20 cm. yükseklik veren bardaklık yer alır. Bardaklığın sağ üst köşesinde ise tahliye oluğu bulunur. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak bulunmaktadır. Yalağın iki yanında 50 cm. genişlik ve 40 cm. derinliğe sahip sekiler yer alır. Çeşmenin batı cephesinde sonradan ikinci bir yalak yerleştirilmiştir.

Yapının arka cephesindeki haznenin kısmen toprak altında kalmasından dolayı yeterli inceleme yapılamamıştır. Ancak izlerden dıştan düz dam örtülü olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 223).

Süsleme: Oldukça yalın görünümdeki çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin tarihlendirilmesiyle ilgili somut verilere sahip değiliz. Ancak konumuz kapsamındaki tarihi belli olan Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) ile cephe kuruluşu ve malzeme kullanımı açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklere dayanarak yapıyı 18. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Çizim 100: Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 222: Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) Genel Görünüm.

Fotoğraf 223: Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) Hazne.

3.13.7. Katalog No 82

Eser	: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme
Çizim No	: 101
Fotoğraf No	: 224-225
İnceleme Tarihi	: 17.08.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 18. Yüzyıl

Mimari: Çeşme, Hamzabali Köyü içerisinde eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Haznesiz ve tek cepheli yapı 210 cm. genişliğe, 147 cm. derinliğe ve 190 cm. yüksekliğe sahiptir (Çizim 100, Fotoğraf 224).

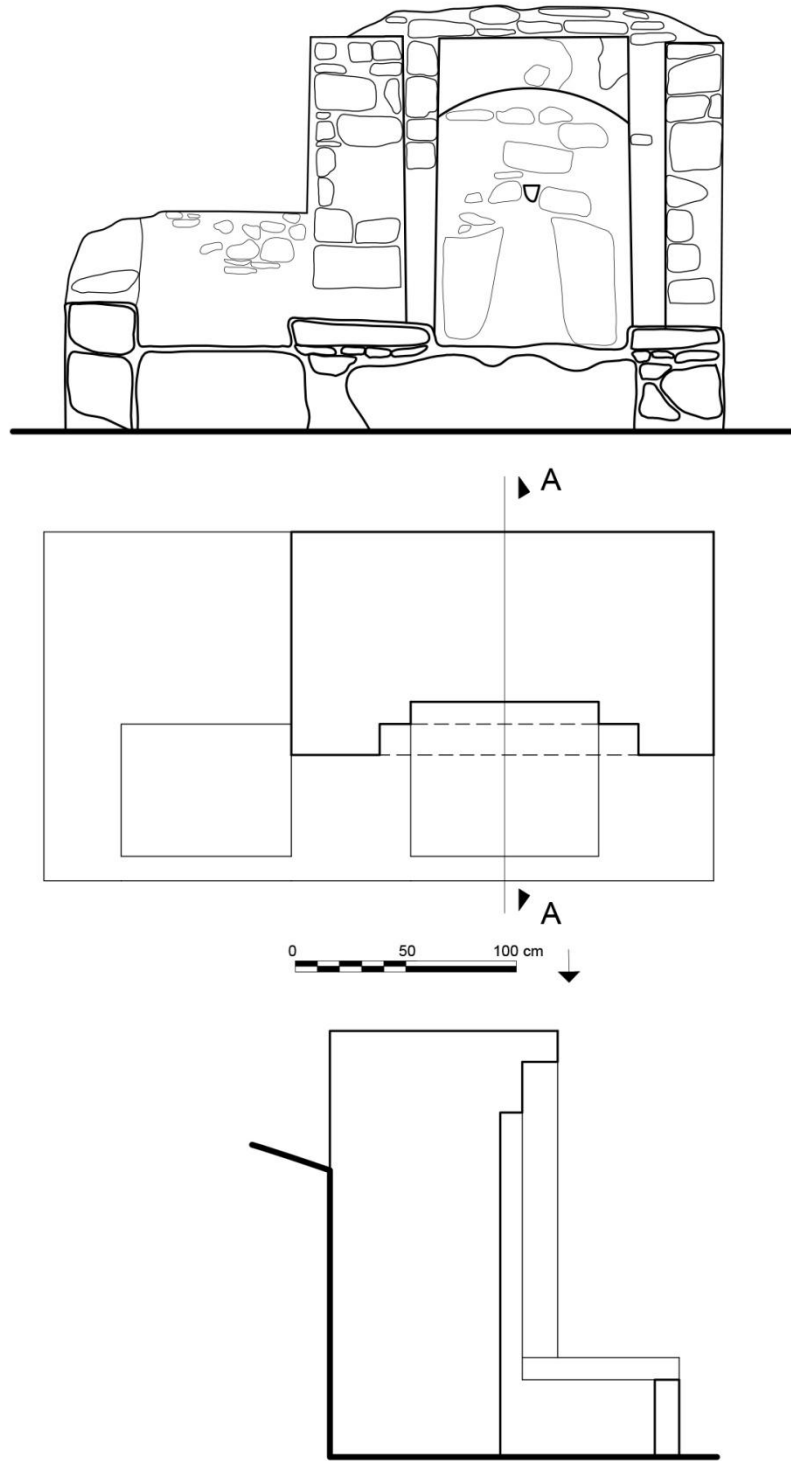
Yığma duvar tekniğinde inşa edilen yapıda moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesinde 15 cm. derinliğinde ve 95 cm. genişliğindeki basık kemerli nişe yer verilmiştir. Nişi üç yönden 14 cm. derinliğinde ve 16 cm. genişliğinde silmeler çevrelemektedir. Bunları iki köşedeki cephe boyunca yükselen 63 cm. genişliğe ve 44 cm. derinliğe sahip pilastrlar sınırlandırır. Cephenin tepe noktasını günümüzde bir kısmı yıkılmış durumda olan ancak mevcut izlerden üçgen formda olduğunu düşündüğümüz alınlık oluşturmaktadır (Fotoğraf 225). Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında oluk bulunur. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve cepheden 60 cm. çıkıntı yapan yalak yer alır. Yalağı yanlarda 63 cm. genişliğindeki taş sekiler sınırlamaktadır. Çeşmenin doğu cephesinde bitişik vaziyette sonradan yapılmış olması muhtemel ikinci bir yalak yer almaktadır.

Süsleme: Oldukça yalın bir görünüme sahip yapının üzerinde herhangi bir süslemeye rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Çeşmenin üzerinde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak aynı ilçedeki tarihi belli olan Alhan Köyü 1 No'lu eşme (Katalog No 77) ile cephe kuruluşu ve malzeme kullanımı açısından gösterdiği benzerlikler, çeşmeyi 18. yüzyıla tarihlememizi mümkün kılmaktadır.

Çizim 101: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 224: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) Genel Görünüm.

Fotoğraf 225: Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) Ön Cephe Detay.

3.13.8. Katalog No 83

Eser	: Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme
Çizim No	: 102
Fotoğraf No	: 226
İnceleme Tarihi	: 06.06.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

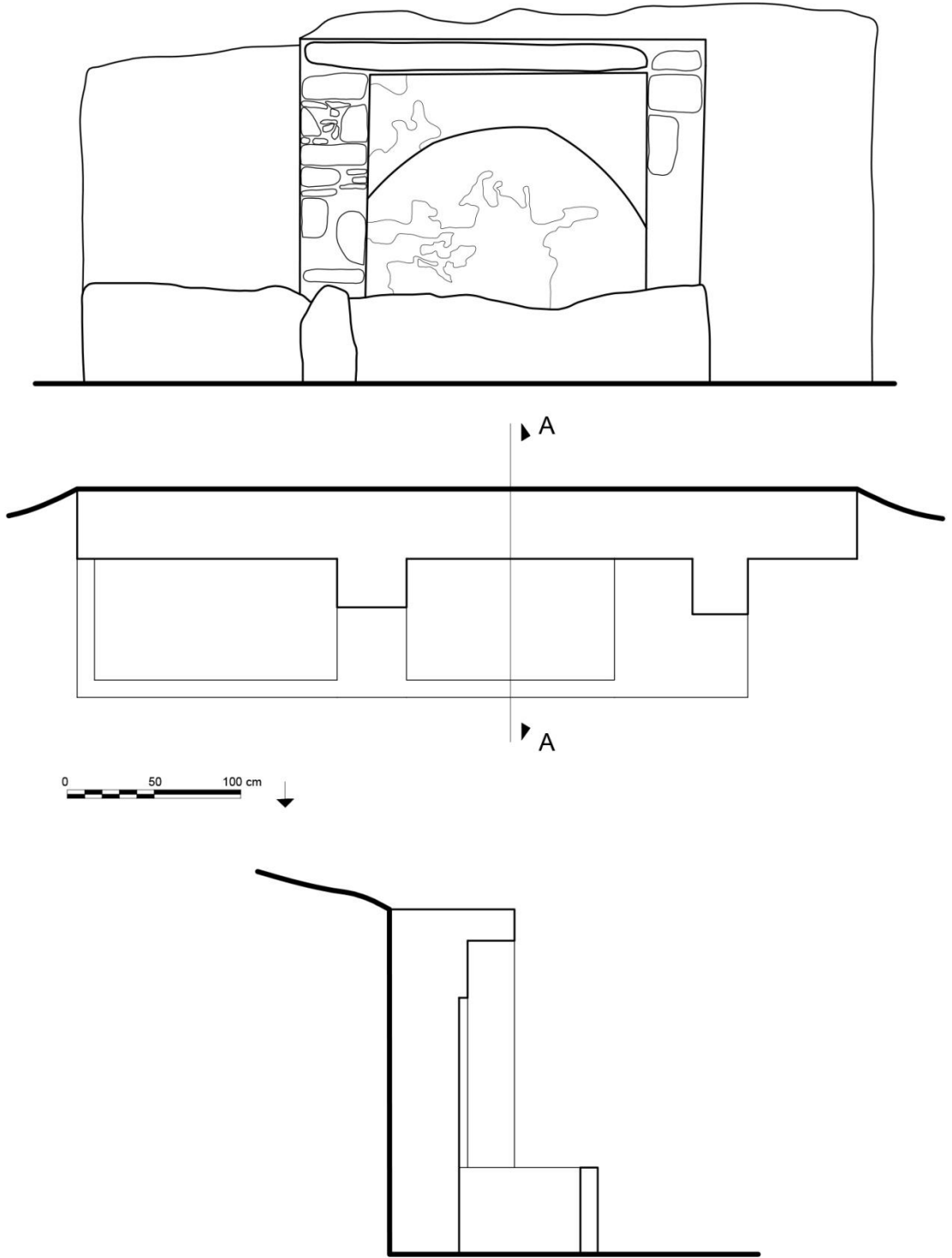
Mimari: Hamzabali Köyü yolu üzerinde bulunan çeşme harap durumdadır. Arka cephesi toprağa yaslanan çeşme bitkilerin arasında kalmış olup zor görülebilmektedir. Haznesiz ve tek cepheli yapı 180 cm. genişliğe sahiptir (Çizim 101, Fotoğraf 226). Mevcut konumundan dolayı derinliği hakkında sağlıklı ölçümler yapılamamıştır.

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen yapıda moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi 10 cm. derinlik ve 120 cm. genişlikteki düzgün olmayan yarım daire kemer formlu nişe sahiptir. Çeşme nişini yanlarda 40 cm. genişlik veren ve cephe boyunca yükselen pilastr şeklindeki silmeler sınırlamaktadır. Yapı silmeler arasında uzanan düz taş saçakla sonlanmaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin lülesi de mevcut değildir. Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan ve yapıdan 80 cm. çıkıntı yapan yalak yer almaktadır. Yalağın iki yanında 40 cm. genişliğindeki sekiler bulunur. Çeşmenin doğu cephesine sonradan ikinci bir yalak eklenmiştir.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşme yalın bir görünümde olup herhangi bir süsleme unsuru ihtiva etmemektedir.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru barındırmayan çeşme kullanılan malzeme ve teknik ile cephe formu bakımından 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Çizim 102: Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 226: Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) Genel Görünüm.

3.13.9. Katalog No 84

Eser	: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme
Çizim No	: 103
Fotoğraf No	: 227-228
İnceleme Tarihi	: 03.05.2018
Yeri	: Yenipazar İlçesi, Hamzabali Köyü
Yapan	: Bilinmiyor
Yaptıran	: Bilinmiyor
Yapım Tarihi	: 19. yüzyıl

Mimari: Hamzabali Köyü yolunda düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Oldukça harap durumdaki yapının, ortada bir sekiyle ayrılmış yan yana bitişik vaziyette iki nişli olduğu anlaşılmaktadır. Nişlerden kuzeydeki çeşme lülesinden itibaren yıkılmış durumda olup, güneydeki diğerine nazaran daha iyi durumdadır. Haznesiz ve tek çeşme mevcut hali ile 393 cm. genişliğe ve 143 cm. derinliğe sahiptir (Çizim 102, Fotoğraf 227).

Yığma duvar tekniği ile inşa edilen çeşme de moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Moloz taş yapının genelinde kullanılırken tuğla malzeme güneydeki çeşme nişinin kısmen sağlam olan kemerinde görülmektedir. Kullanılan tuğlalar 23x12x5 cm. boyutlarındadır.

Yapının batıya bakan çeşme nişlerinden güney taraftaki 40 cm. derinliğinde, 139 cm. genişliğinde olup basık kemerlidir. Çeşme nişini güney köşede 40 cm. genişliğinde, kuzey köşede ise 55 cm. genişliğindeki silmeler sınırlar. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin ortasında metal boru yerleştirilmiş tek lülesi bulunmaktadır (Fotoğraf 228). Çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak bulunmaktadır. Yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklindeki sekiler sınırlar.

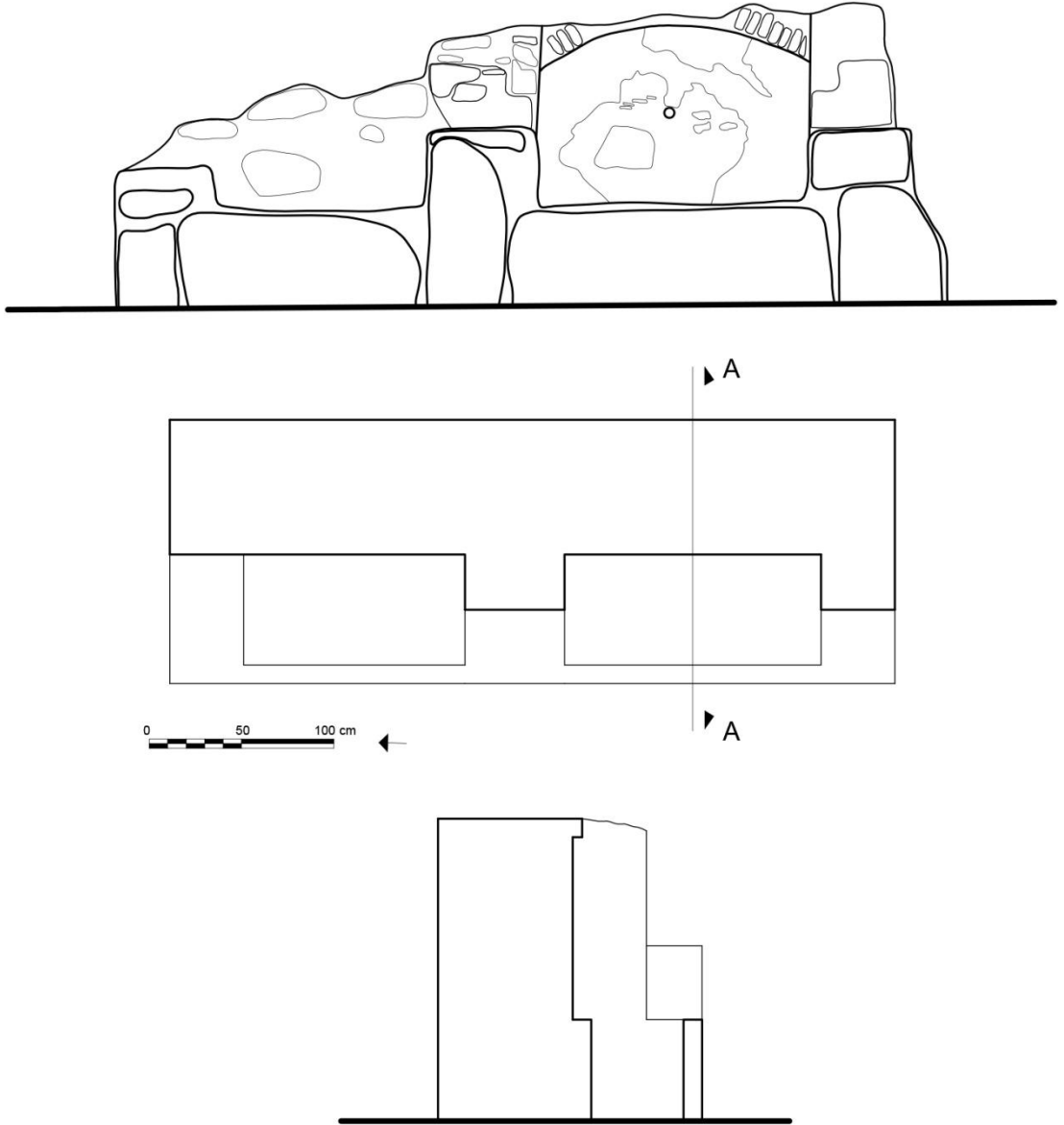
Yapının kuzey tarafındaki çeşme nişiyle ilgili mevcut durumundan dolayı yeterli bilgi edinilememiştir. Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla cephe kuruluşu bakımından güneyindeki çeşme nişi ile aynı kompozisyona sahip olmalıdır. Çeşme niş genişliği 120 cm. olup bunu yanlarda silmeler sınırlamaktadır. Silmelerden güney cephedeki 55 cm.

genişliğinde olup kuzey cephedeki 40 cm. genişliğindedir. Ayna taşı ve lülesi görünmeyen çeşmenin önünde niş genişliğince uzanan yalak bulunmaktadır. Yalağı yanlarda silmelerin devamı şeklindeki sekiler sınırlar.

Süsleme: Oldukça harap durumdaki çeşmenin üzerinde herhangi bir süslemeye rastlanılamamaktadır.

Tarihlendirme: Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süs unsuru bulunmayan çeşmenin yapım tarihiyle ilgili bilgiye sahip değiliz. Ancak mimari özellikleri bakımından 19. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Çizim 103: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Cephe, Plan ve Kesit Çizimi.

Fotoğraf 227: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Genel Görünüm.

Fotoğraf 228: Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84) Güney Kemer.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Bu çalışma kapsamında Aydın şehir merkezi ve ilçelerinde yerinde yapılan araştırma ve incelemelerden seksen dört adet çeşme incelenmiştir. Ancak çeşmelerin bir kısmı oldukça harap durumdadır. Konumuz kapsamında incelenen çeşmeler Katalog bölümünde ayrıntılı olarak tek tek tanıtılmış olup bu bölümde tipoloji, malzeme, yapı elemanları ve süsleme unsurları bakımından benzer örnekleriyle karşılaştırılması yapıp değerlendirilmiştir.

4.1. Tipoloji

Anadolu Türk Mimarlığı'nda çeşmeler, boyutsal olarak en küçük yapılardan olmasına karşın su ile ilgili yapılar içerisinde fonksiyonel ve sayısal olarak önemli bir yere sahiptir. Birçok araştırmacı Selçuklular ve Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen çeşmeleri farklı şekillerde gruplandırarak incelemiştir.

Ayhan Aytöre; “Şehiriçi Çeşmeleri” ve “Şehir Dışı Çeşmeleri” olarak iki başlık halinde ele almış olup daha sonra da şehir içi çeşmelerini “Hususi Çeşmeler, Umumi Çeşmeler, Abidevi Çeşmeler ve Şadırvanlar” olarak ayırmıştır²⁴¹.

Celal Esad Arseven; Mahalle Çeşmeleri, Cami Çeşmeleri, Şadırvan Çeşmeleri, Oda Çeşmeleri, Musluklar ve Abidevi Çeşmeler olarak altı grup altında incelemiştir²⁴².

Semavi Eyice; çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı (menzil çeşmeleri) olarak ikiye ayırmıştır. Şehir içerisindeki çeşmeleri de bulundukları yere göre Cephe ve Meydan Çeşmeleri olarak gruplandırmıştır²⁴³.

Yılmaz Önge; çeşmeleri çalışma şekillerine ve durumlarına göre iki grupta ele almış olup çalışma şekillerine göre olan çeşmeleri başka bir yerden getirilen suyla doldurulup çalışan çeşmeler, boru ile daimi akarsuya bağlanmış çeşmeler, bir depo ya da havuza bağlı çok musluklu çeşmeler olarak ayırmıştır. Durumlarına göre çeşmeleri ise, müstakil ve müstakil olmayan çeşmeler olarak iki grupta değerlendirmiştir²⁴⁴.

²⁴¹ Bkz., Ayhan Aytöre, a.g.m., s. 179.

²⁴² Celal Esad Arseven, a.g.m., ss. 339-340.

²⁴³ Semavi Eyice, 1993, a.g.m., ss. 278-279, 282; Muzaffer Yılmaz, a.g.t., s. 128.

²⁴⁴ Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 41; Hasan Uçar, a.g.e., s. 175.

Haşim Karpuz ve Osman Nuri Dülgerler; bulundukları yere göre, kaynaktan beslenme durumuna göre ve cephe kompozisyonlarına göre incelemiştir²⁴⁵.

Nuran Kara Pilehvarian Osmanlı Çeşmeleri üzerine çalışmalarda bulunmuş olup bunları bulundukları yerler ve yapılış amaçlarına göre; duvar çeşmeleri, köşe çeşmeleri, meydan çeşmeleri, sebillerle birlikte tasarlanan çeşmeler, namazgah çeşmeleri, oda çeşmeleri, sütun çeşmeler ve Osmanlı yapılarının içinde dekoratif yapılan amaçlı bir tür çeşme olarak nitelenebilen selsebiller olarak gruplandırmıştır²⁴⁶.

Ayla Ödekan; çeşmeleri konumlarına ve fiziksel biçimlenişlerine göre iki grupta incelemiştir. Konumlarına göre iç ve dış mekanda, fiziksel biçimlenişlerine göre ise cephe sayısı, kanat sayısı, musluk sayısı ve gövde biçimine göre ayırmıştır²⁴⁷.

Mustafa Denктаş; çeşmeleri Ayla Ödekan'ın incelediği gibi bulundukları yerlere ve cephe kompozisyonlarına göre incelemiştir. Ayrıca bulundukları yere göre duvar yüzeyinde yer alan çeşmeleri, “bağımlı çeşmeler” adı altında “bir yapının duvarıyla birlikte inşa edilenler” ve “ herhangi bir yapının duvarına sonradan eklenenler” olarak iki grupta ele almıştır²⁴⁸.

Aydın çeşmeleriyle ilgili daha önce Muzaffer Yılmaz tarafından yalnızca il merkezini kapsayan bir tez çalışması yapılmıştır²⁴⁹. Ancak il merkezi ve ilçeleriyle birlikte genel kapsamlı bir tipolojik çalışma bulunmamaktadır. Çeşme mimarisi üzerine yapılan genel tipolojik araştırmalarda da kataloğumuza dahil ettiğimiz çeşmelere tam uyan bir tipolojiye rastlanılamamaktadır. Bu nedenle konumuz kapsamındaki çeşmeleri Ayla Ödekan ve Mustafa Denктаş tarafından yapılan tipolojileri temel alarak sınıflandırmayı uygun bulduk.

4.1.1. Konumlarına (Bulundukları Yere) Göre

4.1.1.1. Bağlı Çeşmeler

Bu grupta yapının herhangi bir duvarıyla aynı zamanda inşa edilen çeşmeler ele alınmıştır. Aydın il merkezi ve ilçelerinde bu gruba giren beş adet çeşme bulunmaktadır. Bunlardan biri cami avlu duvarındaki Karacasu İlçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) diğeri hastane duvarında yer alan Söke İlçesi Hastane Çeşmesi (Katalog

²⁴⁵ Bkz., Haşim Karpuz ve O. Nuri Dülgerler, a.g.m., ss. 317-331; İrfan Yıldız, a.g.t. s. 179.

²⁴⁶ Nuran Kara Pilehvarian, “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 12, Ankara 2002, s. 247.

²⁴⁷ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 294.

²⁴⁸ Mustafa Denктаş, 2000a, ss. 253-254.

²⁴⁹ Muzaffer Yılmaz, a.g.t.

No 65)'dir. Üç örnek ise yanındaki sebille birlikte inşa edilmiştir. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesindeki Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ve Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57)'dir.

Anadolu'da inşa edilen birçok örneğin bir yapının duvarıyla birlikte inşa edildiği görülmektedir. Bunlar arasında Erzincan-Tercan Mama Hatun Kümbedi Çeşmesi (XIII. yüzyıl)²⁵⁰, Nevşehir-Avanos Sarı Han Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı)²⁵¹, İzmir-Selçuk İsa Bey Camii Çeşmesi (1375)²⁵², Kayseri Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (1886)²⁵³, Karaman Hacı Yahya Çeşmesi (1815)²⁵⁴, Bursa Alaaddin Cami Çeşmesi (XIV. yüzyıl)²⁵⁵, Bursa İbn-i Bezzaz Camii Çeşmesi (XV. yüzyıl)²⁵⁶, Çanakkale-Gelibolu Telli Çeşme (1725-26)²⁵⁷, Çanakkale-Bayramiç Dede Çeşmesi (1739-40)²⁵⁸, Balıkesir Hacı Mahmud Ağa (Kasablar) Çeşmesi (1756)²⁵⁹, Edirne Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi²⁶⁰, Elazığ-Harpur Sara Hatun Çeşmesi (XV. yüzyıl)²⁶¹, Kocaeli Pertev Paşa Çeşmesi (1579-80)²⁶², Manisa Ulu Cami Medresesi Çeşmeleri²⁶³ gösterilebilir.

4.1.1.2 Bağımsız Çeşmeler

Bu gruba giren çeşmeler herhangi bir duvar veya yapı ile fiziksel bağı bulunmadan bağımsız bir kütle şeklinde inşa edilmiştir. Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmelerin yetmiş dokuz tanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Mevcut örneklerden yirmi sekiz tanesi günümüzde hala serbest biçimde bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Merkez (Efeler) ilçesi Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama

²⁵⁰ Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 43-44.

²⁵¹ A.g.e., s. 44.

²⁵² Ss. 55-56.

²⁵³ Mustafa Denktaş, 2000b, a.g.e., s. 12,121.

²⁵⁴ Ay.yazar, 2000a, a.g.e., ss. 103-104.

²⁵⁵ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 17-18, 141-142.

²⁵⁶ A.g.t., ss. 23-24, 149.

²⁵⁷ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 44-47.

²⁵⁸ A.g.t., ss. 54-55.

²⁵⁹ Abdülkaki Işıkdöğün, a.g.t., ss. 26-27, 171-173.

²⁶⁰ Murat Karademir, a.g.t., ss. 213-214.

²⁶¹ Azime Ferya Aktaş, a.g.t., ss. 111-116.

²⁶² Figen Ölmez, a.g.t., ss. 107-112.

²⁶³ Bkz., Hasan Uçar, a.g.e., ss. 37-40.

Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli İlçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar İlçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu (Katalog No 83), Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Anadolu'da bağımsız olarak inşa edilen çeşmelere örnek olarak Karaman İsmail Ağa Çeşmesi (1708)²⁶⁴, Kayseri Hacı Veled Çeşmesi (1545), Kayseri Gevher Nesibe Çeşmesi (1871)²⁶⁵, Uşak Cincim Çeşmesi (1898-1899)²⁶⁶, Mardin Cevheriye Çeşmesi²⁶⁷, Mardin Maristan Çeşmesi²⁶⁸, Manisa Kaval Çeşme (1480-1481)²⁶⁹, Manisa Dokur Çeşme (1613-1614)²⁷⁰, Manisa Derdiler Çeşmesi (1785)²⁷¹, Çanakkale-Gelibolu Eken Çeşmesi (1449)²⁷², Çanakkale Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723-1724)²⁷³, Çanakkale-Gelibolu Çilehane Sokak Çeşmesi (19. yüzyıl)²⁷⁴, Elazığ-Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580-1581)²⁷⁵, Harput Meydan Çeşmesi (878-1879)²⁷⁶, Balıkesir-Erdek Cizyedar Osman Ağa Çeşmesi (1756)²⁷⁷, Bursa Abdal Camii Çeşmesi (1652)²⁷⁸, Bursa Beşir Ağa Çeşmesi (1743)²⁷⁹.

Başlangıçta bağımsız olarak inşa edilmiş olup sonraki dönemlerde bir yapı veya duvarla ilişkilendirilen kırk sekiz adet çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmeler özgün durumları dikkate alınarak bağımsız çeşmeler grubunda değerlendirilmişlerdir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3),

²⁶⁴ Mustafa Denktaş, 2000a, a.g.e., s. 195.

²⁶⁵ Ay.yazar, 2000b, a.g.e., s. 255.

²⁶⁶ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 36-38, 166-171.

²⁶⁷ İrfan Yıldız, a.g.t., ss. 58, 335-336.

²⁶⁸ A.g.t., ss. 54-55, 331,332.

²⁶⁹ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 41-45.

²⁷⁰ A.g.e., ss. 72-74.

²⁷¹ A.g.e., ss. 93-96.

²⁷² Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 33-34.

²⁷³ A.g.t., ss. 41-43.

²⁷⁴ A.g.t., ss. 123-124.

²⁷⁵ Azime Ferya Aktaş, a.g.t., ss. 63-68.

²⁷⁶ A.g.t., ss. 100-105.

²⁷⁷ Abdulkaki Işıkdoğan, a.g.t., ss. 24-25,170-171,

²⁷⁸ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 35-36, 162-163.

²⁷⁹ A.g.t., ss. 39-42, 166-168.

Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Çamlıdere Köyü Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Karacasu İlçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı İlçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Molla Çeşmesi (Katalog No 33), Köşk İlçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34)²⁸⁰, Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73), Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79)'dir.

Konumuz kapsamında bir yapı kompleksinin içerisinde yer alan ancak yapıyla herhangi bir fiziksel bağı bulunmadan serbest bir şekilde yer alan üç çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Koçarlı İlçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28)²⁸¹, Merkez

²⁸⁰ Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34)'nin ilk inşa edilmiş olduğu dönemdeki konumu kesin olarak tespit edilememiştir.

²⁸¹ İbrahim Ağa'nın yaptırdığı konak ve kuleyle aynı avluyu paylaşan çeşmenin günümüzde arka cephesi duvara yaslanmaktadır. Ancak özgün halinde serbest bir şekilde yer aldığını düşündüğümüzden çeşmeyi bu gruba dahil ettik.

(Efeler) İlçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52)²⁸² ve Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54)²⁸³, dir.

4.1.2. Fiziksel Biçimlenişlerine Göre

4.1.2.1. Cephe Sayısına Göre

4.1.2.1.1. Tek Cepheli Çeşmeler

Bu grupta tek cepheden oluşan duvar çeşmeleri ile bir yüzü kullanılan çeşmeler ele alınmıştır. Bu tip çeşmelerde ön cephe tasarım bakımından diğer cephelerden ayrılmaktadır. Çeşmenin işlevini yerine getiren unsurların hepsi bu cephede yer almakta olup çoğu zaman kullanılan malzeme türü, malzeme düzeni ile diğer cephelerden farklılık göstermektedir. Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz çeşmelerin tamamına yakını tek cepheli olmakla birlikte bunların kendi içerisinde tek kemerli, yan yana iki kemerli, iç içe iki kemerli ve kemersiz örnekleri mevcuttur.

4.1.2.1.1.1. Tek Kemerli

Konumuz kapsamında incelediğimiz çeşmelerden altmış iki tanesi tek cepheli ve tek kemerlidir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25)²⁸⁴, Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Molla Çeşmesi

²⁸² Çeşme Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı içerisinde yer almaktadır.

²⁸³ Çeşme Osman Ağa Medresesi avlusunda yer almaktadır.

²⁸⁴ Günümüzde kemeri bulunmayan çeşmenin 04.05.1994 yılındaki tesciline ilişkin hazırlanan raporda sivri kemerli bir nişe sahip olduğu belirtilmektedir. Çeşmenin orijinal durumu dikkate alınarak bu gruba dahil edilmiştir. Tescil kararı için bkz., İKVKBK-II Arşivi, Dosya No: 09.04/16, Karar Tarihi ve No: 22.06.1995-4991

(Katalog No 33), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) İlçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi Çeşmesi (Katalog No 73), Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83)'dir.

4.1.2.1.1.2. Yan Yana İki Kemerli

Konumuz kapsamında bu grubun iki çeşme yer almaktadır. Bunlar; Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir. Çeşmelerin tek cephesi ortada bir sekiyle ayrılan yan yana bitişik vaziyette iki kemer nişlidir.

Anadolu'daki yan yana iki kemerli çeşmelere örnek olarak Elazığ Ekinözü (Habab) Köyü 1 Numaralı Çeşme²⁸⁵, Kocaeli 50. yıl Çeşmesi (XVIII. yüzyıl)²⁸⁶, İstanbul Damad İbrahim Paşa Çeşmesi (Orta Çeşme) (1720)²⁸⁷ gösterilebilir.

²⁸⁵ Azime Ferya Aktaş, a.g.t., ss. 181-185.

²⁸⁶ Figen Ölmez, a.g.t., ss. 133-137.

²⁸⁷ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 44-49, 487-493.

4.1.2.1.1.3. İç İçe İki Kemerli

Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz çeşmelerden üç tanesi bu gruba dahil olmaktadır. Bunlar Kuşadası ilçesi Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) ve Merkez (Efeler) ilçesi Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61)'dir.

Anadolu'da iç içe iki kemerli çeşmelere örnek olarak Manisa Muradiye Külliyesi Çeşmesi I (1583-1593)²⁸⁸, Kayseri Atpazarı Meydan Çeşmesi (XIX. yüzyıl)²⁸⁹, Karaman Halil Efendi Çeşmesi (1906)²⁹⁰, Bursa Muradiye Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl)²⁹¹, Bursa Veled-i Yaniç Çeşmesi (1912-1913)²⁹² gösterilebilir.

4.1.2.1.1.4. Kemersiz

Bu gruptaki örneklerin cepheleri kemersiz olarak dikdörtgen formlu bir niş olarak yada düz bir şekilde düzenlenmiştir. Konumuz kapsamında bu gruba dahil edebileceğimiz on bir çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Merkez (Efeler) ilçesi Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) ve Yenipazar ilçesi Hamzabalı Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79)'dir.

4.1.2.1.2. Çok Cepheli Çeşmeler

Çeşme gövdesinin iki veya daha fazla cephesinde çeşme unsurlarının yer aldığı örnekler bu gruba dahil edilmiştir. Konumuz kapsamındaki çeşmelerden altı tanesi çok cepheli olarak düzenlenmiştir.

4.1.2.1.2.1. İki Cepheli

Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz dört çeşme iki cephelidir. Bunlar; Kuşadası ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Merkez (Efeler) İlçesi Nasuh

²⁸⁸ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 59-61.

²⁸⁹ Mustafa Denктаş, 2000b, a.g.e., ss. 102-104.

²⁹⁰ Ay.yazar, 2000a, a.g.e., ss. 127-130.

²⁹¹ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 61-62,191-192.

²⁹² A.g.t., ss. 70-71,203-204.

Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55)²⁹³ ve Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)'dir.

Aydın yöresi dışında iki cepheli çeşmelere örnek olarak Isparta Baş Mahalle Çeşmesi²⁹⁴, Uşak Cımcım Çeşmesi (1898-1899)²⁹⁵, Balıkesir Manyas Cumhuriyet Köyü Çeşmesi (1885)²⁹⁶, Merkez Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi (1902)²⁹⁷, Bursa Selçuk Hatun Cami Çeşmesi (1450)²⁹⁸, Münir Paşa Çeşmesi (1895)²⁹⁹ gösterilebilir.

4.1.2.1.2.2. Üç Cepheli

Çalışma kapsamımızdaki tespit edebildiğimiz çeşmelerden yalnızca Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşmesi (Katalog No 70) üç cepheli olarak düzenlenmiştir.

Anadolu'da yer alan üç cepheli çeşmelere örnek olarak Balıkesir Bandırma Haydar Çavuş Çeşmesi (1905)³⁰⁰, Uşak Koca Çeşme (XIX. yüzyılın sonları)³⁰¹ gösterilebilir.

4.1.2.1.2.3. Dört Cepheli

Çalışma kapsamımızdaki tespit edebildiğimiz çeşmelerden yalnızca Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) dört cepheli olarak düzenlenmiştir.

Aydın ili dışında dört cepheli çeşmelere örnek olarak Bursa Ulu Cami Avlu (Münir Paşa) Çeşmesi (1895)³⁰², Balıkesir Bandırma Meşrutiyet Çeşmesi (1799)³⁰³, Kocaeli Akmeşe Köyü Çeşmesi (XV-XVI. yüzyıl)³⁰⁴ gösterilebilir.

4.1.2.2. Gövde Biçimine Göre

Aydın ili ve ilçelerindeki incelediğimiz çeşmelerin planları ve gövdeleri bakımından dikdörtgen prizmal ve kare prizmal olarak iki grupta incelenebilir. Örneklerimizden yetmiş sekiz tanesi dikdörtgen prizmal bir formda, altı tanesi ise kare

²⁹³ Çok cepheli çeşmeler içerisinde yalnızca Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) iç içe iki kemerli olarak düzenlenmiştir. Çeşmenin her iki cephesi de iç içe iki yarım daire kemer nişlidir.

²⁹⁴ Mine Akbaş, Isparta ili ve ilçeleri Türk Dönemi Çeşmeleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta 2012, ss. 161-162.

²⁹⁵ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 36-38.

²⁹⁶ Abdulkaki Işıkkakdoğan, a.g.t., ss. 51-52.

²⁹⁷ A.g.t., ss. 58-59.

²⁹⁸ Ebru Çetinkaya, a.g.t., 20-21.

²⁹⁹ A.g.t., ss. 57-58.

³⁰⁰ Abdulkaki Işıkkakdoğan, a.g.t., ss. 62-63.

³⁰¹ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 43-44.

³⁰² Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 59-60.

³⁰³ Abdulkaki, Işıkkakdoğan, a.g.t., s. 31.

³⁰⁴ Figen Ölmez, a.g.t., ss. 17-22.

prizmal bir form göstermektedir. Dikdörtgen prizmal form gösteren çeşmeler enlemesine (yatay) ve boylamasına (dikey) dikdörtgen olarak iki farklı şekilde incelenmiştir.

4.1.2.2.1. Dikdörtgen Prizmal Gövdeli

4.1.2.2.1.1. Enlemesine Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler

Enlemesine (yatay) dikdörtgen prizmal bir formda olan çeşmelerin sayısı yirmi altıdır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25)³⁰⁵, Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), Molla Çeşmesi (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Merkez (Efeler) ilçesi Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köy 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)³⁰⁶, Frenk Çeşmesi (Katalog No 74)³⁰⁷, Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83), Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Aydın dışında Manisa Fatih Çeşmesi (1480-1481)³⁰⁸, Kaval Çeşme (1480-1481)³⁰⁹, Dilşikar Çeşmesi (1579)³¹⁰, Çanakkale-Gelibolu Yazıcıoğlu Çeşmesi (1405)³¹¹, Ayvacık-Babakale Kale Meydanı Çeşmesi (1727-1728)³¹², Kilitbahir Beylik Çeşme

³⁰⁵ Günümüzde orijinal yerinde ve durumunda olmadığı anlaşılan yapının özgün hali dikkate alınarak bu grup içerisinde yer almaktadır.

³⁰⁶ Yapının geçirdiği onarımlarla orijinal durumunu önemli ölçüde kaybettiği anlaşılmaktadır. Özgün durumunda yatay dikdörtgen prizmal bir kütle arz ettiği sanılmaktadır.

³⁰⁷ Çeşmenin geçirdiği onarımlar sırasında özgün halini büyük ölçüde yitirdiği anlaşılmakta olup orijinal hali bilinmemektedir. Mevcut durumunda bu gruba dahil olmaktadır.

³⁰⁸ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 46-47.

³⁰⁹ A.g.e., ss. 41-45.

³¹⁰ A.g.e., ss. 53-54.

³¹¹ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 30-31.

³¹² A.g.t., ss. 50-51.

(1897-1898)³¹³, Edirne Abdurrahman Tavanlı Çeşmesi³¹⁴ enlemesine (yatay) dikdörtgen prizmal gövdeli çeşmelere örnek olarak gösterilebilir.

4.1.2.2.1.2. Boylamasına Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler

Boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir formda olan çeşmelerin sayısı elli ikidir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Dağlılar çeşmesi (Katalog No 4), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağlı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34)³¹⁵, Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35)³¹⁶, Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47)³¹⁷, Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme

³¹³ A.g.t., ss. 114-116.

³¹⁴ Murat Karademir, a.g.t., ss. 129-130

³¹⁵ Çeşme 1986 yılında ilçe belediyesi tarafından özgün konumundan mevcut yerine taşınarak restore edilmiştir. Bu restorasyon sırasında orijinal durumunu önemli ölçüde kaybettiği anlaşılmaktadır. Orijinal durumunun nasıl olduğu konusunda bilgi edinemediğimiz çeşmenin boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir kütle arz ettiği sanılmaktadır.

³¹⁶ Mevcut durumundan ötürü kütlesi anlaşılamayan çeşmenin kesin olmamakla görülen izlerinden boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal gövdeli olduğu düşünülmektedir.

³¹⁷ Çeşmenin günümüzde yapısal ve dokusal özellikleriyle örtüşmeyen onarımlara maruz kaldığı ve orijinal durumunu büyük ölçüde kaybettiği anlaşılmaktadır. Ancak kalan izlerinden boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir kütle arz ettiği düşünülmektedir.

(Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64)³¹⁸, Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Güllübahçe Köyü Çeşmesi (Katalog No 72)³¹⁹, Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76)³²⁰, Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)³²¹, dir.

Aydın dışında bu gruba dahil olan çeşmeler arasında İstanbul Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi (1588)³²², Çanakkale-Kilitbahir Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723-1724)³²³, Bayramiç Dede Çeşmesi (1739-40)³²⁴, Edirne Çanaklı (İbrahim Ağa) Çeşmesi (1698)³²⁵ gösterilebilir.

4.1.2.2.2. Kare Prizmal Gövdeli

Aydın ili ve ilçelerindeki tespit ettiğimiz çeşmelerden altı tanesi kare prizmal gövdeli olarak değerlendirilmiş olup kare yada kareye yakın bir plana sahiptirler. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) 'dir.

Aydın dışında kare prizmal gövdeli çeşmeler arasında Manisa Polat Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi (ilk inşa tarihi 1790-1791, son inşa tarihi 1904)³²⁶, Derdiler Çeşmesi (1785)³²⁷, Süleyman Paşa Çeşmesi (1809)³²⁸, Çanakkale-Kilitbahir Kale Çeşmesi

³¹⁸ Çeşmenin mevcut durumundan ötürü sağlıklı ölçümler yapılamamış olup boylamasına (dikey) dikdörtgen gövdeli olduğu sanılmaktadır.

³¹⁹ Çeşmenin günümüzde üst bölümü kısmen yıkılmış durumdadır. Ancak kütsel olarak boylamasına (dikey) dikdörtgen gövdeli olduğu düşünülmektedir.

³²⁰ Yanyana iki çeşmeden oluşan yapı kütsel olarak enlemesine (yatay) dikdörtgen prizmal bir görünüm göstermesine karşın ayrı değerlendirildiklerinde boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir kütle göstermektedir.

³²¹ Çeşmenin günümüzde üst bölümü kısmen yıkılmış durumdadır. Ancak kütsel olarak boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir görünümündedir.

³²² Bkz. Yılmaz Önge, 1992, a.g.m., ss. 189-200.

³²³ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 41-43.

³²⁴ A.g.t., ss. 54-55.

³²⁵ Murat Karademir, a.g.t., ss. 122-124.

³²⁶ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 119-122.

³²⁷ A.g.e., ss. 93-96.

³²⁸ A.g.e., ss. 106-108.

(19.yüzyıl)³²⁹, Edirne Afife Hatun Çeşmesi (1773)³³⁰, Edirne Gülbahar Hatun Çeşmesi³³¹, Edirne Ebe Çeşmesi³³² gösterilebilir.

4.2. Malzeme

Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmelerin inşasında moloz taş, kesme taş, tuğla, mermer ve devşirme malzeme kullanılmış olup genel olarak moloz taş ve tuğlaya yer verilmiştir. İncelenen çeşmelerin on tanesinin mevcut durumlarından dolayı inşa malzemesi anlaşılamamaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) ve Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47)'dir.

4.2.1. Taş

Tespit edilen çeşmelerden on yedi tanesinde yalnızca moloz taş malzeme kullanılmıştır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24)³³³, Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25)³³⁴, Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Sultanhisar Frenk Çeşmesi (Katalog No 74)³³⁵, Yenipazar ilçesi Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82) ve Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83)'dir.

³²⁹ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 116-117.

³³⁰ Murat Karademir, a.g.t., ss. 113-116.

³³¹ A.g.t., ss. 205-206.

³³² A.g.t., ss. 59-61.

³³³ Yapıda genel olarak moloz taş görülürken çeşme kemeri ve ayaklarında kesme taş malzemeye de yer verilmiştir.

³³⁴ Günümüzde orijinal durumunu büyük ölçüde kaybettiği anlaşılan çeşmenin tesciline ilişkin 1994 yılına ait rapora göre çeşme cephesinde moloz taşın yanında kesme taş malzemeye de yer verilmiştir.

³³⁵ Günümüzde yapının tüm yüzeyi kayrak taşlarla kaplıdır.

Konumuz kapsamındaki çeşmelerden iki tanesinde yalnızca kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bunlar; Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) ve Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66)'dir.

Kesme taş malzemeye Aydın ili dışında örnek olarak Manisa Muradiye Külliyesi Çeşmesi 1 (1583-1593)³³⁶, Muradiye Külliyesi Çeşmesi 2 (1583-1593)³³⁷, İstanbul Eyüp Defterdar Çeşmesi (1543)³³⁸, İstanbul Fatma Sultan Çeşmesi (1573)³³⁹, Uşak Ali Ağa Çeşmesi (1787-1788)³⁴⁰ gösterilebilir.

Moloz taş ve kesme taş malzemenin birlikte kullanıldığı beş örnek bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Germencik ilçesi Gümüşköyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu ilçesi Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) ve Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69)'dir.

4.2.2. Tuğla

Tespit edilen çeşmelerden yedi tanesinde yalnızca tuğla malzeme kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) ve Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65)'dir.

Aydın dışında tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmelere örnek olarak Kocaeli Hacı Hürrem Yokuşu'nda yer alan çeşme (XVIII. yüzyıl)³⁴¹, Mantar Çeşme (XVIII. yüzyıl)³⁴², Topçu Çeşme (XVIII. yüzyıl)³⁴³ gösterilebilir.

Aydın çeşmelerinde tuğla genel olarak çeşme kemerlerinde ve kirpi saçak düzenlemesinde kendine yer bulmuştur. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16),

³³⁶ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 59-61.

³³⁷ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 62-64.

³³⁸ Ayşe Çaylak, a.g.t., s. 147.

³³⁹ A.g.t., s. 147.

³⁴⁰ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 25-27, 154-156.

³⁴¹ Figen Ölmez, a.g.t., ss. 80-83.

³⁴² A.g.t., ss. 92-96.

³⁴³ A.g.t., 113-117.

Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

4.2.3. Moloz Taş ve Tuğla

İncelediğimiz çeşmelerde en yoğun grubu moloz taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı çeşmeler oluşturmaktadır. Mevcut örneklerin kırk yedi tanesinde moloz taş ve tuğla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2)³⁴⁴, Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10)³⁴⁵, Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Camızağlı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16)³⁴⁶, Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17)³⁴⁷, Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Koçarlı ilçesi Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Molla Çeşmesi (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog

³⁴⁴ Çeşmede moloz taş ve tuğlanın yanında köşe silmelerinde ve çeşme nişi üst sınırında devşirme mermer kullanılmıştır.

³⁴⁵ Çeşme duvarlarında moloz taş ve tuğlanın yanında kesme taş malzemeye de yer verilmiştir. Kesme taş, tuğla ile birlikte alması olarak kullanılmıştır.

³⁴⁶ Çeşmenin önünde dairesel formlu devşirme yalak bulunmaktadır.

³⁴⁷ Çeşmede moloz taş ve tuğlanın yanında kesme taş malzeme de kullanılmıştır.

No 53), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69)³⁴⁸, Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71)³⁴⁹, Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75)³⁵⁰, Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Aydın dışında moloz taş ve tuğla malzemenin birlikte kullanıldığı çeşmeler örnek olarak Manisa Derdiler Çeşmesi (1785)³⁵¹, Gediz Mahallesi'ndeki Çeşme (XIX. yüzyıl)³⁵², Uşak Vidinli Sokak (İslice) Çeşmesi (XIX.yüzyıl sonları-XX. yüzyıl başları)³⁵³ gösterilebilir.

4.2.4. Mermer

Konumuz kapsamında incelediğimiz çeşmelerden yalnızca mermer malzeme kullanılarak inşa edilen bir örnek bulunmaktadır. Bu çeşme Karacasu ilçesindeki Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23)'dir.

Aydın dışında mermer kullanılan çeşmelere örnek olarak Çanakkale-Kilitbahir Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723-1724)³⁵⁴, Bayramiç Taş Köprü Cami Çeşmesi (1792-1793)³⁵⁵, Karaman Kilise Çeşmesi³⁵⁶ gösterilebilir.

³⁴⁸ Çeşmede genel olarak kullanılan moloz taş ve tuğlanın yanında kemerde mermer ve köşe plasterlerinde kesme taş malzemeye de yer verildiği görülmektedir.

³⁴⁹ Çeşmenin üst sınırında devşirme mermer malzeme kullanılmıştır.

³⁵⁰ Çeşme üst sınırında devşirme mermer malzemeye yer verilmiştir.

³⁵¹ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 93-96.

³⁵² A.g.e., ss. 111-112.

³⁵³ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 47-48, 188-191.

³⁵⁴ Ayşe Çaylak, a.g.t., 41-43.

³⁵⁵ A.g.t., ss. 84-86.

³⁵⁶ Mustafa Denктаş, 2000a, a.g.e., s. 196.

Çeşme mimarisinde mermerin yoğun olarak kullanıldığı yerler arasında kitabeler, ayna taşları ve yalaklar bulunmaktadır. Aydın çeşmelerinde de birçok örnekte kitabe, ayna taşı ve yalakta mermer kullanıldığı görülmektedir. Kitabesi panosuna sahip çeşmelerden yalnızca Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45)'nin kitabesi taş malzemelidir.

Ayna taşında mermer kullanımı tespit edilen on iki çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

Yalakta mermer kullanımı tespit edilen on iki çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) ve Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71)'dir.

Ayna taşı ve yalakta mermer kullanımı tespit edilebilen dokuz çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Merkez (Efeler) ilçesi Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57)'dir.

4.2.5. Devşirme Malzeme

Klasik Osmanlı Dönemi'nde bazen estetik bazen de yapı elemanı olarak kullanılan devşirme malzemeler işlenmeden yada çok az işlenerek kullanılmışlardır³⁵⁷. Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmelerde de işlenmeden yada az işlenerek kullanılan devşirme malzemeler genel olarak yalıklarda ve kemer taşıyıcılarında kendine yer bulmuştur. Mevcut örneklerden on ikisinde devşirme malzeme kullanımı görülmektedir. Bunlar; Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71), Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) ve Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75)'dir.

4.3. Yapı Elemanları

Çeşme mimarisinin ilkel bir strüktürü olmasına rağmen cephe tasarımındaki zenginlikleri onları mimarlık tarihi açısından değerli kılmaktadır³⁵⁸. Ancak bu küçük ölçekli yapıların kemer, ayak gibi unsurları hem yapı hem de cephe elemanı olarak değerlendirilmektedir. Bu da çeşme unsurlarının yapı yada cephe elemanı olarak kullanılıp kullanılmadığını belirlemeyi anıtsal bir yapıya oranla zorlaştırmaktadır. Araştırma kapsamımızdaki tespit ettiğimiz çeşmelerin yapı elemanı olarak ele aldığımız duvarları, kemer taşıyıcıları, kemerleri, üst örtüleri, ayna taşları, bardaklıkları, sekileri, hazneleri, kontrol pencereleri ve yalakları ayrı başlıklar altında tanıtip değerlendirdik.

4.3.1. Duvarlar

Yapılarda genellikle taşıyıcı işlevi de bulunan bölge elemanı³⁵⁹ olan duvarlar çeşmelerde plana şekil veren ve niş derinliğini sınırlayan yapısal bir öge olarak bulunur³⁶⁰. Çeşme unsurlarını barındıran ana duvarlar gerek malzeme gerekse cepheye hareket kazandıran fiziksel biçimlenişleriyle arka ve yan duvarlarına göre daha özenli tutulmuştur.

³⁵⁷ Devşirme malzeme kullanımı hakkında detaylı bilgi için bkz., U. Tanyeli ve G. Tanyeli, "Osmanlı Mimarlığında Devşirme Malzeme Kullanımı (16.-18. Yüzyıl)", *STAD*, C:2, S:4, İstanbul 1989, ss.23-31.

³⁵⁸ Ayla Ödekan, a.g.m., s.281

³⁵⁹ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 92.

³⁶⁰ Hasan Uçar, a.g.e., s. 186.

Araştırma kapsamımızdaki tespit edilebilen elli bir çeşmenin arka ve yan cepheleri moloz taş duvar örgü ile sınırlandırılmıştır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağlı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Molla Çeşmesi (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazili İlçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Hazneye sahip olan çeşmelerde arka ve yan duvarlar hazne sınırlarını belirlemekle birlikte bazı örneklerde ön cephe duvarından daha alçak tutulmuşlardır³⁶¹. Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz dokuz çeşmede ön cephe çeşmenin gerisinde uzanan hazne duvarlarından yüksek tutulmuştur. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)³⁶², Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

4.3.2. Kemer Taşıyıcıları

Çeşme ön cephesinde yer alan kemerler, araştırma kapsamımızdaki çeşmelerin altmış bir tanesinde ayaklara oturmayıp doğrudan niş yan duvarlarına oturmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağılı Çeşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21)³⁶³, Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Molla Çeşme (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35)³⁶⁴, Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39)³⁶⁵, Okurlar Sokak 1

³⁶¹ Araştırma kapsamımızdaki yalnızca bir örnekte, Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme'de (Katalog No 70) ön cephe arkaya doğru yükseliş göstermekte olup arka cephe duvarı ön cephe duvarından yüksek tutulmuştur.

³⁶² Çeşme geçirmiş olduğu niteliksiz onarımlarla orijinal durumunu büyük ölçüde yitirmiştir. Özgün hali bilinmeyen çeşme, mevcut durumunda ön cephe duvarı arka cephesindeki haznesinden yüksek tutulmuştur.

³⁶³ Çeşmenin orijinal durumu bilinmediğinden mevcut durumu dikkate alınmıştır.

³⁶⁴ Günümüzde bir binanın duvarına gömülmüş durumdaki çeşmenin kemeri yıkılmıştır. Ancak üzerindeki izlerden dilimli kaş kemere sahip olup kemerin doğrudan niş yan duvarlarına oturduğu sanılmaktadır.

³⁶⁵ Çift cepheci çeşmenin her iki cephesindeki kemerler doğrudan niş yan duvarlarına oturmaktadır.

No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)³⁶⁶, Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54)³⁶⁷, Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55)³⁶⁸, Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)³⁶⁹, Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Güllübahçe Köyü Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)³⁷⁰, Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşmesi (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83), Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Bir bölümü duvara gömülmüş biçimdeki ayak³⁷¹ yada dörtgen şeklindeki bir yanından duvara bitişik yarım sütun olan pilastrların³⁷² taşıyıcı olduğu altı örnek bulunmaktadır. Bunlar; Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36)³⁷³, Merkez (Efeler) ilçesi Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61),

³⁶⁶ Çeşmenin ortasındaki sepet kulplu kemeri doğrudan niş yan duvarlarına oturmakla birlikte üst sınırını oluşturan sivri kemerli alınlığı sütunceler üzerindeki başlıklara oturmaktadır.

³⁶⁷ Çift cepheci çeşmenin ana cephesi olan güneyindeki yarım daire kemer formu niş yan duvarlarına oturmaktadır.

³⁶⁸ Çift cepheci çeşmenin her iki cephesindeki kemerler doğrudan niş yan duvarlarına oturmaktadır.

³⁶⁹ Her iki cephesi de aynı kompozisyona sahip çift cepheci çeşmenin kemeri doğrudan niş yan duvarlarına oturmaktadır.

³⁷⁰ Orijinal hali bilinmeyen çeşmenin mevcut durumundaki yarım daire kemeri niş yan duvarlarına oturmaktadır.

³⁷¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayın, 14. Baskı, İstanbul 2016, s. 368.

³⁷² Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 244.

³⁷³ Kısmen yıkılmış olan çeşme kemerinin kalan izlerden köşelerdeki pilastrlara oturduğu düşünülmektedir.

Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66)³⁷⁴ ve Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74)'dir.

Kemerlerin devşirme yekpare mermer ayaklara oturduğu üç çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Karacasu ilçesi Efendiler Çeşmesi (Katalog No 23) ve Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70)³⁷⁵, dir.

Kemerin doğrudan gömme sütunlara oturduğu iki çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) ve Merkez (Efeler) ilçesindeki Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)³⁷⁶, dir.

4.3.3. Kemerler

Bir açıklığı geçmek için kullanılan strüktürel öge³⁷⁷ olan kemerler, çeşme yapılarında ön cepheyi diğer cephelerden ayıran ve çeşme nişini oluşturarak cepheyi hareketlendiren önemli bir yapı elemanıdır. Genel olarak XVIII.-XIX. yüzyıllar arasına tarihlenen Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmelerde düzenlenişleriyle farklılıklar göstermektedir. Daha önce “Tipoloji” ve “Fiziksel Biçimlenişlerine Göre” başlığı altında genel olarak incelediğimiz kemerler tek kemerli, yan yana iki kemerli yada iç içe iki kemerli olabilmektedir.

Çalışma kapsamımızdaki Aydın yöresinde tespit ettiğimiz çeşmelerde yarım daire kemer, sivri kemer, basık kemer, sepet kulpu kemer, kaş kemer, dilimli kaş kemer, bursa kemeri ve gemi teknesi kemer formu görülmektedir. Günümüzdeki mevcut durumlarından dolayı iki çeşmenin kemer formu anlaşılamamaktadır. Bunlar; Kuşadası ilçesi Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) ve Merkez (Efeler) ilçesi Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56)'dir.

Aydın yöresinde tespit ettiğimiz çeşmelerden otuz sekiz tanesi XVIII. yüzyıldan sonra Anadolu'da da yoğun olarak kullanılan yarım daire kemer formunda düzenlenmiştir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog

³⁷⁴ Her cephesi üçgen alınlıklı olan dört cepheli çeşmenin köşelerinde alınlığın bindiği pilastrlar yer almaktadır.

³⁷⁵ Cephe ortasındaki nişi örten kemer, yanlarda iki yekpare devşirme ayağa oturmaktadır.

³⁷⁶ Abdulaziz Efendi Çeşmesi'nin tepe noktasını oluşturan sivri kemerli alınlığı tuğla sütunceler üzerindeki başlıklara oturmaktadır.

³⁷⁷ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 164.

No 16), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Koçarlı ilçesi Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39)³⁷⁸, Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45)³⁷⁹, Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73), Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81) ve Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83)'dir. Bunlardan Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37)'nin yarım daire kemer formu üzengi noktasından itibaren cepheden çıkıntı yaparak hiçbir taşıyıcı unsura oturmadan serbest bir şekilde durmaktadır.

Aydın yöresi dışında yarım daire kemerli çeşmelere örnek olarak; İzmir Selçuk İsa Bey Camii Çeşmesi (1375)³⁸⁰, Çanakkale-Ezine Vakıf Çeşme (18. yy)³⁸¹, Saat Kulesi Çeşmesi (1894)³⁸², Balıkesir-Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi (1903)³⁸³, Manisa Serseri Dede Çeşmesi (1871-1872)³⁸⁴, Mardin Fahriye Çeşmesi (XII.-XIII. yy)³⁸⁵ gösterilebilir.

³⁷⁸ Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) çift cepheli olup güney cephesi yarım daire kemer formundadır.

³⁷⁹ Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) ön cephesi sivri kemerli alınlık içerisinde iç içe iki yarım daire kemerli olarak düzenlenmiştir.

³⁸⁰ Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 55-56, Res. 58.

³⁸¹ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 70-71.

³⁸² A.g.t., ss. 111-113.

³⁸³ Abdülkaki Işıkdogan, a.g.t., ss. 61, 198-199.

³⁸⁴ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 112-113.

³⁸⁵ İrfan Yıldız, a.g.t., ss. 63-64, 343-345.

Anadolu Türk Mimarisi'nde Selçuklu Dönemi'nden başlayıp Batılılaşma Dönemi'ne kadar yaygın bir şekilde kullanılan³⁸⁶ sivri kemer formu, Aydın ili ve ilçerinde tespit ettiğimiz yirmi bir çeşmede karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Molla Çeşmesi (Katalog No 33) Kuşadası ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39)³⁸⁷, Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45)³⁸⁸, Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)³⁸⁹, Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55)³⁹⁰, Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) ve Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67)'dir.

Aydın dışında sivri kemer formu çeşmelere örnek olarak; İstanbul Ahmed Ağa (Pirinççi) Çeşmesi³⁹¹, Çanakkale-Kilitbahir Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723-1724)³⁹², Manisa Hüsrev Ağa Camisi Çeşmesi I (1554-1560)³⁹³, Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586)³⁹⁴, Burdur Akın Mahallesi Çeşmesi³⁹⁵, Mardin Yakutiye Çeşmesi (XVIII-XIX. yy)³⁹⁶, Balıkesir Merkez Sülüklü Çeşme (1723)³⁹⁷ gösterilebilir.

Basık kemerli çeşme sayısı yedidir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Karacasu ilçesi Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Merkez (Efeler) ilçesi Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Yenipazar ilçesi Hamzabalı Köyü

³⁸⁶ Ali Osman Uysal, a.g.m., s. 42.

³⁸⁷ Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) çift cephe olup doğu cephesi sivri kemerlidir.

³⁸⁸ Çeşme ön cepheye sivri kemerli bir niş içerisinde düzenlenmiş olup bunun içerisinde iç içe iki yarım daire kemerli niş daha yer verilmiştir.

³⁸⁹ Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)'nde ortadaki sepet kulpu kemerli çeşme nişini en üstte kademeli olarak iç içe geçmiş üç sivri kemerli alınlık taçlandırmıştır.

³⁹⁰ Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), çift cephe olup her iki cephesinde de sivri kemerli niş içerisinde basık kemerli ikinci bir niş yer verilmiştir.

³⁹¹ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 83-85, 530-533.

³⁹² Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 41-43.

³⁹³ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 48-50.

³⁹⁴ A.g.e., ss. 55-58.

³⁹⁵ Mustafa Ekmekçi, a.g.t., ss. 15-16, 100.

³⁹⁶ İrfan Yıldız, a.g.t., ss. 107-108, 383-384.

³⁹⁷ Abdulkaki Işıkdogan, a.g.t., ss. 20-21, 168.

4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Aydın dışında basık kemerli çeşmelere örnek olarak; Balıkesir Merkez Habibe Hatun Çeşmesi (1859)³⁹⁸, Manyas Cumhuriyet Köyü Çeşmesi (1885)³⁹⁹, Çanakkale Babakale Ali Bey Çeşmesi (1738-1739)⁴⁰⁰, Gelibolu Çilehane Sokak Çeşmesi (19. yy sonu-20. yy başı)⁴⁰¹ gösterilebilir.

Kaş kemerli çeşme sayısı ikidir. Bunlar; Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) ve Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20)'dir. Dilimli kaş kemerli ise yalnızca Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35)⁴⁰² bulunmaktadır. Dilimli kaş kemere örnek olarak Çanakkale-Gelibolu Telli Çeşme (1725-1726)⁴⁰³, Gelibolu Yeni Çeşme (1824-1825)⁴⁰⁴ gösterilebilir.

Bunların dışında sepet kulpu kemer formlu iki çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ve Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59)'dir. Kuşadası ilçesi Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41)'sinde ise gemi teknesi kemer formu ve Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köy Çeşmesi (Katalog No 2)'sinde bursa kemeri görülmektedir.

4.3.4. Üst Örtü

Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz çeşmelerin üst örtüleri çeşitlilik göstermektedir. Çeşme mimarisinde haznenin üzerini kapatmak için yapılan, ancak değişime uğrayabilen ve çabuk tahrip olabilen yapı unsurlarından olan üst örtüler, mevcut durumları dikkate alınarak değerlendirilmişlerdir. İncelenen çeşmelerde üst örtüler konusunda bize bilgi verebilecek otuz beş çeşme örneğimiz bulunmaktadır.

Tespit edilen çeşmelerin altısı içten ve dıştan beşik tonoz örtüye sahiptir. Bunlar; Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 51), Merkez (Efeler) ilçesi Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü

³⁹⁸ A.g.t., ss. 44-45, 185.

³⁹⁹ A.g.t., ss. 51-52, 189-193.

⁴⁰⁰ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 52-53.

⁴⁰¹ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 123-124.

⁴⁰² Çeşmenin günümüzde kemeri büyük oranda yıkılmış durumda olup mevcut izlerinden dilimli kaş kemer formunda olduğu sanılmaktadır.

⁴⁰³ Ayşe Çaylak, a.g.t., 44-47.

⁴⁰⁴ A.g.t., ss. 101-103.

3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) ve Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32)'dir.

Mevcut durumlarından dolayı içten beşik tonozla sahip olan ancak dıştan örtü sistemi anlaşılamayan iki çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17) ve Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67)'dir. Yalnızca dıştan beşik tonoz örtüye sahip olduğu anlaşılan iki çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9) ve Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18)'dir.

İçten beşik tonoz dıştan düz dam şeklinde örtü sistemine sahip yedi çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) ve Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65)'dir.

İçten beşik tonoz dıştan kırma çatı şeklinde örtüye sahip iki çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) ve Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)'dir.

İçten beşik tonoz dıştan düz dam şeklinde örtüye sahip dört çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

Örtü sistemi olarak yan yana yassı taşlarla örülmüş olan üç çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Koçarlı ilçesi Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) ve Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31)'dir.

Mevcut durumlarında üstü betonarme olan dört çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Kuşadası ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) ve Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)'dir.

Bunların dışında Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) içten beşik tonoz örtüye sahip olup üstünde sübyan mektebi yer almaktadır. Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) ise tespit edilen Aydın Çeşmeleri

içerisindeki en farklı üst örtüye sahiptir. Dört cepheli çeşme içten beşik tonoz örtülü olup dıştan yıldızvari bir beşik çatıyla örtülüdür.

4.3.5. Saçak

Saçaklar, çeşme cephesinin üst sınırını oluşturmakla birlikte gölgelik yada yağmurdan korunma sağlamaktadırlar. Ancak çeşme üst örtüleri gibi değişime uğrayabilen yada çabuk tahrip olabilen unsurlardan olan saçaklar incelediğimiz çeşmelerde mevcut durumları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz çeşmelerden yirmi sekizinin mevcut durumunda saçakları bulunmaktadır. Bu saçaklardan on bir tanesi kirpi saçak şeklinde düzenlemiştir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Merkez (Efeler) ilçesi Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ak Çeşme (Katalog No 62) ve Söke ilçesi Akçakaya Köy Çeşmesi (Katalog No 67)'dir.

Aydın yöresi dışında kirpi saçağın kullanıldığı çeşmelere örnek olarak Manisa Ali Bey Camisi Çeşmesi (XV. yüzyıl ilk yarısı-XVII. yüzyıl ilk yarısı)⁴⁰⁵, Adakale Mahallesi'ndeki Çeşme (XVI. yüzyıl)⁴⁰⁶, Bursa Alaaddin Cami Çeşmesi (1336)⁴⁰⁷, Selçuk Hatun Cami Çeşmesi (1450)⁴⁰⁸ gösterilebilir.

Kirpi saçak uygulaması dışında mevcut durumunda saçağa sahip olan çeşmeleri şu şekilde açıklayabiliriz; Bozdoğan ilçesi Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12)'nin yarım daire kemerli alınlığı dışa çıkıntı yaparak saçak görevi de görmektedir. Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14)'nin yanlarda pilastr şeklindeki silmelere binen düz bir saçağı bulunmaktadır. Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16) cephesinin en üstünde köşe payandalarına binen kalın taş saçak yer alır. Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) üstte kirpi saçağa sahip olup kalan izlerinden en üstte düz bir tuğla saçağı olduğu anlaşılmaktadır. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) üstte kırma çatının devamı şeklindeki geniş saçağı bulunur. Koçarlı

⁴⁰⁵ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 85-87.

⁴⁰⁶ A.g.e., ss. 67-69.

⁴⁰⁷ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 17-18, 141-142.

⁴⁰⁸ A.g.e., ss. 20-21, 145-146.

ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) cephesi üstte pilastrlar arasında uzanan taş bir saçağa sahiptir. Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32)'nde pilastr şeklindeki silmeler arasında uzanan düz taş saçak yer alır. Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) üst sınırında tuğla ile teşkil olan ikişer kirpi saçak ve bir sıra taş saçağın almaşık düzenine sahiptir. Kuyucak ilçesi Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) üstte yassı dikdörtgen formdaki taşlarla oluşturulan düz saçak bulunmaktadır. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) üst sınırında kademeli düz saçak bulunmaktadır. Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50)'nde üstte düz bir saçağa yer verilmiştir. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) üst sınırında düz bir silme üzerinde yer alan kademeli olarak iç içe geçmiş sivri kemerli alınlık saçak görevi de görmektedir. Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) cephesi en üstte iki kademeli düz tuğla bir saçağa sahiptir. Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) cephesi en üstte profilli bir saçak yer alır. Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55) çift cepheli çeşmenin üstünde profilli bir saçağa yer verilmiştir. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) çift cepheli çeşme türk üçgeni şeklinde işli saçakla sonlanmaktadır. Bunun üzerinde ise kırma çatının devamı şeklindeki geniş saçak yer almaktadır. Ak Çeşme (Katalog No 62) cephesi üstte bir sıra kirpi ve bir sıra düz tuğla saçak ile sonlanmaktadır. Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68) üstte düz taş saçağa sahiptir. Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77) üstte üçgen alınlık ile cephe arasında düz bir saçak bulunmaktadır. Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) silmeleri arasında uzanan düz taş bir saçak bulunmaktadır.

4.3.6. Ayna Taşı/Musluk Tablası

Genellikle çeşme nişi ortasında musluğun takıldığı yerde yer alan ayna taşı, niş içerisindeki diğer unsurlardan malzemesi ve süslemesiyle ayrılan asal yapısal öğeler⁴⁰⁹ arasındadır. Aydın ili ve ilçelerindeki tespit ettiğimiz çeşmelerden yirmi altısında ayna taşı bulunmamaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25)⁴¹⁰, Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Koçarlı ilçesi Molla Çeşme (Katalog No 33), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34),

⁴⁰⁹ Ayla Ödekan, a.g.m., ss. 281-282.

⁴¹⁰ Çeşme geçirmiş olduğu niteliksiz onarımlarla özgünlüğünü kaybetmiştir. Özgün hali bilinmeyen çeşmenin mevcut durumunda ayna taşı bulunmamaktadır.

Kuşadası ilçesi Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Merkez (Efeler) ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)⁴¹¹, Yenipazar ilçesi Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Katalogumuza dahil edilen çeşmelerin bir kısmı mevcut durumlarında sıvalı, boyalı yada yıkılmış durumdadır. Bu durum ayna taşının varlığını, formunu yada malzemesini saptayamamamıza sebep olmuştur. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Koçarlı ilçesi Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Merkez (Efeler) ilçesi Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78) ve Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79)'dir.

Tespit edilen ayna taşlarının yirmi beş tanesinde mermer malzeme kullanılmıştır. Bozdoğan ilçesi Yukarı Çeşme (Katalog No 3), tek lülelidir. Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), kare formda olup tek lülelidir. Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), dikey dikdörtgen formdaki ayna taşı tek lüleli ve süslemelidir. Hacı

⁴¹¹ Çeşmenin orijinal durumunu büyük ölçüde kaybettiği anlaşılmaktadır. Özgün hali bilinmemekte olup mevcut durumunda ayna taşı bulunmamaktadır.

Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), dikey dikdörtgen formda olup tek lüleli ve süslemelidir. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), dikey dikdörtgen formda tek lüleli ve süslemelidir. Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), kaş kemer içinde dizayn edilmiş tek lüleli ve süslemelidir. Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), tek lülelidir. Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), dikey dikdörtgen formda olup tek lüleli ve süslemelidir. Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), dikey dikdörtgen formda olup üzerinde “Maşaallah” yazısı bulunmaktadır. Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), yatay dikdörtgen formda ve tek lülelidir. Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), üzerinde çeşme kitabesi yer alan ayna taşı tek lüleli ve süslemelidir. Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), gemi teknesi kemer formu içerisinde çeşme kitabesi yer almakta olup tek lülelidir. Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), dikey dikdörtgen formda tek lüleli ve süslemelidir. Okurlar Sokak 2 No’lu Çeşme (Katalog No 41), tek lülelidir. Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), çeşmenin gerisinde uzanan haznenin güney cephesinde günümüzde üzerileri sıra ile kapatılmış birer lüle barındırdığı anlaşılan yan yana üç mermer ayna taşı yer alır. Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), dikey dikdörtgen formda ve tek lülelidir. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), dikey dikdörtgen formda tek lüleli ve süslemelidir. Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), dikey dikdörtgen formda tek lüleli ve süslemelidir. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), dikey dikdörtgen formda dört lüleli ve süslemelidir. Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), çift cepheli çeşmenin her iki cephesi de tek lülelidir. Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), dikey dikdörtgen formda ve tek lülelidir. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), ayna taşının bir bölümü günümüzde toprak altında kalmıştır. Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), devşirme olması muhtemel yatay dikdörtgen formdaki ayna taşı tek lüleli ve süslemelidir. Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), yatay dikdörtgen formda tek lüleli ve süslemelidir. Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), yan yana yer alan iki ayrı çeşmenin batı cephesinde yatay dikdörtgen formda çift lüleli, doğu cephesinde ise dikey dikdörtgen görünümlü tek lüleli ayna taşı yer alır. Hamzabali Köyü 3 No’lu Çeşme (Katalog No 81), tek lülelidir.

Tespit edilen ayna taşlarının dokuz tanesinde taş kullanılmıştır. Bozdoğan ilçesi Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), dairesel formda olup tek lülelidir. Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No’lu Çeşme (Katalog No 17), dairesel formda ve tek lülelidir. Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) dikey dikdörtgen formda ve tek lülelidir.

Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi eşmesi (Katalog No 45), kare formdaki olup tek lüleli ve süslemelidir. Söke ilçesi Hastane eşmesi (Katalog No 65), tek lülelidir. Eski Doğanbey Köyü 1 No’lu eşme (Katalog No 68), kare formlu ve tek lülelidir. Eski Doğanbey Köyü 2 No’lu eşme (Katalog No 69), düzgün olmayan dairesel formlu ayna taşı tek lülelidir. Eski Doğanbey Köyü 3 No’lu eşme (Katalog No 70), kare formda olup tek lülelidir. Eski Doğanbey Köyü 4 No’lu eşme (Katalog No 71), yatay dikdörtgen formdaki ayna taşı tek lülelidir.

4.3.7. Bardaklık/Tas Yuvası-Nişi

Bardaklık; ekseriyetle çeşme nişinin (çeşme aynası) olduğu bölümde, içine su içmek için kullanılan tasın konulduğu küçük bir niş biçimindeki deliktir⁴¹². Kemerli, kemersiz yada çeşitli dekoratif biçimde olabilen bu nişler ikincil yapılar öğeler⁴¹³ arasında bulunmaktadır. Kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerin otuz yedi tanesinde bardaklık nişi yer alır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit eşmesi (Katalog No 1), Yukarı eşmesi (Katalog No 3), Dağlılar eşmesi (Katalog No 4), Pınarlı Köyü eşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 2 No’lu eşme (Katalog No 7), Yaka Köyü 3 No’lu eşme (Katalog No 8), Eymir Mahallesi eşmesi (Katalog No 9), Dümen Köyü eşmesi (Katalog No 11), Aşağı Soğukkuyu eşmesi (Katalog No 12)⁴¹⁴, Yukarı Soğukkuyu eşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa eşmesi (Katalog No 15), Camızağılı Mahallesi eşmesi (Katalog No 16), Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No’lu eşme (Katalog No 18)⁴¹⁵, Karacasu ilçesi Hacı Muhammed eşmesi (Katalog No 22), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa eşmesi (Katalog No 28)⁴¹⁶, Molla eşmesi (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Kanat Sokak eşmesi (Katalog No 36)⁴¹⁷, Cezayirli Mustafa Paşa eşmesi (Katalog No 37)⁴¹⁸, Okurlar Sokak 2 No’lu eşme (Katalog No 41), Kuyucak ilçesi Kurtuluş Mahallesi eşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım eşmesi (Katalog No 50)⁴¹⁹, Abdulaziz Efendi eşmesi (Katalog No 51)⁴²⁰, Cihanoğlu

⁴¹² Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 296.

⁴¹³ Ayla Ödekan, a.g.m., s. 282.

⁴¹⁴ Günümüzde tüm yüzeyi fayansla kaplı olan çeşmenin bardaklık nişi gözükmemektedir. Ancak eski fotoğraflarından çeşme nişinin sağ alt kenarında bir bardaklık bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz., Hasan Uçar, a.g.m., ss. 462-463.

⁴¹⁵ Niş, üstte yukarıya doğru daralarak üçgen oluşturan bir formdadır.

⁴¹⁶ Niş, yarım daire kemer formudur.

⁴¹⁷ İki adet bardaklık bulunmakta olup her ikisi de yukarıya doğru kademeli olarak son bulmaktadır.

⁴¹⁸ Niş, kaş kemer formuna sahiptir.

⁴¹⁹ Bardaklık nişi, dilimli sivri kemer formuna sahiptir.

⁴²⁰ Bardaklık, çeşme nişi içerisine açılmış ikinci bir sepet kulpu kemerli bir niş içerisinde yarım daire kemer formundadır.

Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 52)⁴²¹, Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54)⁴²², Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)⁴²³, Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60)⁴²⁴, Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72)⁴²⁵, Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76)⁴²⁶, Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

4.3.8. Sekiler/Dinlenme Taşları

Sekiler, zeminden hafifçe yükseltilmiş, oturma işlevine hizmet eden⁴²⁷ ve su doldurmaya yada içmeye gelenlerin testi vb. eşyalarını koydukları çeşme elemanlarıdır⁴²⁸. Aydın ili ve ilçelerindeki kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerde genellikle yalağı iki yanda sınırlar şekilde bulunan sekiler, yalak seviyesinde yada yalak seviyesinden yüksek tutulmuş olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelediğimiz çeşmelerden yirmi altı tanesinin sekileri günümüzdeki mevcut durumlarından yada cephe tasarımlarından dolayı bulunmamaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16), Karacasu ilçesi Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Emine Kadın Çeşmesi (Katalog

⁴²¹ Niş, sivri kemerli olup içerisinde dikdörtgen formlu bir niş daha bulunmaktadır. Bkz., Muzaffer Yılmaz, a.g.t., ss. 58-59.

⁴²² Çift cepheli çeşmenin güneyindeki ana cephesinde iki adet ve batıdaki cephede bir adet bardaklığı bulunmaktadır. Bu nişler restorasyon sonrasında eklenmiş olup özgün halinde bardaklığa sahip olup olmadığı bilinmemektedir.

⁴²³ Çift cepheli çeşmenin her iki cephesinde de üç sıra silme ile hareketlendirilmiş bardaklık bulunmaktadır.

⁴²⁴ Bardaklık üstte kademeli olarak sonlanmaktadır.

⁴²⁵ Çeşme üzerinde iki adet bardaklık bulunmaktadır.

⁴²⁶ Yan yana iki cepheli olan çeşmenin batıdaki bölümünde yukarıya doğru kademeli daralan bir bardaklığı ve doğudaki bölümünde bir bardaklığı bulunmaktadır.

⁴²⁷ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 272.

⁴²⁸ Hasan Uçar, a.g.e., s. 187.

No 38), Kuyucak ilçesi Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Merkez (Efeler) ilçesi Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) ve Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)'dir.

Günümüzde hala sekileri bulunan yada varlığı tespit edilebilen elli sekiz adet çeşme bulunmakta olup inşasında taş, tuğla, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Bunlardan üç tanesinin inşa malzemesi anlaşılamamaktadır.

Mevcut örneklerin içerisinde yoğun olarak taş malzeme kullanıldığı görülmektedir. Tespit edilen kırk beş çeşmenin sekileri taş malzemelidir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Molla Çeşme (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Ak Çeşme (Katalog No 62), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76), Alhan

Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Mermer malzeme kullanılan beş çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ve Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61)'dir.

Tuğla malzeme kullanılan üç çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) ve Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59)'dir.

Devşirme malzeme kullanılan iki çeşme örneği bulunmaktadır. Bunlar; Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18) ve Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52)'dir.

4.3.9. Su Yalakları

Yalak, lüle veya musluktan akan suyun biriktirildiği haznedir. Çeşmenin önünün çamur olmaması ve suyun sıçramamasını önlemenin yanı sıra hayvanların su ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için de yapılmıştır. Genellikle çeşme nişinin genişliği ve derinliği ile eşdeğer olarak yapılan yalaklar, çeşmelerde değişimin en çok görüldüğü elemanlardan biridir. İncelediğimiz çeşme yalaklarının da bir kısmının insan ve doğanın tahribatı, zemin kotunun yükselmesi sonucu toprak altında kalması yada yenilenmesi v.b sebeplerle günümüze orijinal olarak ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerden yirmi ikisinin yalağı söz konusu sebeplerden dolayı mevcut değildir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Mustafa Ağa Çeşmesi

(Katalog No 39)⁴²⁹, Kuyucak ilçesi Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64) ve Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73)'dir.

Çeşmelerden yalağı günümüze ulaşabilmiş olanların otuz yedi tanesi taş malzemelidir. Bunlar; Bozdoğan Mescit Çeşmesi (Katalog No 1), Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15), Germencik ilçesi Gmüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Molla Çeşmesi (Katalog No 33), Kuşadası ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Merkez (Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61), Ak Çeşme (Katalog No 62), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66)⁴³⁰, Eski Doğanbey Köy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Güllübahçe Köyü Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76)⁴³¹, Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80), Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

Tespit edilen on beş çeşmenin yalağı yekpare mermer malzemelidir. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi

⁴²⁹ Çift cepheli çeşmenin doğu cephesindeki yalağı günümüzde mevcut iken güney cephesindeki yalağı mevcut değildir.

⁴³⁰ Dört cepheli çeşmenin günümüzde yalnızca ana cephesi olan batı cephesinde yalak bulunmaktadır.

⁴³¹ Yanyana iki cepheli çeşmenin her iki cephesinde de taş yalak bulunmaktadır.

(Katalog No 21), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Efendiler Çeşmesi (Katalog No 23), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38)⁴³², Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Merkez (Efeler) ilçesi Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54)⁴³³, Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)⁴³⁴ ve Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65).

Yekpare olmayan altı mermer yalak bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Kuyucak ilçesi Aydınöğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52) ve Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71)'dir.

Dairesel formda olan devşirme malzeme kullanılan beş adet yalak bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Çine ilçesi Camızağılı Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 16)⁴³⁵, Kuşadası ilçesi Hamam Çeşmesi (Katalog No 42), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63) ve Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74)'dir.

4.3.10. Hazne/Su Deposu

Hazne, kaynaktan gelen suyun yetersiz olduğu zamanlarda suyun depolandığı bölümdür. Çeşme mimarlığında bu uygulama XV. yüzyılda başlamış⁴³⁶ olup özellikle XVIII. yüzyıldan sonra meydan çeşmelerinin yapımının artmasına paralel olarak çok sayıda örnek ortaya çıkmıştır.

Aydın ili ve ilçelerinde tespit edebildiğimiz çeşmelerden otuz altısının haznesi kesin olarak mevcut olup on iki tanesinin mevcut durumundan dolayı haznesi olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Kataloğa dahil ettiğimiz geriye kalan otuz altı çeşme ise haznesiz olarak inşa edilmiştir. Tespit edilen çeşmelerde hazne ile çeşme cephesi arasında

⁴³² Çeşme önünde iç içe iki adet mermer yalak bulunmaktadır. Alttaki dikdörtgen formda mermer yalağın içinde kare formlu ikinci mermer yalak bulunmaktadır.

⁴³³ Eski fotoğraflarında mermer yalağa sahip olduğu görülen çeşmenin yalağı günümüzde mevcut değildir. Bkz., Muzaffer Yılmaz, a.g.t., ss. 63-64.

⁴³⁴ İki cepheli çeşmenin her iki cephesinde de yarım daire kesitli kurna şeklinde mermer yalak bulunmaktadır.

⁴³⁵ Dairesel formdaki yalağın doğusuna bitişik durumda dikdörtgen formdaki ikinci bir yalak bulunmaktadır.

⁴³⁶ Yılmaz Önge, a.g.e., s. 15.

malzeme açısından farklılık görülmemektedir. Yalnızca bir örnekte, Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) hazne bölümünde farklılık bulunmaktadır. İnşa tekniği ve dilatasyon izinden haznenin çeşmenin inşasından sonraki bir tarihte yapıldığı söylenebilir.

Günümüzde haznesinin varlığı kesin olarak saptanabilen çeşmeler; Bozdoğan ilçesi Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Güdüşlü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Nasuh Paşa Çeşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

İncelenen çeşmelerin hazneleri ekseriyetle gövde ve plan ile paralellik göstermekte olup altı örnekte çeşme haznesinin cepheden daha alçak tutulduğu tespit edilmiştir. Bunlar; Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81)'dir.

Genel itibariyle dikdörtgen plan şemasına sahip hazneler arasında beş örnek kare plan şemasına sahiptir. Bunlar; Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Orta Mahalle Çeşmesi (Katalog No 55), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) ve Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66)'dir. Kareye yakın dikdörtgen plan şemasına sahip örnek ise üç tanedir. Bunlar; Merkez ilçesi Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 70) ve Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77)'dir.

Mevcut durumlarından dolayı haznesi olup olmadığı anlaşılamayan çeşmeler; Bozdoğan ilçesi Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7), Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34), Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37), Okurlar Sokak 1 No'lu Çeşme (Katalog No 40), Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47), Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) ve Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76)'dir.

Hazneli inşa edilen çeşmelere Aydın yöresi dışında örnek olarak Isparta Yılan Kırkan Çeşmesi (1519)⁴³⁷, İstanbul Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi (1730)⁴³⁸, İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi (1719)⁴³⁹, Burdur Çeşmedamı Çeşmesi (1504)⁴⁴⁰, Çanakkale Nara Bölgesi Barbaros Şehitliği Çeşmesi (1781-1782)⁴⁴¹, Kilitbahir Trafo Sokak Çeşmesi (1783-1784)⁴⁴², Manisa Kaval Çeşme (1480)⁴⁴³, Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586)⁴⁴⁴ gösterilebilir.

4.3.11. Kontrol Penceresi

Çeşme hazne yan duvarında yada arka cephesinde bulunan kontrol penceresi, haznedeki suyun gözetlenerek miktarının kontrolünün yanı sıra haznenin bakım ve

⁴³⁷ Yılmaz Önge, a.g.e., ss. 58-59.

⁴³⁸ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 235-240.

⁴³⁹ A.g.t., ss. 41-43.

⁴⁴⁰ Mustafa Ekmekçi, a.g.t., ss. 17-19.

⁴⁴¹ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 64-65.

⁴⁴² A.g.t., ss. 66-67.

⁴⁴³ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 41-45.

⁴⁴⁴ A.g.e., ss. 55-58.

temizliği için de yapılmıştır. Aydın ili ve ilçelerinde tespit edebildiğimiz otuz altı hazneli çeşmenin yirmi tanesindeki hazne kontrol pencereleri kesin olarak bilinmektedir.

Katalogumuza dahil ettiğimiz çeşmelerden kontrol penceresi hazne arka cephesinde yer alan on iki eşme bulunmaktadır. Bunlar; ine ilçesi Osman Ağa eşmesi (Katalog No 14), Germencik ilçesi Gümüşköy 1 No’lu eşme (Katalog No 17), Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü eşmesi (Katalog No 32), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı eşmesi (Katalog No 52), Mustafa Ağa eşmesi (Katalog No 53), Nasuh Paşa eşmesi (Katalog No 54), Orta Mahalle eşmesi (Katalog No 55), Söke ilçesi Hastane eşmesi (Katalog No 65), Akçakaya Köyü eşmesi (Katalog No 67), Eski Doğanbey Köyü 1 Nolu eşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 3 No’lu eşme (Katalog No 70) ve Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No’lu eşme (Katalog No 77)’dir.

Kontrol penceresi hazne yan cephesinde bulunan sekiz eşme bulunmaktadır. Bunlar; Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa eşmesi (Katalog No 28), İmam Kızı Ayşe eşmesi (Katalog No 29), Emin Kızı Ayşe eşmesi (Katalog No 30), Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi eşmesi (Katalog No 45), Kurtuluş Mahallesi eşmesi (Katalog No 48), Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım eşmesi (Katalog No 50), Ilıcabaşı eşmesi (Katalog No 59) ve Kemalpaşa Cami eşmesi (Katalog No 66),

Hazneye sahip olan çeşmeler arasında mevcut durumlarından dolayı kontrol pencerelerinin varlığı anlaşılamayan çeşmeler şunlardır; Bozdoğan ilçesi Pınarlı Köyü eşmesi (Katalog No 5), Eymir Mahallesi eşmesi (Katalog No 9), Germencik ilçesi Gümüşköyü 2 No’lu eşmesi (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin eşmesi (Katalog No 20), Türbe eşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi Güdüşlü Anonim eşme (Katalog No 31), Kuşadası ilçesi Soğucak Köyü eşmesi (Katalog No 44), Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım eşmesi (Katalog No 49), Abdulaziz Efendi eşmesi (Katalog No 51), Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım eşmesi (Katalog No 57), Ömer Muharrem şevkatiye eşmesi (Katalog No 58), Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 2 No’lu eşme (Katalog No 69), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed avuş eşmesi (Katalog No 73), Yenipazar ilçesi Hamzabali Köyü 1 No’lu eşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No’lu eşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 3 No’lu eşme (Katalog No 81)’dir.

4.4. Kitabeler

Çeşmenin inşa tarihi, onarım tarihi, yaptıranı yada yapanı gibi bilgileri barındıran yazıttır. Aydın ili ve ilçelerinde inceleyebildiğimiz çeşmelerden günümüzde kırk bir tanesinde kitabe bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi oldukça tahrip olmuş durumda olduklarından okunamaz haldedir. Kuyucak ilçesi Cumhuriyet Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 47) kitabesi 2011 yılına ait eski bir fotoğrafında çeşme kemer alınlığında gözükürken günümüzde mevcut değildir. Bundan dolayı değerlendirme içerisine alınmamıştır.

Kitabeler, tespit edebildiğimiz örnekler arasında yapı üzerinde bulundukları yere göre farklılıklar göstermektedir. Çeşme nişi üzerinde on üç, ayna taşı üzerinde iki, kemer alınlığında on yedi, çeşme kemeri üzerinde üç, çeşme alınlığında dört ve çeşme cephesinin düz tutulduğu iki örnekte cephe ortasında yer almaktadır.

Malzeme olarak Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) kitabesi taş malzemeli iken diğer örnekler mermerdir.

Çeşmelerden tamamına yakını inşa kitabesi iken iki örnekte hem inşa hemde onarım kitabesi bulunmaktadır. Bir örnekte Koçarlı ilçesi Molla Çeşmesi (Katalog No 33)'nde yalnızca onarım kitabesi bulunmaktadır.

Çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak belli olan yirmi üç örnek bulunmaktadır. Dört örnekte ise kitabe metnini yazan kişiye de yer verilmiştir. Bunlar Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) ve Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26)'dir.

Kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerden günümüzde kitabesi mevcut olan çeşmeleri şu şekilde açıklayabiliriz. Bozdoğan ilçesi Mescit Çeşmesi (Katalog No 1) kitabesi düz tutulan çeşme cephesi ortasında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe, dikey dikdörtgen formda olup alt alta üç satır halinde düzenlenmiştir. Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2) kitabesi çeşme nişi ortasında oluğun üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe dikey dikdörtgen formda olup mevcut durumundan dolayı okunamamaktadır. Yaka Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 7) kitabesi düz tutulan çeşme cephesinin ortasında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe kare formda olup mevcut durumundan dolayı okunamamaktadır. Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14) kitabesi çeşme kemeri alınlığında yer

almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup alt alta üç satır halinde düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) kitabesi çeşme nişinde bardaklığın üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri ikişer sıralı iki satır halinde dört dairesel kartuş içerisinde dizayn edilmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) kitabesi çeşme kemeri üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri dairesel kartuşlar içerisinde iki sıra halinde beş satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran ve metni yazan kişinin ismi⁴⁴⁵ geçmektedir. Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri iki yanda kaş kemerli dairesel formlu kartuşlar içerisine alınmıştır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) kitabesi çeşme nişi üzerinde kemer üzengi hizasında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri ikişer sıralı beş satır halinde düzenlenmiştir. En alt orta kısımda tarih ibaresi yer almaktadır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen formda olup yazı karakterleri yatay ve dikey hatlarla on altı dikdörtgen kartuşa ayrılmıştır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin ve kitabe metnini yazan kişinin adı⁴⁴⁶ geçmektedir. Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri her biri iki yanda kaş kemerli kartuşlar içerisinde, ikişer sıralı dört satır halinde düzenlenmiştir. Kitabede metni yazan kişinin adı geçmektedir. Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri her biri ayrı dikdörtgen kartuşlar içerisinde, ikişer sıralı beş satırdan oluşmaktadır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmemektedir. Ancak kitabe metnini yazan kişinin adı⁴⁴⁷ geçmektedir. Hacı Salihler Çeşmesi (Katalog No 25) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri dairesel kartuşlar içerisinde, beş satır sekiz mısra olarak dizayn edilmiştir.

⁴⁴⁵ Kitabe Şair Fedai İsmail Bey tarafından yazılmıştır. Bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 16-19.

⁴⁴⁶ Kitabe Semî tarafından yazılmıştır. Bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 44-47.

⁴⁴⁷ Kitabe Süleyman Rüşdi tarafından yazılmıştır. Bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 59-62.

Köseoğlu Çeşmesi (Katalog No 26) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe dikey dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri dairesel kartuşlar içerisinde, ilk dört satırı ikişer mısra son iki satırı tek mısra olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişi ve kitabe metnini yazan kişinin adı⁴⁴⁸ geçmektedir. Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup alt alta dört satırdan oluşan yazı karakterleri her biri iki ucu lale motifleri barındıran kartuşlar içerisinde dizayn edilmiştir. Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup iki satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30) kitabesi yarım daire kemerli çeşme nişi üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup üç satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Molla Çeşmesi (Katalog No 33) kitabesi çeşmenin dairesel kesitli taç kısmının ortasında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup günümüz Türkçesi ile yazılmış bir onarım kitabesidir. Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) kitabesi çeşme nişi ortasında kemer üzengi hizasında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yan yana iki kare panoya ayrılmıştır. Yaz karakterleri panoların içinde üç satır olarak düzenlenmiştir. Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) kitabesi çeşme nişinde yer almakta olup mevcut durumundan dolayı yalnızca tarih ibaresi okunabilmektedir. Yekpare mermer malzemeli kitabenin yazı karakterleri yanlarda kaş kemerli bir kartuş içerisinde dizayn edilmiştir. Kanat Sokak Çeşmesi (Katalog No 36) kitabesi yekpare mermer malzemeli olup gemi teknesi kemer formu çeşme ayna taşında yer almaktadır. Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup yazı karakterleri alt alta üç satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38)'nin inşa ve tamir olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Her iki kitabe de kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabeler yatay dikdörtgen bir formdadır. İnşa kitabesinin yazı karakterleri alt alta iki satır halinde düzenlenmiştir. Kitabelerde çeşmeyi yaptıran ve tamir eden kişilerin isimleri geçmektedir. Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No

⁴⁴⁸ Kitabe Süleyman Rüşi tarafından yazılmıştır. Bkz., Hüseyin Kuruüzüm, a.g.e., ss. 79-85.

39) çift cepheli bir çeşme olup güney cephesinde inşa kitabesi, doğu cephesinde ise onarım kitabesi bulunur. Güney cephedeki inşa kitabesi kemer alınlığında yer alırken doğu cephedeki onarım kitabesi çeşme nişinde kemer üzengi hizasında yer almaktadır. İnşa kitabesi yekpare mermer malzemeli olup kare formudur. Kitabelerde çeşmeyi yaptıranın ve onarım yaptıran kişilerin isimleri geçmektedir. Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare taş malzemeli kitabe yatay dikdörtgen bir formdadır. Yazı karakterleri iki sıra halinde beş satır olarak düzenlenmiş olup en alt orta kısımda tarih ibaresi bulunmaktadır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46) kitabesi çeşme nişinin üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe kare formu olup alt alta üç satır olarak dizayn edilmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Kurtuluş Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 48) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe dikey dikdörtgen formda olup yazı karakterleri üç satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe yatay dikdörtgen formda olup yazı karakterleri her biri iki ucu sivri kemerli dairesel kartuşlar içerisinde dizayn edilmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) kitabesi çeşme kemeri üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe kare formu olup günümüz Türkçesi ile yazılmıştır. Kitabenin üzerinde çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) kitabesi çeşme nişinde yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe kare formu olup yazı karakterleri her biri ayrı kartuşlar içerisinde altı satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıranın adı geçmektedir. Musta Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) kitabesi çeşme kemeri üzerinde yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe yatay dikdörtgen formda olup yazı karakterleri alt alta dört satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıranın adı geçmektedir. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) kitabesi çeşmenin sivri teğet kemerli alınlık kısmı içinde yer almaktadır. Çinilerle kaplı kitabe günümüz Türkçesi ile yazılmıştır. Kitabede çeşmeyi yaptıran kişinin adı geçmektedir. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) kitabesi sepet kulpu formundaki tepeliğin alınlık kısmında yer almaktadır. Tek satırlık kitabede yalnızca tarih ibaresi yer almaktadır. Ak Çeşme (Katalog No 62) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yatay dikdörtgen formda olup üzerindeki sıvalardan dolayı okunamamaktadır. Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63)

kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe dikey dikdörtgen bir formda olup alt alta üç satır olarak düzenlenmiştir. Kitabede çeşmeyi yaptıranın adı geçmektedir. Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) kitabesi ayna taşı üzerinde yer almaktadır. Tek satırlık kitabenin yalnızca tarih ibaresi anlaşılmaktadır. Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) dört cepheli olup kitabesinin profilli üçgen alınlık kısmında dikdörtgen pano içerisinde olduğu sanılmaktadır. Mevcut durumundan dolayı Latin alfabesi ile yazılmış olduğunu düşündüğümüz kitabe okunamamaktadır. Eski Doğanbey Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 68) kitabesi çeşmenin üçgen alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe düzgün olmayan üçgen bir formda olup iki satır olarak düzenlenmiştir. Eski Doğanbey Köyü 2 No’lu Çeşme (Katalog No 69) kitabesi çeşmenin yarım daire kemer alınlığında olduğu düşünülmektedir. Ancak mevcut durumundan dolayı okunamamaktadır. Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73) kitabesi çeşmenin sonradan yapılmış olması muhtemel üçgen alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer malzemeli kitabe yarım daire kemer formlu olup alt alta üç satır halinde düzenlenmiştir. Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) yan yana iki cepheli çeşmenin iki adet kitabesi bulunmaktadır. Batı bölümündeki kitabe kemer alınlığında yer almakta olup kareye yakın dikdörtgen formdadır. Yazı karakterleri her biri iki yanı sivri kemerli dairesel kartuşlar içerisinde dört satır halinde düzenlenmiştir. Doğu bölümündeki kitabe kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup üç satır olarak düzenlenmiştir. Alhan Köyü 1 No’lu Çeşme (Katalog No 77) kitabesi kemer alınlığında yer almaktadır. Yekpare mermer kitabe yatay dikdörtgen bir formda olup dört satır olarak düzenlenmiştir. Kitabenin en alt orta kısmında tarih ibaresi yer almaktadır.

4.5. Süsleme

Süsleme, bir yüzeyi estetik olarak daha etkileyici kılmak için yapılan her türlü çalışmaya verilen isimdir⁴⁴⁹. Daha öncede bahsettiğimiz üzere küçük ölçekli ve dışa dönük olarak tasarlanan çeşmelerin barındırdığı unsurlar, hem yapı hem de cephe elemanı olarak çoğu zaman birbiri içerisine girmektedir. Kemer, silme, pilastr gibi çeşme elemanları, genellikle yapı elemanı olmaktan çok dekoratif özellikleriyle cepheyi hareketlendiren elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı daha önce bazılarından “Yapı Elemanları” başlığı altında bahsetmiş olduğumuz çeşme elemanlarını,

⁴⁴⁹ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 287.

süsleme motiflerinden ayrı bir başlık halinde süslemede kullanılan mimari elemanlar olarak değerlendirme ihtiyacı duyduk.

4.5.1. Süslemede Kullanılan Mimari Elemanlar

4.5.1.1. Kemerler

Kemerlerin süslemede kullanımı iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar çeşme cephesini hareketlendirerek plastik bir etki yaratılmaya çalışılması yada ayna taşı, kitabe gibi unsurların üzerinde çeşitli kemer formlarının yüzeysel bir şekilde süsleme motifi olarak uygulanmasıdır.

Kemerler hem yapı hem de çeşme cephesini hareketlendiren, süslemede kullanılan mimari elemanlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla daha önce “*Yapı Elemanları*” başlığı altında bahsettiğimiz kemer formlarına sahip çeşmeler tekrar zikredilmeyecektir.

Tespit edilen çeşmelerde yoğun olarak yarım daire ve sivri kemer formu kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında cepheye hareket kazandıran basık kemer, bursa tipi kemer, kaş kemer, dilimli kaş kemer, sepet kulplu ve gemi teknesi kemer formu birkaç örnekle sınırlı kalmıştır.

Çeşmelerden yalnızca bir örnekte Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2)’nde kemer içi dolgusu görülmekte olup dişli friz, mukarnas ve türk üçgeni gibi unsurlar kullanılmıştır.

Tespit ettiğimiz çeşmelerden on iki tanesinde kemer formlarının yüzeysel bir şekilde süsleme motifi olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu motifler genellikle lüleyi vurgulamak ve ayna taşını süslemek amacıyla kullanılmış olup incelenen çeşmelerde kaş kemer formunun yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), düz tutulan çeşme cephesinde ve bardaklık nişi üzerinde çizgisel bezeme şeklinde yarım daire kemer motifi uygulanmıştır. Karacasu Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) ayna taşında lüleyi vurgulayan kaş kemer motifi yer alır. Çeşme kitabesinin dairesel formdaki kartuşunun iki yanı da yine kaş kemerli olarak dizayn edilmiştir. Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21)’nde çeşme lülesini vurgulayan kaş kemer motifi yer almaktadır. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) ayna taşında tepede palmetle sonlanan kaş kemer motifi yer almaktadır. Efendiler Çeşmesi (Katalog No 23) ayna taşında kaş kemerli motif yer alır. Çeşme kitabesinde de iki yanı kaş kemerle sonlanan kartuşlar bulunur. Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) kitabesi iki yanı kaş kemerli kartuş içerisindedir. Kanat Sokak Çeşmesi

(Katalog No 36) lülesini kaş kemerli motif çevrelemekte olup kitabesinin yer aldığı ayna taşı gemi teknesi kemer formundadır. Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) ayna taşında profilli kaş kemer motifi bulunmaktadır. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) ayna taşı üzerinde kabartma tekniğinde kaş kemer bulunur. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ayna taşı üzerinde yarım daire kemer motifi bulunur. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) ayna taşında sivri kemer motifi bulunur.

Aydın yöresi dışında yüzeysel olarak işlenmiş kemer motifinin kullanıldığı çeşmelere örnek olarak; İstanbul Fatma Sultan Çeşmesi (1573)⁴⁵⁰, Dilsiz Süleyman Ağa Çeşmesi (1586)⁴⁵¹, Abbas Ağa Çeşmesi (1622)⁴⁵², Manisa Üç Oluklu Çeşme (1679-1680)⁴⁵³, Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586)⁴⁵⁴, Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi (1904)⁴⁵⁵ gösterilebilir.

4.5.1.2. Saçak

Çeşme cephesinin üst sınırını oluşturan, gölgelik yada yağmurdan korunma sağlayan saçaklar, cepheleri hareketlendirerek dekoratif özellikler barındıran elemanlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kemerler gibi hem yapı hem de süslemede kullanılan mimari elemanlar olan saçaklar ile ilgili daha önce “*Yapı Elemanları*” başlığı altında detaylı olarak bahsedilmiştir. Dolayısıyla bu kısımda saçak formuna sahip olan çeşmeler tekrar edilmeyecektir.

Katalogumuza dahil ettiğimiz çeşmelerden kirpi saçak yada düz saçak dışında farklı özelliklere sahip çeşmeler arasında kırma çatının devamı şeklinde uzanan geniş bir saçağa sahip iki örnek bulunmaktadır. Bunlar; Karacasu ilçesi Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) ve Merkez (Efeler) ilçesi Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)’dir.

Mevcut çeşmelerimizden Kuşadası ilçesi Cezayirli Mustafa Paşa Çeşmesi (Katalog No 37) üst sınırında ikişer sıra tuğla saçak ve bir sıra taş saçağın oluşturduğu almalı düzenli tek örnektir. Bunun dışında diğer çeşmelerden farklı olarak Merkez

⁴⁵⁰ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler Ve Müzeler Umumi Müdürlüğü Yayınları, Seri: II, Sayı: 3, İstanbul 1943, s. 28.

⁴⁵¹ İbrahim Hilmi Tanışık, a.g.e., s. 36.

⁴⁵² A.g.e., s. 68.

⁴⁵³ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 75-84.

⁴⁵⁴ A.g.e., ss. 55-58.

⁴⁵⁵ Murat Karademir, a.g.t., ss. 123-127.

(Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)'nde düz bir silme üzerinde iç içe geçmiş sivri kemerli alınlık saçak görevi de görmektedir.

4.5.1.3. Alınlık

Aydın ili ve ilçelerinde tespit ettiğimiz çeşmelerde cepheye hareket kazandırarak süslemede kullanılan mimari eleman olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir unsur çeşme alınlıklarıdır. İncelenen yapılarda çabuk tahrip olabilen alınlıkların bir kısmının yıkılmış olduğu görülmektedir. Mevcut durumunda alınlığa sahip olan yada kalan izlerden özgün halinde alınlığa sahip olduğu anlaşılan yirmi üç çeşme bulunmaktadır. Bunlar üçgen, dairesel, sivri kemer, sepet kulpu ve testere dişi şeklinde görülmektedir.

Üçgen formda oluşturulmuş alınlığa sahip on altı çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Eymir Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 9), Germencik ilçesi Gümüşköy 2 No'lu Çeşme (Katalog No 18), Karacasu ilçesi Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), Koçarlı ilçesi Emin Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 30), Merkez (Efeler) ilçesi Ümmügülüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), Eski Doğanbey Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 68), Eski Doğanbey Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 69), Sultanhisar ilçesi Hacı Muhammed Çavuş Çeşmesi (Katalog No 73), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82)'dir.

Aydın yöresi dışında üçgen alınlığa sahip çeşmelere örnek olarak Manisa Gediz Mahallesi'ndeki Çeşme (XIX. yüzyıl)⁴⁵⁶, İstanbul III. Ahmed Han Kütüphanesi Çeşmesi (1719)⁴⁵⁷, Bolu-Göynük Maşatlar Çeşmesi (1831-1832)⁴⁵⁸, Bursa Veled-i Vezir (Üç Kurnalar) Cami Çeşmesi (XV. yüzyıl)⁴⁵⁹ gösterilebilir.

Sivri kemer formlu alınlığa sahip üç çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Kuyucak ilçesi Aydınoğlu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Merkez (Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ve Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)'dir.

⁴⁵⁶ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 111-112.

⁴⁵⁷ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 35-40, 473-479.

⁴⁵⁸ Hüseyin Can, a.g.m., ss. 211-212, 226.

⁴⁵⁹ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 28, 154-155.

Dairesel kesitli alınlığa sahip iki çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12) ve Koçarlı ilçesi Molla Çeşmesi (Katalog No 33)'dir.

Bunların dışında birer örnekte Çine ilçesi Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (Katalog No 15) iri testere dişi şeklindeki alınlığa ve Merkez (Efeler) ilçesi Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) sepet kulpu formundaki alınlığa sahiptir.

4.5.1.4. Silmeler

Duvar yüzeyi üzerinde hafif çıkıntılı olarak bulunan şerit biçimindeki mimari öğelere silme⁴⁶⁰ denilmektedir. Aydın ili ve ilçelerinde tespit edebildiğimiz çeşmelerde silmelerin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kataloğa dahil ettiğimiz çeşmeler içerisinde çeşme nişini iki yandan sınırlayan pilastr şeklindeki silmeler, iç bükey-dış bükey şekilde profillendirilmiş silmeler yada çeşme nişini çevreleyen düz dikdörtgen silmeler bulunmaktadır. Bunların dışında cepheyi üstte alınlık yada taç kısmından ayıran beş düz silme örneği bulunmaktadır; Merkez (Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) sütuncelerin üzerindeki başlıklar arasında düz bir silmeye sahiptir. Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) pilastrlar arasında uzanan düz bir silmeye sahiptir. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) çift cepheli çeşme her iki cephede aynı kompozisyona sahip olup düz silmeli bir bordüre ve bunun üzerindeki sivri teğet kemer formulu düz silmeli bir tepeliğe sahiptir. Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) dört cepheli olup tüm cepheler aynı kompozisyonu barındırmaktadırlar. Her cephede üstteki üçgen alınlık ile gövde arasında profilli düz bir silme yer alır. Yenipazar ilçesi Donduran Köyü Çeşmesi (Katalog No 76) yan yana iki cepheli çeşmenin her iki cephesinin üstünde, pilastrlar arasında uzanan yassı taşlardan oluşturulmuş düz bir silme yer alır.

Çeşme nişini iki yandan sınırlayan pilastr şeklindeki silmelerin çeşme ebatlarına göre kalınlığı-inceliği değişim göstermektedir. Mevcut çeşmelerimizden bu silmelere otuz örnek bulunmaktadır. Bunlar; Bozdoğan ilçesi Çamlıdere Köyü Çeşmesi (Katalog No 2), Yukarı Çeşmesi (Katalog No 3), Dağlılar Çeşmesi (Katalog No 4), Pınarlı Köyü Çeşmesi (Katalog No 5), Yaka Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 6), Yaka Köyü 3 No'lu Çeşme (Katalog No 8), Haydere Köyü Çeşmesi (Katalog No 10), Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12), Yukarı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 13), Çine ilçesi

⁴⁶⁰ Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 277.

Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21), Zerdali Çeşmesi (Katalog No 24), Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29), Gündüslü Anonim Çeşme (Katalog No 31), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), Hacı Feyzullah Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 43), Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), Merkez (Efeler) ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), Nazilli ilçesi Dualar Köyü Çeşmesi (Katalog No 63), Söke ilçesi Akçakaya Köyü Çeşmesi (Katalog No 67), Güllübahçe Çeşmesi (Katalog No 72), Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74), Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 78), Hamzabali Köy 3 No'lu Çeşme (Katalog No 81), Hamzabali Köyü 5 No'lu Çeşme (Katalog No 83) ve Hamzabali Köyü 6 No'lu Çeşme (Katalog No 84)'dir.

İç bükey- dış bükey kavisli bir biçimde çeşme nişini çevreleyen yada iki yanında yer alan on örnek bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca bir örnekte Koçarlı ilçesi İmam Kızı Ayşe Çeşmesi (Katalog No 29) 'nde dış bükey profilli silmeler yer alır. İç bükey silmeye sahip çeşmeler ise şunlardır; Çine ilçesi Osman Ağa Çeşmesi (Katalog No 14), Germencik ilçesi 1 No'lu Çeşme (Katalog No 17), Kuşadası ilçesi Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 39) güney cephesi, Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) ve Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65)'dir.

Çeşme nişini düz dikdörtgen bir silmenin çevrelediği on bir çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), Kuşadası ilçesi Okurlar Sokak 2 No'lu Çeşme (Katalog No 41), Kuyucak ilçesi Mescit Sokak Çeşmesi (Katalog No 46), Merkez (Efeler) ilçesi Cihanoğlu Mustafa Ağa Hanı Çeşmesi (Katalog No 52), Dalama Beldesi Çeşmesi (Katalog No 56), Nazilli ilçesi Tabanlı Çeşmesi (Katalog No 64), Yenipazar ilçesi Alhan Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 77), Hamzabali Köyü 1 No'lu Çeşme (Katalog No 79), Hamzabali Köyü 2 No'lu Çeşme (Katalog No 80) ve Hamzabali Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 82)'dir.

Aydın ili dışında çeşmelerde silmelerin kullanımına örnek olarak Manisa Kaval Çeşme (1480-1481)⁴⁶¹, Manisa Muradiye Külliyesi Çeşmesi I (1586-1602)⁴⁶², İstanbul Mehmet Ağa (Hisar) Çeşmesi⁴⁶³, Uşak Sofular (Çingelli) Çeşmesi (1888-1889)⁴⁶⁴ gösterilebilir.

4.5.1.5. *Pilastrlar*

Aydın ili ve ilçelerinde tespit edebildiğimiz çeşmelerde pilastrların çeşme kemerlerinin oturduğu ve nişi iki yanda sınırlandıracak şekilde tasarlandığı görülmektedir. Çeşme nişini örten kemerlerin oturduğu yapı elemanı olan pilastrlar aynı zamanda cepheyi hareketlendiren mimari elemanlar olarak da değerlendirilebilir. İncelenen çeşmelerin altısında pilastrlara yer verilmiştir. Bunlar; Köşk ilçesi Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) nişi iki yanda sınırlayan pilastrlar bulunmaktadır. Kuşadası ilçesi Kanat sokak Çeşmesi (Katalog No 36) oldukça harap durumda olup nişin güney kenarında pilastr şeklindeki çıkmanın izi görülmektedir. Merkez (Efeler) ilçesi Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) nişini iki yanda başlıklı pilastrlar sınırlamaktadır. Umurlu Beldesi Çeşmesi (Katalog No 61) nişini örten iki kademeli kemer yanlardaki pilastrlara binmektedir. Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) dört cepheli olup her cephesinin köşelerinde üçgen alınlığın bindiği pilastrlar yer alır. Sultanhisar ilçesi Frenk Çeşmesi (Katalog No 74) iki yanında üzengi noktasına kadar yükselen pilastrlar bulunmaktadır.

Aydın yöresi dışında çeşme mimarisinde pilastrların kullanımına örnek olarak Manisa Saruhan Parkı Selsebili (XIX. yüzyıl)⁴⁶⁵, Uşak Cincim Çeşmesi (1898-1899)⁴⁶⁶, İstanbul-Eminönü Hacı Beşir Ağa Külliyesi'nde Sebilin Yanındaki Çeşme (1744-1745)⁴⁶⁷, Bolu Mudurnu Kaygana Mahallesi Pabuççular Çeşmesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı)⁴⁶⁸, Bursa Fatma Hanım Çeşmesi (1838)⁴⁶⁹ gösterilebilir.

4.5.1.6. *Sütunce/Gömme Sütun*

Konumuz kapsamındaki kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerden yalnızca üç örnekte sütunce ve gömme sütun yer aldığı görülmektedir. Bunlardan Kuyucak ilçesi Aydınoğlu

⁴⁶¹ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 41-45.

⁴⁶² Hasan Uçar, a.g.e., ss. 59-61.

⁴⁶³ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 71-73, 511-514.

⁴⁶⁴ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 32-33, 162-163.

⁴⁶⁵ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 115-118.

⁴⁶⁶ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 36-38, 166-171.

⁴⁶⁷ Lokman Toy, a.g.m., ss. 33-34.

⁴⁶⁸ Hüseyin Can, a.g.m., ss. 216-217, 229.

⁴⁶⁹ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 52-54, 179-182.

Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) ön cephesinde çeşme nişinin sivri kemeri köşelerdeki gömme sütunlara binmektedir. Merkez (Efeler) ilçesi Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51)'nde ise çeşme nişini yanlarda cephe boyunca yükselen tuğla sütunceler sınırlamaktadır. Sütuncelerin üzerinde dört tuğla dizisinden oluşan başlıklar yer almaktadır. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)'nde ise kuzeydoğu köşesinde kum saati başlıklı bir sütunce yer alır. Bunların dışında Bozdoğan ilçesi Aşağı Soğukkuyu Çeşmesi (Katalog No 12)'nde alınılığın her iki yanında çeşmeye dekoratif özellikler katan sütunvari elemanlar bulunmaktadır.

Aydın yöresi dışında çeşmelerde sütun kullanımına örnek olarak Manisa Polat Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi (1790-1791,1904)⁴⁷⁰, Manisa Sipahi Pazarı Vakfı Çeşmesi I⁴⁷¹, İstanbul Ahmediye Çeşmesi (1722)⁴⁷², İstanbul Divanyolu Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (1744-1745)⁴⁷³, Bursa Beşir Ağa Çeşmesi (1743)⁴⁷⁴, Balıkesir-Bandırma Haydar Çavuş Çeşmesi (1905)⁴⁷⁵ gösterilebilir.

4.5.2. Süsleme Motifleri

Çalışma kapsamımıza dahil edilen çeşmeler genel olarak yalın bir düzen göstermektedir. Süsleme motifi barındıran çeşmelerde ise temel yapı malzemesi taş olmasına karşın bezemeler yoğun olarak mermer malzeme olan ayna taşı ve kitabelerde karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz çeşmelerin motif programı bitkisel motifler, geometrik motifler ve diğer motifler olarak üç başlık altında değerlendirilecektir.

4.5.2.1. Bitkisel Motifler

Konumuz kapsamındaki süsleme motifi barındıran eserlere çoğunlukla ayna taşı üzerinde yer alan bitkisel bezeme hakimdir. Bezeme öğeleri arasında XVI.-XVII. yüzyıl çini ve minyatürlerinde çok kullanılan bir motif⁴⁷⁶ olmasıyla birlikte genellikle mezar taşlarında görmeye alışık olduğumuz servi ağacına yoğun olarak rastlanmaktadır. Servi ağacının yanı sıra kıvrık dal, yaprak, gülçe, gülbezek, rumi, palmet, karanfil, lale, gül, gibi motiflerle birlikte üsluplaştırılmış vazodan çıkan çiçek motifleri ve bitki motiflerinin de yapıldığı görülmektedir.

⁴⁷⁰ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 119-122.

⁴⁷¹ A.g.e., ss. 132-134.

⁴⁷² Fazilet Koçyigit, a.g.t., ss. 78-82, 525-530.

⁴⁷³ Lokman Toy, a.g.m., ss. 30-33.

⁴⁷⁴ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 39-42, 166-168.

⁴⁷⁵ Abdülbaki Işıkdogan, a.g.t., ss. 62-63, 200-204.

⁴⁷⁶ Ali Osman Uysal, a.g.m., s. 42.

Aydın ili ve ilçelerinde bitkisel motif barındıran çeşmeleri şu şekilde açıklayabiliriz. Bozdoğan ilçesi Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11), düz cepheli çeşme köşelerinde mavi renk boya ile yapılmış servi ağacı motifleri bulunmaktadır. Çeşme bardaklık nişinin etrafında ve yalağın üzerinde ise kazıma şeklinde gül motifleri yer alır. Karacasu ilçesi Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19), kitabesinin dairesel formlu kartuşları arasında içerisinde üsluplaştırılmış çiçekler bulunan rozet motifleri yer almaktadır. Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20), ayna taşında lüleyi vurgulayan kaş kemer üstte bir lale motifi ile sonlanmaktadır. Bunu çevreleyen dıştaki dikdörtgen çerçeve içerisinde kıvrık dallar ve stilize edilmiş çiçek motifleri yer alır. Çeşme kitabesinde ise servi ağacı, karanfil ve içerisinde çiçek bulunan rozet motifi bulunmaktadır. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22), ayna taşındaki kaş kemer motifi üstte bir palmet ile sonlanmaktadır. Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23), ayna taşı üzerinde rozet içerisinde üsluplaştırılmış çiçek motifi bulunmaktadır. Türbe Çeşmesi (Katalog No 27), ayna taşı üzerinde gülbezek ile kitabesinde lale motifleri yer alır. Bunların dışında çeşme nişini örten sivri kemer formunun üzerinde stilize çiçek motifleri bulunmaktadır. Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28), ayna taşı üzerinde stilize yaprak ve çiçek motifleri yer almakta olup bunların ortasında tepede hilalle sonlanan kubbe motifi bulunur. Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35), kitabesinin ortasında servi ağacı motifi yer almakta olup sol kemer köşeliklerinde gülbezek motifleri bulunmaktadır. Aynı motif sağ kemer köşeliğinde de tekrarlanmış olmalıdır. Ancak geçirmiş olduğu deformasyonlar sonucu anlaşılamamaktadır. Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), ayna taşının üzerindeki kemer formunun köşelerinde uçları tepe noktasına doğru eğilmiş bitkisel bezemeler yer alır. Çeşme lülesinin iki yanında servi ağaçları ve servilerin arasında vazodan çıkan bitkisel süslemeler aşağıya doğru yönelerek lale motifi oluşturur. Çeşmenin önündeki büyük devşirme yalağın dış yüzünde ise içerisinde kabartma rozetler bulunan gırlantlar yer alır. Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44), önündeki devşirme yalağın dış yüzünde Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38)'nde olduğu gibi kabartma olarak düzenlenmiş içerisinde rozetler bulunan gırlantlar işlidir. Kuyucak ilçesi Aydınoglu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), ayna taşının dört köşesinde rozet içerisinde üsluplaştırılmış çiçek motifleri bulunmaktadır. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49), ayna taşında kabartma tekniğinde iki servi ağacı motifi işlidir. Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), ayna taşı üzerinde iki palmet motifi yer alır. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51), ayna taşı üzerinde gül motifine benzer bitkisel bezemeler

bulunmaktadır. Bu motifi dışta dikdörtgen çerçeve içerisindeki yaprak motifleri kuşatmaktadır. Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53), kitabesinin her iki yanında kalıp basma tekniğinde yapılmış stilize palmet ve yapraklardan oluşmuş kompozisyon yer alır. Aynı kompozisyon çeşme sivri kemerinin ortasında da tekrarlanmıştır. Ayrıca çeşme saçağının altındaki bordür stilize yaprak motiflerinin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur. Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57), yarım daire kemer formunun kilit taşı üzerinde stilize yaprak ve rozet içerisinde çiçek motifleri yer alır. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), alınlık kısmı lacivert, kırmızı, yeşil ve türkuvaz renkli rumi ve kıvrık dallarla bezemeli çinilerle kaplanmıştır. Aynı motif çift cepheli çeşmenin iki cephesinde de yer almaktadır. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), ayna taşında zemin oyma tekniğinde servi ağacı motifi bulunmaktadır. Çeşme nişinin kemer formunun altında ise Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53)'nde olduğu gibi kalıp basma tekniğindeki palmet ve yapraklardan oluşan bitkisel bezeme yer alır. Ayrıca çeşmenin tepelik kısmındaki sepet kulpu kemer formunun ortasında ve iki yanında gülçe motifleri bulunur. Söke ilçesi Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) üst sınırını oluşturan devşirme mermer üzerinde stilize çiçek ve üzüm salkımı motifleri yer almaktadır.

Aydın yöresi dışında servi motifi barındıran çeşmelere örnek olarak Manisa Halil Efendi Çeşmesi⁴⁷⁷, Çanakkale-Bayramiç Ankara Caddesi'ndeki Çeşme (1785-1786)⁴⁷⁸, İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi (1719)⁴⁷⁹, Bursa Darüs'saade Ağası Çeşmesi (1743)⁴⁸⁰ gösterilebilir. Rumi, palmet gibi motiflerin kullanıldığı çeşmelere örnek olarak İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi (1726)⁴⁸¹, Manisa Kaval Çeşme (1480)⁴⁸², Çanakkale-Bayramiç Dede Çeşmesi (1739-1740)⁴⁸³, Bursa Ulu Cami Avlu (Münir Paşa) Çeşmesi (1895)⁴⁸⁴ gösterilebilir. Karanfil, lale, gül gibi çiçek motiflerinin kullanıldığı çeşmelere örnek olarak Manisa Üç Oluklu Çeşme (1679-1680)⁴⁸⁵, Çanakkale-Kilitbahir Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723-1724)⁴⁸⁶, Çanakkale Bayramiç Taşköprü Cami Çeşmesi

⁴⁷⁷ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 90-92.

⁴⁷⁸ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 81-83.

⁴⁷⁹ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 41-43, 482-486.

⁴⁸⁰ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 42-45, 169-171.

⁴⁸¹ A.g.t., 110-112, 554-560.

⁴⁸² Hasan Uçar, a.g.e., ss. 41-44.

⁴⁸³ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 54-55.

⁴⁸⁴ Ebru Çetinkaya, a.g.t., ss. 59-60, 188-190.

⁴⁸⁵ Hasan Uçar, a.g.e., ss. 75-84.

⁴⁸⁶ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 41-43.

(1792-1793)⁴⁸⁷ ve İstanbul Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi (1729)⁴⁸⁸ gösterilebilir.

4.5.2.2. Geometrik Motifler

Konumuz kapsamındaki çeşmelerin dokuzunda geometrik motifler görülmekte olup bitkisel motiflerde olduğu gibi yoğun olarak ayna taşı üzerinde yer almaktadır. Bozdoğan ilçesi Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) bardaklık nişinin etrafında ve yalağında kazıma şeklinde altı kollu yıldız motifleri yer alır. Ayrıca düz tutulan çeşme cephesinde sıva üzerine mavi renk boya ile yarım daire kemer motifi ve çizgisel bezemeler yapılmıştır. Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32), çeşme nişi üzerinde ayna taşı ve kitabeliği içerisine alan tuğla malzeme ile oluşturulmuş geometrik kompozisyona sahiptir. Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45), ayna taşında çarkıfelek motifi yer almaktadır. Bu motif baklava dilimi motifinin içerisine oturtulmuştur. Merkez (Efeler) ilçesi Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50), ayna taşında iki adet çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58), çift cepheli çeşmenin saçak kısmında her iki cepheyi de kuşatan türk üçgeni motifleri yer alır. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59), saçak kısmının her iki köşesinde dikdörtgen formlu kabaralara yer verilmiştir. Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60), devşirme malzeme olan ayna taşında içerisinde haç motifi bulunan baklava dilimi ve bunu çevreleyen dikdörtgen bezeme yer alır. Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65), ayna taşı üzerinde malakari tekniğinde işlenmiş dört kollu yıldızlar ve baklava dilimi motifleri görülmektedir. Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75), çeşme nişinin ortasındaki yekpare blok mermerin üzerinde yarım kaldığı anlaşılan ve altıgenlerden oluşan kazıma tekniğindeki geometrik motifler bulunur.

Aydın yöresi dışında geometrik motiflere sahip çeşmelere örnek olarak Malatya-Darende Balaban Evi (Abdurrahman Paşa) Çeşmesi (1763)⁴⁸⁹, Malatya-Yeşilyurt Gözene Köyü Çeşmesi (1870)⁴⁹⁰, Uşak Babür Sokak (İlyas Hoca) Çeşmesi (XIX. yüzyıl)⁴⁹¹, Manisa Muradiye Külliyesi Çeşmesi II (1586-1602)⁴⁹² gösterilebilir.

⁴⁸⁷ Ayşe Çaylak, a.g.t., ss. 84-86.

⁴⁸⁸ Fazilet Koçyiğit, a.g.t., ss. 175-186, 643-661.

⁴⁸⁹ Dilara Derici, a.g.t., ss. 177-182.

⁴⁹⁰ A.g.t., ss. 271-274.

⁴⁹¹ Ahmet Durman, a.g.t., ss. 52, 195-198.

⁴⁹² Hasan Uçar, a.g.e., ss. 62-64.

4.5.2.3. Figürlü Motifler

İncelenen çeşmelerin yalnızca ikisinde figürlü motifler görülmektedir. Kuşadası ilçesi Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38), çeşme önünde bulunan iki devşirme yalağın dış yüzeylerinde kabartma öküz başı motifleri bulunmaktadır. Söke ilçesi Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66), çeşmenin batı cephesindeki üçgen alınlığında dikdörtgen pano içerisinde şaha kalkmış at üzerinde insan figürlü kabartma yer almaktadır.

4.5.3. Süsleme Teknikleri

Aydın çeşmeleri genel olarak yalın bir görünüm sergilemektedirler. Süsleme barındıran çeşmelerde ise teknik olarak taş kabartmanın yoğunlukta kullanıldığı görülmektedir. Kabartma tekniğinin dışında kazıma, zemin oyma, kalıp basma, sıva üzerine çizgisel boya ve malakari tekniğinin de uygulandığı örnekler mevcuttur. Ancak bunlar yalnızca bir yada iki örnekte sınırlı olarak kalmışlardır.

İncelenen çeşmelerde süsleme motiflerinin tekniklerini şu şekilde açıklayabiliriz. Bozdoğan ilçesi Dümen Köyü Çeşmesi (Katalog No 11) yüzeyinde sıva üzerine mavi renk boya ile çizgisel bezemeler yapılmıştır. Ayrıca bardaklık nişi ve yalağın üzerindeki yıldız ve gül motifleri baskı tekniğindedir. Karacasu ilçesi Hacı Hüseyin Çeşmesi (Katalog No 20) ayna taşı ve kitabesinde yer alan bitkisel motifler ile yüzeysel kemer motifinde kabartma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Hacı Muhammed Ağa Çeşmesi (Katalog No 21) ayna taşındaki kaş kemerli motif kabartma tekniğindedir. Hacı Muhammed Çeşmesi (Katalog No 22) ayna taşındaki tepede palmetle sonlanan kaş kemerli motif kabartma tekniğindedir. Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 23) ayna taşında rozet içerisindeki üsluplaştırılmış çiçek motifi kabartma tekniğindedir. Türbe Çeşmesi (Katalog No 27) ayna taşındaki gülbezek motifi kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Koçarlı ilçesi İbrahim Ağa Çeşmesi (Katalog No 28) ayna taşındaki tepede hilalle sonlanan kubbe motifi kabartma tekniğindedir. Kuşadası ilçesi Çetin Sokak Çeşmesi (Katalog No 35) ayna taşı üzerinde yer alan servi ağacı ve gülbezek motifleri kabartma tekniğindedir. Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38) ayna taşındaki bitkisel motiflerde kabartma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Çeşme yalağının dış yüzeyindeki içerisinde rozetler bulunan gırlantlar ve öküz başları motifleri de yine kabartma tekniği ile uygulanmıştır. Soğucak Köyü Çeşmesi (Katalog No 44) yalağının dış yüzeyindeki süsleme motifleri, Emine Kadın Çeşmesi (Katalog No 38)'ndeki süslemeler gibi kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi

Çeşmesi (Katalog No 45) ayna taşındaki çarkıfelek ve bitkisel rozetler kazıma tekniğindedir. Merkez (Efeler) ilçesi Afife (Fatma) Hanım Çeşmesi (Katalog No 49) ayna taşındaki servi ağacı motifleri kabartma tekniğindedir. Atike Hanım Çeşmesi (Katalog No 50) ayna taşındaki çarkıfelek ve palmet motifleri kazıma tekniğinde uygulanmıştır. Abdulaziz Efendi Çeşmesi (Katalog No 51) ayna taşındaki bitkisel bezemeler kabartma tekniğindedir. Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53) cephesindeki bitkisel süsleme kompozisyonları kalıp basma tekniğinde uygulanmıştır. Ümmügülsüm (Ümmühan) Hanım Çeşmesi (Katalog No 57) kemer formundaki kilit taşı üzerinde yer alan bitkisel motifler kazıma tekniğindedir. Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58) I. Ulusal Mimarlık Dönemi'ne ait olup konumuz kapsamındaki çini süslemeye sahip tek örnektir. Çeşmenin alınlık kısmında lacivert, kırmızı, yeşil ve türkuvaz renklerle oluşturulmuş bitkisel bezemeli çiniler yer alır. Sıraltı tekniğindeki çinilerin üzerindeki yazıdan Kütahya Azim Çini Fabrikası'nda yapıldığı anlaşılmaktadır. Ilıcabaşı Çeşmesi (Katalog No 59) ayna taşındaki servi ve sivri kemer motifleri zemin oyma tekniğinde yapılmıştır. Ayrıca çeşme nişinin kemer formu altında ise Mustafa Ağa Çeşmesi (Katalog No 53)'nde olduğu gibi kalıp basma tekniğindeki bitkisel bezemeler yer alır. Şahnalı Köyü Çeşmesi (Katalog No 60) ayna taşındaki motifler kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Söke ilçesi Hastane Çeşmesi (Katalog No 65) ayna taşı üzerindeki yıldız ve baklava dilimi motifleri malakari tekniğinde uygulanmıştır. Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66) batı cephesinin üçgen alınlığında yer alan şaha kalkmış at üzerindeki insan figürlü bezeme kabartma tekniğindedir. Eski Doğanbey Köyü 4 No'lu Çeşme (Katalog No 71) üst sınırındaki stilize çiçek ve üzüm salkımı motifleri kabartma tekniğindedir. Sultanhisar ilçesi Kavaklı Yolu Çeşmesi (Katalog No 75) nişinin ortasında yer alan yekpare blok mermerin üzerindeki motifler kazıma tekniğinde uygulanmıştır.

SONUÇ

Çalışmamızda, Aydın ili ve ilçelerindeki tespit edilebilen seksen dört adet çeşme incelenmiştir. Katalog ve değerlendirme bölümlerinde tüm detaylarıyla ele aldığımız bu çeşmeler, en erkeni XIII. yüzyıla ait olmakla birlikte XVI. ve XVII. yüzyıla tarihlenen çeşmeler mevcuttur. Tespit edilen çeşmelerin çoğunluğu ise XVIII. ve XIX. yüzyılda inşa edilmiş olup yalnızca birkaç örnek XX. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.

Aydın çeşmelerinin yüzyıla göre değişimlerinden bahsedecek olursak kataloğa dahil edilen çeşmelerden XIII, XIV ve XV. yüzyıla ait bize veri sağlayabilecek çeşme bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra XVI. yüzyıla ait iki ve XVII. yüzyıla ait bir örnek mevcuttur. Tespit edilebilen çeşmelerin büyük çoğunluğunun XVIII. ve XIX. yüzyıla tarihlenmesine rağmen klasik dönemin yalın şemasını uygulamaya devam ettiği görülmektedir. XIX. yüzyıldan itibaren ise yapı elemanlarında bir takım değişiklikler görülür. Bu dönemde inşa edilen çeşmelerde ya musluk çevresi bir kemer ile çevrelenmiştir yada cephe tasarımında kemer kullanılmamıştır. Aynı zamanda cephelerde yoğun bezemelere yer verilmez. Osmanlı Sanatı'nın Avrupa'ya açıldığı bu dönemde klasik dönem şemaları kullanılmaya devam etmektedir. Çeşme cepheleri ancak klasik dönem tasarım ilkeleri içerisinde hareketlilik kazanmaktadır.

Konumlarına göre farklılık gösteren çeşmeler bağlı ve bağımsız olarak iki ayrı grup altında incelenmiştir. Bağlı grup içerisinde beş çeşme örneği yer almaktadır. Bunlar bir yapının duvarıyla birlikte inşa edilmiş olup herhangi bir yapının duvarına sonradan eklenen örnek bulunmamaktadır. Bağımsız gruptakiler ise mevcut çeşmelerimizin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu çeşmelerden kırk sekiz tanesi günümüzde yan duvarlarına avlu yada konut duvarlarının eklenmesiyle serbestlikleri bozulmuş çeşmelerdir. Günümüzde hala serbest biçimde bulunan yirmi sekiz çeşme bulunmaktadır. Bunların dışında üç çeşme ise bir yapı kompleksinin içerisinde serbest biçimde yer almaktadır.

Çeşmelerin bulunduğu konum fiziksel biçimlenişlerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Cephe sayısına göre tek cepheli yada çok cepheli olarak ayrılan çeşmeler gövde biçimine göre de dikdörtgen prizmal yada kare prizmal gövdeli çeşmeler olarak farklılıklar göstermektedir.

Yalnızca bir yüzü kullanılan tek cepheli çeşmelerin tek kemerli, yan yana iki kemerli, iç içe iki kemerli ve kemersiz örnekleri mevcuttur. Bunlardan tek kemerli cepheye sahip altmış üç çeşme en yoğun grubu oluşturmaktadır. Anadolu'da örnekleri bulunan yan yana iki kemerli ve iç içe iki kemerli çeşmeler Aydın yöresinde sık görülen bir özellik değildir. Yan yana iki kemerli çeşme bir örnekte, iç içe iki kemerli çeşme üç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Kemersiz olarak dikdörtgen niş biçiminde düzenlenmiş çeşme sayısı ise on birdir.

Çeşme gövdesinin iki veya daha fazla yüzünün kullanıldığı çok cepheli çeşmelerde ise iki, üç ve dört cepheli örnekler yer almaktadır. Mevcut çeşmelerimizde dört tanesi iki cepheli olup birer örnekte üç ve dört cephelidir.

Gövde biçimine göre farklılık gösteren çeşmeler dikdörtgen ve kare prizmal şekilde görülmektedir. Bunlardan büyük çoğunluğu dikdörtgen prizmal gövdeye sahip olup yalnızca altı örnek kare prizmal gövdeye sahiptir.

Dikdörtgen prizmal bir form gösteren çeşmeler enlemesine (yatay) ve boylamasına (dikey) olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan enlemesine (yatay) dikdörtgen prizmal gövdeye sahip çeşme sayısı yirmi altıdır. Boylamasına (dikey) dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahip çeşme sayısı ise elli ikidir.

Aydın yöresindeki çeşmelerin inşasında moloz taş, kesme taş, tuğla, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Mevcut örneklerde yoğunluk olarak fonksiyonellik ön planda tutulmuş olup yapılar kırsal mimariye bağlı olarak basit işçilik göstermektedir. Çeşmelerin büyük çoğunluğu moloz taş ve tuğlanın birlikte kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Yalnızca moloz taş ile inşa edilen on yedi, kesme taş ile inşa edilen iki örnek bulunmaktadır. Çeşmelerde kendine daha çok kemerler ve kirpi saçak düzenlemesinde yer bulan tuğla ile inşa edilen yedi örnek bulunmaktadır.

Taş ve tuğla dışında mermere de yer verildiği görülmektedir. Yalnızca bir çeşme mermer malzeme ile inşa edilmiş olmasına rağmen yoğun olarak ayna taşı, kitabe ve yalakta karşımıza çıkmaktadır. Mermer kaplamanın uygulandığı çeşmelerin XVIII. yüzyılın ikinci çeyreği ile başladığı düşünüldüğünde Aydın'daki mevcut örneğin İstanbul ile eşzamanlı olarak başladığı söylenebilir. Ancak bu geleneğin Aydın yöresinde aynı ölçüde yaygınlık kazanmadığı görülmektedir. Devşirme malzemenin görüldüğü çeşme sayısı ise on ikidir.

Çeşmelerde plana şekil veren ve niş derinliğini sınırlayan yapısal bir öge olan duvarların çeşme unsurlarını barındıran ön cephede gerek malzeme gerekse cepheye hareket kazandıran biçimlenişleriyle arka ve yan duvarlardan daha özenli tutulduğu görülmektedir. İncelenen çeşmelerden büyük çoğunluğunun arka ve yan duvarları moloz taş malzeme ile yığma duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Hazneye sahip olan mevcut çeşmelerde genel olarak hazne ön cephe ile eşit boyutlara sahiptir. Dokuz örnekte ise hazne duvarlarının ön cepheden daha alçak tutulduğu görülmektedir. Yalnızca bir örnekte ise çeşme, gerisindeki hazneye doğru yükseliş göstermekte olup hazne duvarları çeşme ön cephe duvarından yüksek tutulmuştur.

Çeşme mimarisinde ön cepheyi diğer cephelerden ayıran ve çeşme nişini oluşturarak cepheyi hareketlendiren yapısal bir unsur olan kemer formları Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmelerde çeşitlilik göstermektedir. Tespit edilen çeşmelerde yarım daire, sivri kemer, basık kemer, sepet kulpu kemer, kaş kemer, dilimli kaş kemer, bursa kemeri ve gemi teknesi kemer formu görülmektedir. XVIII. yüzyıldan itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanan yarım daire kemer formu Aydın yöresindeki çeşmelerde de kendini göstermiştir. Çeşmelerden otuz sekiz tanesinde yarım daire kemer formu kullanılmıştır. Genel olarak XVIII.-XIX. yüzyıla tarihlenen bu çeşmelerden XVI. yüzyıla tarihlenen Karacasu ilçesindeki Hacı Mustafa Bey Çeşmesi (Katalog No 19) ve XIII. yüzyıla tarihlenen geçirdiği onarımlarla özgün halini kaybetmiş olması muhtemel Köşk ilçesindeki Karakol Çeşmesi (Katalog No 34) mevcut durumunda yarım daire kemer formuna sahiptir. Yarım daire kemer formundan sonra en çok karşımıza çıkan sivri kemer formudur. Bunların dışındaki kemer formları çok tercih edilmemiş olup bir yada iki örnekle sınırlı kalmıştır.

Çeşme nişinin kemerli olduğu yapılarda kemerlerin büyük çoğunluğunun ayaklara oturmayıp doğrudan niş yan duvarlarına oturduğu tespit edilmiştir. Pilastrların taşıyıcı olduğu altı örnek bulunurken kemerlerin devşirme yekpare mermer ayaklara oturduğu üç örnek ve kemerin doğrudan gömme sütunlara oturduğu iki örnek bulunmaktadır.

Çeşme haznesinin üzerini örtmek için kullanılan ancak çabuk tahrip olabilen yapı unsurlarından olan üst örtülerle ilgili Aydın yöresindeki mevcut durumlarında bize bilgi sağlayabilen otuz beş örnek bulunmaktadır. Yoğun olarak içten beşik tonozu sahip olduğu görülmekte olup yalnızca birkaç örnek içten düz dam şeklinde örtülüdür. Genel olarak dıştan beşik tonoz ve kırma çatı ile örtülü olan çeşmelerin bazıları mevcut durumlarında geçirmiş olduğu onarımlarla betonarme düz dam şeklindedir.

Kataloğa dahil edilen çeşmelerde ayna taşlarında genel olarak mermer malzeme kullanılmıştır. Tespit edilen dokuz örnekte ise taş malzemelidir.

Çeşmelerde insan ve doğanın tahribatı yada yol kotunun yükselmesi gibi etkenlerle değişimin en çok görüldüğü elemanlardan biri olan yalaklarda tespit edilebilen çeşmelerde genel olarak taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Bir kısmı yekpare olmak üzere mermer malzemenin kullanıldığı örnek ise yirmi birdir. Bunların dışında devşirme olması muhtemel beş adet dairesel yalak örneği bulunmaktadır.

Kataloğa dahil ettiğimiz çeşmelerden otuz altı tanesi hazneli, otuz altı tanesi haznesiz durumda olup geri kalan on iki çeşmenin mevcut durumlarından dolayı hazneye sahip olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Hazneye sahip çeşmelerin tamamına yakının ilk inşa döneminde hazneli olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Yalnızca bir örnekte Koçarlı ilçesi Çerkez Köyü Çeşmesi (Katalog No 32) haznesinin çeşmenin inşasından sonraki bir tarihte eklendiği sanılmaktadır. Haznelerden büyük çoğunluğu dikdörtgen planlıdır. Beş örnekte ise kare plan şeması görülmektedir. Genel olarak gövde ve plan ile paralellik gösteren hazneler altı örnekte çeşme ön cephesinden daha alçak tutulmuştur.

Belgesel bir unsur olan kitabe Aydın yöresindeki tespit edilen kırk bir çeşmede karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunlardan beş tanesi mevcut durumlarından dolayı okunamaz haldedir. Kitabelerin tamamına yakını yekpare mermer malzeme olup yalnızca bir örnekte Kuyucak ilçesi Aydınolu Mahallesi Çeşmesi (Katalog No 45) taş malzeme kullanılmıştır. Yapı üzerinde bulundukları yere göre farklılıklar gösteren kitabeler kemer alınlığında ve çeşme nişi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bunların dışında çeşme kemeri üzerinde üç, çeşme alınlığında dört ve ayna taşı üzerinde bulunan iki örnek mevcuttur. Cephesi düz tutulan iki örnekte ise cephe ortasında yer almaktadır. Kitabelerden büyük çoğunluğu inşa kitabesi iken iki örnekte onarım kitabesi de bulunmaktadır. Koçarlı ilçesindeki Molla Çeşmesi (Katalog No 33)'nde ise yalnızca onarım kitabesi bulunmaktadır.

Aydın ili ve ilçelerindeki çeşmeler ekseriyetle kırsal mimariye bağlı olarak basit işçilik gösteren ve fonksiyonelliği ön planda olan çeşmeler olduklarından dolayı süsleme bakımından oldukça sadedir. Tespit edilen çeşmelerde süsleme unsurları süslemede kullanılan mimari elemanlar ve süsleme motifleri olarak iki ayrı başlık altında değerlendirilebilir. Süsleme motiflerinden ziyade mimari elemanların cepheyi hareketlendirdiği ve dekoratif özellikler kattığı söylenebilir. Bu mimari elemanlar

arasında kemerler, saçak ve alınlık düzenlemeleri, silmeler, pilastrlar, sütunceler/gömmesütunlar bulunmaktadır.

Tespit edilen çeşmelerde kemerlerin süslemede kullanımı iki farklı şekilde görülmektedir. Bunlar çeşme cephesini hareketlendiren ve plastik bir etki yaratan kemer kullanımı ile ayna taşı, kitabe gibi unsurların üzerindeki yüzeysel kemer motiflerinin kullanımıdır. Kemer formlarının yüzeysel olarak uygulandığı örneklerde daha çok kaş kemer görülmektedir. Bunlar lüleyi vurgulamak yada kitabe üzerinde yazıtı süslemek amacıyla kullanılmıştır.

Süsleme motifleri bakımından oldukça sade olan çeşmelerde ayna taşı ve kitabe üzerlerinde yoğunlaşan motifler genel olarak bitkisel karakterlidir. Yoğun olarak servi ağacı motifi görülmesinin yanında kıvrık dal, yaprak, gülçe, gülbezek, rumi, palmet, karanfil, lale gibi motifler ve üsluplaştırılmış vazodan çıkan motifler de görülmektedir.

Bitkisel motiflere nazaran az sayıda geometrik motif bulunmaktadır. Ayna taşı üzerinde yoğunlaşan motifler arasında yıldız, çarkıfelek, baklava dilimi ve türk üçgeni gibi motifler bulunmaktadır.

Bitkisel ve geometrik süslemelerin yanında Söke ilçesindeki Kemalpaşa Cami Çeşmesi (Katalog No 66)'nin üçgen alınlığında dikdörtgen pano içerisinde şaha kalkmış at üzerinde insan figürü yer almaktadır. Çeşme, mevcut mimarisi ve süslemesi ile kendine has özellikler barındırmakla birlikte tespit edilen çeşmeler arasında başka bir örneğine rastlanılamamaktadır. Bunların dışında Merkez (Efeler) ilçesindeki Ömer Muharrem Şevkatiye Çeşmesi (Katalog No 58)'nin alınlık kısmında çini süslemeleri bulunmaktadır. Milli mimarlık dönemine ait olan çeşme mevcut süslemesi ile bölgedeki diğer tüm çeşme yapılarından ayrılır.

Aydın ili ve ilçelerindeki incelenen çeşmeler bize gösteriyor ki; genel olarak XVIII.-XIX. yüzyıla tarihlenen ve taşra bölgelerinde yer almalarına rağmen sanat ve mimarlık alanlarında merkezdeki gelişmelere karşı duyarlı davranılmış olup merkezden gelecek etkilere açık durumdadır. Görüldüğü üzere Anadolu'da yer alan uygulamalar merkez kadar gösterişli ve görkemli olmasa bile merkezdeki uygulamaları taklit ederek izinden gidiyordu. Ancak tespit edilen çeşmelerin mevcut durumları dikkate alındığında büyük çoğunluğunun bakım ve restorasyona ihtiyacı olduğu görülmektedir. Sokak dokusunun vazgeçilmez yapılarından olan çeşmelerin gelecek kuşaklara aktarımını sağlamada yerel yönetimlerin aldığı koruma önlemleri yetersiz kalmaktadır. Bununla

birlikte çeşmenin bulunduğu yerdeki her bireyin bu sorumluluğu üstlenerek mevcut eşmeleri koruması gerekmektedir. İşlevsiz durumdaki çeşmelere suyun verilmesi ve onarımlarının yapılması ile bu çeşmeler sokak dokusu içerisinde yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa (1946). Celali İsyanlarının Başlaması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 23-37.
- Akdağ, Mustafa (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akdağ, Mustafa (1999). *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I-II*. Ankara: Barış Kitap Basım Yayın.
- Akdeniz, Engin (2002). Büyük Menderes Ovasındaki Prehistorik Merkezler ve Bunların Ege Prehistoryasındaki Yeri. *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu Tebliğler*, 158-171.
- Akdoğan, Hüsnü (1992). *Aydın*. Ankara.
- Akın, Himmet (1946). *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Akkaya, Ayça Sibel (2007). Musluk Tasarımının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Güncel Yansımalar. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aktaş, Azime Ferya (2009). Elazığ İli Çeşmeleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- AKVKBK. Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi. Dosya No: 09.07/36, Karar Tarihi ve No: 11.05.2012-645.
- Arel, Ayda (1991). Ege Bölgesi Ayanlık Dönemi Mimarisi: 1989 Dönemi Yüzey Araştırmaları. *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, 1-25.
- Arel, Ayda (1993). Aydın Ve Yöresinde Bir Ayan Ailesi Ve Mimarlık: Cihanoğulları. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler Araştırmalar Tartışmalar (I. Uluslararası Tarih Kongresi Bildirileri)*, 184-221.
- Arıkan, Zeki (1990). XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ. *Belleten LIV (209)*, 121-177.
- Arseven, Celal Esad (1983). Çeşme. *Sanat Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: 388-390.

- Arseven, Celal Esad (1983). *Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları 1.
- Arslan, Asuman (2000). Aydın'da Türk Mimarisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aynur, Hatice; Karateke, Hakan T. (1995). *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Aytöre, Ayhan (1962). Türklerde Su Mimarisi. *I Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Tebliğler*, 45-69.
- Baliyet, Michel (2000). *Şeyh Bedrettin: Tasavvuf ve İsyan*. (Çev. Ela Güntekin), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Barışta, H. Örcün (1988). *İstanbul Çeşmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Örcün (1989). *İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Barışta, H. Örcün (1991). *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler (Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi-Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi-Kemankeş Çeşmesi)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Örcün (1993). *İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Örcün (1995). *İstanbul Çeşmeleri Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Örcün (2002). Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 12, 242-246.
- Bayındır, Hüseyin Hilmi (1962). *Tiral Tarihi (Aydın Güzelhisarı)*. Aydın: Kanaat Basımevi.
- Can, Hüseyin (2015). Göynük Mengen ve Mudurnu'daki Tarihi Çeşmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 203-236.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın 1973 İl Yıllığı (1974). İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Çaylak, Ayşe (1997). Çanakkale Çeşmeleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Cezar, Mustafa (1985). Türk Şehirciliğinde Çeşmeler. *Tarihi İstanbul Çeşmeleri Kurtarılmalıdır I*, 81-86.
- Çeçen, Kazım (1988). Sinan'ın Yaptığı Su Tesisleri. *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, 439-461.
- Çeçen, Kazım (1992). Halkalı Suları. *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, 165-177.
- Çetinkaya, Ebru (2012). Bursa Çeşmeleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Çetintaş, Sedat (1944). Türklerde Su, Sebil, Çeşme. *Güzel Sanatlar Dergisi*, V, 124-145.
- Denktaş, Mustafa (2000a). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.
- Denktaş, Mustafa (2000b). *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.
- Denktaş, Mustafa (2002). Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler. *Türkler Ansiklopedisi*, 7, 872-877.
- Derici, Dilara (2017). Malatya Çeşmeleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Devellioğlu, Ferit (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara.
- Dinç, Rafet (2003). *Tralleis Rehber / Guide*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dönmez, E. Emine Naza (2007). Aydın Karacasu Çarşı Camii ve İç Menteşe Bölgesi Camileri İçindeki Yeri. *XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, 215.
- Dukas (1956). *Bizans Tarihi*. (Çev. VL. Mirmiroğlu), İstanbul: İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Durman, Ahmet (2014). Uşak Çeşmeleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Egemen, Affan (1993). *İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Ekmekçi, Mustafa (2012). Burdur Merkez'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

- Emecen, Feridun Mustafa (1991a). Ayasuluk. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, 225-227.
- Emecen, Feridun Mustafa (1991b). Aydın. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, 235-237.
- Emecen, Feridun Mustafa (2010). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Eyice, Semavi (1989). Ahmed III Çeşmesi. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 2, İstanbul, 38-40.
- Eyice, Semavi (1993). Çeşme. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul, 277-287.
- Faroqhi, Suraiya (2000). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekanında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*. (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökbel, Asaf (2005). *Milli Mücadelede Aydın*. (Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm), Aydın: Kolalı Matbaası.
- Gökbel, Asaf; Şölen, Hikmet (1936). *Aydın İli Tarihi*. İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi.
- Göney, Süha (1975). *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gümüş, İlker (2015). Cihanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Güneri, Hasan (2006). Vakıf Sular ve Su Vakıfları. *Vakıflar Dergisi IX*, 67-79.
- Hasol, Doğan (2016). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayın.
- Işıkdoğan, Abdulkaki (2013). Balıkesir Çeşmeleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- İKVKBK II. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu II Arşivi. Dosya No: 09.04/16, Karar Tarihi ve No: 22.06.1995-4991.
- İKVKBK II. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu II Arşivi. Dosya No: 09.02/34, Karar Tarihi ve No: 19.06.1996-5906.
- İlhan, M. Mehdi (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27 (44), 41-66.

- İnalcık, Halil (1991). Osmanlı Devletinin Kuruluş Sorunu. (Çev. Tahir Sünbül), *Türk Araştırmaları Dergisi*, 15 (28), 329-339.
- İnalcık, Halil (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karademir, Murat (2007). Edirne Çeşmeleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Karatosun, Müjgan B.; Levi, Eti Akyüz (2008). Kuşadası'nda Sokak Çeşmeleri. *Yapı*, 316, 106.
- Karpuz, Haşim; Dülgerler, O. Nuri (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi. *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, 317-331.
- Kaya, Mehmet Ali (2000). Suriye Krallığının Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri. *Tarih İncelemeleri Dergisi XV*, 121-136.
- Khoniates, Niketas (1995). *Historia*. (Çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, Seda (2004). Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23 (36), 175-188.
- Kısa, Leman (1960). *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*. Aydın: Coşkun Matbaası.
- Koçyiğit, Fazilet (2013). Lale Devri İstanbul Çeşmeleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Koçyiğit, Fazilet (2014). Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 291-324.
- Kuban, Doğan (1968). Anadolu-Türk Şehri Tarihsel Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler. *Vakıflar Dergisi VII*, 53-73.
- Kuruüzüm, Hüseyin (2017). *Karacasu'da Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Kitabeleri*, Aydın: İtimat Ofset.
- Kürüm, Mükerrerem (2007). Aydın'daki Osmanlı Dönemi Namazgahları Üzerine Bir Değerlendirme. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 8, 101-126.

- Leroux, Gabriel (1944). *İlk Akdeniz Medeniyetleri*. (Çev. Cevdet-Mithat Perin), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Madran, Emre (1971). Nasuh Paşa Külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, IX, 188.
- Mansel, Arif Müfid (1984). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Merçil, Erdoğan (1991). Aydınogulları. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 4, 239-241.
- Merçil, Erdoğan (1997). *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Orman, İsmail (2004). Osmanlı Çeşme Mimarisinde Namazgahlı Çeşmeler ve Üsküdar'daki Örnekleri. *Üsküdar Sempozyumu II Bildiriler*, 385-404.
- Ortaylı, İlber (2005). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ostrogorsky, Georg (2015). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ödekan, Ayla (1992). Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme. *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, 281-297.
- Ölmez, Figen (2012). Kocaeli Çeşmeleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Önge, Yılmaz (1981). Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, I, 115-121.
- Önge, Yılmaz (1991). Fıskiyeli Türk Çeşmeleri. *Vakıflar Dergisi*, XXII, 99-116.
- Önge, Yılmaz (1992). İstanbul'un Namazgahlı Çeşmelerinden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi. *Semavi Eyice'ye Armağan İstanbul Yazıları*, 89-200.
- Önge, Yılmaz (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Önge, Yılmaz (1997). Anadolu Beylikler Döneminin Çeşme, Sebil Ve Şadırvanları. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 119 (19), 199-204.
- Özdeniz, Engin (1995). *İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri*. İstanbul: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.

- Özer, Serkan (2008). Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 13, 129-134.
- Özkan, Mustafa Kenan (2001). Kuşadası Kitabeleri. *Geçmişten Günümüze Kuşadası Sempozyumu Bildiriler*, 169.
- Özkan, Hamza (2003). Aydınogulları Beyliğinde İlmi Hayat. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1946). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Pilehvarian, Nuran Kara (2000). Osmanlı Çeşme Mimarisinde XIX. Yüzyıl Değişimleri. *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV Tebliğler*, 68-75.
- Pilehvarian, Nuran Kara (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi. *Türkler Ansiklopedisi*, 12, Ankara, 247-251.
- Ramsay, William Mitchel (1960). *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Rayet, Olivier; Thomas, Albert (1877). *Milet et Le Golfe Latmique Tralles, Magnesie Du Meandre, Prienei Milet Didymes Heraclee Du Latmos Foulles et Explorations Archeologiques*. Paris.
- Saçıkara, Osman (1997). *Bir Karya Kenti Tralleis*. Aydın: Özgün Ofset.
- Sağır, Yusuf (2016). Osmanlı Su Vakıfları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 445-473.
- Sevin, Veli (2001). *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sözen, Metin; Tanyeli, U. (2010). *Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Stewig, Reinhard (1970). *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*. (Çev. Ruhi Turfan-M. Şevki Yazman), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü.
- Strabon (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası*. (Çev. Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Şapolyo, Enver Behnan (1967). Türk Çeşmeleri. *Önasya Aylık Milliyetçi Fikir ve Sanat Mecmuası*, 3 (27), 10-11.
- Tali, Şerife (2005). İstanbul Beyoğlu Sebilleri. *IX. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 415-423.
- Tali, Şerife (2010). İstanbul Su Mimarisinde Fatih Sebillerinin Yeri Ve Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III-X, 558-572.
- Tanışık, İbrahim Hilmi (1943). *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler Ve Müzeler Umumi Müdürlüğü Yayınları.
- Tanyeli, U.; Tanyeli, G. (1989). Osmanlı Mimarlığında Devşirme Mazleme Kullanımı. *STAD*, 2 (4), 23-31.
- Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi (1992). 2, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Texier, Charles (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi 2*. (Çev. Ali Suad), Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Toy, Lokman (2015). Hacı Beşir Ağa'nın İnşa Ettirdiği Çeşmeler. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 8 (16), 12-50.
- Tuncel, Metin (1991). Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler. *İstanbul Yer Bilimleri Dergisi*, 1-2, 115-124.
- Turgut, Vedat (2016). Batı Anadolu Beyliklerinin Menşei Meselesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 55-89.
- Uçar, Hasan (2010). Bozdoğan Yöresinden Musluk Ve Çeşme Örnekleri. *Bozdoğan II*, 456-470.
- Uçar, Hasan (2012). *Sipil'den Manisa'ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*. Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayını.
- Uğur, Abdullah (2003). Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişim Evreleri. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1 (2), 41-62.
- Uysal, Ali Osman (1988). Bolvadin'de Bir Lale Devri Eseri: Ağılönü Çeşmesi. *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII, 33-55.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1984). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünver, Süheyl (1970). Boğaziçi ve Haliç Kıyısı Deniz Kenarı Çeşmeleri. *Önasya Dergisi*, VI (LXI), 10-11.
- Üreten, Hüseyin (2006). Roma Dönemine Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar İle İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (38), 195-212.
- Witteck, Paul (1944). *Menteşe Beyliği*. (Çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavaş, Alptekin (2009). Bozcaada Namazgah Meydanı Çeşmesi ve Cebeci Başı Es-Seyyid Abdullah Ağa'nın Vakfiyesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, XVIII (I), 139-153.
- Yıldız, İrfan (2008). Mardin'deki Su Mimarisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van.
- Yılmaz, Muzaffer (2010). Aydın İli Merkezi'ndeki Tarihi Su Yapıları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yılmaz, Muzaffer (2010). Aydın Koçarlı-Bağarası Güzergahındaki Çeşmeler. *Sanat Tarihi Dergisi*, XIX/I, 101-128.
- Yılmaz, Muzaffer (2016a). Söke Bağarası ve Akçakaya Köyü Çeşmeleri. *İSTEM*, 28, 275-305.
- Yılmaz, Muzaffer (2016b). Aydın Fatma Hanım Sebil-Kütüba. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 6 (14), 1-12.
- Yurt Ansiklopedisi Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını (1982). 2, İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş.
- Yüçetürk, Orhan Seyfi (1991). Ayasuluk. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 4, 227-228.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Özbalkan, Serkan
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri : 06.01.1990 Bakırköy
Telefon : 05545206599
E-mail : ozbalkanserkan@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2019
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2013
Lise	Süleyman Nazif Lisesi	2007

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
06.07.2010-29.08.2010	Edirne Yeni Saray Kazısı	Öğrenci
19.07.2011-28.08.2011	Edirne Yeni Saray Kazısı	Öğrenci
05.06.2012-14.07.2012	Konya Kubad Abad Saray Kazısı	Öğrenci
19.07.2012-11.08.2012	Edirne Yeni Saray Kazısı	Öğrenci

Yabancı Dil

İngilizce